ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Оксана Щербанюк
Лаура Бзова
Андрій Марченко
Юрій Григорчак

Європейські стандарти судової діяльності

Навчально-методичний посібник

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2025

УДК 343.121.4:347.965(072)
Щ 616

Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 8 від 30 червня 2025 р.)

Рецензенти:
Сінькевич Олена Василівна, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Слінько Тетяна Миколаївна, кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Щербанюк О.В., Бзова Л.Г., Марченко А.Р., Григорчак Ю.П.
Щ 616 Європейські стандарти судової діяльності : навч.-метод. посібник / О.В. Щербанюк, Л.Г. Бзова, А.Р. Марченко., Ю.П. Григорчак. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. 268 с.
ISBN 978-617-8703-07-3

Навчально-методичний посібник має на меті забезпечити отримання студентами знань про систему європейських стандартів організації судової влади, статусу суддів і здійснення судочинства.

Посібник містить опис навчальної дисципліни, робочу програму курсу, теми та зміст лекційних та практичних занять, тестові завдання, перелік залікових питань, критерії оцінювання практичних навичок студентів та перелік нормативно-правових актів і рекомендованої літератури.

Для студентів юридичних факультетів вузів.

УДК 343.121.4:347.965(072)

© Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2025
ISBN 978-617-8703-07-3
© Щербанюк О.В., Бзова Л.Г.,Марченко А.Р., Григорчак Ю.П., 2025

ЗМІСТ

Передмова 4
Робоча програма курсу 5
Теми та зміст лекційних занять 14
Теми та зміст практичних занять, завдання, задачі 210
Тестові завдання 241
Перелік залікових питань 248
Критерії оцінювання практичних навичок студентів 256
Перелік нормативно-правових актів і рекомендованої літератури 258

ПЕРЕДМОВА

Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та регіональні документи з прав людини, у національному конституційному, статутному і загальному праві, а також у судових конвенціях і традиціях визнають фундаментальним принцип, згідно з яким кожна людина має повне рівне право на справедливий і публічний розгляд справи незалежним і безстороннім судом для визначення прав і обов'язків, будь-якого кримінального обвинувачення або прав і обов'язків у судовому процесі. має право без невиправданої затримки на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, установленим законом.

Важливість компетентної, незалежної та неупередженої судової влади для захисту прав людини підкреслюється тим фактом, що реалізація всіх інших прав, зрештою, залежить від належного відправлення правосуддя, а також є важливою, якщо суди хочуть виконувати свою роль у підтримці конституціоналізму та верховенства права.

Громадська довіра до судової системи та морального авторитету, доброчесності судової влади надзвичайно важлива в сучасному демократичному суспільстві, щоб судді, окремо та колективно поважали та шанували посаду судді як суспільну довіру, прагнути зміцнювати та підтримувати довіру до судової системи.

Головна відповідальність за просування та підтримку високих стандартів поведінки суддів лежить на судовій владі кожної країни.

МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

а) Предметом вивчення навчальної дисципліни є система європейських стандартів організації судової влади, статусу суддів та здійснення судочинства.

Мета навчальної дисципліни: отримання студентами знань про систему європейських стандартів організації судової влади, статусу суддів і здійснення судочинства.

Основними завданнями навчальної дисципліни "Європейські стандарти судової діяльності" є:

поглиблення знань про європейські та міжнародні принципи незалежності суддів;

оволодіння студентами ґрунтовними знаннями з питань європейських стандартів, що стосуються етики та поведінки суддів, їх підготовки та кар'єри;

сформувати уявлення про ефективний судовий процес та оцінювання якості судочинства через призму вимог європейських та міжнародних актів;

ознайомлення із системою європейських стандартів цивільного та кримінального судочинства, а також виконання судових рішень;

формування навиків використання практики ЄСПЛ при застосуванні процесуальних гарантій справедливого правосуддя та тлумаченні принципів адміністративного судочинства;

вироблення вміння критично оцінювати результати власних досліджень з погляду їх практичного значення при виявленні умов порушення європейських стандартів судової діяльності;

утворення у студентів розуміння принципу «доступу до правосуддя» як основної складової системи європейських гарантій справедливого правосуддя;

виникнення практичних компетентностей застосування в повсякденній практичній діяльності чинних міжнародних та європейських стандартів у сфері правосуддя;

формування у професійному середовищі правників усвідомлення необхідності застосування практики ЄСПЛ при зверненні за захистом прав, порушених унаслідок несправедливого правосуддя;

виникнення навиків оцінювання міжнародних рекомендацій щодо судової влади України;

розширення у процесуальному арсеналі правника передових практик і технологій вибору способу захисту порушених прав.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

суть поняття незалежності суддів як необхідної передумови верховенства права й основоположної гарантії справедливого суду;

структурні елементи внутрішньої та зовнішньої незалежності суддів відповідно до європейських стандартів;

основні європейські принципи етики та поведінки суддів;

європейські стандарти кваліфікації та підготовки суддів;

європейські принципи кар'єри судді;

європейські стандарти підбору, призначення, просування по службі та терміну повноважень судді;

європейські стандарти відповідальності судді; усунення від посади та звільнення;

європейські стандарти організації роботи судів та суддівського самоврядування;

співвідношення понять «доступ до суду», «доступ до правосуддя», «право на доступ до правосуддя»;

європейські принципи поліпшення доступу до правосуддя;

європейські принципи доступу до правосуддя осіб, які перебувають в економічно несприятливому стані;

поняття та критерії оцінки розумних строків;

принципи цивільного та адміністративного судочинства, спрямовані на вдосконалення функціонування правосуддя;

європейські гарантії реалізації права на судовий захист;

європейські стандарти виконання судових рішень.

вміти:

аналізувати практику ЄСПЛ як одне із джерел європейських стандартів судової діяльності;

аналізувати національне законодавство на предмет відповідності європейським стандартам організації судової влади, діяльності суддів і судочинства;

знаходити національну судову практику, яка демонструє порушення європейських стандартів судової діяльності.

визначати критерії європейського розуміння ефективного та справедливого судового процесу;

застосовувати методи та критерії оцінки якості правосуддя;

характеризувати значення виконання судових рішень як завершальної стадії захисту прав особи..

Загальні компетентності

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК9. Здатність працювати в команді.

Фахові (спеціальні) компетентності

СК2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.

СК3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

Програмні результати навчання:

РН 3 Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН 10 Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, правильно вживаючи правничу термінологію.

РН 16 Використовувати комп'ютерні програмами, необхідні у правничій діяльності

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Загальна інформація

Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість		Кількість годин						Вид підсумкового контролю
			кред	год.	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	Індивідуальні завдання	
Денна	4	8	3	90	15	30	н/п	н/п	45	н/п	залік
Заочна	4	8	3	90	4	6	н/п	н/п	80	н/п	залік

Структура змісту навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма					Заочна форма						
	усього	у тому числі				усього	у тому числі					
		л	пр	ін д	с.р.		л	пр	лаб	ін д	с.р.
Змістовий модуль 1. Загальна характеристика провадження досудового розслідування												
Тема 1. Загальні європейські принципи незалежності суддів.	6	2	2	н/п	2	5	н/п	н/п	н/п	н/п	5
Тема 2. Європейські принципи етики та поведінки суддів.	12	2	4	н/п	6	14	н/п	н/п	н/п	н/п	10

Тема 3. Європейські стандарти кар'єри та підготовки суддів.	6	1	2	н/п	3	5	н/п	н/п	н/п	н/п	5
Тема 4. Європейські стандарти організації роботи судів та суддівського самоврядування.	12	3	4	н/п	5	20	н/п	н/п	н/п	н/п	20
Разом за модуль 1	36	**8**	**12**	н/п	**16**	44	**2**	2	н/п	н/п	40
Змістовий модуль 2. Особливості провадження досудового розслідування											
Тема 5. Європейські стандарти доступу до правосуддя та правової допомоги.	24	2	8	н/п	14	16	2	4	н/п	н/п	10
Тема 6. Європейське розуміння ефективного та справедливого судового процесу.	12	2	4	н/п	6	20	н/п	н/п	н/п	н/п	20
Тема 7 Європейські стандарти цивільного, господарського та адміністративного судочинства.	6	1	2	н/п	3	5	н/п	н/п	н/п	н/п	5
Тема 8. Європейські стандарти виконання судових рішень.	12	2	4	н/п	6	5	н/п	н/п	н/п	н/п	5
Разом за модуль 2	**44**	**7**	**18**	н/п	**29**	46	2	4	н/п	н/п	40
ВСЬОГО	**90**	**15**	**30**	н/п	**45**	90	4	6	н/п	н/п	**80**

Теми лекційних занять

№	Назва теми	Кількість годин
1.	**Тема 1. Загальні європейські принципи незалежності суддів.** *1.1. Незалежність судової влади в європейському конституційному праві.* *1.2. Стандарти Ради Європи щодо незалежності суддів.* *1.3. Аналіз судової практики Європейського суду з прав людини та Суду ЄС порушення принципу незалежності суддів.*	2
2.	**Тема 2. Європейські принципи етики та поведінки суддів.** *2.1. Загальна характеристика правового регулювання принципів етики та поведінки суддів. Зміст принципів поведінки суддів.* *2.2. Етика поведінки судді.* *2.3. Тлумачення ЄСПЛ принципів етики та поведінки суддів.*	2
3.	**Тема 3. Європейські стандарти кар'єри та підготовки суддів.** *3.1. Загальна характеристика правового регулювання стандартів кар'єри та підготовки судді.* *3.2. Кваліфікація та підготовка судді. Основні принципи кар'єри судді.* *3.3. Умови служби (підбір, призначення, просування по службі та термін повноважень).* *3.4. Відповідальність судді; усунення від посади і звільнення.* *3.5. Критерії Енгеля як визначення підстави притягнення до відповідальності суддю.*	1
4.	**Тема 4. Європейські стандарти організації роботи судів та суддівського самоврядування.** *4.1. Попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах.* *4.2. Фінансування та управління судами у контексті ефективності судової влади.* *4.3. Структура та роль вищих органів суддівського самоврядування.*	3
5.	**Тема 5. Європейські стандарти доступу до правосуддя та правової допомоги.** *5.1. Право на суддю, доступ до європейського правосуддя.*	2

	*5.2. Доступ до правосуддя осіб, які пер*ебувають *в економічно несприятливому стані.*	
6.	**Тема 6. Європейське розуміння ефективного та справедливого судового процесу.** *6.1. Поняття та елементи справедливого судочинства.* *6.2. Ефективність судового процесу: поняття, зміст, значення.* *6.3. Принципи, умови, методи та критерії оцінки якості правосуддя.* *6.4. Якість судових рішень, як невід'ємна умова якості правосуддя.* *6.5. Поняття та критерії оцінки розумних строків.*	2
7.	**Тема 7. Європейські стандарти цивільного, господарського та адміністративного судочинства.** *7.1. Принципи цивільного судочинства, спрямовані на вдосконалення функціонування правосуддя.* *7.2. Запровадження та покращення функціонування систем і процедур оскарження по цивільних і господарських справах.*	1
8.	**Тема 8. Європейські стандарти виконання судових рішень.** *8.1. Виконання судових рішень як завершальна стадія захисту прав особи.* *8.2. Роль суддів у виконанні судових рішень.* *8.3. Практика ЄСПЛ з питань виконання національних судових рішень.*	2

Теми практичних занять

№	Назва теми	Кількість годин
1.	**Тема 1. Загальні європейські принципи незалежності суддів.** *1.4. Незалежність судової влади в європейському конституційному праві.* *1.5. Стандарти Ради Європи щодо незалежності суддів.* *1.6. Аналіз судової практики Європейського суду з прав людини та Суду ЄС порушення принципу незалежності суддів.*	2
2.	**Тема 2. Європейські принципи етики та поведінки суддів.**	4

	2.1. Загальна характеристика правового регулювання принципів етики та поведінки суддів. Зміст принципів поведінки суддів. *2.2. Етика поведінки судді.* *2.3. Тлумачення ЄСПЛ принципів етики та поведінки суддів.*	
3.	**Тема 3. Європейські стандарти кар'єри та підготовки суддів.** *3.1. Загальна характеристика правового регулювання стандартів кар'єри та підготовки судді.* *3.2. Кваліфікація і підготовка судді. Основні принципи кар'єри судді.* *3.3. Умови служби (підбір, призначення, просування по службі та термін повноважень).* *3.4. Відповідальність судді; усунення від посади і звільнення.*	2
4.	**Тема 4. Європейські стандарти організації роботи судів і суддівського самоврядування.** *4.1. Попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах.* *4.2. Фінансування та управління судами у контексті ефективності судової влади.* *4.3. Структура та роль вищих органів суддівського самоврядування.*	4
5.	**Тема 5. Європейські стандарти доступу до правосуддя та правової допомоги.** *5.1. Право на суддю, доступ до європейського правосуддя.* *5.2. Доступ до правосуддя осіб, які пе*ребувають *в економічно несприятливому стані.*	8
6.	**Тема 6. Європейське розуміння ефективного та справедливого судового процесу.** *6.1. Поняття та елементи справедливого судочинства.* *6.2. Ефективність судового процесу: поняття, зміст, значення.* *6.3. Принципи, умови, методи та критерії оцінки якості правосуддя.* *6.4. Якість судових рішень, як невід'ємна умова якості правосуддя.* *6.5. Поняття та критерії оцінки розумних строків.*	4
7.	**Тема 7. Європейські стандарти цивільного, господарського й адміністративного судочинства.** *7.1. Принципи цивільного судочинства, спрямовані на вдосконалення функціонування правосуддя.*	2

	7.2. Запровадження та поліпшення функціонування систем і процедур оскарження по цивільних і господарських справах.	
8.	**Тема 8. Європейські стандарти виконання судових рішень.** *8.1. Виконання судових рішень як завершальна стадія захисту прав особи.* *8.2. Роль суддів у виконанні судових рішень.* *8.3. Практика ЄСПЛ з питань виконання національних судових рішень.* *8.4. Визнання та виконання рішень іноземних судів.*	4

Самостійна робота

№	Назва теми	Кіль-кість годин
1.	Стандарти Ради Європи щодо незалежності суддів	2
2.	Тлумачення ЄСПЛ принципів етики та поведінки суддів	6
3.	Загальна характеристика правового регулювання стандартів кар'єри та підготовки судді.	3
4.	Структура та роль вищих органів суддівського самоврядування.	5
5.	Доступ до європейського правосуддя.	14
6.	Поняття та елементи справедливого судочинства.	6
7.	Запровадження та покращення функціонування систем і процедур оскарження по цивільних і господарських справах.	3
8.	Практика ЄСПЛ з питань виконання національних судових рішень.	6

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І

ТЕМА 1. ЗАГАЛЬНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ

1.1. Незалежність судової влади в європейському конституційному праві.

1.2. Стандарти Ради Європи щодо незалежності суддів.

1.3. Аналіз судової практики Європейського суду з прав людини та Суду ЄС з порушення принципу незалежності суддів.

1.1. Незалежність судової влади в європейському конституційному праві

Останніми роками незалежність судової влади стала однією з «трендових тем» європейського конституційного права на хвилі відступу від верховенства права в Європі. Десятки рішень Європейського суду з прав людини та Європейський суд справедливості розглянув це питання. У цьому випадку незалежність суду постає як поліграннe юридичне поняття. По-перше, кожен учасник судового процесу має право на вирішення своїх спорів незалежним органом. У цьому сенсі вона випливає з права на справедливий суд. По-друге, незалежність судової системи є невід'ємною рисою однієї з основних гілок влади держави, а на наднаціональному рівні – повноважень як ЄС, так і Ради Європи. Незалежність судової влади в цьому сенсі є передбачуваним, але життєво важливим наслідком теорії розподілу влади. Але будується третій вимір: незалежність судді як важливий елемент прав та обов'язків, що інтегрує правовий статус судді. Отже, він є визначальним елементом статусу судді.

Відправною точкою для аналізу незалежності судової влади, як для Ради Європи, так і для ЄС, стала оцінка того, чи можуть органи, які не входять до складу судової системи держав-членів, вважатися «судами». З цією метою Європейський суд з прав людини та Суд ЄС обрали «матеріальне» визначення, в якому незалежність залишається суттєвою, незалежно від того, чи вона чітко сформульована (у випадку Європейської конвенції з прав людини), чи випливає з її визначення (у випадку ЄС).

У контексті засідань Ради Європи питання, яке підлягало вирішенню, традиційно стосувалося права на незалежний і безсторонній трибунал. Тобто визначення в обставинах справи змісту права на ефективний судовий захист зводилося до необхідності того, щоб національні суди були вільними від зовнішнього тиску. Інші аспекти цього принципу майже не вивчалися і не розвивалися. Ця судова практика була надзвичайно обережною, оскільки мала на меті залишити широке поле національної оцінки, щоб уникнути обмеження конституційної самоорганізації держав.

У контексті ЄС головним питанням були не права сторін у судовому процесі, а забезпечення доступу європейських громадян до Суду ЄС шляхом винесення попередніх рішень і посилення діалогу між національними судами та Судом ЄС з метою однакового застосування права ЄС. Щоб зробити можливим виконання обох цілей, Суд розумів незалежність судової влади в досить щедрих термінах [1]. Головним результатом цього розуміння стала широка концепція незалежності судової влади, яка охоплює якомога більше органів як «судовий орган», здатний вимагати від Суду попереднього рішення. Лише коли турбота про забезпечення основних прав дійшла до ЄС, Суд ЄС визначив незалежність судової влади в ширшому сенсі, витончена мода у випадку з Вільсоном [2], хоча здебільшого вона спричинила лише транспозицію критеріїв, раніше викладених у Страсбурзі.

Обидва суди підтвердили, що «судовий орган» є автономним поняттям європейського права. Тому вона не була тотожною концепціям, прийнятим на національному рівні. Хоча не всі органи кваліфікувалися як «судові» на національному рівні, можуть автоматично розглядатися як судові органи на європейському рівні, на практиці вони завжди розглядалися як такі. У цьому ж напрямку незалежність судової влади також була визначена як автономна, навіть якщо обидва

[1] ECJ 14 February 1971, Case C-43/71, Politi; ECJ 11 June 1987, Case C-14/86, Prettore di Salò; ECJ 30 March 1990, Case C-24/92, Corbiau; ECJ 21 March 2000, Case C‑ 110/98, Gabalfrisa; and ECJ 29 November 2001, Case C-17/00, De Coster.

[2] ECJ 19 September 2006, Case C-506/94, Wilson.

наднаціональні суди, безсумнівно, спираються на конституційні традиції держав-членів..

Слово «жити», очевидно, стосується ідеї, яку часто висловлює Страсбурзький суд, про те, що європейські конституційні норми пристосовуються до змін і розвитку через постійне перевизначення їхнього змісту. Особливо це стосується незалежності судової влади.

З початком нового тисячоліття роль судової системи в Європі змінилася.

У деяких державах вона часто ставала альтернативною демократичною ареною, де політичні меншини отримують владу, позбавлену їх у звичайному демократичному процесі.

Це загострило відому напругу між демократією та конституціоналізмом, яка з одного боку, спровокувала нападки демократично обраних політичних сил на обмеження, накладені на них інституційно незалежними судовими органами, а з іншого – призвела до певної судової активності на захист власної незалежності.

Тому не дивно, що еволюція концепції незалежності судової влади в Європі пов'язана з кризою, спричиненою відступом верховенства права в деяких країнах Ради Європи та ЄС. Уперше це явище з'явилося в Раді Європи, враховуючи його більший масштаб і меншу інтенсивність передвступного контролю над державами, а деякі проблеми стали очевидними вже з 2010 року. У ЄС сприйняття регресії зайняло більше часу, але ознаки вперше з'явилися в Угорщині (2010 рік), а потім у Польщі (2015 рік), перш ніж загрожувати поширитися на інші країни-члени ЄС.

У рамках Ради Європи у два етапи (починаючи з 1990–2010 років і з 2010 року і далі) розроблено висококваліфікований acquis [1] щодо концепції незалежності судової влади в інструментах м'якого права[2].

---

[1] Siebert Fohr A., 'Judicial Independence in European Union Accessions: The Emergence of a European Basic Principle', 52 German Yearbook of International Law (2009) p. 418.

[2] Bustos Gisbert R., 'La influencia de los Textos no vinculantes del Consejo de Europa sobre independencia judicial en TEDH y en la UE' [The Influence of Non-binding Council of Europe Documents on Judicial Independence at the ECtHR and within the EU], 47 Teoría y Realidad Constitucional (2021) p. 161.

Але після 2013 року Рада Європи побачила оновлення практики Європейського суду з прав людини, який розвинув на основі європейського м'якого права законодавчі аспекти незалежності судової влади (див. нижче) переважно після позовів суддів на захист своїх прав. Хронологія провідних справ, безумовно, проста: «Олександр Волков проти України» (2013); Бака проти Угорщини (Палата 2014 року та Велика палата 2016 року); Nunes de Carvalho e Sa v Portugal (2016 Палата та 2018 Велика палата); Альпасаріан проти Туреччини (2019); Емінагаоглу проти Туреччини (2021); Речкович проти Польщі (2021). До цих справ, починаючи з 2020 року, можна додати ті рішення, що надходять від позивачів, які стверджують, що їхні справи не розглядалися незалежними трибуналами, оскільки вони не були встановлені законом: Guðmundur Andri Ástráðsson v Iceland (2020); Xero Flor w Polsce sp z.o.o. проти Польщі (2021).

Події в ЄС були такими ж очевидними. Спочатку Суд ЄС був стурбований лише незалежністю судових органів, які могли запросити попереднє рішення. На другому етапі він увів право на незалежний трибунал. Однак на останній фазі цієї еволюції часова послідовність провідних випадків стає значною і, безсумнівно, революційною. Це пов'язано з тим, що менш ніж за п'ять років підхід до незалежності судової влади кардинально змінився від суто функціонального чи утилітарного (а отже, вузького) до справді конституційного. Це видно, зокрема, у Associaciao Sindical dos Juizes Portugueses (ASJP) (2018); Міністр юстиції (2018); «Ахмея» (2018); CETA (2019 р.); Commission v Poland (2019 – дві справи щодо незалежності Верховного суду та незалежності звичайних судів); А.К. (2019 р.); Място Лович (2020); А.Б. та інші (Номінація суддів Верховного Суду) (2021); Республіка (2021); Asociaţia 'Forumul Judecătorilor Din România' (AFJR) (2021); Комісії проти Польща (дисциплінарний режим суддів) (2021). Крім того, величезна кількість справ, що перебувають на розгляді в Європейському суді з прав людини та Європейському суді справедливості, свідчить про подальший розвиток подій у найближчі роки.

Щойно розглянені події зумовлені не лише змінами в конституційному політичному контексті інтеграції, вони також

пов'язані із залученням конституційного дискурсу в європейську інтеграцію через прогресивне формулювання та застосування категорій і понять з конституційного права.[1].

Концепція незалежності судової влади розвивалася паралельно з транспозицією інших конституційних категорій в європейські інтеграційні структури і завдяки цьому явищу. Це явище послужило «ключем» для введення поняття незалежності в правову аргументацію на європейському рівні. Особливо варто підкреслити чотири основні віхи.

Перша важлива віха з'явилася у практиці Європейського суду з прав людини, коли право на доступ до суду в його цивільному аспекті було витлумачено як таке, що може бути застосоване для захисту будь-якого права, визнаного в національній правовій системі. Таке тлумачення вперше поширило сферу дії статті 6 Конвенції на трудові права державних службовців, закріплені в національному законодавстві[2], що охоплювало національних суддів. Рішення у справі Ескелінена (2006) мало два позитивних наслідки для того, як Суд здійснює нагляд за дотриманням незалежності суддів: воно забезпечило перегляд рішень, що стосуються правового статусу суддів, судами або прирівняними до них органами; судді, незадоволені захистом їхніх прав органами влади, зокрема, з погляду незалежності суддів, можуть оскаржити національні рішення в Європейському суді. Тобто, розширення сфери застосування статті 6 зробило національні рішення, що стосуються призначення, просування по службі, звільнення і, найперше, дисциплінарного режиму суддів, підконтрольними Європейському суду з прав людини. суддів підлягають перегляду Страсбурзьким судом.

Другою важливою віхою стало повне визнання фундаментальних прав у правовому порядку ЄС. Звичайно, основоположні права були інтегровані в право ЄС ще в 1970-х роках, але з 2000 року, особливо після набуття чинності Хартії основоположних прав у 2009 році, вони стали повністю інтегровані в аргументацію прецедентного права Суду

[1] Walker N., 'The Idea of Constitutional Pluralism', 65(3) Modern Law Review (2002) p. 317.
[2] Case Engel and others v. the Netherlands. Application no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57478.

Європейського Союзу. Ця еволюція уможливила включення суб'єктивного аспекту незалежності суддів (як права громадянина), який, хоча і був проголошений набагато раніше, але не мав місця до 2006 року, коли було прийнято рішення у справі Вільсона. Це рішення є основоположне, оскільки воно частково звільнило дискурс про незалежність судової влади в ЄС від гамівної сорочки, яка обмежувала його оцінку виміром попереднього рішення.

Після Вільсона не тільки розширилося визначення поняття незалежності судової влади в ЄС, але й були побудовані необхідні мости для такого розширення відповідно до практики Європейського суду з прав людини, на яку Суд ЄС відкрито спирався. Так повна інкорпорація правового дискурсу ЄС, особливо дискурсу Суду, не тільки поглибила концепцію судової незалежності, але й зробило це у спосіб, що відповідає прецедентному праву Страсбурга.

Третьою віхою у розвитку концепції стало створення ЄС Зони свободи, безпеки та правосуддя. Серед багатьох інших наслідків, це створило простір для «вільного руху судових рішень». Цей простір уможливлює автоматичне визнання судових рішень між державами, тобто відкриває можливості для безпрецедентного в історії міжнародних організацій співробітництва в судовій сфері, що значно наближає ЄС до квазіфедеративної структури. Цей простір руйнується за відсутності максимальної довіри між державами до функціонування їхніх судових систем і, зокрема, дотримання ними фундаментальних прав[1]. Взаємне визнання судових рішень просто немислиме без взаємної довіри між державами-членами. Довіра між судовими органами може виникнути лише тоді, коли вони визнають один одного незалежними від інших гілок влади. Тож, незалежність судової влади в державах-членах є передумовою для взаємної довіри і для всієї архітектури Зони. Тому неважко уявити собі негайні наслідки для цього спільного простору від будь-якого значного регресу в незалежності

[1] ECJ 21 December 2011, Case C-411/10, N.S. v Secretary of State and ECJ 5 April 2016, Case C-404/15, Aranyosi and Caldararu.

судової влади. І, щоб гарантувати таку незалежність, ЄС був змушений розробити свій дискурс про незалежність судової влади, окресливши червоні лінії, які не можуть перетинати національні моделі судової влади.

Останньою і, можливо, найважливішою віхою в цій еволюції стала справа ASJP. Це рішення підтверджує, на основі статті 19(1) Договору про Європейський Союз, конституційний обов'язок держав-членів поважати незалежність своїх судових органів. Тобто, воно міцно закріплює незалежність судової влади як основний конституційний принцип ЄС. На основі цього рішення виникло прецедентне право, що має вирішальне значення для визначення принципу на європейському рівні; прецедентне право, яке випливає з джерел, раніше встановлених «м'яким правом» Ради Європи та Європейським судом з прав людини. Завдяки цій судовій практиці принцип незалежності суддів був горизонтально поширений на всю правову систему ЄС. Згодом він вплинув на визначення судового органу в статті 267 Договору про заснування Європейського Союзу, значення незалежного суду, про який ідеться у статті 47-2 Хартії щодо дотримання взаємної довіри між судовими органами держав-членів ЄС, мінімальні вимоги, яким повинні відповідати судові органи для врегулювання спорів у праві ЄС, критерії призначення суддів у державах-членах і, найперше, на запобігання регресу суддівської незалежності в деяких державах-членах ЄС.

Отже, незалежність суддів стала наріжним каменем європейської інтеграції, де цей принцип відіграє більш важливу роль, ніж в окремих державах-членах. Справа не тільки в тому, що інтеграція (як через ЄС, так і через Раду Європи), з якою принцип незалежності суддів невід’ємно пов’язаний, ґрунтується на захисті нерозривно пов’язана з принципом незалежності суддів, ґрунтується на захисті верховенства права як важливого елементу співіснування та цінності, яку слід відстоювати за будь-яких обставин. Крім того, обидва шляхи інтеграції вимагають наявності незалежної судової влади.

Не варто забувати, що інтеграція артикулюється через право. Щоб бути ефективною, вона вимагає, щоб закон застосовувався судовою системою, вільною від тиску з боку інших органів

влади. Якщо такий тиск існує або, що ще гірше, є ефективним, право, що виходить від обох організацій, не матиме практичного ефекту. З погляду ЄС[1], його дизайн як правової спільноти вимагає, щоб судова влада керувалася центральним органом (Судом ЄС) і реалізовувалася через національні судові органи, які також виконують функції європейських суддів. Автономність правового порядку ЄС та його застосування відповідно до принципу верховенства не випливають з прецедентного права Суду ЄС. Вони випливають із залучення національних суддів, які є членами європейської судової системи і застосовують право ЄС відповідно до вказівок і принципів, викладених у прецедентному праві Люксембургу: тобто, тому, що судді незалежні від зовнішнього тиску (насамперед, з боку своїх держав) і намагаються не відступати від повного дотримання закону. У такому контексті незалежність європейських суддів буде особливо актуальною щодо використання основного інструменту їхніх відносин з Судом ЄС - запиту на винесення попереднього рішення. Без незалежних судів у державах-членах цей механізм також утратить свою ефективність.

Рішення про передачу питання для винесення попереднього рішення приймається національним суддею без жодного зовнішнього тиску, щоб уникнути будь-якого стримуючого впливу національних правових систем на бажання суддів звертатися до Суду. Це рішення, яке за визначенням, не може залежати від інтересів чи пріоритетів інших національних гілок влади, в тому числі суддівських рад, верховних чи конституційних судів. Аналогічно, застосування права ЄС не може в жодному разі бути предметом тиску, який інші національні органи влади можуть чинити на суддів. Таким чином, незалежність судової влади в конституційній організації в державах-членах є невід'ємною умовою існування самого ЄС. незалежність суддів у конституційній організації в державах-членах є умовою існування самого ЄС, незалежно від

[1] Craig P. et al., Rule of Law in Europe: Perspectives from Practitioners and Academics (EJTN 2019) p. 35.

того, чи пов'язуємо ми її зі статтею 19.1 ДФЄС, чи виводимо її з цінностей, визнаних у статті 2 ДФЄС.

Цей конкретний зв'язок між незалежністю судової влади та інтеграцією має місце і в Раді Європи. У контексті Ради Європи не відбувається формального прилучення національного судді до судової системи міжнародної організації, але гарантія незалежності судової влади, тим не менше, залишається важливою для інтеграції через права, що є однією з головних цілей Ради Європи. Як відомо, система захисту прав людини в Раді Європи, і зокрема система Європейської конвенції з прав людини, ґрунтується на ідеї субсидіарності. Цей принцип вимагає створення централізованого органу для захисту прав лише тоді, коли національні органи влади виявилися нездатними гарантувати дотримання права. Ідея субсидіарності безпосередньо апелює до уявлення про те, що європейський і національний рівні поділяють відповідальність, зокрема між Судом і органами влади держав-членів. Перші встановлюють відповідні параметри та стандарти, а другі забезпечують їх дотримання на своїх територіях. Національні суди відіграють основну роль у застосуванні цих стандартів на національному рівні.

Національні суди, використовуючи специфічні механізми, передбачені власними правовими системами, повинні впроваджувати європейські параметри для вирішення справ, що надходять до них. Таке завдання можуть виконати лише незалежні судді. Якщо на національних суддів чиниться тиск так, що вони не можуть застосовувати критерії, встановлені Судом, то вся система хитається і, зрештою, перешкоджає будь-якій європейській інтеграції через реалізацію прав людини. правами.

Слабкість системи інтеграції до Ради Європи порівняно з ЄС не зменшує важливості того факту, що саме відсутність тиску на судову владу є основою всієї системи. Якщо національні судді не застосовуватимуть судову практику, що надходить зі Страсбурга, вона виявиться марною, а інтеграція через верховенство права інтеграція через верховенство права буде неможливою. Для ефективного застосування наднаціональну

судову практику, судді повинні бути повністю захищені від будь-яких форм зовнішнього тиску.

Відповідно до Болонського та Міланського глобальний кодекс суддівської етики[1], незалежність судової влади іноді помилково сприймається як привілей, яким користуються судді, тоді як насправді вона є наріжним каменем системи правління в демократичному суспільстві та гарантією свободи та прав громадянина в умовах верховенства права. Судова влада, незалежно від того, чи розглядається вона як суб'єкт, як судова гілка влади, чи як її індивідуальний склад, є і має розглядатися як незалежна від законодавчої та виконавчої гілок влади.

Відносини між судовою владою та іншими гілками влади мають бути відносинами взаємної поваги, кожна з яких визнає належну роль їх. Судді повинні завжди дбати про те, щоб їхня поведінка, офіційна чи приватна, не підривала їхню інституційну чи індивідуальну незалежність або публічну видимість незалежності.

1.2. Стандарти Ради Європи щодо незалежності суддів

Судова незалежність є одним із ключових компонентів верховенства права (стаття 2 Договору про Європейський Союз – ДЄС), разом із фундаментальним правом на справедливий суд (стаття 47 Хартії основних прав Європейського Союзу) та принципом ефективного судового захисту (стаття 19(1) ДЄС). Коли йдеться про стандарти незалежності судової влади, особливу роль відіграє Рада Європи та її судовий орган – Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у Страсбурзі. Це особливо актуально, оскільки згідно зі статтею 6(3) ДЄС основні права, гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, є фактично загальними принципами права ЄС.

---

[1] Bologna and Milan Global Code of Judicial Ethics. Approved at the International Conference of Judicial independence held at the University of Bologna and at Bocconni University of Milano June 2015 URL: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2016/02/Bologna-and-Milan-Global-Code-of-Judicial-Ethics.pdf

Верховенство права є однією з основоположних цінностей Європейського Союзу (стаття 2 ДЄС). Як зазначив Європейський суд у своєму рішенні від 19 листопада 2019 року, «вимога щодо незалежності судів... є частиною суті права на ефективний судовий захист і фундаментального права на справедливий судовий розгляд, яке має кардинальне значення як гарантія того, що всі права, які особи випливають із законодавства ЄС, будуть захищені, і що цінності, спільні для держав-членів, викладені в статті 2 ДЄС, зокрема цінність верховенства права буде захищено» (AK v Krajowa Rada Sądownictwa, пункт 120). Згідно зі статтею 6(3) ДЄС, «Основні права, гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод... становлять загальні принципи права Союзу». Тому при пошуку критеріїв для оцінки того, чи є певна судова система незалежною, та стандартів належної побудови незалежної судової системи, особливе місце займають стандарти, думки та рекомендації, розроблені Радою Європи, а також прецедентне право Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), які тлумачать Конвенцію. Цю важливість нещодавно підкреслила Європейська комісія у своєму Звіті про верховенство права за 2020 рік, де стандарти Ради Європи «забезпечують усталені вказівки щодо сприяння та підтримки верховенства права», а прецедентне право ЄСПЛ описується як таке, що передбачає «ключові стандарти, яких належить дотримуватися для забезпечення незалежності судової влади»[1].

Останньою рекомендацією Ради Європи щодо незалежності судової влади є Рекомендація CM/Rec(2010)12, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року, щодо суддів: незалежність, ефективність і відповідальність. Рекомендація поширюється на всіх суддів, у тому числі тих, хто засідає в конституційних судах (пункт 1), а також на непрофесійних суддів, за винятком випадків, коли ця рекомендація стосується лише професійних суддів (пункт 2).

[1] Rule of Law Report The rule of law situation in the European Union. COM(2020) 580 final, pp. 1 and 9. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0580&from=EN

Рекомендація встановлює зв'язок між незалежністю окремого судді (який гарантує особам право на ефективний засіб правового захисту) та незалежністю судової влади в цілому, вказуючи, що перша захищається останньою (пункт 4). Як загальний принцип, судді повинні мати «безмежну свободу вирішувати справи неупереджено, відповідно до закону та свого тлумачення фактів» (параграф 5). Не менш важливо, щоб судді мали достатні повноваження для захисту свого авторитету та гідності суду, що означає, що всі сторони та інші особи, пов'язані з процедурою, навіть якщо вони самі є державним органом (наприклад, прокурор), повинні підпорядковуватися владі судді (пункт 6). Що стосується формального закріплення незалежності судової влади, то рекомендація вимагає, щоб це було зроблено в конституції або «на найвищому можливому правовому рівні», а детальні правила мають бути викладені в законодавстві (пункт 7). Судова незалежність повинна бути позовною: судді, які вважають свою незалежність під загрозою, повинні мати можливість звернутися до ради суддів або іншого незалежного органу (пункт 8). Рекомендація забороняє довільне відкликання справ у конкретних суддів: таке рішення має ґрунтуватися на «об'єктивних, заздалегідь встановлених критеріях і відповідно до прозорої процедури органу судової системи» (пункт 9). Лише судді мають власну компетенцію вирішувати ту чи іншу справу (пункт 10).

Рекомендація розрізняє «зовнішню» та «внутрішню» незалежність[1]. Зовнішня незалежність стосується незалежності від законодавчої та виконавчої гілок влади, тоді як внутрішня незалежність стосується незалежності кожного окремого судді, як його розглядають у структурі судової влади. Зовнішня незалежність судової влади не виключає існування «конструктивних робочих стосунків» між суддями та іншими органами влади, залученими до управління і адміністрування судів (пункт 12), тобто, як правило, Міністерством юстиції чи іншим державним відомством. Спроби вплинути на суддів

[1] Council of Europe standards on judicial independence. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690623/EPRS_BRI(2021)690623_EN.pdf

«неналежним чином» мають каратися (пункт 14). Оскільки судді повинні обґрунтовувати свої рішення у своїх мотивах, від них не можна вимагати давати будь-які додаткові пояснення щодо прийнятого рішення (пункт 15). Важливою гарантією незалежності судової влади є те, що судові рішення можуть бути оскаржені лише в межах відповідної судової апеляційної процедури або процедури повторного відкриття провадження, але не можуть бути предметом позасудового перегляду (пункт 16). Виконавча та законодавча гілки влади не можуть втручатися в судові рішення, за винятком (загальної) амністії та (індивідуального) права на помилування (пара. 17), причому перше зазвичай проголошується законодавчою владою, а друге є традиційною прерогативою глави держави в багатьох країнах. Органам законодавчої та виконавчої влади не заборонено коментувати судові рішення, але якщо вони це роблять, то «повинні уникати критики, яка б підірвала незалежність судової влади або довіру суспільства до неї» (пункт 18). Вони можуть заявити про свій намір подати апеляцію на судове рішення, але не можуть учиняти будь-яких інших дій, які могли б «поставити під сумнів їхнє бажання виконувати» таке рішення (пункт 18).

Рекомендація визнає, що відправлення правосуддя є питанням суспільного інтересу, але, тим не менше, закликає окремих суддів проявляти стриманість, коли йдеться про стосунки зі ЗМІ (пункт 19). З цією метою суди можуть створювати прес-служби та служби зв'язку, а не залишати зв'язок із ЗМІ окремим суддям. Що стосується зовнішньої діяльності суддів, то вона не повинна суперечити їх неупередженості та незалежності, незалежно від того, чи є конфлікт інтересів фактичним, чи лише уявним (п. 21). Проте судді завжди повинні мати право створювати професійні організації та приєднуватися до них, цілями яких є збереження їх незалежності, захист їхніх інтересів і сприяння верховенству права (п. 25). Як зазначалося вище, «внутрішня незалежність» у рекомендації стосується незалежності «кожного окремого судді при виконанні функцій судочинства» (пункт 22). Щоб бути внутрішньо незалежними, судді повинні мати можливість діяти без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, тиску, погроз чи втручання, незалежно від того, чи є вони прямими, чи

непрямими, походять від влади чи ні, чи є зовнішніми, чи внутрішніми – включаючи вплив внутрішніх судових органів та ієрархічного начальства судді в суді. Суди вищих інстанцій можуть давати вказівки судам нижчих інстанцій щодо окремих справ, лише якщо вони розглядаються у попередньому провадженні або якщо вони вирішують апеляцію (пункт 23). Розподіл справ між окремими суддями в суді має здійснюватися на основі «об'єктивних, заздалегідь установлених критеріїв», і на нього не можуть впливати бажання будь-яких зовнішніх суб'єктів (пункт 24).

Рада Європи надає великого значення статусу суддів і якості системи правосуддя, тому що верховенство права, просування та захист прав людини й основних свобод, які є ключовими цінностями для Організації, залежать від сильної та незалежної судової системи. Держави-члени можуть попросити КРЄС розглянути конкретні проблеми, що стосуються статусу та/або ситуації суддів. Він розглядає актуальні питання та, у разі необхідності, відвідує відповідні країни для обговорення шляхів поліпшення існуючої ситуації шляхом розробки законодавства, інституційної бази та/або судової практики.

У цьому контексті Рада Європи зацікавлена як у зміцненні судової влади у своїх державах-членах з метою забезпечення взаємної поваги між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади, так і у посиленні довіри європейських громадян до системи правосуддя.

У світлі цих двох цілей Комітет міністрів Ради Європи створив у 2000 році Консультативну раду європейських суддів (ССЈЕ).

КРЄС, консультативний орган з питань незалежності, неупередженості та компетентності суддів, підкреслює важливу роль судової влади в демократичному суспільстві. КРЄС є першим органом у міжнародній організації, що складається виняткова з суддів, і тому є унікальним органом на європейському рівні.

Європейська комісія за демократію через право, відома як Венеціанська комісія, є дорадчим органом Ради Європи, який відповідає за конституційні питання. Його роль полягає в тому, щоб надавати своїм державам-членам юридичні консультації та

допомагати їм привести свої правові та інституційні структури у відповідність до стандартів Ради Європи, зокрема щодо верховенства права. Вона складається з видатних професорів університетів, суддів верховних і конституційних судів, а також членів парламентів і державних службовців, призначених кожною країною-членом Комісії на чотирирічний термін. Венеціанська комісія опублікувала звіт про призначення суддів (2007) та звіт про незалежність суддів (2010). У 2015 році він опублікував добірку звітів про суди та суддів, а у 2016 році видав контрольний список верховенства права (2016). Венеціанська комісія регулярно публікує висновки про різні судові реформи, запропоновані або здійснені у своїх країнах-членах. За останні роки прийнято багато думок щодо судових реформ, які проводяться в Польщі, останньою з яких є Спільний терміновий висновок Венеціанської комісії та Генерального директорату з прав людини та верховенства права (DGI) Ради Європи щодо поправок до Закону про загальні суди, Закону про Верховний суд та деяких інших законів, схвалений Венеціанською комісією 18 червня 2020 року.

У звіті Венеціанської комісії за 2010[1] рік незалежність суддів рекомендовано, щоб усі рішення про призначення та професійну кар'єру суддів ґрунтувалися на заслугах із застосуванням об'єктивних критеріїв у рамках закону. Він вважає, що рада суддів є відповідним методом для забезпечення незалежності суддів, по суті повторюючи свою думку зі звіту про призначення суддів. Призначення звичайних суддів мусить бути постійним (до виходу на пенсію), а судді, призначені на випробувальний термін, вважаються проблемними з погляду незалежності. Дисциплінарне провадження повинно бути завданням рад суддів або незалежних дисциплінарних судів. Повинна бути гарантована можливість оскарження дисциплінарного стягнення в незалежному суді. Судді мають отримувати винагороду відповідно до гідності їх посади, але будь-які премії чи інші переваги, засновані на власний розсуд,

[1] Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges adopted by the Venice Commission at its 82nd Plenary Session (Venice, 12-13 March 2010) URL: https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)004-e

повинні бути скасовані. Що стосується бюджетних питань, то судову владу належить заслухати, можливо, через раду суддів, перш ніж її бюджет буде прийнято парламентом. Імунітет суддів має бути лише функціональними, тобто пов'язаними з їхніми судовими обов'язками. Існує потреба в нормах, які передбачають несумісність посади судді з будь-якими посадами, які можуть поставити під загрозу незалежність або неупередженість суддів. Зокрема, судді не мають виконувати жодних виконавчих функцій, а будь-яка політична діяльність, яка може перешкодити неупередженості, має бути заборонена. Єдиним способом оскарження судових рішень має бути апеляція. Венеціанська комісія виступає проти особливих повноважень прокуратури чи іншого державного органу оскаржувати судові рішення, особливо після закінчення терміну оскарження для самих сторін. Венеціанська комісія схвалює принцип внутрішньої судової незалежності, який виключає підпорядкування суддів іншим суддям щодо ухвалення судових рішень. Нарешті, коли йдеться про розподіл справ, він має ґрунтуватися на об'єктивних і прозорих критеріях, заздалегідь установлених законом або спеціальними нормативно-правовими актами, заснованими на законі.

Отже, суддівська незалежність ні за яких умов не може вважатися привілеєм судді. Навпаки, це інструмент для досягнення двох основних конституційних цілей: права на справедливий суд і розподіл повноважень у державах, які керуються верховенством права. Тому документи, прийняті Радою Європи, часто посилаються на суб'єктивну та об'єктивну незалежність, щоб відмежувати право, закріплене у статті 6 Конвенції (суб'єктивне), від конституційного організаційного принципу розподілу влади (об'єктивне).

*1.3.**Аналіз судової практики Європейського суду з прав людини та Суду ЄС із порушення принципу незалежності суддів.***

Питання незалежності суду розглядається в прецедентному праві Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) під заголовком права на справедливий суд, закріпленого в статті 6 ЄКПЛ. Такий справедливий судовий розгляд має проводитися «незалежним і безстороннім судом, встановленим законом». У якості попереднього зауваження слід підкреслити, що згідно з усталеною практикою Суду, незважаючи на зростаючу важливість поняття «розподілу влади» в його прецедентному праві (Стаффорд проти Великобританії [1], пункт 78), Суд наполягає на тому, що він не перевіряє сумісність національного законодавства та практики з будь-якими теоретичними конституційними концепціями (Клейн проти Нідерландів [2], пункт 193, Сасілор-Лормінес проти Франції[3], п. 59), але завжди перевіряє, чи були дотримані в даному випадку критерії незалежності (МакГоннелл проти Великобританії, п. 51, Урбан і Урбан проти Польщі[4], п. 46).

У справі «Ringeisen v Austria» [5] (16 липня 1971 р.) Суд наголошує, що незалежність судової влади включає як незалежність від виконавчої влади, так і від сторін. У своїй прецедентній практиці Суд розробив чотиристоронній тест. Так, у справі «Лука проти Румунії» [6] (21 липня 2009 р.) ЄСПЛ постановив, що для того, щоб установити, чи можна суд

---

[1] Case of Stafford v. the United Kingdom. Application no. 46295/99 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60486

[2] Case of Kleyn and Others v. the Netherlands. Applications nos. 39343/98, 39651/98, 43147/98 and 46664/99 URL:https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61077

[3] Case of Sacilor Lormines v. France. Application no. 65411/01 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77947

[4] Case of Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland. Application no. 23614/08 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101962

[5] Case of Ringeisen v. Austria (merits). Application no 2614/65. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57565

[6] Affaire Luka c. Roumanie. Requête no 34197/02 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93648

вважати «незалежним», необхідно враховувати, зокрема, (1) спосіб призначення його членів і (2) термін їх повноважень, (3) наявність гарантій проти зовнішнього тиску та (4) питання щодо того, чи створює орган видимість незалежності. У цій справі ЄСПЛ не виключив такої можливості засідателів (засідателів у судових колегіях), але вимагав, щоб такі особи були вільні від зовнішнього тиску. У даному випадку це не було гарантовано, оскільки вони були звільнені з посади та могли виконувати інші функції та діяльність, покладені на них організаціями, від імені яких вони були обрані (об'єднання роботодавців і профспілки). Як видно з цього тесту, Суд також наголосив на видимості незалежності для зовнішніх спостерігачів. Уже у справі «Пірсак проти Бельгії» (1 жовтня 1982 р.) Суд розрізняв суб'єктивний і об'єктивний підходи до неупередженості суддів. Суб'єктивний аспект має на меті з'ясувати особисте переконання даного судді в даній справі, а об'єктивний підхід зосереджується на визначенні того, чи надав суддя гарантії, достатні для виключення будь-яких законних сумнівів у цьому відношенні. Суд підкреслив, що для того, щоб суди викликали у громадськості необхідну довіру, необхідно також враховувати питання внутрішньої організації. У цьому випадку колишній прокурор після призначення суддею мав вирішити справу, в якій він раніше виступав прокурором. Це підірвало довіру громадськості, дозволивши громадськості побоюватися, що він не запропонував достатніх гарантій неупередженості.

Як зазначалося раніше, підхід Суду полягає в утриманні від нав'язування державам-учасницям Конвенції будь-якої конкретної конституційної моделі (Kleyn проти Нідерландів, пункт 193, Sacilor-Lormines проти Франції, пункт 59). Отже, «призначення суддів виконавчою чи законодавчою владою є допустимим за умови, що призначені особи вільні від впливу чи тиску під час виконання своєї судової ролі» (Campbell and Fell v UK, para. 79; Maktouf and Damjanović v Bosnia and Herzegovina, para. 49; Flux vMoldova (№ 2), para. 27). У справі Flux суддя був призначений парламентом до Верховного суду, але не було жодних доказів того, що його термін повноважень може бути припинений виконавчою чи законодавчою владою, а також не було надано доказів будь-якого впливу, що дозволило Суду

зробити висновок про його незалежність. У справі Філіппіні проти Сан-Марино (26 серпня 2003 р.) Суд відхилив як явно необґрунтовану скаргу щодо того факту, що судді Сан-Марино призначалися парламентом і, як такі, їхні політичні симпатії могли відігравати певну роль у їх призначенні. Це означало, що політичні симпатії, які можуть відігравати певну роль у процесі призначення суддів, самі по собі не можуть викликати законні сумніви щодо їх незалежності.

Як зазначалося раніше, підхід Суду полягає в утриманні від нав'язування державам-учасницям Конвенції будь-якої конкретної конституційної моделі (Kleyn проти Нідерландів, пункт 193, Sacilor-Lormines проти Франції, пункт 59). Таким чином, «призначення суддів виконавчою чи законодавчою владою є допустимим за умови, що призначені особи вільні від впливу чи тиску під час виконання своєї судової ролі» (Campbell and Fell v UK, para. 79; Maktouf and Damjanović v Bosnia and Herzegovina, para. 49; Flux v Moldova (№ 2), para. 27). У справі Flux суддя був призначений парламентом до Верховного суду, але не було жодних доказів того, що його повноваження можуть бути припинені виконавчою чи законодавчою владою, а також не було надано доказів будь-якого впливу, що дозволило Суду зробити висновок, що він був незалежним. У справі Філіппіні проти Сан-Марино (26 серпня 2003 р.) Суд відхилив як явно необґрунтовану скаргу щодо того факту, що судді Сан-Марино призначалися парламентом і, як такі, їхні політичні симпатії могли відігравати певну роль у їх призначенні. Це означало, що політичні симпатії, які можуть відігравати певну роль у процесі призначення суддів, самі по собі не можуть викликати законні сумніви щодо їх незалежності та неупередженості. У ньому наголошується, що після призначення судді не зазнавали жодного тиску та не отримували вказівок від парламенту, а також діяли абсолютно незалежно. У справі «Кларк проти Великобританії» (25 серпня 2005 року) Суд також відхилив заяву на підставі того факту, що окружні судді в Англії призначаються лордом-канцлером. Суд зауважив, що між суддями та департаментом лорда-канцлера немає жодного ієрархічного чи організаційного зв'язку. Хоча лорд-канцлер мав повноваження звільняти таких суддів за умови судового

перегляду, на практиці це повноваження ніколи не використовувалося. Тому в об'єктивного спостерігача не було б приводу для занепокоєння. У справі Astráðsson проти Ісландії (1 грудня 2020 року) Суд запровадив концепцію заслуг при призначенні суддів, заявивши, що «самому поняттю «трибунал» властиво те, що він складається із суддів, відібраних на основі заслуг, тобто суддів, які відповідають вимогам технічної компетентності та моральної чесності для виконання судових функцій, які від нього вимагаються в правовій державі». (параграф 220). Він також додав, що «чим вище суд займає судову ієрархію, тим вимогливіші застосовні критерії відбору» (параграф 222).

Дискреційні повноваження щодо порушення прав людини

Перше питання стосується використання Комісією своїх повноважень для порушення прав людини з метою стримування та протидії нападам на незалежність судової системи в певних державах-членах. Стратегія Комісії щодо правозастосування широко вважається неефективною.

Комісія визнала неефективність своєї стратегії правозастосування і пояснює це або відсутністю необхідних інструментів для захисту судової незалежності, або тим, що вона не могла дозволити собі програти справу в Суді в Люксембурзі, або тим, що вона вирішила інші важливі кризи. У своїй інавгураційній лекції 2022 року професор Джон Морійн звернувся до цього питання і чітко сказав: «Ні, немає проблеми з надмірною кількістю інструментів». Навпаки, Головне - це проблема використання інструментів, які ефективні у протистоянні неліберальним національним урядам (...), і просто невикористання інших потенційно ефективних варіантів, які вже доступні». За моїми словами, не відсутність інструментів стримує Комісію, а брак юридичної сміливості та брак політичної волі. Як пояснення відсутності політичної волі Келеман і Павоне наводять те, що Комісія боїться втратити міжурядову підтримку своїх політичних пропозицій, якщо вона агресивно застосовуватиме стандарти.

Якими б не були конкретні причини неефективного застосування стандартів щодо незалежності судової влади, наразі немає сумнівів, що (гео)політика відіграє головну роль.

Рішення ЄС від 2022 року про розблокування €36 млрд для Польщі на умовах, які не враховують триваюче руйнування судової незалежності у країні, дає зрозуміти: ЄС цінував свою єдність проти Росії більше, ніж захист польських незалежних суддів.

З геополітичної точки зору, це може бути розумно, але роль Комісії у наданні пріоритету геополітиці над дотриманням зобов'язань Хартії [основних прав ЄС] та Договорів дотримуватися стандартів незалежності судової системи, особливо в умовах системних порушень, таких як в Угорщині та Польщі, створює «системну прогалину у правозастосуванні» з питання, яке є фундаментальним для ідентичності та функціонування Союзу. У зв'язку з цією системною прогалиною я запитую, чи все ще виправдано те, що Комісія має основні повноваження ініціювати процедури порушення з метою захисту незалежності судової влади. Небезпека незаповнення цієї прогалини полягає в тому, що в довгостроковій перспективі це підриває саму ідентичність і функціонування Союзу як союзу демократичних держав, що керуються верховенством права. Парадокс захисту нашої ідентичності як демократичних держав у рамках верховенства права проти Росії, водночас руйнуючи незалежні суди в самому Союзі, потребує термінового вирішення. Чи є частиною розв'язання цього парадоксу створення (а)політичного органу, завданням якого буде захищати незалежність судової влади, щоб (також) ініціювати провадження про порушення прав на захист незалежної судової влади? Чи є інші рішення?

У рішенні "Steulet v. France"[1] зазначено, що суддя Ф. брав участь у розгляді його справи, заявник 24 березня 2006 року подав заяву про перегляд рішення Федерального суду на підставі статті 136 чинного на той час Федерального закону про організацію судової влади.

Рішенням від 6 квітня 2006 року Федеральний суд відхилив заяву про перегляд на тій підставі, що відсутність

[1] Affaire Steulet c. Suisse. Requête no 31351/06 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104632

неупередженості судді Ф. у цій справі не була встановлена. У зв'язку з цим суд зазначив :

«З огляду на це, незважаючи на плутанину пояснень заявника, яка сама по собі виправдовувала б нерозгляд цієї підстави для відводу, слід зробити такі роз'яснення [...] Що стосується федерального судді Ф., то на попередній посаді судді Кантонального суду кантону Во він був покликаний виносити рішення у справах, у яких заявник був стороною. Обраний 3 жовтня 2001 року суддею Федерального суду та розпочавши свої обов'язки 1 січня 2002 року (див. звіти Федерального суду про його управління у 2001 та 2002 роках), він не брав участі в розслідуванні чи винесенні рішення у кримінальній справі Во PE02.037471, що є предметом публічно-правової апеляції 1P.728/2005, оскільки це кримінальне провадження було порушено не раніше листопада 2002 року, дати публікації наклепницького тексту. Тому очевидно, що припис статті 22 абз. 1 літ. b OJ не був порушений у рішенні у справі» 1П.728/2005.

2.3 Заявник посилається на відвід відповідно до ст. 23 роки. с OJ, стверджуючи, що у рішенні Обвинувального суду кантону Во від 2 жовтня 2001 року (посилання PE00.021189) Суд, до складу якого входили три кантональні судді, включаючи суддю Ф., вважав подану ним кримінальну скаргу «спірною». Цей опис, якому заявник надає явний зневажливий відтінок, свідчить про упередженість федерального судді Ф. щодо нього. Цей аргумент заявника явно необґрунтований, навіть безпідставний. Заявник посилається на визначення терміна «chicanier», надане у Dictionnaire de la langue française Littré; Однак він не зазначає, що автор цього словника визначає шикану як «зловживання ресурсами та формальностями правосуддя», отже, як ставлення сторони провадження, яке можна вважати таким, що суперечить забороні зловживання правами (див. також перше визначення слова «шикана», дане словником французької мови Le Grand Robert: «труднощі, інцидент, порушений у судовому процесі, щодо деталі, що призводить до заплутування справи»). Використання таких термінів (шикан, шиканьєр) у рішенні, в їхньому юридичному значенні, явно не підлягає критиці. Тим більше, не можна виявити жодних доказів упередженості з боку відповідних магістратів».

Федеральний закон про організацію судової влади від 16 грудня 1943 року (чинний на момент подій)

Стаття 22 – Обов'язковий відвід

«Судді або їхні заступники, представник Федеральної прокуратури, слідчі судді, їхні секретарі та присяжні повинні взяти самовідвід:»

має.

б. У справі, в якій вони раніше діяли в іншій якості, або як члени адміністративного чи судового органу, або як судові посадовці, або як адвокати, агенти чи представники сторони, або як експерти чи свідки (...)"

Стаття 23 – Необов'язковий відвід

«Судді або судді-замінники, представник Федеральної прокуратури, слідчі судді та їхні секретарі або присяжні можуть бути заявлені сторонами або вимагати власного відводу:»

Заявник скаржиться відповідно до статті 6 § 1 Конвенції на несправедливість провадження. Він стверджує, що Федеральний суд не був незалежним та безстороннім судом, оскільки суддя Ф. не повинен був засідати у складі суддів, які винесли рішення від 15 лютого 2006 року. Стаття 6 § 1 у відповідних частинах сформульована наступним чином:

«Кожен має право на справедливий розгляд (...) незалежним і безстороннім судом, установленим законом, при вирішенні (...) будь-якого кримінального обвинувачення проти нього».

Неупередженість можна оцінити різними способами. Суд розрізняє суб'єктивний підхід, який намагається визначити, що конкретний суддя думав у глибині душі у конкретній справі, та об'єктивний підхід, який призводить до розслідування того, чи надав він чи вона достатні гарантії, щоб виключити будь-які законні сумніви з цього приводу (Piersack проти Бельгії , 1 жовтня 1982 року, § 30, Серія A № 53 , та Grieves проти Сполученого Королівства [GC], № 57067/00 , § 69, 16 грудня 2003 року). Однак межа між цими двома поняттями не є чіткою, оскільки не лише сама поведінка судді, з точки зору стороннього спостерігача, може викликати об'єктивно обґрунтовані сумніви щодо його чи її неупередженості, але й може торкатися питання його чи її особистих переконань

(Kyprianou проти Кіпру [ВП], № 73797/01 , § 119, ECHR 2005 -XIII).

Аналіз практики Суду дозволяє виділити два типи ситуацій, які можуть свідчити про відсутність неупередженості з боку судді. Перший, функціонального характеру, охоплює випадки, коли особиста поведінка судді взагалі не ставиться під сумнів, але коли, наприклад, виконання однією особою різних функцій у рамках судового процесу (рішення у справі Пірсака , згадане вище) породжує об'єктивно обґрунтовані сумніви щодо неупередженості суду. Другий тип ситуації – особистий. Це стосується поведінки суддів у конкретній справі. Така поведінка може бути достатньою для виникнення законних та об’єктивно виправданих побоювань (Buscemi проти Італії , № 29569/95 , § 67, ECHR 1999 -VI), але вона також може створювати проблему в контексті суб’єктивного підходу (Lavents проти Латвії , № 58442/00 , §§ 118-119, 28 листопада 2002 року) . У цьому відношенні відповідь на питання про те, чи вдаватися до об’єктивного підходу, суб’єктивного підходу чи обох, залежить від обставин спірної поведінки (рішення у справі Кіпріану, згадане вище, § 121).

Зрештою, Суд наголошує, що особиста неупередженість магістрата презумпціяється, доки не буде доведено протилежне (Hauschildt проти Данії , 24 травня 1989 року, § 47, Серія A , № 154). Факт того, що суддя вже виносив рішення в інших провадженнях щодо заявника, сам по собі не може підривати неупередженість цього судді (див., a contrario, Indra v. Slovakia , № 46845/99 , §§ 51-53, 1 лютого 2005 року). Це, навпаки, стосується випадків, коли раніше винесені рішення містять посилання або передбачення щодо справ, які ще належить вирішити (Craxi III проти Італії (рішення), № 63226/00 , 14 червня 2001 р.), або якщо питання, розглянуті під час другого провадження, подібні до тих, щодо яких суддя вирішував раніше (Mancel and Branquart проти Франції , № 22349/06 , § 37, 24 червня 2010 р.).

Крім того, вимога судової незалежності, яка є невід’ємною частиною завдання судочинства, належить до основного змісту основоположного права на ефективний судовий захист і справедливий суд, передбаченого статтею 47 Хартії, яка має

кардинальне значення як гарант захисту всіх прав, які особи отримують з права ЄС і збереження цінностей, спільних для держав-членів, викладених у статті 2 ДЄС, зокрема цінності верховенства права (див. з цього приводу рішення від 26 березня 2020 року, Review Simpson v Council and HG v Commission, C□542/18 RX□II та C□543/18 RX□II, EU:C:2020:232, пункти 70 та 71, та від 2 березня 2021 року, AB and Others (Appointment of Judges to the Supreme Court – Appeal), C□824/18, EU:C:2021:153, пункт 116 та цитовану судову практику].

Згідно з усталеною практикою Суду, гарантії незалежності та неупередженості, що висуваються законодавством ЄС [1], вимагають існування правил, зокрема щодо складу органу, призначення, терміну повноважень та підстав для утримання, відводу та звільнення його членів, які дозволяють розвіяти будь-які законні сумніви у осіб щодо невразливості органу до зовнішніх факторів та його нейтралітету стосовно інтересів, що стоять на кону (рішення від 19 вересня 2006 року, Wilson, C□506/04, EU:C:2006:587, пункт 53; від 25 липня 2018 року, Minister for Justice and Equality (Недоліки в системі правосуддя), C□216/18 PPU, EU:C:2018:586, пункт 66, та від 2 березня 2021 року, AB та інші (Призначення суддів до Верховного Суду – Позови), C□824/18, EU:C:2021:153, пункт 117 та цитована судова практика].

Відповідно до принципу розподілу влади, який характеризує функціонування держави, що керується верховенством права, незалежність судів має бути гарантована, зокрема щодо законодавчої та виконавчої влади (рішення від 19 листопада 2019 року, AK та інші (Незалежність Дисциплінарної палати Верховного Суду), C□585/18, C□624/18 та C□625/18, EU:C:2019:982, пункт 124, та від 2 березня 2021 року, AB та інші (Призначення суддів до Верховного Суду – Позов), C□824/18, EU:C:2021:153, пункт 118).

У зв’язку з цим важливо, щоб судді були захищені від зовнішнього втручання або тиску, які можуть поставити під

[1] Judgment of the Court (Grand Chamber) of 20 April 2021. Case C-896/19. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0896

загрозу їхню незалежність. Правила, зазначені у пункті 53 цього рішення, повинні, зокрема, дозволяти виключати не лише будь-який прямий вплив у формі інструкцій, але й більш непрямі форми впливу, здатні впливати на рішення відповідних суддів (рішення від 24 червня 2019 року, Комісія проти Польщі (Незалежність Верховного Суду), C□619/18, EU:C:2019:531, пункт 112, та від 2 березня 2021 року, AB та інші (Призначення суддів до Верховного Суду – Позов), C□824/18, EU:C:2021:153, пункт 119).

Як неодноразово наголошував Суд[1], ця вимога судової незалежності, яка є невід'ємною частиною завдання судочинства, є частиною суттєвого змісту права на ефективний судовий захист і основоположного права на справедливий суд, яке має кардинальне значення як гарант захисту всіх прав, які особи отримують з права ЄС, і збереження цінностей, спільних для держав-членів, викладених у статті 2 ДЄС, зокрема цінності верховенства права (рішення від 5 листопада 2019 року, Комісія проти Польщі (Незалежність звичайних судів), C□192/18, EU:C:2019:924, пункт 106 та цитована судова практика)

Згідно з усталеною судовою практикою, гарантії незалежності та неупередженості, що висуваються законодавством ЄС, вимагають існування правил, зокрема щодо складу органу, призначення, терміну повноважень та підстав для утримання, відводу та звільнення його членів, які дозволяють розвіяти будь-які законні сумніви в осіб щодо невразливості цього органу до зовнішніх факторів та його нейтралітету стосовно інтересів, що стоять на кону (AK та інші, пункт 123 та цитована судова практика).

Відповідно до принципу розподілу влади, який характеризує функціонування держави, що керується верховенством права, незалежність судів має бути гарантована, зокрема щодо законодавчої та виконавчої влади (рішення у справі AK та інших, пункт 124 та цитована судова практика).

---

[1] Judgment of the Court (Grand Chamber) of 2 March 2021. A.B. and Others v Krajowa Rada Sądownictwa and Others. Case C-824/18. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62018CJ0824

У зв'язку з цим важливо, щоб судді були захищені від зовнішнього втручання або тиску, які можуть поставити під загрозу їхню незалежність. Правила, зазначені у пункті 117 цього рішення, повинні, зокрема, дозволяти виключати не лише будь-який прямий вплив у формі інструкцій, але й більш непрямі форми впливу, здатні впливати на рішення відповідних суддів (рішення у справі АК та інших, пункт 125 та цитована судова практика).

«156. ... незалежність судової влади має першорядне значення в рамках верховенства права, проте така незалежність не є безмежною та має бути пов'язана із системою підзвітності. Конституція Албанії передбачає незалежність судової влади, і влада намагається запровадити механізм підзвітності суддів. GET визнає труднощі, пов'язані з цим, враховуючи, що судова система Албанії, схоже, страждає від загальної відсутності довіри громадськості. Крім того, це сфера, де албанська влада вважає антикорупційні заходи дуже важливими. Однак також було зазначено, що, схоже, судова система складається з відданих своїй справі посадовців, які працюють у складних умовах»[1].

Суд зазначає, що термін «незалежний» стосується незалежності відносно інших гілок влади (виконавчої влади та Парламенту), а також відносно сторін. Щоб установити, чи можна вважати трибунал «незалежним» у значенні статті 6 § 1, необхідно враховувати, зокрема , спосіб призначення його членів і термін їхніх повноважень, існування гарантій від зовнішнього тиску та питання про те, чи орган має видимість незалежності (див., серед інших джерел, Kleyn and Others v. the Netherlands [GC], № 39343/98 та 3 інші, § 190, ECHR 2003 -VI; Олександр Волков , згадане вище, § 103; та Denisov проти України [ВП] , № 76639/11, § 60, 25 вересня 2018 р.).

Суд повторює, що існує дуже тісний взаємозв'язок між гарантіями «незалежного та безстороннього» суду та правом на «суд, встановлений законом». Хоча кожна з них служить

[1] Case Xhoxhaj v. Albania. Application no. 15227/19 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-208053

конкретним цілям як окремі гарантії справедливого судочинства, Суд розрізняє спільну рису, що проходить через інституційні вимоги статті 6 § 1, оскільки вони керуються метою підтримки основоположних принципів верховенства права та розподілу влади. Суд зазначає, що необхідність підтримувати суспільну довіру до судової влади та захищати її незалежність від інших гілок влади знаходиться в основі кожної з цих вимог (див. вищезгадану справу Guðmundur Andri Ástráðsson, §§ 231 та 233).

1моральної цілісності, так і сукупність інституційних та операційних механізмів, що включають як процедуру, за якою судді можуть бути призначені в такий спосіб, що забезпечує їхню незалежність, так і критерії відбору на основі заслуг, які повинні забезпечувати гарантії від неналежного впливу та/або необмеженої дискреції інших державних органів влади, як на початковому етапі призначення судді, так і під час виконання ним своїх обов'язків (там само, § 234).

ТЕМА 2. ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ ЕТИКИ ТА ПОВЕДІНКИ СУДДІВ

2.1. Загальна характеристика правового регулювання принципів етики та поведінки суддів. Зміст принципів поведінки суддів.

2.2. Етика поведінки судді.

2.3. Тлумачення ЄСПЛ принципів етики та поведінки суддів.

2.1. Загальна характеристика правового регулювання принципів етики та поведінки суддів. Зміст принципів поведінки суддів

Етика, основний розділ філософії, який займається вивченням поведінки і визначенням поняття моральної людини. Етичні кодекси та деонтологія магістратів забезпечують керівний принцип дій на вершині піраміди правосуддя, спрямованих на гарантування незалежності судової влади, підтримку довіри та поваги людей до представлених інституцій, які повинні здійснювати акт правосуддя у справедливий та неупереджений спосіб[1].

Незалежність судової влади в державі, що керується верховенством права, має важливе значення для гарантування справедливого судового розгляду та поваги до прав, а поведінка магістратів у суспільстві повинна підтримувати довіру та повагу людей до установи, яку вони представляють, тому судова влада є однією з найважливіших професій у суспільстві, оскільки магістрати несуть повну відповідальність за здійснення правосуддя та застосування законів у справедливий та неупереджений спосіб. Етика та деонтологія є двома основоположними аспектами у здійсненні діяльності магістратів і регулюються етичним кодексом і правилами професійної поведінки. Під етикою розуміються моральні принципи та цінності, які керують поведінкою та рішеннями магістратів при

[1] Masgras L. Codul de etică al sinelui în magistratură. URL: https://www.juridice.ro/736476/codul-de-etica-al-sinelui-in-magistratura.html

виконанні ними своїх функцій[1]. Це передбачає повагу до законів і прав людини, неупередженість і об'єктивність у прийнятті рішень, чесність і порядність у спілкуванні з колегами, адвокатами та сторонами, залученими до процесу пізнання. Деонтологія являє собою професійні правила і норми, яким повинні дотримуватися магістрати у своїй діяльності. Дж них входять зобов'язання поважати незалежність і неупередженість при розгляді справ, захищати конфіденційність інформації й утримуватися від будь-якої поведінки, яка може завдати шкоди їхній репутації або репутації судової влади. Хоча етика і деонтологія тісно пов'язані і багато в чому перетинаються, основна відмітність між ними полягає в тому, що етика більше орієнтується на теоретичні, загальні аспекти моралі, тоді як деонтологія орієнтується на конкретні норми і правила, які керують діями людини.

Судова незалежність є не приватним правом суддів, а основою судової неупередженості та конституційним правом. Незалежність судової влади означає необхідну індивідуальну, колективну або інституційну незалежність, необхідну для прийняття неупереджених рішень[2]. Тобто, незалежність суддів характеризує як стан розуму, так і набір інституційних та операційних механізмів. Перше стосується фактичної неупередженості судді; остання з визначенням відносин між судовою владою та іншими, зокрема іншими гілками влади, щоб забезпечити як реальність, так і видимість незалежності та неупередженості. Заява та Принципи стосуються етичних зобов'язань суддів щодо їхньої індивідуальної та колективної незалежності. Вони не стосуються багатьох правових питань, пов'язаних із незалежністю суддів.

У Valente v. The Queen, LeDain, J. зазначив, що «...судова незалежність охоплює як індивідуальні, так і інституційні відносини: індивідуальну незалежність судді, як це відображено в таких питаннях, як гарантія перебування на посаді та

[1] Avizul nr. 9 (2014) al Consiliului Consultativ al Procurorilor Europeni (CCPE) în atenția Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei privind normele și principiile europene referitoare la procurori URL: https://rm.coe.int/16807482b3

[2] Shetreet S., Judges on Trial, (1976) (hereafter "Shetreet") at 17

інституційна незалежність суду чи трибуналу, який він або вона очолює, як це відображено в його інституційних або адміністративних відносинах з виконавчою та законодавчою гілками влади»[1].

Звичайно, судді повинні відкидати неналежні спроби сторін, політиків, посадових осіб чи інших осіб вплинути на їхні рішення. Вони також повинні подбати про те, щоб спілкування з такими особами, яке можуть ініціювати судді, не могло викликати обґрунтованого занепокоєння щодо їхньої незалежності. Як сказав шановний Дж. О. Вілсон у Книзі для суддів:

«Можна з упевненістю припустити, що кожен суддя знає, що [спроби вплинути на суд] мають здійснюватися публічно лише в залі суду адвокатами або сторонами. Але досвід показує, що інші особи не знають або навмисно нехтують цим елементарним правилом, і цілком імовірно, що будь-який суддя з часом буде підданий спробам ex parte з боку сторін у судовому процесі або інших осіб, щоб вплинути на його рішення у справах, які розглядаються ним.

...

Незалежно від джерела, міністерського, журналістського чи іншого, всі подібні спроби, звичайно, повинні бути рішуче відкинуті. Це правило настільки елементарне, що не потребує подальшого пояснення[2]».

Ураховуючи надану суддям незалежність, вони поділяють колективну відповідальність за просування високих стандартів поведінки. Верховенство права та незалежність судової влади найперше залежать від довіри суспільства. Помилки та сумнівна поведінка суддів, як правило, підривають цю довіру. Як зазначає професор Нолан, незалежність суддів і судова етика мають симбіотичний зв'язок[3]. Сприйняття та підтримка судами рішень суспільства залежить від довіри суспільства до доброчесності та

---

[1] The Queen v. Beauregard, 1986 CanLII 24 (SCC), [1986] 2 SCR 56 URL: https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/1986/1986canlii24/1986canlii24.html

[2] Wilson J.O., A Book for Judges (1980) (hereafter "Wilson") at 54-55.

[3] Nolan B.,"The Role of Judicial Ethics in the Discipline and Removal of Federal Judges," in Research Papers of the National Commission on Judicial Discipline & Removal Volume I (1993), pp. 867-912, at 874.

незалежності судової лави. А це залежить від того, чи судова влада дотримується високих стандартів поведінки.

Лише за умови дотримання високих стандартів поведінки судова влада (1) продовжуватиме заслуговувати на суспільну довіру, від якої залежить повага до судових рішень, і (2) матиме змогу проявляти власну незалежність у своїх рішеннях і постановах[1].

Тобто, судді повинні демонструвати та заохочувати високі стандарти суддівської поведінки як один із елементів забезпечення незалежності судової влади.

Громадська довіра та повага до судової влади важливі для ефективної судової системи та, зрештою, для демократії, заснованої на верховенстві права. Багато факторів, у тому числі несправедлива або необізнана критика чи просте неправильне розуміння ролі судді, можуть негативно вплинути на довіру та повагу громадськості до судової влади. Іншим фактором, який може підірвати суспільну повагу та довіру, є будь-яка поведінка суддів, як у суді, так і поза ним, яка демонструє відсутність доброчесності. Тож, судді повинні прагнути поводитись так, щоб підтримувати та сприяти суспільній повазі та впевненості в їх чесності, неупередженості, розсудливості.

Хоча ідеал доброчесності легко сформулювати в загальних рисах, набагато складніше і, можливо, навіть нерозумно бути більш конкретним. Абсолютів може бути небагато, оскільки вплив поведінки на сприйняття спільноти залежить від стандартів спільноти, які можуть змінюватися залежно від місця та часу.

Як зазначив один коментатор, ключовим питанням щодо поведінки судді має бути те, як вона «... відображає центральні компоненти здатності судді виконувати роботу»[2]. Це вимагає розгляду, по-перше, як конкретна поведінка буде сприйнята розсудливими, справедливими та поінформованими членами громади, а по-друге, чи може таке сприйняття зменшити повагу

---

[1] Nolan B.,"The Role of Judicial Ethics in the Discipline and Removal of Federal Judges," in Research Papers of the National Commission on Judicial Discipline & Removal Volume I (1993), pp. 867-912, at 874.

[2] Shaman J. et al., Judicial Conduct and Ethics (2d, 1995) (hereafter "Shaman") at 335.

до судді чи судової системи в цілому. Якщо поведінка може зменшити повагу у свідомості таких осіб, треба уникати такої поведінки. Як сказав Ж. Шаман, «...найвищим стандартом поведінки судді має бути поведінка, яка постійно підтверджує відповідність високим обов'язкам суддівської посади»[1]. Суддя повинен виявляти повагу до закону, чесність у своїх особистих справах і загалом уникати появи некоректності

Судді, звичайно, мають приватне життя і повинні користуватися, наскільки це можливо, правами і свободами громадян загалом. Більше того, відсутній суддя з меншою ймовірністю буде ефективним. Ні особистий розвиток судді, ні суспільні інтереси не сприятимуть належному користуванню, якщо суддів надмірно ізольовано від громад, яким вони служать. Правові стандарти часто вимагають застосування критерію розумної особи. Установлення фактів у суді - важлива частина його роботи, вимагає оцінки доказів у світлі здорового глузду та досвіду. Тому судді повинні, наскільки це відповідає їхній особливій ролі, підтримувати тісний зв'язок із громадськістю.

Поведінка судді, як у суді, так і поза ним, неодмінно є предметом громадського контролю та коментарів. Тому, судді повинні прийняти певні обмеження щодо своєї діяльності і навіть діяльності, яка не викликала б негативного зауваження, якби її здійснювали інші члени спільноти. Судді повинні знайти тонкий баланс між вимогами суддівської посади та законними потребами особистого життя, розвитку та сім'ї судді.

Окрім того, що судді особисто дотримуються високих стандартів поведінки, вони також повинні заохочувати та підтримувати своїх колег-суддів робити те саме, оскільки сумнівна поведінка одного судді впливає на судову систему в цілому.

Судді також мають можливість бути в курсі поведінки своїх колег-суддів. Якщо судді відомі докази, які, на його думку, достовірні та вказують на високу ймовірність непрофесійної поведінки іншого судді, необхідно серйозно розглянути, як найліпше забезпечити вжиття відповідних дій з урахуванням

[1] Shaman J. et al., Judicial Conduct and Ethics (2d, 1995) (hereafter "Shaman") at 335.

суспільних інтересів у належному відправленні правосуддя. Це може бути консультування, запити колег або інформування голови суду чи заступника голови суду.

Сократ радив суддям ввічливо слухати, відповідати мудро, тверезо обмірковувати та приймати рішення неупереджено. Усі ці суддівські чесноти є аспектами судової старанності. Доречно додати до списку Сократа чесноту діяти швидко, але старанність не пов'язана в першу чергу зі швидкістю. Старанність, у широкому значенні, пов'язана з виконанням суддівських обов'язків з умінням, турботою та увагою, а також з розумною швидкістю.

Ретельність у виконанні судових обов'язків передбачає прагнення до неупередженого застосування закону, ретельності, рішучості, оперативності та запобігання зловживанням процесом і неналежному поводженню зі свідками. Хоча всі ці якості та навички необхідні судді, різноманітність справ і особлива поведінка адвокатів і сторін вимагають від судді, який проводить слухання, акцентувати увагу на одному або кількох, іноді за рахунок деяких з них, інші, щоб досягти належного балансу. Досягти цього балансу може бути особливо складно, коли одну сторону представляє адвокат, а іншу - ні. Роблячи все можливе, щоб запобігти несправедливій невигідності до непредставленої сторони, суддя повинен бути обережним, щоб зберегти свою неупередженість.

Обов'язок бути терплячим і ввічливо ставитися до всіх перед судом не звільняє суддю від не менш важливого обов'язку бути рішучим і оперативним у вирішенні судових справ. Остаточна перевірка того, чи вдало суддя поєднав ці складові у веденні справ, що розглядаються судом, полягає в тому, чи було справу розглянуто не лише справедливо, але й у спосіб, який вважається справедливим.

Конституція та низка законів закріплюють рішучу прихильність до рівності перед законом і згідно із законом, а також до рівного захисту та переваг закону без дискримінації. Це не зобов'язання щодо однакового ставлення, а скоріше «...рівна цінність і людська гідність усіх людей» і «...бажання виправити та запобігти дискримінації щодо окремих груп, які зазнають соціальної, політичної та правової невигідності в

нашому суспільстві»[1]. Незважаючи на чіткі конституційні та законодавчі гарантії, справедливе та рівне ставлення протягом тривалого часу вважалося невід'ємною ознакою справедливості. Хоча його вимоги в конкретних ситуаціях іноді далекі від самоочевидності, сильна суспільна прихильність закону ставить занепокоєння щодо рівності в основу справедливості відповідно до закону.

Рівність, згідно із законом, є не лише фундаментальною для правосуддя, але й тісно пов'язана з неупередженістю судді. Суддя, який, наприклад, досягає правильного результату, але використовує стереотипи, робить це за рахунок неупередженості судді, фактичної чи уявної.

На суддів не повинно впливати ставлення, засноване на стереотипах, міфах чи упередженнях. Тому вони повинні докладати всіх зусиль, щоб визнати таке ставлення, продемонструвати чутливість до нього та виправити його.

2.2. Етика поведінки судді

У 2002 році Консультативна рада європейських суддів прийняла Висновок № 3 щодо етики та відповідальності суддів.

Відповідно до Постанови № 25/2017 Національної ради суддівського корпусу Польщі [2], суддя завжди повинен керуватися принципами чесності, гідності, честі, почуття обов'язку та дотримуватися норм моралі.

Відповідно до ст. 5 Суддя повинен дотримуватися правил поведінки, що містяться в цьому Кодексі професійної етики суддів і помічників судді.

Суддя повинен уникати поведінки, яка може принизити репутацію судді або підірвати впевненість у його неупередженості, навіть якщо вони не внесені до Звітів.

---

[1] Eldridge v. British Columbia (Attorney General), [1997] 3 S.C.R. 624 per LaForest, J. for the court at 667.

[2] Uchwała Nr 25/2017 Krajowej rady sądownictwa z dnia 13 stycznia 2017 r. w sprawie ogłoszenia ujednoliconego tekstu. URL: https://krs.pl/pl/o-radzie/zbior-zasad-etyki-zawodowej-sedziow/591-uchwala-nr-25-2017-krajowej-rady-sadownictwa-z-dnia-13-stycznia-2017-r.html

Суддя, який порушив етичні принципи, має негайно вжити заходів для усунення наслідків порушення або в інший спосіб відшкодувати збитки особі, яка постраждала від такої поведінки.

Суддя має вимагати від інших суддів бездоганної поведінки та керуватися принципами професійної етики, а також належно реагувати на осудливу поведінку.

Суддя мусить уникати поведінки, яка може підірвати впевненість у його незалежності та неупередженості.

Суддя зобов'язаний продемонструвати беззаперечну надійність у своїх фінансових справах і скрупульозність у виконанні випливають з цього обов'язків.

Суддя не повинен учиняти фінансові дії, які можуть бути сприйняті як використання його власного становища як судді.

Суддя не повинен приймати жодних благ, які можуть викликати відчуття, що вони є спробою вплинути на його особу. Суддя також повинен подбати про те, щоб його найближчі родичі не приймали такі пільги.

Суддя, використовуючи пропозиції, адресовані лише суддям, повинен зважати, чи не є вони спробою вплинути на нього або професійне середовище, в якому він працює.

Новий етичний кодекс суддів Італії [1] оновлює постать магістрату, вписаний в суспільство, яке тепер постійно розвивається. У своєму вступі він нагадує, що магістрат діє з єдиною метою: досягти повної ефективності прав людей. Вона також наголошує на своїй відповідальності за належну роботу служби юстиції, але водночас захищає її незалежність як у зовнішніх зносинах, так і в контексті самоврядування. Він займає значну позицію по тонкій стороні відносин зі світом інформації та, найперше, з виродженням масових комунікацій. У ньому прямо наголошується, що після обрання до представницьких органів магістрат діє без обмежень мандата щодо виборців або пов'язаних з ними груп. Він скрупульозно вказує на поведінку магістрату в його відносинах з іншими дійовими особами судового процесу.

[1] Codice etico URL: https://www.associazionemagistrati.it/codice-etico

Суддя, який створений у такий спосіб є суб’єктом, який усвідомлює свою функцію, уважним до потреб громади та поважає ролі, а також чутливим до вимог абсолютної прозорості. Іншими словами, суб’єкт, який має намір виконувати доручене йому тонке і високе завдання найліпше, з серйозністю і відстороненістю, але не приховуючи труднощів роботи в не завжди легкому контексті.

Відповідно до ст. 1, у суспільному житті магістрат ставиться з гідністю, справедливістю, чуйністю до суспільних інтересів. При виконанні своїх функцій, у здійсненні самоврядної діяльності та у всій професійній поведінці суддя керується цінностями особистої незацікавленості, незалежності, у тому числі внутрішньої незалежності, неупередженості. Магістрат працює в дусі служіння, щоб забезпечити повну ефективність прав людей; розглядає гарантії та прерогативи магістрату як функціональні для служіння, яке має бути надано громаді; слухає суб'єктів, які в різних формах сприяють здійсненню юрисдикції та посилює їх внесок.

У відносинах з громадянами і користувачами правосуддя магістрат поводиться так, що є доступним і поважає особистість і гідність інших, відкидає будь-який тиск, звіт або клопотання, у будь-який спосіб, спрямоване на неналежний вплив на час і методи здійснення правосуддя.

У соціальних та інституційних відносинах магістрат не використовує свою кваліфікацію, щоб отримати з неї особисті вигоди, забезпечити переваги для себе чи для інших осіб. Він повинен утримуватися від будь-яких форм втручання, які можуть надмірно вплинути на здійснення правосуддя або на його власну чи чужу професійну позицію.

У ст.11 зазначено, що при виконанні своїх функцій магістрат, усвідомлюючи послуги, які повинні бути надані громаді, дотримується часу слухань та інших заходів канцелярії, планує їх проведення також з метою уникнення непотрібних незручностей громадянам і захисникам і надання їм будь-яких роз'яснень за необхідності.

Він виконує свою роль врівноважено і з повною повагою до ролі інших і діє, визнаючи рівну гідність функцій інших дійових

осіб процесу, забезпечуючи їм умови для їх виконання найліпше.

Турбота про досягнення відповідно до закону результатів справедливості для всіх сторін діє з максимальною скрупульозністю, особливо коли на карту поставлено свободу і репутацію особи.

Він робить усе можливе, щоб судовий розгляд був розумно запланований.

Ст. 12. Суддя гарантує сторонам можливість повною мірою виконувати свою роль, також з урахуванням їх практичних потреб.

Він завжди поводиться розсудливо і гарантує таємницю палат ради, а також упорядковане і безтурботне проведення судових процесів. Виконуючи свої функції, він прислухається до думки інших, щоб піддати власні переконання постійній перевірці та черпати з діалектики можливості для професійного й особистого збагачення.

При обґрунтуванні вжитих заходів і проведенні слухання він розглядає факти й аргументи, висунуті сторонами, уникає винесення рішень щодо фактів або осіб, не пов'язаних з предметом справи, винесення судових рішень або оцінок професійної дієздатності інших мирових суддів чи захисників, або (коли вони не є необхідними для цілей рішення) з питань, що беруть участь у судовому процесі.

При складанні мотивації колегіальних заходів він сумлінно викладає причини такого рішення, вироблені в залі ради.

Він не запитує і не отримує неофіційної інформації у провадженнях, які він веде.

Принципи суддівської етики не є правовою нормою і не мають дисциплінарного характеру, а передбачають вираження зразків поведінки, тому вони повинні бути об'єктом індивідуального та добровільного прийняття кожним суддею при виконанні своїх функцій.

У будь-якому суспільстві судова влада, судді та прокурори мають повноваження, яких не має жоден інший конституційний чи державний орган. У будь-якому суспільстві будуть конфлікти, які необхідно вирішувати виважено і розумно. Цієї мети можуть досягти професіонали, яким довіряє суспільство, судді та

прокурори, які мають повноваження та відповідальність за вирішення цих конфліктів. Це працює лише тоді, коли ці люди сприймаються та діють як незалежні та неупереджені бухгалтери.

По-друге, внаслідок того, що державні установи керуються принципами верховенства права, тобто держава підкоряється своїм власним правилам, конфлікти між державою та особою можуть вирішуватися лише суддею чи прокурором, який не має підстав побоюватися звільнення чи негативних наслідків з боку держави у разі рішення на користь громадянина, а не держави.

Виконання суддями таких повноважень або рішення прокурора мають глибокий вплив на тих, хто постає перед ними. Щоб громадськість мала довіру до рішень, які вони ухвалюють, і щоб їх не звинувачували в упередженості чи неналежному впливі на прийняття рішень, судді та прокурори зобов'язані керуватися морально-етичним компасом.

Необхідність регулювати поведінку суддів так, щоб судді чи прокурори не зловживали своїми повноваженнями, ставлячи цим під загрозу верховенство права, виникає з природи цих навичок. Це важливо, оскільки право на справедливий судовий розгляд, закріплене в Загальній декларації прав людини та Європейській конвенції з прав людини, може бути перешкоджено визнанням неправомірної поведінки суддів з боку суддів або прокурорів.

У сучасному значенні термін «етика» означає ставлення, характер або фундаментальні цінності, властиві певним людям, народам, корпораціям, професіям, культурам або суспільним рухам, і які зазвичай стосуються професійної та ділової практики. У цьому посібнику етика стосується професійної поведінки суддів і прокурорів, які працюють у судовій системі. Етика магістратів дещо відрізняється від етики юристів, так само як і етичні виклики цих двох професій різні, навіть якщо вони мають спільне ядро.

У відповідних положеннях Висновку № 16 (2013) Консультативної ради європейських суддів (CCJE) «Про

взаємовідносини між суддями і юристами»[1], які прийняті 13 – 15 листопада 2013 року, зазначено:

«6. У рамках своїх професійних обов'язків із захисту прав та інтересів клієнтів юристи також мають відігравати провідну роль у справедливому здійсненні правосуддя. Параграф 6 Коментарів до Хартії основних принципів європейської юридичної професії, що прийняті ССВЕ, визначає роль адвокатів так: «Роль адвоката, найнятого приватною особою, юридичною особою чи державою, передбачає в ньому роль довіреної особи та представника клієнта, професіонала, якого поважають треті сторони, та незамінного учасника справедливого судового процесу. Об'єднуючи всі ці необхідні елементи, адвокат, який служить інтересам і захищає права свого клієнта, також виконує функції адвоката в суспільстві, які виражаються в попередженні та запобіганні конфліктам, у забезпеченні вирішення конфліктів відповідно до визнаних принципів цивільного, адміністративного та кримінального права та з урахуванням прав та інтересів осіб, у подальшому розвитку закону, а також у захисті свободи, справедливості та верховенства права». Як встановлено в параграфі 1.1 Кодексу поведінки європейських юристів, прийнятого ССВЕ, повага до професійної діяльності адвоката є важливою умовою забезпечення верховенства права та демократії в суспільстві. Основоположні принципи Організації Об'єднаних Націй про роль адвокатів свідчать, що належний захист прав людини й основних свобод, якими володіє кожен, будь-то економічні, соціальні, культурні, громадянські або політичні права, вимагає доступу кожного до послуг, що надаються незалежними професіоналами. Принцип 12 гласить, що адвокати повинні завжди підтримувати честь і гідність своєї професії як важливої ланки здійснення правосуддя.

7. Судді та адвокати повинні бути незалежними у здійсненні своїх обов'язків, а також повинні бути і виглядати незалежними один від одного. Ця незалежність проголошена у статусах і

[1] Avizul Nr. (2013) 16 privind relaţiile dintre judecători şi avocaţi adoptat cu ocazia celei de a 14-a reuniune plenară a CCJE (Strasbourg, 13-15 noiembrie 2013) URL: https://rm.coe.int/168074785f

етичних принципах для обох професій. ССЈЕ вважає, що така незалежність украй важлива для належного функціонування судової системи.

8. ССЈЕ посилається на параграф 7 Рекомендації CM/Rec (2010)12, в якій стверджується, що незалежність суддів повинна бути забезпечена на найвищому можливому юридичному рівні. Так само мусить бути гарантована і незалежність адвокатів.

9. Належить розрізняти дві основні області взаємодії суддів і адвокатів:

– З одного боку, відносини між суддями й адвокатами, які випливають з процесуальних принципів і правил та які безпосередньо впливають на ефективність і якість судочинства. У висновках і рекомендаціях Висновку № 11(2008) про якість судових рішень ССЈЕ вказує, що стандарти якості судових рішень безпосередньо залежать від взаємодії різних учасників судового процесу;

– З іншого боку, відносини, які випливають з професійної поведінки суддів і адвокатів і вимагають взаємної поваги завдань кожної сторони та конструктивного діалогу між суддями й адвокатами.

19. Судді й адвокати повинні мати власний набір етичних принципів. Однак деякі етичні принципи є загальними і для суддів, і для адвокатів, наприклад, дотримання закону, професійна таємниця, честь і гідність, повага сторін, компетентність, справедливість і взаємоповага.

20. Етичні принципи суддів і адвокатів повинні також стосуватися їх самих і проявлятися у відносинах між ними...

Що ж до адвокатів, то параграфи 4.1, 4.2, 4.3 та 4.4 Кодексу поведінки європейських юристів ССВЕ містять такі принципи: адвокат, який присутній або бере участь у судовому слуханні, повинен дотримуватися правил поведінки, які застосовуються в конкретному суді. Адвокат зобов'язаний демонструвати в суді чесну поведінку. Адвокат, висловлюючи належну повагу і пошану до суду, мусить захищати інтереси клієнта чесно і безпристрасно, не переслідуючи власні інтереси, та без наслідків для нього чи інших осіб. Адвокат ніколи не має навмисно надавати суду неправдиву інформацію.

21. ССЈЕ вважає, що відносини між суддями й адвокатами повинні ґрунтуватися на взаєморозумінні завдань кожної сторони, взаємоповазі та незалежності один від одного.

Консультативна рада європейських суддів, відповідно, вважає за необхідне розвиток діалогу і взаємного обміну між суддями й адвокатами на національному та європейському інституційному рівнях з питань їх взаємовідносин. При цьому мають враховуватися етичні принципи і суддів, і адвокатів. У зв'язку з цим ССЈЕ виступає за визначення спільних для обох професій етичних принципів, таких як службова незалежність, забезпечення верховенства права, співпраця в забезпеченні справедливого та швидкого судочинства, постійного професійного навчання. Професійні асоціації та незалежні керуючі органи суддів і адвокатів повинні відповідати за цей процес.

...

24. Відносини між суддями й адвокатами повинні забезпечувати неупередженість суду та збереження видимості такої неупередженості. Судді та адвокати зобов'язані приділяти цьому особливу увагу, а також дотримуватися процесуальних та етичних правил, що слугують засобом забезпечення неупередженості.

25. І судді, і адвокати мають вільно висловлювати свою думку відповідно до статті 10 Конвенції.

Однак від суддів вимагається дотримання конфіденційності судового розгляду та їх неупередженості, а це передбачає, зокрема, що вони повинні утримуватися від коментарів щодо провадження і роботи адвокатів.

Свобода вираження поглядів також має свої межі, щоб підтримати авторитет і неупередженість судової влади, як це передбачено статтею 10 § 2 Конвенції. Повага до колег по професії, дотримання принципу верховенства права і справедливого здійснення правосуддя, а саме: принципів (h) і (i), викладених ССВЕ в Хартії основних принципів європейської юридичної професії, вимагають утримуватись від неконструктивної критики колег, окремих суддів, а також судових процедур і рішень».

2.3. Тлумачення ЄСПЛ принципів етики та поведінки суддів

Європейський суд з прав людини, беручи до уваги статтю 21 Європейської конвенції з прав людини, яка встановлює критерії для посади судді, Правила 3, 4 і 28 Регламенту Суду, які розробляють ці критерії та вважаючи, що це доцільно в інтересах ясності та прозорості, сформулювати принципи, що лежать в основі цих критеріїв, без шкоди для тлумачення або застосування положення, згадані вище.

Переглянувши принципи суддівської етики, прийняті Пленарним засіданням Суду 23 червня 2008 року, приймає цю постанову[1]:

I. Цілісність

Поведінка суддів має відповідати високим моральним якостям, які є критерієм для посади судді.

Вони повинні завжди пам'ятати про свій обов'язок діяти в Суді та за його межами відповідно до вимог доброчесності, а також лояльності, гідності і обачності, які властиві авторитету та репутації Суду.

Судді повинні проявляти особливу обережність у всіх контактах зі сторонами та іншими особами, пов'язаними з розглядом справ.

II. Незалежність

При виконанні своїх судових функцій судді повинні бути незалежними від будь-якої державної національної чи міжнародної установи, органу чи влади чи будь-якої приватної особи. Вони повинні уникати будь-якого неналежного впливу, зовнішнього чи внутрішнього, прямого чи непрямого. Вони повинні утримуватися від будь-якої діяльності, висловлювань і спілкування, відмовлятися виконувати будь-які інструкції та уникати будь-яких ситуацій, які можуть вважатися такими, що перешкоджають їхнім судовим функціям і негативно впливають на довіру громадськості до їх незалежності.

---

[1] Resolution on Judicial Ethics (adopted by the Plenary Court on 21 June 2021, amended on 16 December 2024) URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Resolution_Judicial_Ethics_ENG

III. Неупередженість

Судді виконують свої функції неупереджено та забезпечують видимість неупередженості. Вони повинні дбати про те, щоб уникнути конфлікту інтересів, а також ситуацій у Суді та за його межами, які можуть обґрунтовано сприйматися як такі, що призводить до конфлікту інтересів. Судді не можуть брати участь у розгляді справи, у якій вони особисто зацікавлені. Вони повинні утримуватися від будь-якої діяльності, виразів і

об'єднання, яке може вважатися таким, що негативно впливає на довіру громадськості до їх неупередженості.

IV. Старанність і компетентність

Судді повинні виконувати свої посадові обов'язки сумлінно та з повагою. Судові обов'язки мають пріоритет над усіма іншими видами діяльності, і судді повинні бути готові виконувати свої судові функції та бути присутніми на всіх засіданнях, за винятком дуже вагомих причин. Щоб підтримувати високий рівень компетентності, судді повинні прагнути вдосконалювати свої професійні знання та навички.

V. Дискретність і конфіденційність

Судді мають на власний розсуд виконувати свої судові функції. Вони повинні дотримуватися таємниці нарад. Судді зобов'язані проявляти максимальну обачність щодо секретної або конфіденційної інформації, яка стосується провадження в Суді.

Вираження та контакти

Судді повинні здійснювати свою свободу вираження поглядів у спосіб, сумісний з гідністю їх посади та їхньою лояльністю до інституції Суду, утримуватися від самовираження, у будь-якій формі та у будь-який спосіб, який може підірвати авторитет і репутацію Суду або викликати розумні сумніви щодо їх незалежності чи неупередженості. Це однаково стосується виконання судових функцій, представництва Суду, а також академічної чи іншої публічної чи приватної діяльності за межами Суду. Вони повинні діяти з максимальною обережністю, якщо використовують соціальні мережі.

VII. Додаткова діяльність

Судді не можуть займатися будь-якою додатковою діяльністю, за винятком тих випадків, коли це сумісно з

незалежністю, неупередженістю та вимогами їх штатної посади. Вони повідомляють про будь-яку додаткову діяльність Голові Суду, як це передбачено правилом 4 Регламенту Суду. Підставою для винагороди може бути лише викладацька, наукова та видавнича діяльність. Прохання про відпустку для судових або інших відряджень належить подавати Голові Суду.

VIII. Пільги та переваги

Судді не мають використовувати престиж своєї посади в особистих цілях. Судді не повинні приймати будь-які подарунки, послуги чи переваги для себе чи будь-якого члена родини у зв'язку з виконанням їхніх обов'язків чи функцій. Це однаково стосується, але не обмежується знаками вдячності та гостинності більш ніж скромної вартості.

IX. Ордени та відзнаки

Судді не можуть приймати будь-які нагороди чи почесті протягом свого мандата як судді Суду.

X. Судді ad hoc

Статті цієї Постанови, у відповідній частині, застосовуються до суддів ad hoc.

XI. Колишні судді

Стаття V і, у відповідній частині, стаття VI застосовуються до колишніх суддів. Колишні судді не можуть представляти жодну сторону в Суді щодо заяви, поданої до дати, коли вони перестали обіймати посаду або, що стосується заяв, поданих пізніше, протягом двох років після припинення обіймання посади, відповідно до правила 4 Регламенту Суду.

XII. Застосування

У разі сумнівів щодо застосування цих принципів у певній ситуації суддя може звернутися за порадою до Голови Суду.

Коли Голова вважає за потрібне, щоб дати вказівки судді, який шукає поради щодо дотримання етичних стандартів у певній ситуації, або дати вказівки щодо етичних стандартів, що стосуються Суду як інституції, він або вона може проконсультуватися з Радою з питань етики Суду, що складається з найстарішого віце-президента Суду, найстарішого голови секції та трьох найстаріших діючих суддів.

Президент щорічно звітує перед пленарним засіданням Суду про застосування цього принципу.

У рішенні “Моріс проти Франції[1] зазначено, що у своєму поясненні апеляційний суд спочатку висловив думку, що заяви про те, що під час ведення справи слідчий суддя продемонстрував «поведінку, яка повністю розходилася з принципами неупередженості та справедливості», або, іншими словами, поведінку, несумісну з професійною етикою та її судовою присягою, були особливо наклепницькими, оскільки були рівносильні звинуваченню у відсутності ретельності та навмисному невиконанні своїх обов’язків як судді, і, отже, ставили під сумнів її здатність виконувати свої обов’язки. Також було встановлено, що зауваження заявника щодо затримки при передачі відеокасети звинувачували суддів у недбалості при розгляді справи, тим самим дискредитували професійну компетентність суддів і мали на увазі, що судді свідомо утримували касети після того, як справа була передана іншому судді, з метою, принаймні, створити перешкоди. Нібито це було тільки тому, що адвокати порушили це питання перед суддею П., а він звернувся до судді М., і даний доказ, нарешті, було отримано 1 серпня 2000 року. Апеляційний суд додав, що подібні твердження, які приписують цим суддям навмисне невиконання обов’язків, властивих їх посадам, і відсутність ретельності у виконанні своїх обов’язків, являють собою фактичні звинувачення, які шкодять честі та репутації. Суд визнав це правильним, оскільки заявник, посилаючись на рукописну картку від прокурора Джибуті до судді М., підкреслював цю атмосферу підозрілості та недбалого поводження суддів, кажучи, що цей документ доводить наявність «мовчазної згоди» між ними. Суд зазначив з цього приводу, що словосполучення «мовчазна згода» являє собою серйозний напад на честь і репутацію судді М. і прокурора Джибуті. Це висловлювання служить підтвердженням наклепницького характеру попередніх коментарів, тим більше, що у статті було додано, що заявник звернувся до Міністра

[1] Affaire Morice c. France. Requête no 29369/10 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154264

юстиції щодо перевірки Генеральною інспекцією судових служб.

Отже, апеляційний суд дійшов висновку, що коментарі були наклепницькими і що правдивість дифамаційних тверджень не була встановлена. З цього приводу він висловив думку, що не було ніяких доказів того, що суддя Л.Л. володіла відеокасетою, або що вона була проінформована про її надходження, тому не можна стверджувати, що вона була зацікавлена у затримці касети; що рішення Обвинувальної палати від 21 червня 2000 року про передачу справи іншому судді висловлює лише незадоволення відмовою суддів провести відтворення обстановки й обставин події у присутності цивільних сторін. Крім того, не було встановлено, що відеокасета надійшла до судді М. до того, як справу було вилучено в неї, або що ця касета була у неї, коли розслідування було передано судді П.. Більше того, немає доказів, щоб припустити, що суддя М. діяла з наміром перешкодити слідству, або що вона несправедливо розпорядилася касетою. Суд вирішив, що рукописна картка на ім'я судді М. від прокурора Джибуті не доводить, що між ними існує будь-яка «мовчазна згода», а дружні вітання та використання звертання на «ти» в контактах між юристами не обов'язково свідчать про наявність близьких відносин з метою співучасті, а ймовірність того, що вони поділяють одну й ту ж думку, не доводить будь-яку співучасть або «мовчазну згоду» з боку французьких суддів, які б поставили під сумнів процедуру судового розслідування, незалежно від поведінки прокурора Джибуті в даному випадку. Суд вирішив, що лист від адвоката, який представляв інтереси свідка А., адресований державному прокурору в Бельгії, в якому він скаржився, що суддя М. тиснучи на його підзахисного, не був достатньо переконливим, щоб показати, що суддя М. прийняла версію самогубства, або що вона перешкоджала встановленню істини, навіть якщо суддя М. сказала бельгійській поліції, що А. був ненадійним свідком. Нарешті, апеляційний суд постановив, що численні статті у пресі не свідчили про поведінку та ставлення суддів при розгляді справи.

У даній справі побоювання стосовно недостатньої неупередженості полягали в тому, що суддя Ж. М., який засідав

у складі палати касаційного суду, що винесла рішення від 10 грудня 2009 року, за дев'ять років до цього висловив підтримку судді М. в контексті дисциплінарного провадження, порушеного стосовно судді у зв'язку з її діями у справі «Саєнтологія». Виступаючи як суддя і як колега в тому ж суді на загальних зборах суддів Паризького суду вищої інстанції 4 липня 2000 року, в ході яких він згодом підтримав суддю М., суддя Ж. М. сказав: «Нам, як суддям першої інстанції, не заборонено заявити, що ми захищаємо суддю [М.]. Нам не заборонено говорити, що суддя [М.] має нашу підтримку і довіру» (див. параграфи 27-28 вище).

Питання стосовно функціонування судової системи, а саме інституції, яка є необхідною для демократичного суспільства, належать до сфери суспільного інтересу. У зв'язку з цим треба брати до уваги особливу роль судової влади в суспільстві. Як гарант правосуддя, основоположної цінності в державі, яка керується законом, судова влада повинна користуватися довірою суспільства для успішного виконання своїх обов'язків. Тому може виникнути необхідність захистити таку довіру від нападів, які завдають серйозної шкоди і які по суті є необґрунтованими, особливо зважаючи на той факт, що на суддях, які піддаються критиці, лежить обов'язок проявляти обачність, яка заважає їм відповісти (див. Prager and Oberschlick v. Austria, 26 April 1995, § 34, Series A no. 313; Karpetas v. Greece, no. 6086/10, § 68, 30 October 2012; та Di Giovanni v. Italy, no. 51160/06, § 71, 9 July 2013).

У даній справі передісторію питання можна пояснити не тільки поведінкою слідчих суддів і взаємовідносинами заявника з одним із них, але також украй специфічною історією справи, її міждержавним масштабом і широким висвітленням в пресі. Однак, Суд зазначає, що апеляційний суд надав надмірне значення оскаржуваному висловлюванню заявника, в якому він критикував слідчого суддю за «поведінку, яка повністю не відповідала принципам неупередженості та справедливості», встановивши, що цей вислів сам по собі був надзвичайний дифамаційним звинуваченням, рівнозначним заяві про те, що мало місце порушення професійної етики та судової присяги з боку зазначеного судді (див. параграф 47 вище). Однак цей

вислів повинен оцінюватися у світлі особливих обставин справи, особливо тому що насправді це не була заява, зроблена автору статті, але витягом з листа, надісланого заявником і його колегою, паном Л. де Коном, 6 вересня 2000 року на адресу Міністра юстиції. Крім того, коли заявник відповідав на питання журналіста, останній уже знав про лист Міністру юстиції, але не від заявника, а зі своїх джерел, як це визнав кримінальний суд (див. параграф 40 вище). Заявник також стверджував, хоча це і не було оскаржено, що тільки автор статті ніс відповідальність за посилання на дисциплінарне провадження щодо судді М. у контексті справи «Саєнтологія». У цьому відношенні Суд повторює, що адвокати не можуть нести відповідальність за все, що з'являється в опублікованому пресою «інтерв'ю», або за дії преси.

ТЕМА 3. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ КАР'ЄРИ ТА ПІДГОТОВКИ СУДДІВ

3.1. Загальна характеристика правового регулювання стандартів кар'єри та підготовки судді.

3.2. Кваліфікація та підготовка судді. Основні принципи кар'єри судді.

3.3. Умови служби: підбір, призначення, просування по службі та термін повноважень.

3.4. Відповідальність судді: усунення від посади та звільнення.

3.5. Критерії Енгеля як визначення підстави притягнення до відповідальності суддю.

3.1. Загальна характеристика правового регулювання стандартів кар'єри та підготовки судді

У суспільстві, яке керується законом і справедливістю, судді є фундаментальними стовпами, які підтримують рівновагу та повагу до правових норм. Стати суддею – це не лише професійний вибір, а й заклик до величезної відповідальності в судовій системі. Для тих, хто хоче зробити юридичну кар'єру та стати суддею, шлях сповнений не тільки викликів, а й нагород.

1. Освіта та навчання

Перший крок до кар'єри в юстиції починається з освіти. Більшість суддів мають вищу освіту в галузі права. Необхідно відвідувати акредитовану юридичну школу й отримати ступінь бакалавра права. Цей етап дасть базові знання, необхідні для розуміння законодавства та юридичних процедур.

Після закінчення коледжу багато майбутніх суддів також вибирають продовження бакалаврату в таких галузях, як кримінальне право, цивільне право або конституційне право. Ступінь магістра або доктора права може принести більш глибоке розуміння конкретних тем і забезпечити конкурентні переваги перед іншими кандидатами.

2. Професійний досвід. Після отримання необхідної освіти, наступним кроком є отримання практичного досвіду в

юридичній сфері. Багато суддів-початківців починають з роботи адвокатами, прокурорами або на інших юридичних посадах. Цей досвід дає практичне розуміння правової системи та судових процесів.

Важливо набути досвіду в різних галузях права, щоб сформувати комплексний погляд на правосуддя. Крім того, участь у стажуванні в судах може бути надзвичайно корисною у процесі навчання.

3.Оцінка та відбір

Щоб стати суддею, потрібно пройти суворий процес оцінювання та відбору. У багатьох країнах цей процес передбачає складання вступного іспиту на посаду судді, на якому перевіряються юридичні знання та практичні навички кандидатів.

Окрім іспитів, відбір на посади суддів може передбачати співбесіди, психологічні обстеження й аналіз професійної історії кандидатів. Важливо продемонструвати не лише свої юридичні знання, а й чесність, неупередженість, здатність справедливо та відповідально приймати рішення.

4. Безперервне навчання та підвищення кваліфікації. Як тільки кандидат стає суддею, процес навчання не зупиняється. Важливо підтримувати свої юридичні знання в актуальному стані та брати участь у програмах підвищення кваліфікації та професійного розвитку. Так суддя завжди буде готовий зіткнутися з викликами та змінами у правовому полі.

Стати суддею – це довгий і вимогливий шлях, але для тих, хто захоплюється справедливістю та відстоюванням закону, це надзвичайно корисна та цінна професія. Завдяки освіті, досвіду та відданості справі можна йти цим шляхом і зробити свій внесок у підтримання порядку та справедливості в нашому суспільстві.

Нарешті, стати суддею – це не лише професійна мета, а й урочисте зобов’язання чесно та самовіддано служити правосуддю та правовим принципам.

Європейський суд зобов’язується забезпечити, щоб етичні стандарти, яких повинні дотримуватися його судді, були видимими та надійними.

Резолюція Суду з питань суддівської етики (оновлена у 2021 та 2024 роках) застосовується до чинних членів Суду, а також, у відповідних випадках, до колишніх суддів і суддів ad hoc. У ньому викладено низку принципів, які судді повинні поважати. Згідно з цією резолюцією, Голова Суду відіграє центральну роль у прийнятті висновків з питань суддівської етики.

У резолюції також розглядаються конкретні ситуації, серед яких додаткові заходи та прийняття відзнак і нагород. У його засновницьких рамках Етична рада консультує Голову Суду з питань суддівської етики.

Мета полягає в тому, щоб забезпечити більшу прозорість щодо обов'язків, притаманних судовим функціям, викладеним у статті 21 Європейської конвенції з прав людини та Регламенті Суду, а також зміцнити довіру громадськості до Суду.

3.2. Кваліфікація та підготовка судді. Основні принципи кар'єри судді

Основу судової системи складає сукупність ключових суб'єктів, серед яких судді відіграють помітну роль. Їх фундаментальна роль у застосуванні та тлумаченні законів, забезпечуючи у такий спосіб неупереджене та справедливе здійснення правосуддя. Однак їх функція виходить далеко за рамки простого виконання заздалегідь встановлених правил. Як арбітри спорів і захисники прав вони несуть велику відповідальність, яка вимагає строгості, етики і незалежності.

Стати суддею – мрія багатьох людей, які захоплюються юридичною сферою. Однак, як уже зазначалось, цей шлях не з легких і вимагає ґрунтовної підготовки, а також певної кваліфікації. Тож розглянемо кроки та кваліфікації, необхідні для того, щоб стати суддею у Франції[1].

Крок 1: Отримання юридичної освіти

[1] Comment devenir juge: étapes et qualifications nécessaires. URL: https://umvie.com/comment-devenir-juge-etapes-et-qualifications-necessaires/

У Франції отримати юридичну освіту можна, пройшовши університетський курс з права[1]. Необхідно отримати ступінь бакалавра права, який засвідчує диплом бакалавра. Після цього можна продовжити навчання для отримання ступеня магістра права, а можливо, і доктора права.

Крок 2: Адвокатський іспит

Після отримання юридичної освіти необхідно скласти адвокатський іспит, щоб стати адвокатом. Цей іспит проводиться Національною радою адвокатів і складається з кількох письмових та усних тестів. Складання цього іспиту необхідне для можливості займатися юридичною практикою як адвокат.

Крок 3: Набуття досвіду роботи юристом

Після допуску до адвокатури рекомендується набути досвіду адвокатської діяльності, перш ніж робити кар'єру судді. Робота юристом дає можливість ознайомитися з судовою системою, отримати практичні навички, розвинути експертизу в конкретній галузі права.

Крок 4: Судовий іспит

Наступним кроком до того, щоб стати суддею у Франції, є складання конкурсного іспиту для роботи в судовій системі. Цей конкурс організований Національною школою магістратури (ENM) і складається з письмових та усних тестів. Кандидатів оцінюють за їхніми юридичними знаннями, здатністю розв’язання проблем та комунікативними навичками.

Крок 5: Навчальний курс в ENM

Кандидати, які склали конкурсний іспит на посаду судді, приймаються до Національної школи магістратури для проходження дворічного навчання. Цей тренінг інтенсивний і має на меті підготувати майбутніх суддів до виконання своїх обов’язків. Він передбачає теоретичні курси, практичні стажування та групову роботу.

Крок 6: Стати суддею

---

[1] Comment devenir juge : étapes et qualifications nécessaires. URL: https://umvie.com/comment-devenir-juge-etapes-et-qualifications-necessaires/

Після завершення навчання в NHS випускники можуть бути призначені суддями. Вони можуть бути призначені до різних типів судів, таких як суди першої інстанції, апеляційні суди або верховні суди. Роль суддів полягає у винесенні неупереджених і справедливих рішень, що ґрунтуються на законі та судовій практиці.

Щоб стати суддею, важливо мати міцні юридичні навички. Це глибоке знання законів, судових процедур і судової практики. Судді повинні вміти точно аналізувати та тлумачити закони, застосовувати їх у справах, що розглядаються ними.

Судді часто стикаються зі складними юридичними проблемами, які потребують глибокого аналізу. Тому важливо вміти розв’язувати проблеми логічним і методичним способом. Судді мають уміти вивчати факти та докази, виявляти правові проблеми та приймати справедливі рішення.

Неупередженість є важливою якістю судді. Судді повинні мати можливість залишатися нейтральними та неупередженими у своїх рішеннях, без особистого чи партійного впливу. Вони також повинні зобов’язані етикою і мораллю, діючи чесно і рівноправно в інтересах справедливості.

Судді також мусять мати відмінні комунікативні навички: чітко і зрозуміло висловлюватися як в усній, так і в письмовій формі. Уміння уважно слухати сторони та ставити відповідні запитання також важливе для прийняття обґрунтованих рішень.

У Франції існують різні типи суддів, кожен з яких має свої обов'язки та юрисдикцію.

Судді магістратських судів, також відомі як судді магістратів, займаються цивільними та кримінальними справами першої інстанції. Вони відповідають за прийняття рішень у таких сферах, як сімейне право, трудове право та договірне право. Судді суду першої інстанції також можуть бути викликані для винесення вироків у менш серйозних кримінальних справах.

Судді апеляційних судів, також відомі як судді апеляційної інстанції, розглядають апеляційні скарги на рішення, винесені суддями суду першої інстанції. Їх роль полягає в тому, щоб повторно вивчити докази і визначити, чи було попереднє рішення законним і справедливим. Судді апеляційних судів

також можуть приймати власні рішення у справах, переданих їм в апеляційному порядку.

Судді Верховного суду є найвищими суддями у Франції. Вони засідають у Касаційному суді, найвищій судовій інстанції в країні. Судді Верховного суду несуть відповідальність за те, щоб рішення, прийняті судами нижчих інстанцій, відповідали закону. Вони мають право скасовувати або залишати в силі рішення, прийняті судами нижчих інстанцій.

Становлення судді у Франції – це складний процес, який вимагає ґрунтовної юридичної підготовки та різної кваліфікації. Кроки до того, щоб стати суддею, передбачають отримання юридичної освіти, складання адвокатського іспиту, набуття досвіду роботи адвокатом, складання судового іспиту та навчання в Національній школі магістратури[1]. Судді повинні володіти сильними юридичними навичками, вмінням розв'язувати складні проблеми, демонструвати неупередженість, хороші комунікативні навички. У Франції існують різні типи суддів, починаючи від суддів першої інстанції і закінчуючи суддями верховного суду. Ідучи цим шляхом, ті, хто прагне стати суддями, можуть реалізувати свою мрію та зробити свій внесок у здійснення правосуддя в країні.

3.3. Умови служби: підбір, призначення, просування по службі та термін повноважень

Люксембурзький, ні Страсбурзький суд не прагнуть перебудувати національну судову систему. Вони обмежуються вивченням того, чи відповідають положення про організацію та функціонування національних судів принципу незалежності судової влади. Суди враховують усі відповідні фактори в індивідуальному порядку і при цьому оцінюють їх комплексно.

Найголовніше в цій оцінці полягає в тому, чи достатньо чітко визначені вимоги до незалежності судової влади щодо результатів. Отже, історія, культура чи правова система

[1] Comment devenir juge: étapes et qualifications nécessaires. URL: https://umvie.com/comment-devenir-juge-etapes-et-qualifications-necessaires/

європейської країни ніколи не можуть бути виправданням невиконання нею свого обов'язку щодо досягнення результатів у вигляді незалежної судової влади; історія, культура або правова система даної країни актуальні лише для того, щоб відповісти на запитання про те, які інструменти найкраще підходять для виконання цього обов'язку. Іноді політики чи дипломати, здається, забувають про це і використовують культурні чи економічні міркування, щоб знизити законодавчі вимоги для певних країн. Однак це забуття небезпечно хибне: вимоги до незалежності судової влади є чинним європейським законодавством і як такі повинні застосовуватися та виконуватися.

Законодавча вимога незалежності судової влади застосовується незалежно від того, скільки або яких повноважень держави-члени делегували Союзу. Деякі конституційні суди вважають, що суд у Люксембурзі створює все більше повноважень для Союзу, і хочуть зупинити цю тенденцію. Рівень інтеграції гаряче обговорюється в політичних колах.

Процеси відбору та призначення мають на меті відбір осіб з належними якостями судді, відповідно до вимог європейського законодавства (незалежність і неупередженість), і роблять це у спосіб, обґрунтований з метою підтримання довіри суспільства до судової влади.

Об'єктивні критерії кваліфікації, заснованої на заслугах, моральної чистоти[1]

Перше питання, яке потрібно поставити: які належні якості суддів вимагає європейське законодавство? Суд у Страсбурзі перераховує матеріальні кваліфікації, моральну чистоту та компетентність у сфері захисту верховенства права. вважає, що чим вище місце в суддівській ієрархії, тим більш вимогливими повинні бути критерії відбору. У документі наголошується на першочерговій важливості суворого процесу відбору суддів для забезпечення призначення найбільш кваліфікованих кандидатів.

[1] Sterk K. Kilka refleksji na temat wyboru i awansu sędziów w kontekście prawa europejskiego. Pięć kolejnych kroków w obronie niezależnego wymiaru sprawiedliwości URL: https://www.kwartalnikiustitia.pl/kilka-refleksji-na-temat-wyboru-i-awansu-sedziow-w-kontekscie-prawa-europejskiego-piec-kolejnych-krokow-w-obronie-niezaleznego-wymiaru-sprawiedliwosci1,12212

Проблема цих критеріїв відбору полягає в тому, що в європейських країнах немає єдиного визначення чи спільної традиції щодо ролі судді в суспільстві. Дехто ставиться до здійснення правосуддя як до роботи. При цьому враховується лише професійна правокомпетентність. Дехто розглядає її насамперед як публічну функцію, яка вимагає компетенцій, що дозволяють залучатися до ширшого соціального та політичного виміру. Деякі країни наголошують на необхідності ефективності здійснення правосуддя: бути суддею – це служіння суспільству.

Різні погляди на роль судді (суддів), очевидно, впливають на питання про те, хто повинен входити до складу конкурсного органу. У Нідерландах, наприклад, існує думка, що судова влада також є служінням суспільству, і що різноманітність суддів поліпшує якість судової системи. Однак у нідерландській системі відбору громадськість представлена лише в органі попереднього відбору суддів, тоді як кваліфікаційні органи складаються винятково з суддів без будь-якого представництва громадськості. Це відрізняється від Англії та Уельсу, де «цивільним» членом Комісії з призначення суддів є член з правом голосу в органах, які обирають людей для просування по службі.

До цього часу Трибунали здебільшого залишали детальні критерії відбору на розсуд національного законодавства. Імовірно, так триватиме ще деякий час, поки не буде встановлена спільна традиція в цій сфері за умови, що держави встановлять об'єктивні критерії у своєму національному законодавстві та продемонструють, що вони діють відповідно до них. Якщо, звичайно, національне законодавство не відповідає об’єкту та меті Конвенції. У цьому випадку в справу вступлять суди.

Стандарт роботи органів з відбору суддів: більшість суддів, які обираються суддями

Як європейські політичні, так і судові організації дотримуються думки, що органи з відбору суддів повинні складатися не менше ніж наполовину з суддів, які обираються суддями, щоб гарантувати незалежність органу від виконавчої та законодавчої влади.

У трьох справах проти Польщі Страсбурзький суд установив, що польський орган, відповідальний за відбір суддів, не мав достатніх гарантій незалежності від законодавчої та виконавчої влади, незважаючи на те, що він складався з більшості суддів. Суд навів кілька причин, одна з яких полягала в тому, що судді, які входили до складу конкурсного органу, не обиралися іншими суддями, а призначалися польським парламентом. Відповідно до своєї традиційної методології Суд оцінив причини в цілому.

Результати цих суджень заслуговують на вітання. Однак у майбутньому Суд потребує більш ретельного обґрунтування. Наприклад, судові рішення, які ґрунтуються на презумпції, що неврахування європейського стандарту «обираються іншими суддями» встановлює неправомірний вплив інших органів державної влади, якщо не доведено інше. Це зробило б зміну контексту в Європі ефективною з двох причин. По-перше, одностайна підтримка стандартів найважливішими європейськими політичними та судовими організаціями. Але ще важливіше те, що все більше і більше країн змінюють своє внутрішнє законодавство (Люксембург і Чечня є нещодавніми прикладами), щоб відповідати стандарту, тоді як уже велика кількість європейських країн – особливо в ЄС – дотримуються його. Тобто, в Союзі стрімко зароджується нова спільна європейська конституційна традиція.

Вибори голів судів

Голови судів мають різну компетенцію в Європі, але зазвичай вони впливають на склад колегій, призначення голів, розподіл суддів по палатах, розподіл справ, переведення суддів, просування по службі суддів і про дисциплінарну відповідальність суддів. Ці повноваження можуть використовуватися і в деяких країнах використовуються для тиску з метою отримання політичного контролю над суддями. Польща є найпомітнішим і найбрутальнішим прикладом такого тиску, але в інших країнах, наприклад в Угорщині, він більш прихований і підлий.

Той факт, що голови судів потенційно можуть впливати на незалежність судової влади, є ще більшою підставою для застосування стандарту, згідно з яким орган, який здійснює

відбір суддів, має складатися переважно з суддів, обраних іншими суддями.

Прикладом порушення цього принципу, безумовно, є польський Закон про систему загальних судів. У 2017 році до закону були внесені поправки, які наділили міністра юстиції повноваженнями звільняти голів судів і призначати нових голів за власним бажанням строком на шість місяців без залучення будь-якого органу з відбору суддів. 13.02.2018 Міністр юстиції звільнив 137 голів і віце-голів загальних судів та розпочав призначення нових голів.

В Угорщині система обрання голів судів теоретично включає суддів, але на практиці ця система ігнорує участь суддів. А це працює так. У кожному суді його судді голосують за кандидатів на посаду голови цього суду та інформують раду директорів про результати голосування. Виконавча влада може проігнорувати результати голосування, але не може висунути кандидата, який не набрав більшості голосів суддів цього суду, крім як за згодою Ради з питань правосуддя. Кожного разу, коли виконавчій владі не подобається результат виборчого процесу і вона знає, що не набере більшості голосів у Раді правосуддя, вона анулює виборчий процес і щорічно без участі суддів призначає тимчасових голів. Це триває роками, створюючи практику системного обходу звичних процесів відбору голів судів, і дає виконавчій владі можливість величезного впливу на цих президентів, а через них - і на суддів, адже тимчасові голови мають обиратися щороку.

В Австрії голів адміністративних судів обирає міністр юстиції без будь-якої участі судової влади. У січні 2022 року опубліковані так звані побічні листи, в яких партії правлячої коаліції домовилися розподілити призначення на керівні посади, у тому числі в судовій системі, між різними політичними партіями. Це є явним порушенням європейського законодавства, оскільки як правило, відбір суддів має відбуватися за критеріями, що ґрунтуються на заслугах, особливо у випадку з виборами голів судів.

Рішення про вибір повинні бути обґрунтованими

Деякі європейські країни, наприклад, Грузія, мають конституційну традицію, згідно з якою конституційні органи не

зобов’язані обґрунтовувати свої рішення. У 2020 році Конституційний суд Грузії постановив, що цей принцип поширюється і на конституційний орган, який обирає суддів. Наслідком цього рішення є те, що результат процесу відбору не є прозорим, а відсутність прозорості може підірвати довіру громадян до судової влади. Для підвищення прозорості ОБСЄ-БДІПЛ пропонує доповнити Київські рекомендації стандартом, який би показував громадськості, що об'єктивні критерії призначення сприймаються як такі, що застосовуються через умотивовані рішення. Якщо національне законодавство, як у Грузії, не вимагатиме вмотивованих рішень органів, що здійснюють відбір суддів, Суд у Страсбурзі не зможе виконати завдання з оцінки того, чи досягаються об’єкт і мета Конвенції. Та оскільки він має такий обов’язок він покладе обов'язок обґрунтовувати рішення на органи, які здійснюють відбір суддів.

Процес відбору суддів у Франції складний і дуже суворий. Усі кандидати повинні відповідати декільком критеріям, перш ніж бути допущеними на посаду. Він регулюється Органічним законом про фінанси та призначення суддів і прокурорів, а також Загальним статутом територіальних державних службовців.

Першими кроками до того, щоб стати суддею у Франції, є написання мотиваційного листа або резюме та проходження необхідних тестів. Ці тести можуть заторкувати психологічну оцінку, яка перевіряє за погашення конфліктів і здатність приймати раціональні рішення. Після того, як цей крок буде підтверджено, кандидати також повинні скласти письмовий іспит з акцентом на право, щоб перевірити свої юридичні знання.

Після того, як тести успішно пройдені, залишається ще кілька етапів, перш ніж буде призначено суддю. Кандидати повинні отримати схвалення від Вищої ради судової влади (CSM), яка відповідає за остаточний перегляд навчальних програм і співбесіди з кожним кандидатом для перевірки їх відповідності необхідним професійним стандартам. Після завершення цього етапу кандидати мають отримати схвалення Президента Французької Республіки для офіційного призначення.

Після завершення процесу відбору суддів можна розпочинати процедуру призначення. Судді у Франції призначаються державними органами, такими як президент республіки або міністри. Існує кілька способів призначення судді, залежно від типу і рангу посади, що заміщається.

Для посад магістратів, що засідають у першій інстанції, таких як судді магістратських судів і мирові судді, призначення доручається міністру юстиції за поданням відомчих консультативних рад. Останні мають список, складений Вищою радою судової влади. CSM – незалежний адміністративний орган, відповідальний за забезпечення незалежності та неупередженості французької судової системи.

Для посад магістратів, що засідають в апеляційному або касаційному порядку, таких як судді вищих судів або апеляційних судів, саме Президент Республіки і Хранителі печаток приймають рішення за пропозицією CSM. Цей же CSM також відповідає за визначення списку суддів, які, ймовірно, обійматимуть посаду довічно (наприклад, посаду голови суду) після висновку, наданого Генеральним секретарем з адміністративних питань.

Нарешті, деякі з найвищих французьких правових рівнів не підпорядковуються безпосередньо виконавчій владі, тому їм допомагає колегіальний орган у їх призначенні. Особливо це стосується Європейського суду з прав людини, судді якого призначаються спільно Європейським парламентом і урядами країн-членів.

Відбір і призначення суддів має важливе значення для забезпечення незалежного та неупередженого функціонування судової влади. У Франції механізм відбору та призначення суддів відносно добре налагоджений і є результатом добре продуманого процесу, заснованого на поєднанні адміністративної оцінки та парламентських дебатів.

Процес відбору починається з незалежної комісії, яка спочатку розглядає заяви, подані Вищою радою судової влади. Після того, як ці кандидати були представлені Національним зборам і Сенату, вони призначаються на постійній основі Президентом Республіки.

Процедури відбору та призначення суддів у Франції насамперед спрямовані на забезпечення неупередженого та диверсифікованого набору членів судової влади. Вони також сприяють зміцненню конституційного принципу, що всі громадяни мають право на справедливе правосуддя.

Тобто французька судова система запровадила суворі процедури, згідно з якими суддів обирають винятково на основі якісних, відповідних та індивідуальних критеріїв, які гарантують незалежність французької правової системи. Отже, суворість процесу забезпечує якість, неупередженість і чесність судової системи.

Відповідно до розпорядження Вищої ради магістратури №376 від 27 квітня 2023 року[1], просування суддів на місцях до керівних посад, у наступному вищому професійному розряді, а також ефективне просування до трибуналів, спеціалізованих трибуналів і апеляційних судів здійснюється лише шляхом конкурсу, організованого на національному рівні, в межах кількості місць, що виставляються на конкурс, для просування на місці, відповідно наявних вакансій, для ефективного просування.

Розділ II розкриває конкурсну процедуру на підвищення на місці, на наступний вищий професійний розряд. Так, ст. 4 визначає:

"1) За умов, передбачених законом, підвищення суддів на місцях до керівних посад здійснюється у ранзі, який безпосередньо перевищує той, який займає суддя, аж до рівня суду апеляційної інстанції.

2) Місця, що виставляються на конкурс для просування по службі на місці, встановлюються на національному рівні, що відповідають рівням ієрархічно вищих судів, для яких організовується конкурс, Секцією у справах суддів. Кількість місць, що оголошуються в конкурсі на просування по місцях до судів, не може перевищувати 20% загальної кількості вакансій на кожному рівні судів.

[1] Reglamen din 27 aprilie 2023 privind concursul de promovare a judecătorilor. Monitirul oficial № 376 din 3 mai 2023 URL: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/267540

3) У межах кожного класу місця встановлюються окремо, за предметами конкурсу. Розподіл місць за суб'єктами конкурсу здійснюється Секцією у справах суддів з урахуванням ваги кількості справ на рівні рівня юрисдикції, за якою виставляються місця на конкурс та потреб судів".

Оргкомітет конкурсу виконує такі функції:

1) здійснює централізацію подання заявок на реєстрацію в конкурсі, складає реєстраційні списки, перевіряє виконання кандидатами законодавчих умов участі у конкурсі, складає й оприлюднює список кандидатів, які відповідають законодавчо необхідним умовам для участі у конкурсі, а також остаточний список кандидатів;

2) контролює та керує діями щодо організації та проведення змагань, які полягають переважно з: виявлення та, залежно від обставин, оренди відповідних приміщень для проведення конкурсних випробувань, закупівлі необхідних матеріалів, надання медичної допомоги під час змагань і необхідної охорони для підтримання громадського порядку в центрах змагань та оцінювання, забезпечення передбачених законодавством витрат на членів комісій;

3) забезпечує безпеку предметів і письмових робіт у штаб-квартирі Вищої ради магістратури та Національного інституту магістратури, у конкурсних центрах і під час їх транспортування;

4) забезпечує виготовлення стандартних пронумерованих штампів для конкурсу;

5) інструктує завідувачів номерів;

6) розподіляє кандидатів по кімнатах для проведення письмових випробувань в алфавітному порядку та наказує вивішувати списки на дверях приміщень, де проводиться конкурс, а також публікувати їх на веб-сайтах Вищої ради магістратури та Національного інституту магістратури;

7) приймає від предметних комісій предмети для письмових контрольних робіт та шкали оцінювання і оцінювання у запечатаних конвертах;

8) утримує предмети та шкали оцінювання та оцінювання в умовах повної безпеки;

9) розповсюджує серед кандидатів матеріали для письмових контрольних робіт;

10) відображає шкали оцінювання та оцінювання в конкурсних центрах, після закінчення письмових тестів та забезпечує їх публікацію, а також теми конкурсів на веб-сайтах Вищої ради магістратури та Національного інституту магістратури;

11) організовує транспортування письмових робіт від конкурсних центрів до центру оцінювання та несе відповідальність за їх збереження;

12) вживати заходів щодо забезпечення того, щоб до приміщень, де провадять свою діяльність конкурсні комісії або де проводяться письмові конкурсні випробування, не потрапляли іноземні особи, не уповноважені комісією або не передбачені цим Положенням;

13) забезпечує дотримання процедури оцінювання та виставлення оцінок;

14) забезпечує оприлюднення на веб-сайтах Вищої ради магістратури та Національного інституту магістратури списків з результатами конкурсу;

15) підраховує загальні середні показники, отримані кандидатами, та складає підсумкові списки;

16) аналізувати проведення та результати конкурсу та представляти висновки суддівської секції;

17) негайно інформує Суддівський відділ про будь-яку конкретну ситуацію, не передбачену цим Положенням, а також про будь-яку ситуацію, що вимагає скасування предметів, наприклад, про втрату, пошкодження або розсекречення предмета;

18) пропонує Секції для суддів будь-які зміни в способі організації та проведення змагань;

19) виконує будь-які інші обов’язки, необхідні для безперебійного проведення змагань.

Справа “Violina Stancheva Dzhidzheva-Trendafilova against Bulgaria” [1] стосується призначення на посаду судді. У Державному віснику від 5 лютого 2008 року Вища судова рада опублікувала оголошення про конкурс на п’ять посад суддів у кількох адміністративних судах на основі оцінювання їхньої діяльності («конкурс»).

Після цього заявник та всі інші кандидати пройшли оцінювання роботи комітетом Вищої судової ради з питань пропозицій та оцінювання роботи суддів («комітет»). Деякі з них були проведені в рамках окремого конкурсу.

На основі рекомендації комітету 10 та 31 липня 2008 року Рада визначила загальний рейтинг для кожного кандидата відповідно до розділу 193(1) Закону про судоустрій 2007 року. Усі кандидати, крім двох, отримали оцінку «дуже добре», найвищу можливу оцінку. Заявниця була одним із сорока восьми кандидатів у цій категорії.

На засіданні 31 липня 2008 року, згідно з пунктом 1.2 порядку денного, Рада, за пропозицією голови комітету, пройшла ранжування кандидатів відповідно до розділу 193(2) та (3) Закону про судоустрій 2007 року та перерахувала їх за заслугами, посадою та стажем роботи. Список містив п’ятдесят кандидатів, а заявниця посіла вісімнадцяте місце. З сімнадцяти кандидатів, які мали вищий рейтинг, ніж заявниця, щонайменше дванадцять подали заявки на ті ж посади, на які претендувала вона.

Нарешті, згідно з пунктом 1.3 порядку денного, Вища судова рада, посилаючись на статтю 194(1) Закону про судоустрій 2007 року, провела голосування щодо кожного кандидата, щоб з’ясувати, чи підвищувати його/її на посаду судді відповідного адміністративного суду, доки всі вакантні посади не будуть заповнені.

Згідно з повним текстом протоколу засідання Ради, перші дванадцять кандидатів не отримали необхідної більшості з тринадцяти голосів, і тому їхні заяви були відхилені. Кандидат

[1] Violina Stancheva Dzhidzheva-Trendafilova against Bulgaria. Application no. 12628/09 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114308

номер тринадцятий отримав одну з двох вакантних посад у Sofia City Administrative Court... Далі голосування продовжилося. Заявниця, яка була вісімнадцятою у списку, отримала дванадцять голосів на свою користь для посад в одному з двох судів, на які вона претендувала, та одинадцять голосів на свою користь для посади в іншому суді. Оскільки мінімальна необхідна кількість голосів становила тринадцять (див. пункт 21 нижче), її заяви були відхилені (пункти 1.3.18 та 1.3.18.1 порядку денного). Далі голосування продовжилося. Щодо посад, на які претендувала заявниця, кандидатка, яка посіла двадцять сьоме місце, отримала тринадцять голосів на свою користь і була призначена на посаду судді Софійського окружного адміністративного суду, а кандидатка, яка посіла сорок сьоме місце, отримала шістнадцять голосів і була призначена на другу вакантну посаду в Адміністративному суді міста Софія (пункти 1.3.27.1. та 1.3.47. порядку денного). Оскільки на той момент усі вакантні посади були заповнені, голосування щодо решти трьох кандидатів не проводилося.

Окрім кількості голосів «за» та «проти» кожного кандидата, а також кількості утриманих, у протоколі засідання не було жодної додаткової інформації чи обґрунтувань щодо того, чому, на якій підставі та з застосуванням яких критеріїв Рада проголосувала саме так за кожного кандидата, і чому певних суддів було підвищено або переведено на вакантні посади, а інших – ні.

6 серпня 2008 року заявник оскаржив Supreme Administrative Court рішення Ради, прийняті відповідно до пункту 1.3 порядку денного її засідання від 31 липня 2008 року («апеляція»). Вона стверджувала, що рішення були прийняті з порушенням чинного законодавства, оскільки Рада, згідно з розділом 194(1) Закону про судоустрій 2007 року була зобов'язана заповнити вакантні посади, дотримуючись порядку ранжування успішних кандидатів. Вона вважала, що її права були порушені, коли замість неї Рада підвищила на вакантні посади двох осіб, які посідали у списку нижчі, ніж її місця, - двадцять сьоме та сорок сьоме. Вона також вважала, що вся процедура конкурсу була порушена, оскільки, порівняно з нею, ці особи мали нижчі посади та менший стаж роботи.

У рішенні від 3 грудня 2008 року суд Supreme Administrative Court відхилив апеляцію заявниці, постановивши, зокрема, таке:

«Розділ 193(2) Закону про судоустрій передбачає, що [Рада] повинна ранжувати [кандидатів] на кожну посаду відповідно до результатів оцінювання ефективності роботи. Пункт 3 того ж тексту передбачає, що коли кілька кандидатів на одну й ту саму посаду мають однаковий рейтинг в оцінюванні ефективності роботи, перевага надається кандидату з найвищим балом. Коли кандидати також мають один і той самий бал, перевага надається [кандидату], який пропрацював у судовій системі найдовше».

Рейтинг кандидатів на посади суддів Адміністративного суду міста Софія та Адміністративного суду Софії відповідає закону щодо загальної оцінки [в оцінці діяльності], класу та стажу роботи, при цьому також враховуються вимоги статті 193(3) Закону про судоустрій. Порядок, у якому кандидати розміщені [у рейтингу, складеному] відповідно до критеріїв, наведених у тексті [вище] для визначення пріоритету (рівень та стаж роботи), не зобов'язує [Раду] призначати кандидатів на вакантні посади в порядку їхнього ранжування. Він зобов'язаний голосувати щодо підвищення кандидатів або переведення [на вакантні посади] в порядку їхнього ранжування, доки вакантні посади не будуть заповнені, як того вимагає розділ 194(1) Закону про судоустрій. Діючи на основі операційної незалежності, [Рада] приймає рішення про підвищення на посаду на власний розсуд, що передбачає [оцінку] притаманних кандидатам професійних та етичних якостей. Це [право] вибору надається органу, який призначає, як частина його дискреційних повноважень і не підлягає судовому перегляду.

Скарга щодо відсутності обґрунтування явно необґрунтована. Фактичні підстави та конкретні причини прийняття оскаржуваних рішень містяться в документальних доказах адміністративної справи та заявах членів [Ради]. Позитивні оцінки, висловлені у пропозиції комітету [Ради] з оцінювання ефективності роботи щодо професійних та етичних якостей [осіб, які посіли двадцять сьоме та сорок сьоме місця], стали підставами для рішень про їх підвищення, [які] ухвалені до прийняття цих рішень.

З огляду на вищезазначені міркування, суд постановляє, що апеляційна скарга [заявника] явно необґрунтована і, як така, має бути відхилена».

Європейська Комісія неодноразово висловлювала стурбованість про рішень щодо призначення та підвищення по службі в болгарській судовій системі. У своєму звіті Європейському парламенту та Раді за 2011 рік про прогрес у Bulgariарамках Механізму співробітництва та перевірки, зокрема , зазначалося : «Якість і прозорість кількох важливих призначень у судовій системі з початку цього року були поставлені під сумнів, що призвело до безпрецедентних громадських протестів і дебатів щодо можливих конституційних поправок. Крім того, звинувачення у корупції в судовій системі досі не розслідуються систематично, як рекомендує Комісія».

Заявниця також стверджувала, що Рада відмовила їй у підвищенні, порушуючи національне законодавство та процедуру, і що Верховний адміністративний суд виніс свавільне рішення, підтримуючи рішення Ради, без забезпечення повного судового перегляду, залишаючи тим Раді необмежену свободу дій та відкриваючи шлях для корупції та політичного впливу в судовій системі. Визнаючи, що Суд не є четвертою інстанцією у питаннях тлумачення національного законодавства, вона стверджувала, серед іншого, що тлумачення статей 193 та 194 Закону про судоустрій 2007 року, дане Верховним адміністративним судом, було повністю свавільним і порушувало статтю 6, яка вимагає справжнього, а не формального та поверхового розгляду спору. На думку заявниці, формулювання статті 194 чітко вказувало на те, що Рада була пов’язана рейтингом, сформованим у результаті процедури оцінювання ефективності роботи, і не мала дискреційних повноважень. Було б мало сенсу встановлювати в законі детальні правила оцінки результатів діяльності та передбачати суворе ранжування кандидатів у контексті процедур просування по службі, і водночас надавати свободу дій у прийнятті рішення про просування по службі. У цьому відношенні Supreme Administrative Court імовірно Суд дотримувався своєї попередньої практики та не переглянув її з урахуванням Закону про судоустрій 2007 року. Заявниця також стверджувала, що

оскаржуване рішення Ради не супроводжувалося обґрунтуванням і що Supreme Administrative Court не визнав цього суттєвого процесуального недоліку.

Щодо скарг заявниці, посилаючись на статті 6 та 13 Конвенції, на спосіб, у який Вища судова рада проводила процедури оцінки ефективності роботи та підвищення по службі, на стверджувану відсутність чітких і прозорих критеріїв у цьому відношенні, на рішення Ради не призначати її та на стверджувану відсутність ефективних засобів правового захисту у цьому відношенні, Суд зазначає, що ні стаття 6, ні будь-яке інше положення Конвенції чи її Протоколів не гарантують, як такі, право на призначення або підвищення по службі на державній службі (див. Glasenapp v. Germany , 28 серпня 1986 року, §§ 48-49, Серія A № 104; Kosiek v. Germany , 28 серпня 1986 року, §§ 34-35, Серія A № 105; Vogt v. Germany , 26 вересня 1995 року, § 43, Серія A № 323; та Wille v. Liechtenstein [GC], № 28396/95, §§ 40-41 , ЄСПЛ 1999-VII), або право обіймати державну посаду, пов'язану зі здійсненням правосуддя (див. Harabin проти Словаччини , № 62584/00, 29 червня 2004 року). Вони також не гарантують, як такі, права на процедуру чесної конкуренції в контексті працевлаштування чи державної служби. Що стосується статті 13 Конвенції, то вона застосовується лише до позовів, які підпадають під дію одного з основних положень Конвенції або її Протоколів (див., серед інших джерел, Kaplan проти Сполученого Королівства , № 7598/76, звіт Комісії від 17 липня 1980 року, Рішення та звіти (DR) 21, с. 35-36, § 173; M. проти Франції , № 9984/82, рішення Комісії від 17 жовтня 1985 року, DR 44, с. 54 ; З цього випливає, що, хоча просування найкращих кандидатів на посади суддів та забезпечення об'єктивності в конкурсах на такі посади, безсумнівно, є важливим для незалежності суддів та належного функціонування національних судових систем, ці питання не можуть розглядатися Судом у контексті скарги кандидата, який не пройшов відбір на посаду судді, на рішення про відмову в її заяві про підвищення.

В іншій справі “Tsanova-Gecheva c. Bulgarie” [1] заявниця скаржиться, зокрема, на недостатній обсяг судового перегляду Верховним адміністративним судом апеляції, яку вона подала на рішення Вищої ради судової влади.

10 грудня 2010 року Вища рада судової влади (ВРС) опублікувала оголошення про конкурс на вакантну посаду голови суду. Протягом установленого законом 14-денного терміну члени CSM запропонували дві кандидатури – заявниці та В.Й., а також подали заяви ще двоє суддів, Д.Л. та М.І. Відповідно до чинної процедури, кандидатів оцінював комітет з пропозицій та оцінювання CSM. Заявниці та В.Й. було присвоєно найвищу оцінку «дуже добре». Комітет з професійної етики CSM також складає звіт про оцінку кандидата.

Кандидатура та призначення В.Й. стали предметом широкого висвітлення у ЗМІ та жорсткої критики з боку багатьох журналістів і громадських діячів, оскільки її представили як близьку подругу чинного міністра внутрішніх справ.

Наступного тижня двоє суддів, К.К. і Г.З., подали у відставку з посад членів ВСС і публічно засудили процедуру призначення, яка була «недемократичною, непрозорою та необ’єктивною, а заздалегідь визначений результат якої був неприйнятним». Причини відставки стали предметом обговорення на засіданні CSM 9 червня 2011 року, на якому вирішено взяти їх до відома.

Заявниця оскаржила рішення CSM до Вищого адміністративного суду, стверджуючи, що воно було прийнято з порушенням матеріального права, застосовних процесуальних норм і мети закону. Заявниця просила скасувати рішення та повернути справу до CSM для повторного розгляду відповідно до правил. Вона, зокрема, стверджувала, що, незважаючи на те, що CSM прийняла у 2009 році внутрішні правила процедури призначення адміністративних директорів, які визначали критерії відбору кандидатів на такі посади, обговорення CSM не розглядали ці критерії конкретно та не проводили порівняння різних кандидатів на основі цих критеріїв. Вона також

[1] Affaire Tsanova-Gecheva c. Bulgarie. Requête no 43800/12 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157348

зазначила, що відсутність обговорень перед другим голосуванням, яке мало на меті визначитися між двома кандидатами, які отримали найбільше голосів, являє собою порушення правил процедури та робить рішення недійсним через відсутність обґрунтування. Вона наголосила, що за відсутності обґрунтування неможливо перевірити, чи було рішення прийнято відповідно до критеріїв відбору, передбачених законом, та для цілей, передбачених ним. Зрештою, заявниця стверджувала, що рішення являло собою зловживання владою та суперечило меті закону, яка в цьому випадку полягала в прийнятті найефективнішого та своєчасного рішення в інтересах держави, тож не могла бути досягнута без обговорення критеріїв відбору, розроблених CSM.

Стаття 117 Конституції Республіки Болгарія гласить:

«(1) Судова влада є гарантом прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб і держави.»

(2) Судова влада незалежна. Під час виконання своїх обов'язків судді, присяжні, прокурори та слідчі підпорядковуються лише закону. »

2. Відповідно до статті 16 Закону про судову владу 2007 року (Закон за съдебната власт):

«ВСУ – це постійно діючий орган, який представляє судову владу та гарантує її незалежність. Він визначає склад та організацію судової влади й забезпечує управління її діяльністю, не впливаючи на незалежність її органів влади.»

У рішенні від 15 листопада 2011 року (Рішення щодо KCS № 10 від 15.11.2011, ухвалене К.Д. № 6/2011) Конституційний Суд визначив ВСС як спеціальний колективний орган судової влади, головна функція якого - гарантування її незалежності. Він був створений Конституцією з метою здійснення управління рамками автономної судової влади. ВСУ – це специфічний судовий орган із чітко визначеними адміністративними та організаційними повноваженнями, що означає, що він не є судовим органом, а вищим адміністративним органом. У цьому рішенні Конституційний Суд зазначив, що ВСС не є органом законодавчої чи виконавчої влади, тому не має компетенції, згідно з Конституцією та принципом розподілу влади, видавати нормативні акти. Тобто Суд вважав положення закону про

судову систему, які уповноважували CSM видавати укази, такими, що суперечать Конституції та позбавлені чинності в майбутньому. Суд також зазначив, що згідно зі статтею 133 Конституції, лише законодавчий орган має право регулювати статус магістратів, зокрема умови їх призначення або припинення повноважень. Тож CSM міг би прийняти правила щодо процедури, якої належить дотримуватися, які, однак, не варто називати указом, але вони не могли б встановлювати умови призначення чи підвищення по службі, оскільки така компетенція залишалася за законодавцем.

Декрет № 1 від 19 грудня 2007 року про конкурси на призначення, підвищення по службі та переведення суддів, прокурорів і слідчих, прийнятий ВСС, регулював, серед іншого, процедуру проведення конкурсів на призначення адміністративних керівників судів (статті 40-46 Декрету). CSM також ухвалив резолюцією № 6 від 7 лютого 2009 року, Положення про порядок призначення адміністративних керівників та їх заступників (порядок призначення на адміністративні керівники та технічні заступники, далі «Положення»), яке детально регулювало порядок та умови призначення на посади адміністративних керівників. Згідно з цими двома законами, заявку на посаду адміністративного менеджера міг подати або сам кандидат, або на підставі пропозиції його вищого керівника чи однієї п'ятої частини членів CSM (стаття 4 регламенту). Потім комітет з пропозицій та оцінки CSM розглядає заявки та з’ясовує їх відповідність умовам, необхідним для посади (стаття 13 правил). Кандидати, допущені до участі в конкурсі, підлягають оцінюванню комітетом з пропозицій та оцінювання (стаття 15 Регламенту). Результати оцінювання повідомляються кандидатам, які мають 14 днів, щоб подати будь-які заперечення. Після розгляду висунутих заперечень комісія подає CSM остаточну пропозицію щодо загальної оцінки. CSM визначає остаточну оцінку, за потреби вислухавши кандидата (статті 26-30 правил).

У Висновку № 10 (2007) для Комітету міністрів Ради Європи щодо Ради судочинства на службі суспільства, Консультативна рада європейських суддів (КРЄС), консультативний орган Ради

Європи, нагадує про важливість процедур відбору, призначення та просування суддів так:

«Також необхідно забезпечити повну прозорість щодо умов відбору кандидатів, щоб усі судді, а окрім того, і саме суспільство, могли перевірити, що цей відбір ґрунтується виняткова на заслугах кандидатів, оцінених з погляду їхньої кваліфікації, компетентності, чесності, духу незалежності, неупередженості та ефективності. (...)»

Крім того, для найважливіших посад, зокрема посад керівників юрисдикцій, важливо, щоб Рада правосуддя офіційно поширювала загальні профілі, що описують особливості посади, яку потрібно заповнити, та якості, які очікуються від кандидатів, щоб забезпечити прозорий та відповідальний вибір, який буде зроблено органом, що призначає, причому цей вибір має здійснюватися винятково на основі врахування заслуг кандидата, а не на основі більш суб'єктивних, дружніх, політичних, асоціативних чи профспілкових даних. »

У цій справі предметом спору було оскарження заявником рішення ВСС про призначення особи на посаду голови Софійського міського суду, на яку заявник також подавав заявку. Що стосується, найперше, існування «права», Суд нагадує, що ні стаття 6, ні будь-яке інше положення Конвенції чи її Протоколів не гарантують права на підвищення по службі або обіймання посади на державній службі (див. Dzhidzheva -Trendafilova проти Болгарії (рішення), № 12628/09 , § 43, 9 жовтня 2012 року, та посилання, наведені в ньому). Однак Суд вже визнав, за обставин, подібних до тих, що розглядаються в цій справі, що право на законну та справедливу процедуру найму або просування по службі (Dzhidzheva-Trendafilova , рішення, згадане вище, § 43; Fiume проти Італії , № 20774/05 , § 35, 30 червня 2009 року; та Penttinen проти Фінляндії (рішення), № 9125/07 , 5 січня 2010 року) або на рівний доступ до працевлаштування та державної служби (Juričić проти Хорватії , № 58222/09 , § 52, 26 липня 2011 року) може розглядатися як права, визнані, принаймні можливо, згідно з національним законодавством, оскільки національні суди визнали їх існування та розглянули аргументи, висунуті заявниками з цього приводу. У цій справі, саме так і є,

оскільки національне законодавство передбачає детальні правила процедури відбору, а національні суди мали юрисдикцію розглядати їх дотримання в контексті заяви про анулювання, поданої заявницею (див., а contrario , Tencheva-Rafailova проти Болгарії (рішення), № 13885/04 , 5 січня 2010 року). Суд також визнає, що оскаржувана процедура була вирішальною для прав заявника настільки, наскільки вона могла б призвести, якби національні суди задовольнили апеляцію заявника, до скасування рішення CSM та організації нового конкурсу на цю посаду.

У цій справі, по-перше, стосовно колегії з трьох суддів, яка винесла рішення у її справі в суді першої інстанції, заявниця стверджує, що рішення одного із суддів про самовідвід після обговорення та складання рішення свідчить про те, що на суддів чинився тиск. Суд зазначає у зв'язку з цим, що причини звільнення судді, про яку йде мова, не були вказані, окрім посилання на відповідне положення Цивільного процесуального кодексу. Звичайно, це незвичайна ситуація, і можна задатися запитанням про причини, які спонукали суддю заявити самовідвід після ухвалення рішення. Однак Суд зазначає, що відвід судді не завадив колегії винести рішення, чинне відповідно до національного законодавства (див. пункт 23 вище), яке, крім того, було вигідним для заявниці. За цих обставин заявниця не може стверджувати, що є жертвою порушення її права на неупереджений суд щодо формування складу Верховного адміністративного суду з трьох суддів.

Щодо колегії з п'яти суддів то заявниця скаржиться, що метод призначення членів цієї колегії з числа суддів Верховного адміністративного суду не був здійснений прозоро та випадково. Суд зазначає, що відповідна особа не ставить під сумнів суб'єктивну неупередженість будь-якого члена колегії. Щодо об'єктивної неупередженості, то Суд нагадує, що, згідно з його прецедентною практикою, він принципово не повинен перевіряти обґрунтованість причин, з яких конкретну справу було призначено конкретному судді чи суду, але, тим не менше, він повинен забезпечити, щоб таке призначення було сумісним з вимогами незалежності та неупередженості. Фактично саме Договірні Сторони несуть відповідальність за забезпечення

належного здійснення правосуддя, і під час розподілу судових справ необхідно враховувати багато факторів (Бочан проти України , № 7577/02 , § 71, 3 травня 2007 року, та Моісеєв проти Росії , № 62936/00 , § 176, 9) . Жовтень 2008 року). У цій справі Суд зазначає, що сторони не дійшли згоди щодо питання про те, чи був суддя-доповідач колегії з п'яти суддів призначений випадковим чином, як того вимагає закон (див. пункти 72 та 82 вище). Та навіть якщо припустити, що призначення не було здійснено випадково, за відсутності інших елементів, які вказують на відсутність неупередженості магістратів, що входять до складу колегії, не схоже, що вимоги статті 6 у цьому питанні були проігноровані.

3.4. ***Відповідальність судді: усунення від посади та звільнення***

Відповідальність магістратів у Франції була предметом різних подій, які не вдасться вичерпно вивчити в контексті цього викладу. Тим не менше, проблема, яка викликає найгостріші суперечки, стосується відсутності персональної відповідальності суддів за виконання своїх функцій. Справді, у випадку, якщо судовий суддя допустить провину, яка спричинила шкоду при виконанні його функцій, позивач може отримати компенсацію шляхом залучення відповідальності держави на підставі статей L.141-1 та наступних Кодексу судової організації: «Держава зобов'язана відшкодувати шкоду, заподіяну неналежним функціонуванням державної служби юстиції. Якщо не передбачено інше, ця відповідальність настає лише внаслідок грубої недбалості або внаслідок відмови у здійсненні правосуддя».

Тому відповідальність несе держава, а не суддя особисто. Незважаючи на це, у статті 11-1 Ордонансу 58-1270 від 22 грудня 1958 року органічний законодавець передбачив, що в разі особистої вини судді держава може подати позов про звернення (а отже, й особисте) проти нього: «Судді судової влади несуть відповідальність лише за свої особисті помилки. Відповідальність суддів, які вчинили особисту провину,

пов'язану з державною діяльністю правосуддя, може бути передбачена лише на підставі регресного позову держави. Цей позов має бути поданий до цивільної палати Касаційного суду».

Однак він ніколи не здійснювався відповідно до Ve Республіка з кількох причин. По-перше, судова практика, яка має юрисдикцію щодо відповідальності держави за публічну службу правосуддя, сприяла грубій недбалості (що не відкриває можливості звернення до суду). При цьому, зіткнувшись з дисфункцією правосуддя, учасники судового процесу, природно, звернулися до кваліфікації грубої недбалості, щоб оптимізувати свої шанси на отримання компенсації. По-друге, особиста вина характеризується дуже рідко, оскільки діяльність судді, як правило, пов'язана з державною службою правосуддя, тому завжди допускається кваліфікація грубої недбалості. Нарешті, груба недбалість була об’єктивована в судовій практиці, все більше і більше прагнучи викреслити суддю як особистість зі схеми відповідальності і тим самим породжуючи ізоляцію особистої провини від дуже конкретних випадків (як правило, кримінальних вин).

Тому справедливо буде сказати, що магістрати фактично (а не юридично) майже безвідповідальні через виконання своїх функцій. Зіткнувшись із цією проблемою, було розглянуто кілька варіантів шляху, зокрема можливість компенсації відсутності відповідальності держави дисциплінарною відповідальністю суддів. Це справді могло б дозволити висунути особистий обвинувальний висновок суддям-порушникам. Саме цю гіпотезу ми і розглянемо. Тобто, чи можна зробити суддів відповідальними через етику та її дисциплінарний аспект? Тому пояснимо деякі аргументи, які дозволяють думати, що таке можливе.

Аналіз судових процесів щодо відповідальності держави внаслідок здійснення державної служби юстиції та дисциплінарного судочинства магістратів виявляє, що певні обов'язки можуть бути підставою як для дисциплінарного проступку, так і для цивільної вини. Наприклад, обов'язок виносити рішення протягом розумного строку є цивільно-правовим, оскільки на цій підставі може бути настання відповідальності держави, а також дисциплінарним, оскільки

Вища рада судочинства вже засудила суддів, які не дотримуються цього імперативу.

Аналогічно, коли суддя порушує професійну таємницю, до якої він зобов'язаний, це порушення може призвести до грубого проступку з боку державної служби правосуддя, а також до дисциплінарного проступку. Наявність спільних обов'язків можна пояснити тим, що цивільна відповідальність і дисципліна перетинаються в тому, що вони (по суті) покликані регулювати поведінку суддів при виконанні ними своїх обов'язків. Отже, це загальні та здебільшого професійні стандарти. Таке спостереження підкреслює початкову непослідовність. Справді, як можна пояснити, що інші «професійні» обов'язки санкціонуються лише дисципліною, а не цивільною відповідальністю, і навпаки? Наприклад, можна зазначити, що обов'язок безсторонності, який є етичним обов'язком суддів, може бути підставою для дисциплінарного засудження, тоді як суддя державної відповідальності відмовляється засуджувати державу у разі порушення цього ж обов'язку.

Навіть якщо тут потрібно пам'ятати, що ці два обов'язки не підпорядковуються одній і тій же логіці, зокрема щодо того, що цивільна відповідальність має функцію відшкодування шкоди, питання залишається без відповіді, оскільки якщо учасник судового процесу є об'єктом несприятливого упередженого судового рішення, було б незрозуміло, чому відповідальність держави не може бути застосована. Збитки, якщо вони наявні, очевидні (додаткові витрати, строк на оскарження тощо).

Судова практика спонтанно прирівняла грубий проступок до провини судді, який не дотримується своїх обов'язків.

Еволюція цієї концепції примітна тим, що 23 лютого 2001 року Пленарна асамблея Касаційного суду «об'єктивувала» грубу недбалість, зробивши її «будь-яким недоліком, що характеризується фактом або серією фактів, які відображають нездатність державної служби юстиції виконувати покладену на неї місію»[1]. Тому посилання на поведінку судді, яке спочатку було центральним у першому визначенні, було просто вилучено

[1] Cass. Ass. plén,. 30 juin 1995, n° 80-20.302, Bull. A. P. n° 4.

на користь «недоліку, що характеризується фактом або серією фактів, які відображають нездатність державної служби юстиції виконувати покладену на неї місію».

Хоча деякі рішення після 23 лютого 2001 року засуджували державу на підставі старого визначення, тобто щодо обов'язків судді, необхідно визнати, що переважна більшість обвинувальних вироків держави за грубу недбалість державної служби юстиції ґрунтується на визначенні, яке випливає з рішення Пленарної асамблеї.

Старе визначення грубої недбалості фактично індивідуалізувало магістрата і його етичні обов'язки від усієї Державної служби юстиції, яка насправді охоплювала кілька професій (клерки, офіцери судової поліції тощо). Це визначення, яке не виключало можливості вини держави в разі порушення функцій інших професій, було, незважаючи ні на що, зосереджене на поведінці магістрату, ніби це було центральним елементом організації державної служби юстиції. Що, звичайно, зрозуміло.

Нове визначення, зі свого боку, ближче до букви закону і охоплює більш об’єктивно, нейтрально і узагальнено, всі професії, що артикулюють механізми справедливості. Це призвело до подальшого стирання відповідальності магістрату в усьому ланцюгу відповідальності державної служби юстиції.

Отже, на цьому етапі можна вказати на одну з перших труднощів, породжених новим визначенням, що випливає з рішення від 23 лютого 2001 року. Справді, хоча магістрати все ще де-факто займають центральне місце в системі правосуддя, відповідальність, яка спочатку висвітлила це центральне місце визначенням грубої недбалості, що стосується поведінки судді, сьогодні набагато нейтральніша та об’єктивніша.

Однак магістрати залишаються головними гвинтиками в механізмах правосуддя, зокрема тому, що в більшості випадків вони виступають як «принципали» й «особи, які приймають рішення». Тому нову об'єктивну відповідальність, яка розмиває провину судді, якою б конкретною вона не була, у «недоліку, що характеризується фактом або низкою фактів», може бути важко зрозуміти, якщо спостерігати за конкретною і реальною організацією судового механізму.

Якщо підзвітність судової влади має бути предметом дисциплінарного провадження, остання мала б надати достатні процесуальні гарантії магістрату, про який йдеться.

Було б неможливим уявити, що для того, щоб притягнути магістрата до відповідальності, слід запровадити несправедливий механізм санкцій... Однак не так давно дисциплінарна процедура для магістратів була «з іншої епохи»[1]. У світлі справедливого судового розгляду ситуація поступово змінилася, рухаючись до ліпшого захисту основних прав магістрату.

Як приклад і без каталогізації всіх внесених змін: поширення звернення до КСМ, відкриття дисциплінарного судового органу для немагістратів (науковців та адвокатів), гласність процедури, публічність судових рішень (таким чином створюється звід судової практики), розробка збірника етичних обов'язків суддів, застосовність пункту 1 статті 6 ЄКПЛ.

Отже, дисциплінарний орган більше не є сімейною інквізицією, яку так бояться і, можливо, так занедбують саме з цієї причини. Крім того, суто кількісний аналіз судової практики КСМ показує, що кількість рішень, які виносяться щороку, загалом з 1958 року зросла, тому звернення до дисциплінарного органу стає все частішим, оскільки воно з більшою повагою ставиться до основних прав суддів. Отже, доповнення цивільно-правової відповідальності держави внаслідок публічної служби правосуддя дисциплінарним стягненням судді-порушника не накладало б на останнього небезпечну та несправедливу процедуру.

Призупинення повноважень

У справі "Paluda v. Slovakia"[2] 8 вересня 2009 року, засідаючи у вищезгаданому складі, Судова рада, відповідно до статті 22(1) та (2) Закону про суддів і суддів-асесарів (Закон № 385/2000 Збірника законів, зі змінами – «Закон»), вирішила тимчасово відсторонити заявника від виконання його функцій. Це рішення

[1] Garapon A., Salas D., Le droit disciplinaire des magistrats français : quis costodiet custodes ? RTDH, n° 22, 1995, p. 193.

[2] Case Paluda v. Slovakia. Application no. 33392/12 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-173621

було прийнято після іншого рішення Судової ради, прийнятого того ж дня відповідно до статті 120(2)(c) Закону, про порушення дисциплінарного стягнення проти заявника.

Звинувачення полягало в тому, що заявник скоїв те, що кваліфікувалося як «серйозне дисциплінарне правопорушення», не виконуючи своїх обов'язків, таких як утримання від поведінки, яка може поставити під сумнів респектабельність його суддівської посади, дотримання принципів суддівської етики та зміцнення доброї репутації судової влади.

Зокрема, зроблено посилання на той факт, що заявник (i) подав кримінальну скаргу, звинувативши Голову Верховного Суду у зловживанні владою, та (ii) публічно заявив, що розподіл справ у Верховному Суді було змінено з метою дозволити його Голові впливати на результат провадження.

Щодо санкції, Судова рада запропонувала позбавити заявника посади судді.

Згідно зі статтею 22(7) Закону, рішення про його усунення від роботи передбачало на 50% зменшення заробітної плати заявника на час дисциплінарного провадження. Це ж положення забороняло йому проводити час на робочому місці, за винятком часу, необхідного для реалізації його прав щодо управління людськими ресурсами. Згідно зі статтею 22(5) Закону, усунення могло тривати щонайбільше два роки. Утримана частина заробітної плати заявника могла бути йому повернена або неповернена залежно від результату дисциплінарного провадження (стаття 22(8) та (9) Закону).

Заявник звернувся за захистом своїх прав стосовно рішення про тимчасове усунення його від посади судді шляхом, як він це назвав, апеляції (розкладу) до Ради суддів від 29 жовтня 2009 року, адміністративного позову того ж дня та конституційної скарги від 2 листопада 2009 року.

Дисциплінарні звинувачення проти заявника мали бути розглянуті Верховним Судом, який засідав як дисциплінарний трибунал.

Відповідно до законодавчої зміни, яка набула чинності 1 травня 2011 року, Міністр юстиції став стороною у дисциплінарному провадженні проти суддів, ініційованого Радою суддів.

9 травня 2011 року Міністр юстиції відкликав заяву про дисциплінарне стягнення заявника.

На цій підставі Верховний Суд припинив дисциплінарне провадження проти заявника 13 травня 2011 року. Заявник оскаржив це рішення в апеляційному порядку, але 11 серпня 2011 року відкликав його. Тому, рішення набуло чинності 27 вересня 2011 року.

Частину заробітної плати заявника, яка була утримана у нього протягом часу його відсторонення (див. пункт 10 вище), було повернуто йому в липні 2012 року.

Уряд оскаржив сумісність скарги ratione materiae з положеннями Конвенції. У цьому відношенні вони посилалися на висновки національних судів щодо адміністративно-правового позову заявника та наголосили, що оскаржуваний захід щодо його тимчасового відсторонення був тимчасовим захисним заходом, що стосується відносин між заявником та державою. Він не являв собою рішення щодо суті його цивільних прав та обов'язків, не був санкцією та мав на меті захистити цілісність здійснення судової влади. Крім того, Уряд заперечив, що заявник не звернувся з проханням про скасування відсторонення відповідно до статті 22(5) Закону, та дійшов висновку, що ця справа не відповідає вимогам щодо застосування гарантій, передбачених статтею 6 § 1 Конвенції, як це встановлено судовою практикою Суду.

Заявник не погодився та стверджував, що дисциплінарне провадження, що лежить в основі його відсторонення, не було пов’язане з будь-якими діями чи бездіяльністю, вчиненими під час його суддівської діяльності, а було порушено у зв’язку з здійсненням ним своєї свободи вираження поглядів. Крім того, він стверджував, що дії, які йому приписують, не могли призвести до покарання у вигляді звільнення з посади, і, отже, дисциплінарні звинувачення проти нього не могли служити підставою для його відсторонення. Заявник також стверджував, що протягом періоду його відсторонення з нього не лише утримувалася частина його заробітної плати, і він не міг виконувати свої судові повноваження, але й водночас на нього продовжували поширюватися обмеження, що застосовуються до суддів, такі як заборона вести бізнес, займатися політичною

діяльністю або займатися оплачуваною роботою. Він стверджував, що саме дисциплінарне провадження було тривалим, що посилило наслідки відсторонення для нього, і що утримана частина його заробітної плати була йому повернута лише в липні 2012 року, хоча саме дисциплінарне провадження фактично вже було припинено у вересні 2011 року.

Суд зазначає, що заявник у цій справі, який є суддею, зіткнувся з дисциплінарними звинуваченнями та що під час дисциплінарного провадження проти нього його було відсторонено від виконання суддівських обов'язків.

Щодо обсягу справи, то Суд вважає за доцільне одразу зазначити, що вона стосується тимчасового відсторонення заявника, а не припинення його повноважень (див., a contrario , наприклад, Baka v. Hungary [GC], № 20261/12, § 88, ECHR 2016) або основного провадження щодо дисциплінарних звинувачень проти нього (див., a contrario , наприклад, Harabin v. Slovakia , № 58688/11, § 113, 20 листопада 2012 року). Крім того, стосовно цього відсторонення скарга заявника обмежується конкретним питанням його доступу до суду відповідно до статті 6 § 1 Конвенції. Тобто, вона не стосується інших аспектів прав заявника за цією статтею, а також жодних інших його прав і свобод, які захищені іншими положеннями Конвенції та її протоколів.

Уряд оскаржив застосовність зазначеної гарантії до скарги заявника.

У цьому відношенні Суд вважає, що заперечення Уряду фактично порушує взаємопов’язані питання щодо застосування гарантій статті 6, включаючи гарантії доступу до суду, до основного провадження по суті дисциплінарних звинувачень проти заявника та тимчасового відсторонення заявника від посади.

Щодо основного провадження, питання застосовності належить визначати відповідно до загальних критеріїв, установлених Судом у справі Vilho Eskelinen та інші проти Фінляндії ([ВП], № 63235/00, § 62, ECHR 2007-II), як це застосовувалося у справах, що стосуються конкретно суддів (див. короткий виклад у справі Baka [ВП], згаданій вище, §§ 105-106). Зазначаючи, що відсторонення заявника було

тимчасовим заходом, вжитим у контексті провадження по суті дисциплінарних звинувачень проти нього, Суд вважає, що застосовність зазначених гарантій до його відсторонення належить розглядати також за критеріями, встановленими Судом у справі Micallef проти Мальти ([ВП], № 17056/06, § 87, ECHR 2009). Більше того, з точки зору застосування, Суд повторює, що критерії Ескелінена доречні для справ, що стосуються права на доступ до суду, як і для справ, що стосуються інших гарантій, втілених у цьому положенні (див. Baka [GC], згадане вище, § 106).

У цих рамках Суд готовий визнати, що гарантії, передбачені статтею 6 § 1, застосовувалися до основного провадження щодо дисциплінарних звинувачень проти заявника (див., зокрема, справу Харабіна , згадану вище, § 123), і що відсторонення заявника від посади являло собою визначення тих самих цивільних прав та обов'язків з точки зору практики Суду. Таким чином, гарантія доступу до суду застосовується до самого відсторонення. Відповідно, заперечення Уряду має бути відхилено.

3Суд вважає, що заява не є явно необґрунтованою у значенні статті 35 § 3 (a) Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною з жодних інших підстав. Тому її належить оголосити прийнятною.

Зменшення заробітньої плати

Справа “Cotora c. Roumanie”[1] стосується дисциплінарного провадження, порушеного проти заявника, судді апеляційного суду та президента того ж закладу, яке призвело до дисциплінарного стягнення, що полягало у зниженні заробітної плати. Це стосується обсягу судового перегляду дисциплінарного стягнення, накладеного на заявника у цій справі, та справедливості дисциплінарного провадження (стаття 6 § 1 Конвенції).

20 жовтня 2015 року суддя М.П. з Судової інспекції CSM розпочала попереднє дисциплінарне розслідування проти

[1] Affaire Cotora c. Roumanie. Requête no 30745/18 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-222314

заявниці за такими пунктами: непрофесійна поведінка під час виконання своїх функцій (стаття 99, пункт c) Закону № 303/2004), втручання у професійну діяльність іншого судді (стаття 99, пункт l) Закону № 303/2004 – пункт **Ошибка! Источник ссылки не найден.**нижче) та використання своїх функцій для отримання переваги (стаття 99, пункт n) Закону № 303/2004). Це рішення було прийнято на основі аналізу елементів, наданих ДНК (розшифровки телефонних розмов, аудіозаписів і заяв). Суддів CI та CP слідство проводилося за тими ж звинуваченнями в рамках того ж провадження.

4 листопада 2015 року двоє суддів судової інспекції звернулися до BCC з клопотанням про порушення дисциплінарного провадження проти заявника за втручання у професійну діяльність іншого судді (стаття 99, пункт l) Закону №… 303/2004 – пункт **Ошибка! Источник ссылки не найден.**нижче); Вони відхилили дисциплінарні стягнення проти інших лідерів. Згідно з висновками дисциплінарного розслідування, у жовтні 2013 року заявниця скористалася організацією заходу Апеляційним судом, головою якого вона була, щоб зв'язатися безпосередньо або через своїх колег, CI і CP, з певними членами або заступниками (зокрема, HC та ER) конкурсної комісії, щоб дати їм уявлення про її переваги щодо певних кандидатів на вакантні посади в Апеляційному суді, головою якого вона була. Згідно з тими ж висновками, частина фактів мала місце 5 листопада 2013 року під час поїздки заявника до Бухареста. Судова перевірка також зазначила, що наприкінці листопада 2013 року відповідна особа намагалася визнати результати процедури відбору недійсними через Д.С., одного зі своїх колег, який був віцепрезидентом асоціації захисту прав магістратів. Дисциплінарному відділу CSM, який відповідає за суддів, було доручено розслідувати цю справу.

Суд одразу зазначає, що ця справа відрізняється від справ, у яких він критикував відсутність контролю з боку незалежного органу за законністю дисциплінарних заходів або заходів, що мають прямий вплив на мандат, прийнятих проти магістратів чи прокурорів (див., наприклад, Kövesi c. Румунія (№ 3594/19 , §§ 18 -, 54, 67 та 148-157, 5 травня 2020 року), де заявницю було звільнено з посади державного прокурора за рішенням Міністра

юстиції, підтвердженим Конституційним Судом, після чого було видано президентський указ, який не підлягав оскарженню, та Бака проти Угорщини ([ВП], № 20261/12 , §§ 24-37 та 121, 23 червня 2016 року), де відповідна особа, колишній Голова Верховного Суду, не могла оскаржити дострокове припинення своїх повноважень на підставі законодавчого положення). Дійсно, заявник у цій справі був підданий дисциплінарному стягненню після провадження, яке відбулося в Дисциплінарній секції у справах суддів ВСС, органі, який мав юрисдикцію вирішувати дисциплінарні проступки, скоєні суддями (пункт **Ошибка! Источник ссылки не найден.**вище), і який був зобов'язаний дотримуватися певної процедури (пункт **Ошибка! Источник ссылки не найден.**вище).

Тому Суд вважає за необхідне, перш за все, визначити, чи відповідало провадження у Дисциплінарній секції для суддів ВСС вимогам статті 6 § 1 Конвенції. У цьому аналізі не враховуватимуться висновки рішення Суду Європейського Союзу («СЄС»), який мав винести рішення щодо сумісності з правом Європейського Союзу («ЄС») застосування Постанови Уряду № 77/2018 про внесення змін до Закону № 317/2004 про CSM (рішення Великої палати від 18 травня 2021 року, об'єднані справи C -83/19, C127/19, C195/19, C291/19, C355/19 та C397/19, пункти 186-207), оскільки зазначена Постанова набула чинності 5 вересня 2018 року, тобто після подій у цій справі.

Підсумовуючи, Суд зазначає, що у цій справі Високий суд довів, що він має юрисдикцію для розгляду питань факту, які він вважав доречними, а також юридичної кваліфікації дисциплінарних проступків, наданих діянням, що приписуються заявнику. З правових положень чітко видно, що якби Вищий суд вважав підстави, наведені заявником, обґрунтованими, він мав би право скасувати рішення CSM і повернути справу до того ж органу на новий розгляд (див. статтю 497 § 1 Цивільного процесуального кодексу, згадану у пункті **Ошибка! Источник ссылки не найден.**вище).

Це правда, що Високий суд не мав юрисдикції визначати відповідне стягнення, питання, яке, хоча й не можна вважати таким, що вимагає спеціальних знань, безперечно, пов’язане зі здійсненням дискреційних повноважень, наданих CSM у

дисциплінарних питаннях. На думку Суду, такі повноваження виправдані з огляду на специфічну та дуже важливу роль, надану цьому органу влади Конституцією, а саме: забезпечення автономного управління судовою установою з метою гарантування незалежності судової влади (див. відповідні положення національного законодавства, зазначені у пунктах **Ошибка! Источник ссылки не найден.**та **Ошибка! Источник ссылки не найден.**вище; див. також, mutatis mutandis, рішення у справі Цанова -Гечева, зазначене вище, § 100).

Отже, видається, що з огляду на принципи, викладені у пункті **Ошибка! Источник ссылки не найден.**вище, та з урахуванням обставин цієї справи, Високий суд провів достатній обсяг перевірки у цій справі (див., mutatis -mutandis , згадане вище рішення у справі Донева, §§ 88-90).

Усунення з посади (наприклад, голови), при цьому особа залишається суддею

У справі "Broda et Bojara c. Pologne"[1] заявники стверджували, що вони не мали ефективного засобу правового захисту для оскарження дострокового звільнення з їхніх відповідних функцій заступника голови суду . Вони посилалися на статтю 6 § 1 Конвенції.

Листом від 2 січня 2018 року, надісланим заявникам 8 січня 2018 року, заступник державного секретаря Міністра юстиції повідомив заявників про припинення їхніх повноважень на посаді віце-голови Суду відповідно до статті 17 § 1 Закону від 12 липня 2017 року про внесення змін до Закону про організацію звичайних судів (Prawo o ustroju sumний powszechnych , «закон Pusp») та деякі інші закони (Ustawa z dnia 12 lipca 2017 o zmianie Устави - Білка зробити це повшечних Ораз не багатий інних ustaw, «закон від 12 липня 2017 року») (пункт 33 нижче).

Листом від 19 лютого 2018 року заявники звернулися до заступника державного секретаря при Міністрі юстиції з проханням повідомити їх про причини рішень міністра,

[1] Affaire Broda et Bojara c. Pologne. Requêtes nos 26691/18 et 27367/18 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210693

прийнятих щодо них, та вказати шляхи оскарження, якими вони можуть скористатися для їх оскарження.

Листом від 21 березня 2018 року посадова особа компетентного департаменту Міністерства юстиції повідомила заявників, що, згідно з формулюванням відповідних положень вищезгаданої статті Закону від 12 липня 2017 року, Міністр юстиції був уповноважений протягом шести місяців з моменту набрання чинності цим законом, тобто з 12 серпня 2017 року до 12 лютого 2018 року, звільняти керівників юрисдикцій без застосування умов, передбачених статтями 23-25 Закону про судочинство у редакції, чинній з 12 серпня 2017 року (пункти **Ошибка! Источник ссылки не найден.**зобов'язання відповідного міністра інформувати відповідних осіб про причини свого рішення. Він додав, що в цьому випадку рішення про скасування, які Міністр юстиції, діючи як орган, відповідальний за забезпечення належного функціонування судів, ухвалив стосовно заявників, не підлягають оскарженню.

Відповідні уривки зі звіту Комісара про Польщу після її візиту до країни у березні 2019 року (CommDH (2019)17) мають таке формулювання:

«1.5. МАСОВІ ЗВІЛЬНЕННЯ ТА ДИСЦИПЛІНАРНІ ПРОЦЕДУРИ, ЩО СТИСКАЮТЬ СУДДІВ І ПРОКУРОРІВ»

Зміни до Закону про загальні суди, прийняті в липні 2017 року, які набули чинності в серпні 2017 року, надали Міністру юстиції (Генеральному прокурору) спеціальні повноваження одноосібно звільняти голів та заступників голів (заступників голів) загальних судів протягом шестимісячного перехідного періоду, що закінчується 12 лютого 2018 року, без будь-яких умов і, зокрема, без будь-якої вимоги щодо попередніх консультацій з Національною радою судочинства або загальними зборами суддів відповідного суду.

Протягом цього шестимісячного періоду звільнено загалом 158 голів судів та їхніх заступників, часто факсом, електронною поштою або листом, підписаним заступником Міністра юстиції, практично без жодних обґрунтувань. Звільнення, які торкнулися близько 21% з 730 голів польських судів, відбулися приблизно в одній шостій усіх судів, тоді як близько чверті всіх судів отримали нові призначення. Згодом Міністр юстиції

(Генеральний прокурор) призначив 229 нових голів судів та заступників голів, у деяких випадках заповнивши існуючі вакансії. Представники судової професії повідомили Комісару, що деякі з новопризначених осіб мають особисті або професійні зв'язки з Міністром юстиції (Генеральним прокурором), або ж є суддями та прокурорами, яких раніше відряджали до Міністерства юстиції чи до Офісу Державного прокурора. Новий закон також дозволив новопризначеним головам судів протягом наступних шести місяців після їхнього призначення провести перегляд різних підпорядкованих посад у судах, таких як керівники департаментів або секцій.

(...)

Комісар вважає вражаючим той факт, що протягом останніх років Міністр юстиції звільнив або замінив сотні голів судів, заступників голів та прокурорів. Вона нагадує висновки, прийняті Венеціанською комісією у 2016 та 2017 роках, у яких підкреслювалися негативні наслідки широких неконтрольованих повноважень, зосереджених у поєднанні функцій Міністра юстиції та Генерального прокурора. Примітно, що Венеціанська комісія виявила, що надання Міністру юстиції (Генеральному прокурору) повноважень масово звільняти голів судів без належного обґрунтування чи права на апеляцію залишає останніх недостатньо захищеними від свавільного звільнення. Відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії, Комісар вважає, що всі рішення щодо призначення або звільнення голови суду чи заступника голови повинні бути належно обґрунтованими та підлягати затвердженню загальними зборами суддів відповідного суду. Більше того, будь-яка особа, якої стосується таке звільнення, повинна мати можливість оскаржити це рішення до суду. (...)

Суду на термін у шість років відповідно до статті 26 § 2 Закону про посадовців у редакції, що діяла на момент їхнього вступу на посаду (пункт **Ошибка! Источник ссылки не найден.**вище). Далі зазначається, з одного боку, що відповідні особи отримували зарплату, пов’язану з їхньою посадою, а з іншого боку, що їхнє призначення не оскаржувалося внутрішньо. Він також зазначає, що згідно з вищезгаданим положенням статті 26 § 2 Закону про судочинство , заступники -голів судів

призначаються на шість років і можуть бути повторно призначені на цю посаду лише після шести років з моменту закінчення терміну їхніх повноважень. Отже, з цього положення безперечно випливає, що відповідні терміни повноважень заявників у принципі мали тривати шість років (з жовтня та травня 2014 року до жовтня та травня 2020 року відповідно). Однак у цьому випадку відповідних осіб було звільнено з посад у січні 2018 року.

Суд вважає, що той факт, що повноваження заявників були припинені ex lege внаслідок дії перехідного положення статті 17 § 1 нового закону, який набрав чинності 12 липня 2017 року (пункт 33 вище -), не може ретроактивно знищити захищений характер права, яке гарантували їм правила, що діяли на момент початку їхньої роботи. Як зазначалося вище, ці правила чітко передбачали тривалість їхніх повноважень – шість років – а також конкретні причини, з яких їх може бути припинено. З огляду на те, що саме закон скасував би старі правила, закон від 12 липня 2017 року є власне предметом «спору», стосовно якого доречно визначити, чи застосовувати гарантії процесуальної справедливості, що випливають зі статті 6 § 1. З огляду на обставини цієї справи, Суд не може на підставі відповідного закону вирішити, чи існує право у національному законодавстві (див., mutatis mutandis, Baka , вище , §§ 110-111).

Звільнення судді

Справа “Xhoxhaj v. Albania” [1] стосується результатів процедури переоцінки (також відомої як «перевірка») заявниці, яка призвела до її звільнення з посади судді Конституційного Суду. Вона є частиною серії заяв, поданих до Суду, в яких порушуються аналогічні фактичні та правові питання відповідно до статей 6, 8 та 13 Конвенції.

У 2014 році створено спеціальний парламентський комітет, який мав відповідати за реформу сектору правосуддя. Згодом він схвалив звіт про оцінку системи правосуддя в Албанії («Звіт про оцінку»). У Звіті про оцінку посилалося на низку опитувань

[1] Case Xhoxhaj v. Albania. Application no. 15227/19 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-208053

громадської думки та опитувань користувачів судів, проведених між 2009 і 2015 роками, згідно з якими в громадськості поширилася думка, що система правосуддя страждає від корупції, неналежного зовнішнього впливу, відсутності прозорої практики, надмірно тривалих проваджень і невиконання остаточних судових рішень. На думку громадськості, деяким суддям і прокурорам доводилося платити «хабарі», щоб їх призначили або перевели на вакантні посади у столиці чи інших великих містах. Неофіційні дані свідчили про те, що цикл виплати «хабарів» – переважно за участю «посередника», такого як член сім'ї, друг чи адвокат – був поширеним серед основних зацікавлених сторін, таких як працівники судової поліції, прокурори та судді. Як наслідок, це перешкоджало здійсненню правосуддя: корумповані працівники судової поліції брали хабарі за знищення доказів, пов'язаних з місцем злочину, корумповані прокурори приймали платежі, щоб уникнути порушення кримінальної справи або висунення звинувачень, а корумповані судді затягували проведення слухань або зумовлювали винесення рішення отриманням відкату. Низький рівень професіоналізму, продемонстрований основними зацікавленими сторонами системи правосуддя, був очевидним, як і недоліки системи юридичної освіти у формуванні усвідомлення громадян своїх законних прав та обов'язків, а також важливості знання та дотримання закону. У Звіті про оцінку також згадувалося про низку моніторингових звітів, опублікованих міжнародними органами, які вказували на різні проблеми, що впливають на систему правосуддя в Албанії.

14 листопада 2017 року, у зв'язку з тим, що заявницю було включено до пріоритетного списку осіб, які підлягали перевірці, оскільки вона є суддею Конституційного Суду, Незалежна кваліфікаційна комісія («НКК») вирішила розпочати поглиблене адміністративне розслідування (hetim administrative të thelluar) щодо трьох поданих нею декларацій.

30 листопада 2017 року було проведено жеребкування щодо складу тричленної колегії Міжнародної асоціації сертифікації (IQC), про що заявника було повідомлено відповідно.

Між 15 грудня 2017 року та 5 березня 2018 року Міжнародна асоціація адвокатів (IQC) попросила заявницю відповісти на

численні детальні запитання. Вона відповіла між 26 грудня 2017 року та 6 березня 2018 року.

19 березня 2018 року Незалежна адміністративна комісія (ВКК), відповідно до статті 47 Закону про перевірку, повідомила заявницю про завершення адміністративного розслідування та надала їй відповідні попередні висновки, включаючи документи, які слугували підставою для цих висновків. Зокрема, щодо квартири площею 101 кв. м, у висновках зазначалося: (і) що існували невідповідності щодо джерела доходу, який був використаний для придбання квартири, при порівнянні декларації активів за 2005 рік та декларації активів, отриманої під час перевірки, а також щодо способів її створення, зокрема існування договору позапланового будівництва, укладеного у 2003 році, та (іі) що бракувало підтверджуючих документів щодо джерела коштів, використаних для придбання квартири. Щодо фінансового становища заявниці (ліквідності), у висновках зазначалося, що вона не мала достатнього законного доходу у 2007, 2009 та 2015 роках, щоб виправдати надмірну кількість ліквідних активів. Щодо земельної ділянки площею 666 кв. м, яку вона розкрила у декларації про активи за 2003 рік, але не внесла до декларації про активи, у висновках зазначалося, що існували невідповідності щодо її частки на цій ділянці. Крім того, її попросили надати пояснення у зв'язку зі скаргою, представника громадськості щодо її відсутності, самовідводу від розгляду конституційної скарги.

IQC, вивчивши докази в матеріалах справи щодо квартири площею 101 кв. м, яка належала заявниці та її партнеру, встановив, що «була відсутність правових підтверджуючих документів, як вимагається законом, неправдиве декларування та приховування доходів у зв’язку із законністю джерела доходу, яке виявлено як підставу для придбання квартири (në lidhje me ligjshmërinë e burimit të deklaruar të të ardhurave që kanë shërbyer për blerjen e këtij apartamenti, ka mungesë dokumentacioni justifikues ligjor, deklarim të rremë dhe fshehje të të ardhurave)”.

Заявниця стверджувала, що їй не було надано можливості захистити себе щодо остаточних висновків Міжнародної комісії з прокурорської діяльності (ІВК) про те, що вона приховувала та неправдиво або неточно розкривала інформацію про активи,

оскільки після завершення адміністративного розслідування таких висновків зроблено не було.

Рішенням № 2 від 18 січня 2017 року Конституційний Суд постановив, що, хоча його судді автоматично підлягатимуть процедурі перевірки, передбаченій Законом про перевірку, він мав право розглядати запит, поданий депутатами опозиційної партії, оскільки Закон про перевірку не перешкоджав суддям Конституційного Суду, які діяли б добросовісно, виконувати свої обов'язки щодо тлумачення законодавчих положень.

Оцінка доброчесності базуватиметься на декларації, заповненій особою, яка проходить перевірку, та інших доказах, таких як рішення національних або іноземних судових органів, і проводитиметься відповідно до статті DH Додатка до Конституції. Згідно з розділом 36(1) Закону про перевірку, органи перевірки, у співпраці з CISD, будуть відповідальними за перевірку доброчесності. Конституційний Суд визнав, що установи, згадані у розділі 36 Закону про перевірку, відіграватимуть активну роль у проведенні оцінки доброчесності. Тому він послався на записку amicus curiae Венеціанської комісії , в якій зазначалося: «... якщо процес перевірки проводиться або контролюється виконавчою владою, весь процес перевірки може бути поставлений під загрозу. Тому важливо забезпечити, щоб участь виконавчої влади, як у законодавстві, так і на практиці, була обмежена тим обсягом, який суворо необхідний для ефективного функціонування органів перевірки».

Суд вважає, що, враховуючи процес оцінки особистого або сімейного майна, накопиченого протягом професійної діяльності судді, пом'якшувальні обставини, передбачені Законом про перевірку, нездатність заявниці подавати підтверджуючі документи, що засвідчують об'єктивну неможливість продемонструвати законний характер доходу її партнера, та її власне нерозкриття інформації про майно на відповідний момент його придбання, порушення статті 6 § 1 Конвенції щодо стверджуваного порушення принципу правової визначеності не було.

3.5. Критерії Енгеля як визначення підстави притягнення до відповідальності суддю

Що стосується класифікації предмета як дисциплінарного чи кримінального злочину на національному рівні, суд також був дуже чітким у своїй головній справі Engel та інші проти Нідерландів[1]:

(…) Конвенція, без сумніву, дозволяє державам під час виконання їхньої функції охоронців суспільних інтересів підтримувати або встановлювати різницю між кримінальним і дисциплінарним правом, а також проводити лінію розмежування, але лише за певних умов. Конвенція дозволяє державам визначати кримінальним злочином дію чи бездіяльність, що не є нормальним здійсненням одного з прав, які вона захищає. Особливо чітко це пояснюється статтею 7. Такий вибір, наслідком якого стає застосування статей 6 і 7 (ст. 6, ст. 7), у принципі, не підлягає контролю з боку Суду.

Протилежний вибір, зі свого боку, підпорядковується суворішим правилам. Якби Договірні Держави мали змогу на власний розсуд класифікувати правопорушення як дисциплінарне, а не кримінальне, або переслідувати автора «змішаного» правопорушення на дисциплінарній, а не на кримінальній площині, дія основних положень статей 6 і 7 (ст. 6, ст. 7) підпорядковувалося б їх суверенній волі. Така широка свобода може призвести до результатів, несумісних із метою й об'єктом Конвенції. Отже, Суд має юрисдикцію згідно зі статтею 6 (ст. 6) і навіть без посилання на статті 17 і 18 (ст. 17, ст. 18) переконатися, що дисциплінарне стягнення не посягає неналежним чином на злочинця.

Тож, як зазначено у справі Engel та інші, ЄСПЛ спочатку встановив, що дисциплінарне провадження відноситься до кримінальної частини, якщо санкція є суворою. Проте згодом суд неодноразово кваліфікував дисциплінарні провадження

[1] Case Engel and others v. the Netherlands. Application no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57478

проти суддів як некримінальні та, отже, які підпадають під цивільну частину ст. 6 ЄКПЛ. Як пояснюється в епохальній справі «Олександр Волков проти України» [1], такий підхід дотримується навіть, якщо йдеться про звільнення судді, і незважаючи на те, що таке звільнення призведе до того, що суддю назавжди позбудуть займатися суддівською діяльністю. Подібно, дисциплінарне провадження проти судді, у якому йдеться про відсторонення від служби та накладення значного штрафу, не становило «кримінального обвинувачення», як визнається у справі Ramos Nunes de Carvalho[2]. Це ще більше вражає, оскільки суд наголосив у цьому рішенні, що такі санкції мають каральний характер і що «навіть якщо вони не підпадають під дію статті 6 Конвенції за її кримінальною частиною, дисциплінарні стягнення, тим не менш, можуть мати серйозні наслідки для життя та кар'єри суддів».34

У світлі критеріїв у справі Енгеля та визнання того, що характер дисциплінарних санкцій щодо суддів є каральним, а також того, що певні санкції мають серйозний характер (особливо, коли вони передбачають звільнення), нелегко зрозуміти, чому суд вирішив відхилитися від критеріїв, установлених у його рішенні у справі Енгеля, коли мова йде про дисциплінарні стягнення проти суддів. Більше того, важко зрозуміти причини, винятків із цього типу санкцій, враховуючи несхвалення етичних дисциплінарних порушень суддями та беручи до уваги, що посилення гарантій у таких провадженнях служить захисту незалежності суддів.

ЄСПЛ оцінює існування «кримінального аспекту» за статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, основуючись на критеріях, визначених у рішенні по справі Engel and Others v. The Netherlands[3] (п. 82). Так, розглядається три критерії: критерій щодо національного права (кваліфікація згідно з внутрішнім правом); критерій кола адресата

---

[1] Affaire Volkov c. Ukraine. Requête no 8794/04 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-72072

[2] Affaire Ramos Nunes de Carvalho e Sá c. Portugal. Requêtes nos 55391/13, 57728/13 et 74041/13 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-187706

[3] Case Engel and others v. the Netherlands. Application no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57478

(включаючи характер судового провадження, яке має каральні риси); критерій правових наслідків для адресата (тяжкість покарання).

Перший критерій – критерій щодо національного права. Якщо внутрішнє право кваліфікує це правопорушення як кримінальне, тоді воно охоплюється статтею 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод. У випадках відсутності такої кваліфікації ЄСПЛ досліджує матеріально-правову реальність процедури.

Другий критерій – критерій кола адресата. Цей критерій пов'язують з дією норми, якою встановлюється відповідальність за колом осіб. Якщо норма поширюється на невизначене коло осіб, правопорушення підлягає кваліфікації як кримінальне.

Третій критерій – критерій правових наслідків для адресата. Суть критерію в тому, що оцінюється форма і тяжкість правових наслідків для адресата (тяжкість покарання).

Практика ЄСПЛ свідчить про міжгалузевий характер положень ст. 4 Протоколу No 7. Принцип «non bis in idem», який застосовується, як правило, у кримінальному провадженні та провадженні щодо адміністративних правопорушень. При цьому, визначаючи сферу дії ст. 4 Протоколу No 7, треба керуватися трьома критеріями, широко відомими як «критерії Енгеля», які повинні враховуватися при визначенні того, було чи не було у справі висунуте «кримінальне обвинувачення».

Європейський суд із прав людини неодноразово наголошував на тому, що конвенційні поняття „кримінальне обвинувачення", „кримінальне правопорушення" мають „автономне значення". Тобто Європейський суд із прав людини щоразу відповідно до сформованих критеріїв самостійно визначає, чи належить те або інше діяння до кримінального правопорушення, чи не належить. У практиці Європейського суду з прав людини критеріями, на підставі яких установлюється, чи має застосовуватися кримінальний аспект статті 6 Конвенції, є:

1) юридична кваліфікація діяння в національному законодавстві (тобто з'ясування того, як кваліфікують діяння в національному праві: кримінальне правопорушення (злочин), адміністративне правопорушення, дисциплінарне тощо);

2) природа правопорушення;

3) характер і суворість (ступінь тяжкості) покарання, що його може бути застосовано до особи [рішення у справі „Engel and others v. The Netherlands“ від 8 червня 1976 року (заяви №№ 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72), § 82, § 83] (далі - „критерії Енгеля“).

При цьому перший критерій є лише початковим і не має визначального значення. Водночас другий та третій критерії - вирішальні для з'ясування того, чи підпадає діяння під „кримінальне правопорушення“ в розумінні Конвенції. Для застосування статті 6 Конвенції в кримінальній ділянці достатньо, щоб правопорушення за своїм характером вважалось „кримінальним“ з погляду Конвенції або щоб за вчинене правопорушення до особи було застосовано покарання, яке за своїм характером і ступенем суворості належало в цілому до „кримінальної“ ділянки [рішення у справі „Lutz v. Germany“ від 25 серпня 1987 року (заява № 9912/82), § 55].

У рішенні у справі „Лучанінова проти України[1]“ від 9 червня 2011 року (заява № 16347/02) Європейський суд із прав людини, застосовуючи „критерії Енгеля“, дійшов висновку, що „з огляду на загальний характер законодавчого положення, яке порушила заявниця [частина перша статті 51 Кодексу], а також профілактичну та каральну мету стягнень, передбачених цим положенням, Суд вважає, що провадження, про яке йдеться, є кримінальним для цілей застосування Конвенції <…>. Той факт, що стягнення, застосоване до заявниці Тростянецьким районним судом, - штраф - було згодом замінено на зауваження, не може позбавити правопорушення, про яке йдеться, притаманного йому кримінального характеру“ (§ 39).

Отже, Європейський суд із прав людини, розглядаючи справи проти України, визнавав визначені в Кодексі адміністративні правопорушення кримінальними як на підставі природи (характеру) правопорушення, так і характеру й суворості (ступеня тяжкості) адміністративного стягнення. Останнє

[1] Case Luchaninova v. Ukraine. Application no. 16347/02 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-104913

насамперед стосується значних за розміром штрафів та адміністративного арешту.

Наведене свідчить, що, по-перше, в законодавстві України бракує розмежування кримінальних і адміністративних правопорушень на підставі чітких критеріїв, по-друге, накладення певних адміністративних стягнень за скоєння адміністративних правопорушень, зокрема значних за розміром штрафів, адміністративного арешту, має не лише превентивну мету, а й каральну, яка характерна для кримінального покарання, а не адміністративного стягнення.

У рішенні "А та Б проти Норвегії[1]" Суд зазначив, що попередня оцінка базувалася на трьох так званих «Критеріях Енгеля» (правова класифікація правопорушення відповідно до національного законодавства; характер правопорушення; ступінь суворості покарання, якого може зазнати відповідна особа), як було зазначено в рішенні Суду в справі «Енгель та Інші проти Нідерландів» «Engel and Others v. the Netherlands» (від 8 червня 1976 року § 82, Серія А №. 22). Важливе значення для оцінки Верховного Суду мала загальна профілактична мета податкового штрафу та факт того, що можуть фігурувати значні суми через те, що 30% є високою ставкою. Також Верховний Суд зробив посилання на своє рішення, опубліковане в Rt. 2004 p. 645, та яке було винесене на основі судової практики Страсбургу (про те, що поняття «штраф» не може мати різних значень за різними положеннями Конвенції), що податковий штраф у розмірі 30% є питанням кримінального правосуддя відповідно до Статті 4 Протоколу № 7 – позиція, яка прийнята без подальшого обговорення в Rt. 2006 p. 1409.

Також Верховний Суд відзначив більш свіжу судову практику «М'єльде проти Норвегії» «Mjelde v. Norway» № 11143/04, від 1 лютого 2007 року; «Шторбратен проти Норвегії» («Storbråten v. Norway» № 12277/04, від 1 лютого 2007 року); «Хаарвіг проти Норвегії» («Haarvig

[1] Case A and B v. Norway. Applications nos. 24130/11 and 29758/11 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-168972

v. Norway» № 11187/05, від 11 грудня 2007 року) з посиланням на рішення «Меліж проти Франції» «Malige v. France» від 23 вересня 1998 року § 35, Звіт про постанови та рішення 1998-VII; та «Нільссон проти Швеції»«Nilsson v. Sweden», № 73661/01, ЄСПЛ 2005-XIII) про те, що відповідно до Статті 4 Протоколу № 7 до оцінки застосовувався більш широкий ряд критеріїв, ніж критерії Енгеля. Це знайшло підтвердження в рішенні у справі Сергія Золотухіна (Sergey Zolotukhin)(зазначений вище в пп. 52-57), а пізніше - і в рішенні у справі «Руотсалайнен проти Фінляндії» «Ruotsalainen v. Finland» (№ 13079/03, пп. 41-47, від 16 червня 2009 року) три критерії Енгеля для встановлення наявності «кримінального обвинувачення» для цілей Статті 6 в рівній мірі застосовуються до поняття кримінального покарання в Статті 4 Протоколу № 7.

Уряд запропонував Великій Палаті підтвердити підхід, застосований у ряді випадків, які передували рішенню у справі Золотухіна (Zolotukhin), а саме: що ширше коло чинників, ніж критерії Енгеля (сформульовані відповідно до статті 6) є актуальним для оцінки того, чи була санкція «кримінальною» для цілей статті 4 Протоколу №7. Уряд стверджував, що до уваги треба брати такі фактори, як правова класифікація правопорушення відповідно до національного законодавства; характер правопорушення; національна правова характеристика санкції; її мета, характер і ступінь тяжкості; чи санкцію застосовано після засудження за вчинення кримінального правопорушення і процедури, пов’язані з прийняттям і застосуванням санкцій (з посиланням на Маліже проти Франції (Malige v. France), 23 вересня 1998 року, § 35, Доповіді ухвал та рішень (Reports of Judgments and Decisions) 1998-VII; Нільссон проти Швеції (Nilsson v. Sweden), №. 73661/01, ЄСПЛ 2005-XIII; Хаарвіг проти Норвегії (Haarvig v. Norway)№ 11187/05, 11 грудня 2007 року; Шторбратен проти Норвегії (Storbråten v. Norway) , № 12277/04, 1 лютого 2007 року; М’єльде проти Норвегії (Mjelde v. Norway) , № 11143/04, 1 лютого 2007 року).

Тоді як поняття «кримінальне обвинувачення» у статті 6 у світлі критеріїв Енгеля було розширене за межі традиційних категорій кримінального права (malum in se – лат. «зле за своєю

природою»), щоб покрити інші сфери (malum quia prohibitum – лат. «зле, тому що заборонене») кримінальні обвинувачення розрізняються за ступенем тяжкості. У випадку, наприклад, податкових штрафів, які перебувають за межами «суворості» кримінального права - гарантії відповідно до кримінального контексту статті 6 Конвенції не обов'язково мають бути дотримані з їх повною суворістю (рішення у справі Юссіли (Jussila), цитоване вище, §43). Це потрібно взяти до уваги при визначенні сфери застосування статті 4 Протоколу №7.

Крім того, у Гранде Стевенс та Інші проти Італії[1] (Grande Stevens and Others v. Italy) (№ 18640/10, 18647/10, 18663/10, 18668/10 та 18698/10, 4 березня 2014 року), Суд дійшов висновку, що мало місце повторне провадження стосовно тієї самої шахрайської поведінки, а саме: маніпулювання ринком шляхом поширення неправдивої інформації. Перше - адміністративне провадження (з 9 лютого 2007 року по 23 червня 2009 року), яке визнається «кримінальним» за критеріями Енгеля, було проведене Національною Комісією Компаній і Фондового Ринку (Commissione Nazionale e la Societa e ла Borsa - «CONSOB»), продовжено зверненням до Апеляційного і Касаційного суду і завершено накладенням штрафу в розмірі 3 млн. євро (із забороною займатися бізнесом). Друге провадження – кримінальне (з 7 листопада 2008 по 28 лютого 2013 року, на момент розгляду в Суді не було завершено остаточним рішенням), проведено в Окружному суді, Касаційному суді й Апеляційному суді. Суд виявив, що нове провадження, яке стосується другого «правопорушення», відбулося щодо однакових обставин з тими, які були предметом першого та останнього, аргумента було достатньо для того, щоб Суд дійшов висновку, що мало місце порушення статті 4 Протоколу № 7.

У зв'язку з необхідністю враховувати порядок застосування статті 6 Конвенції у справах такого типу, як наразі розглядається (див. справу Юссіла (Jussila), зазначено вище, §43): «Очевидно,

[1] Affaire Grande Stevens et autres c. Italie. Requêtes nos 18640/10, 18647/10, 18663/10, 18668/10 et 18698/10 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-141370

що є кримінальні справи, які не спричиняють значної «стигматизації». Є явно «кримінальні обвинувачення» різної тяжкості. Більше того, автономне тлумачення, прийняте органами Конвенції щодо поняття «кримінальне обвинувачення», з застосуванням критеріїв Енгеля сприяє поступовому розширенню кримінального контексту до справ, які не належать до традиційних категорій кримінального права, наприклад, адміністративних штрафів, ..., тюремного дисциплінарного провадження, ..., митного права, ..., конкурентного права, ... і штрафів, накладених судом з фінансових питань .... Податкові донарахування не є «суворими» в розумінні кримінального права; отже, кримінально-правові гарантії не обов'язково мають застосовуватися з усією «суворістю...».

У справі Оцтюрка (Öztürk)[1] Суд використав три вирішальні аргументи, щоб пливти проти течії декриміналізації і підтримувати позицію про те, що адміністративне правопорушення, яке розглядалося, порушення правил дорожнього руху, було «кримінальним» для цілей статті 6: звичайне значення термінів, караність протиправної поведінки за кримінальним правом у «переважній більшості Договірних держав» і загальна сфера регулювання норм, які були порушені, - положення Закону про дорожній рух. При детальнішому дослідженні жоден із цих аргументів не є переконливим. Важко встановити роздільну лінію між адміністративними та кримінальними правопорушеннями на основі «звичайного значення термінів», що б це не означало для Суду. Більше того, поки це правда, що європейський консенсус, безумовно, є вирішальним критерієм для криміналізації поведінки з високим ступенем соціальної неприпустимості, важко зрозуміти, чому суд повинен затверджувати на основі Європейського консенсусу щодо декриміналізації дрібних правопорушень тенденції, яка відображає відношення на користь не тільки людини, яка більше не буде нести відповідальність за кримінальними умовами для

[1] Affaire Öztürk c. Turquie. Requête n° 22479/93 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62861

її\його поведінки і навіть можливо уникне судового розгляду, а й для забезпечення ефективного функціонування судів, які відтепер звільнені, в принципі від завдання боротьби з величезною більшістю таких правопорушень. Найперше, Суд помиляється в прирівнюванні кримінальних правопорушень до норм загальної особистої сфери регулювання. Вельми дивно, що ігнорується усталена європейська традиція щодо кримінальних правопорушень з обмеженою особистою сферою, а саме норм, що застосовуються до окремих категорій громадян, які відрізняються за своїми особистими або професійними ознаками ((Sonderdelikte or Pflichtendelikte). Тому кримінальні правопорушення і норми з обмеженою особистою сферою застосування не є взаємновиключними .

Судом у справі «Saquetti Iglesias v. Spain[1]» встановлено кримінальноправовий характер призначеного заявникові покарання із урахуванням «критеріїв Енгеля».

Класифікація в національному праві: суть такого покарання за національним законодавством зводиться до того, що недотримання положень законодавства щодо митного декларування, встановленого Законом про запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, було, по суті, «адміністративним» правопорушенням.

Характер правопорушення: відповідне положення цього закону мало загальний характер і поширювало свою дію на будь-яку фізичну чи юридичну особу, яка перетинає державний кордон і здійснює дії, пов'язані з переміщенням свого капіталу. Метою застосування такого виду покарання як штраф був не захист держави від утрати капіталу, а стримування та запобігання поширенню злочинності. З урахуванням вищезазначеного ця справа відрізнялася від попередніх справ, наприклад, від «Inocencio проти Португалії» (Inocencio v. Portugal) (ухв.) (заява № 43862/98, рішення від 11 січня 2001 року, Інформаційна записка 26) щодо встановлення штрафу у розмірі лише 2500 євро за несанкціоновані роботи та «Батлер

[1] Affaire Saquetti Iglesias c. Espagne. Requête no 50514/13 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203315

проти Сполученого Королівства» (Butler v. the United Kingdom) (заява № 41661/98, рішення від 26 червня 2002 року, Інформаційна записка 43) щодо санкції, яка передбачала більш суворе покарання; хоча органи державної влади провели перевірку пропорційності та навели допустимі й належні докази того, що заявник, який мав судимість, був причетний до вчинення злочину – контрабанди.

Суворість призначеного покарання: за змістом положень національного законодавства ступінь тяжкості призначеного покарання визначено з урахуванням кваліфікації злочину, вчиненого особою, як «серйозного» та передбачено сплатити штраф у розмірі від 600 євро, що удвічі більше від суми, про яку йде мова.

Принципи тлумачення: за даними пояснювальної доповіді до Протоколу № 7 до Конвенції, при вирішенні питання про те, чи правопорушення має другорядний характер, важливим критерієм є з'ясування, чи можливим є призначення покарання у вигляді позбавлення волі. У справі, що розглядається, якби заявник не сплатив штраф, це покарання не могло бути замінено іншим покаранням – узяттям під варту. Однак такий аспект не був визначальним, оскільки мали бути враховані й інші критерії.

Отже, після справи «Енгель та інші проти Нідерландів» у 1976 році вже неможливо кваліфікувати санкцію в суто формальних термінах, оскільки тлумач повинен визнати її «по суті злочинною», якщо виконується хоча б один із критеріїв, розроблених нині консолідованою Страсбурзькою юриспруденцією (саме «критерії Енгеля»): 1) кваліфікація національного права; (2) характер порушення; 3) суворість покарання. І для цієї мети достатньо наявності лише одного з трьох згаданих вище критеріїв.

У справі «Grosam v. the Czech Republic»[1] указано, що у рішенні від 29 вересня 2010 року (Pl. ÚS 33/09) пленарне засідання Конституційного суду більшістю голосів вирішило відхилити петицію, зазначивши таке: "53. У світлі

[1] Case Grosam v. the Czech Republic. Application no. 19750/13 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-225231

вищезазначених [Engel] критеріїв, Конституційний суд робить висновок, що дисциплінарне провадження проти суддів загальних судів не є провадженням для визначення кримінального обвинувачення. По-перше, з погляду національного законодавства, воно не підпадає під заголовок кримінального провадження, незважаючи на те, що Кримінально-процесуальний кодекс застосовується за замовчуванням. Провадження проти суддів за своєю природою типові дисциплінарні, а не кримінальні; провадження стосуються лише конкретних обов'язків суддів, незважаючи на те, що зазвичай саме цей критерій дає змогу віднести дисциплінарне провадження до «кримінальної» сфери «суддя та держава» або припинення відносин може бути покладено на суддю за порушення його обов'язків. Відповідно до розділу 88 Закону №. 6/2002 ... зі змінами, до судді в дисциплінарному провадженні може бути застосовано догану, звільнення з посади голови суду, звільнення з посади або зниження заробітної плати до 30% на строк до року (до двох років, якщо суддю раніше було визнано винним в інших дисциплінарних провадженнях і вирок ще не знято з дисциплінарного списку). Тобто, можливі санкції стосуються лише умов (зменшення заробітної плати) або продовження (звільнення з посади) відносин між державою та суддею, а отже, вони мають дисциплінарний, а не кримінальний характер. Наприклад, суддів не можуть зобов'язати сплатити штраф, який може розглядатися як кримінальне покарання, але можуть «тільки» зменшити їх зарплату або не підвищити зарплату.

Концепція «кримінального обвинувачення» у статті 6 § 1 є автономною (див. Ramos Nunes de Carvalho e Sá, згадане вище, § 122). Така прецедентна практика Суду встановлює три критерії, широко відомі як «критерії Енгеля», які належить ураховувати при визначенні наявності «кримінального обвинувачення» (див. рішення у справі «Енгель та інші проти Нідерландів» від 8 червня 1976 року, § 82, серія A, № 22, і рішення у справі «Гестур Йонссон і Рагнар Халдор Холл проти Ісландії» [ВП], № 22). 68273/14 і 68271/14, § 75, 22 грудня 2020 р.). Перший із цих критеріїв — юридична класифікація правопорушення згідно з національним законодавством, другий

— сам характер правопорушення, а третій — ступінь суворості покарання, яке ризикує отримати відповідна особа. Другий і третій критерії є альтернативними, а не обов'язково сукупними. Однак це не виключає кумулятивного підходу, коли окремий аналіз кожного критерію не дає можливості дійти чіткого висновку щодо наявності кримінального обвинувачення (див., серед інших джерел, Ezeh and Connors v. the United Kingdom [GC], №№ 39665/98 та 40086/98, § 82, ECHR 2003-X; Jussila v. Finland). [GC], № 73053/01, §§ 30-31, ECHR 2006-XIV; Той факт, що правопорушення не карається позбавленням волі, сам по собі не є вирішальним для цілей застосовності кримінального аспекту статті 6 Конвенції, оскільки, як неодноразово зазначав Суд, відносна недостатня тяжкість покарання, про яке йде мова, не може позбавити правопорушення його внутрішньо кримінального характеру (див. Ramos Nunes de Carvalho e Sá, згадане вище, § 122; Gestur Jónsson and Ragnar Halldór Hall, цит.

Що стосується першого та другого з трьох критеріїв Енгеля, обидві сторони погодилися, що правопорушення, за яке заявника оштрафовано, було формально кваліфіковано як дисциплінарне, а не кримінальне правопорушення відповідно до національного законодавства, і що воно також було дисциплінарним за своєю природою. Вони не погодилися лише щодо того, чи був дотриманий третій критерій Енгеля, тобто чи суворість покарання, яке ризикував отримати заявник, вплинула на вчинення кримінального правопорушення.

Велика палата зазначає, що палата встановила, що перший і другий критерії Енгеля не були дотримані в цій справі, оскільки проступок, за який на заявника було накладено штраф, формально кваліфікувався як дисциплінарне правопорушення, а не кримінальне правопорушення згідно з чеським законодавством, і також мав дисциплінарний характер (див. Грозам, цитоване вище, §§ 94-95). Суд також зазначає, що обидві сторони погодилися з цією точкою зору (див. пункт 114 вище).

Прецедентна практика Суду[1] встановлює три критерії, які необхідно враховувати при оцінці застосовності кримінального аспекту. Ці критерії, які іноді називають «критеріями Енгеля», нещодавно підтверджені Великою палатою у справі «Езех і Коннорс проти Сполученого Королівства» ([GC] № 39665/98 і 40086/98, § 82, ECHR 2003-X).

"...Спочатку необхідно знати, чи належать положення (положення), що визначають обвинувачений злочин, відповідно до правової системи держави-відповідача, до кримінального права, дисциплінарного права чи до обох одночасно. Однак це не більше, ніж відправна точка. Надані такі ознаки мають лише формальну та відносну цінність і повинні розглядатися у світлі спільного знаменника відповідного законодавства різних Договірних держав.

Фактором більшого значення є сам характер правопорушення. ...

Однак на цьому нагляд з боку суду не закінчується. Такий нагляд, як правило, виявився б ілюзорним, якби він також не враховував ступінь суворості покарання, яке ризикує отримати відповідна особа. ..."

Другий і третій критерії є альтернативними і не обов'язково кумулятивними. Достатньо, щоб правопорушення, про яке йдеться, за своєю природою розглядалося як кримінальне або що правопорушення притягує особу до покарання, яке за своїм характером і ступенем суворості належить до загальної кримінальної сфери (див. згадане вище рішення у справі «Езех і Коннорс», § 86). Відносна недостатня серйозність покарання не може позбавити правопорушення його внутрішньо кримінального характеру (див. Öztürk проти Німеччини, 21 лютого 1984 р., § 54, серія A, № 73; див. також Лутц проти Німеччини, 25 серпня 1987 р., § 55, серія A, № 123). Це не виключає кумулятивного підходу, коли окремий аналіз кожного критерію не дає можливості дійти чіткого висновку щодо наявності кримінального обвинувачення (див. згадане вище

[1] Case Jussila v. Finland. Application no. 73053/01 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78135

рішення у справі «Езех і Коннорс», § 86, цитуючи, зокрема, згадане вище рішення у справі «Бенденун», § 47).

Суд розглянув, чи підтримує його прецедентне право інший підхід у фіскальних або податкових справах. Він зазначає, що у справі Bendenoun, яка стосувалася накладення податкових штрафів або додаткового збору за ухилення від сплати податків (ПДВ і корпоративного податку щодо компанії заявника та його зобов'язань щодо податку на доходи особи), Суд не посилався прямо на Engel та інші проти Нідерландів (8 червня 1976 р., серія A, № 22) і перерахував чотири елементи як такі, що мають відношення до застосовності статті 6 у цій справі: що закон, який визначає штрафні санкції поширювалися на всіх громадян як платників податків; що доплата не була призначена як грошова компенсація за шкоду, а по суті як покарання для запобігання повторному вчиненню злочину; що його було введено згідно із загальним правилом, метою якого є стримування та покарання; і що додатковий збір був значним (422 534 французьких франки (FRF) щодо заявника та 570 398 FRF щодо його компанії, що відповідає 64 415 євро та 86 957 євро відповідно). Проте ці фактори можна розглядати в контексті як доречні для оцінки застосування другого та третього критеріїв Енгеля до фактів справи, оскільки немає жодних ознак того, що Суд мав намір відступити від попередньої прецедентної практики або встановити окремі принципи в податковій сфері. Крім того, варто підкреслити, що Суд у справі Бенденон не вважав жоден із чотирьох елементів вирішальним сам по собі та застосував кумулятивний підхід, визнавши статтю 6 застосовною за її кримінальною частиною.

У справі Janosevic проти Швеції (№ 34619/97, ECHR 2002-VII) Суд не посилався на Bendenoun або його конкретний підхід, а виходив прямо на основі критеріїв Engel, визначених вище. Незважаючи на те, що було зроблено посилання на суворість фактичного та потенційного покарання (ідеться про доплату в розмірі 161 261 шведської крони (приблизно 17 284 євро), і в цій справі не було верхньої межі штрафів), це послукжило як окрема та додаткова підстава для кримінальної кваліфікації правопорушення, яка вже була встановлена під час перевірки характеру правопорушення (див. Janosevic, §§). 68-69; див.

також Västberga Taxi Aktiebolag і Vulic проти Швеції, № 36985/97, 23 липня 2002 р., вирішене на аналогічній основі).

У наступній справі «Морел проти Франції» ((ріш.), № 54559/00, ECHR 2003-IX), однак, визнано, що стаття 6 не застосовується до 10% податкового збору (4450 фр. франків, що відповідає 678 євро), який був «не особливо високим» і, отже, був «далеким від «дуже значного» рівня», необхідного для того, щоб кваліфікувати його як кримінальний. Рішення, у якому застосовувалися критерії Бенденуна, а не критерії Енгеля, надає першочергового значення суворості покарання на шкоду іншим критеріям Бенденуна, зокрема стосовно характеру правопорушення (та мети покарання), і не містить жодних посилань на нещодавню справу Яношевича. Тож, він більше відповідає підходу Комісії у справі «Бенденон проти Франції» (№ 12547/86, доповідь Комісії від 10 грудня 1992 року, не оприлюднено), у якій Комісія базувала застосовність статті 6 головно на ступені суворості покарання, на відміну від Суду в тій самій справі, який зважив усі аспекти справи суворо кумулятивно. Морель є винятком серед повідомлених випадків у тому, що він стосується недостатньої суворості покарання як виведення справи зі сфери дії статті 6, хоча інші критерії (загальне правило, не-компенсаційний характер, мета стримування та покарання) були явно виконані.

Очевидно, є «кримінальні звинувачення» різної ваги. Більше того, автономне тлумачення поняття «кримінального обвинувачення», прийняте установами Конвенції шляхом застосування критеріїв Енгеля, стало основою поступового розширення кримінальної відповідальності на справи, які не належать строго до традиційних категорій кримінального права, наприклад, адміністративні покарання (Öztürk, згадане вище), дисциплінарне провадження у в'язниці (Campbell and Fell v. the United Kingdom, 28 June 1984, Series A no. 80); 2000-IX). Податкові штрафи відрізняються від основного ядра кримінального права; отже, гарантії кримінальної відповідальності не обов'язково застосовуватимуться з повною суворістю (див. Bendenoun and Janosevic, § 46 і § 81 відповідно, де було визнано сумісним із статтею 6 § 1 для кримінальних

покарань, які накладаються, у першу чергу, адміністративним або несудовим органом, і, навпаки, Findlay, цитоване вище).

У цій справі питання полягало в тому, чи застосовувалася стаття 6 § 1 за її кримінальною частиною. Згідно з рішенням у справі «Енгель та інші проти Нідерландів» (8 червня 1976 р., серія A, № 22), Суд бере до уваги три критерії, як нещодавно підтвердила Велика палата (див. рішення у справі «Езе та Коннорс проти Сполученого Королівства» [ВП], № 39665/98 і 40086/98, § 82, ЄСПЛ 2003-X):

(a) класифікація «правопорушення» як «кримінального» відповідно до внутрішньої правової системи;

(b) сам характер правопорушення;

(c) ступінь суворості покарання, яке ризикує отримати відповідна особа.

Можна погодитися, що ці критерії повинні застосовуватися. Однак перший і третій критерії явно не виконуються в цій справі. Більшість по суті посилалася на характер правопорушення, встановивши, що:

(a) податкові збори були накладені відповідно до загальних правових положень, що застосовуються до платників податків у цілому; і це

(b) покарання були водночас невтішними та каральними.

ТЕМА 4. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ СУДІВ І СУДДІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

4.1. Попередження та зменшення надмірного робочого навантаження в судах.

4.2. Фінансування й управління судами у контексті ефективності судової влади.

4.3. Структура та роль вищих органів суддівського самоврядування.

4.1. Попередження та зменшення надмірного робочого навантаження в судах

Термін «ваги справ» (або «зважена кількість справ») виник у Сполучених Штатах Америки та сягає кінця 1970-х років. Ваги справ оцінюють складність різних типів справ, ґрунтуючись на розумінні того, що один тип справи відрізняється від інших часом і зусиллями, необхідними для розгляду. Вагомість справи можна представити кількома способами. Традиційно вага справ представлена з використанням числових цифр, які представляють середній робочий час, виділений на кожен тип справи з моменту її надходження до суду до дня її вирішення. У цьому сенсі ваги справ стосуються не часу вирішення (тобто кількості днів або років, що минули від подання справи до суду до її вирішення), а фактичного робочого часу (хвилин і годин), витраченого на всі події, пов'язані зі справою, у кожному типі справи[1].

Під терміном «події справи» розуміється судова діяльність, яка має місце у всіх видах справ і потребує судової уваги, наприклад: вивчення справи (підготовка до судових засідань); проведення судових засідань (досудових, під час судового розгляду та після судового розгляду); підготовка висновків і судових рішень (у тому числі вмотивованих висновків, остаточних судових рішень і документів після вироку тощо);

[1] Volumul excesiv de muncă: cum afectează independența și integritatea judecătorilor URL: doc_file-0-1657614690.pdf

інша, пов'язана зі справою діяльність, яку здійснюють суддя та працівники суду.

Діяльність судді можна розділити на три великі категорії: (а) службова діяльність, (б) діяльність під час судових засідань та (в) інша обов'язкова діяльність.

До службової діяльності належать дії на стадії надходження справи: вивчення аспектів, необхідних для прийняття рішення про направлення на експертизу та проведення інших необхідних дій на цій стадії (відповідає запит про виклик формальним вимогам, підсудний чи ні суд тощо); вирішення різноманітних процедурних казусів на цьому етапі (клопотання про звільнення від сплати державного мита, страхування тощо); складання фактичних рішень, які відображають ці дії (постановка на облік і підготовка до перевірки або, залежно від обставин, відмова, повернення або невиконання вимоги про виклик, допуск або відмова в тій чи іншій дії; публікація судових документів (цивільні, кримінальні чи суперечливі рішення); а також матеріально-технічні дії, що здійснюються секретарем, такі як зшивання файлу, складання розсилки, складання і повісток, а також інших документів.

Деякі з перерахованих вище завдань виконуються секретарем і помічником у ситуації, коли суддя також має штат, і лише деякі з них покладено на суддю (вивчення документів, складання проєктів висновків, складених помічником).

Службова діяльність також передбачає дії на етапі знаходження справи у провадженні: вивчення матеріалів по суті, виявлення та аналіз чинного законодавства, а також відповідної судової практики (особливо у випадку нових спорів, з якими суддя раніше не стикався у провадженні); вирішення різноманітних процесуальних інцидентів і складання висновків щодо них, а також їх публікація, залежно від обставин; направлення судових документів сторонам; додавання нових матеріалів до файлу

До заходів у судовому засіданні належать:

− заходи, спрямовані на дотримання офіційності та урочистості процесу; заходи щодо вирішення різноманітних процесуальних інцидентів (переважно відкладення засідань, але

й інші); експертиза по суті: судові дебати, заслуховування свідків, дослідження документів, клопотання; обговорення.

- післяекспертизні дії: підготовка справи для передачі до канцелярії, прийняття додаткових документів у разі потреби (коригуючий висновок, додаткове рішення, складання виконавчого листа тощо)[1].

До інших обов'язкових заходів належать: заходи з розгляду заяв про відвід, утримання, прискорення справ колег протягом 5 днів; організаційні наради, пов'язані з діяльністю суду, унормуванням судової практики; обов'язкове безперервне навчання (не менше 40 годин на рік): навчальні семінари, конференції, за потреби, робочі групи тощо.

Найбільше часу займає експертиза по суті/судове слідство (викладення доповідей по цивільній справі/зачитування обвинувачення у кримінальних справах, заслуховування сторін, допит свідків, дослідження речових доказів).

Однак інші компоненти також вимагають багато часу і, неявно, вимагають інтелектуальних зусиль.

Отже, є три основні змінні, які впливають на якість завантаження судді: кількість справ, забезпеченість допоміжним персоналом, а також технічні ресурси.

Робочий час залишається постійним і не може змінюватися залежно від кількості файлів: вісім годин на день, сорок годин на тиждень. Тобто, якщо кількість файлів збільшується, період часу, наданий у середовищі файлу, автоматично зменшується. Так само, якщо суддя не забезпечений допоміжним персоналом (секретарем, помічником), обсяг його завдань суттєво збільшується, що впливає на середній період часу, який відводиться на розгляд і вирішення справи. Або якщо у судді, помічника чи секретаря немає відповідно високопродуктивного комп'ютера, принтера та сканера, їх робочий час використовується неефективно, оскільки багато часу витрачається на складання документів, друк, сканування тощо залежно від можливостей наявного у суду обладнання.

[1] Volumul excesiv de muncă: cum afectează independența și integritatea judecătorilor URL: doc_file-0-1657614690.pdf

Отже, перевтома суддів значно впливає на якість їх роботи, що, відповідно, впливає на довіру сторін до судового акту та підриває незалежність останнього.

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) Ради Європи виявила таке: сім держав-членів Ради Європи повідомили про виняткове використання системи на основі балів, яка призначає типам справ клас відповідно до складності справи (Угорщина, Ісландія, Італія, Литва, Мальта, Республіка Молдова та Туреччина); у випадку з трьома країнами система зважування поєднує метод на основі балів з методологією вимірювання робочого часу (Фінляндія та Азербайджан) або з методологією оцінки робочого часу (Естонія). Сім країн повідомили, що їхні системи зважування базуються на вимірюванні робочого часу (Німеччина) або оцінці робочого часу (Бельгія, Сербія, Чехія та Нідерланди), або на поєднанні оцінки робочого часу та вимірювання робочого часу (Австрія, Україна). Хоча деякі держави-члени зважують навантаження на свої справи за допомогою різних методологій, вони також ураховують інші фактори для прогнозування необхідної кількості суддів[1].

Мабуть, Вірменія, Бельгія, Естонія, Угорщина, Литва, Люксембург і Румунія порівнюють дані про подачу справ до суддів і потім прогнозують кількість необхідних суддів. Азербайджан повідомив про використання «комплексного підходу» з даними для прогнозування тенденції та майбутнього населення в юрисдикції.

Болгарія, Кіпр, Північна Македонія та Словенія використовують дані про подані, вирішені та незавершені справи. Чеська Республіка враховує дані про потік справ – поданих, вирішених і незавершених, тривалість судових розглядів, а також інші змінні, які не були вказані. «Їхня мета – виявити перевантажені суди та призначити туди додаткових суддів».

[1] Volumul excesiv de muncă: cum afectează independența și integritatea judecătorilor URL: doc_file-0-1657614690.pdf

В Італії враховується кілька показників, таких як: отримані та незавершені справи, невирішені справи, справи на одного суддю, отримані справи на 100 000 жителів, специфічні характеристики території судів (наприклад, рівень злочинності мафії тощо).

Португалія використовує «абстрактний показник продуктивності» для кожного судді на основі судових справ, вирішених справ і тривалості провадження. Цей контрольний показник переглядається кожні три роки та використовується для розрахунку кількості суддів, необхідних для кожного суду.

Подібна система діє у Словаччині, де кожен суддя має певну «квоту» справ. Якщо кількість поданих справ перевищує встановлену квоту на одного суддю, то розглядається створення нових суддівських посад.

У Швеції та Нідерландах кожному суду виділяється бюджет, і голова суду або судова рада вирішує, як використовувати його для досягнення поставлених цілей, що також може означати наймання нових суддів.

У Швейцарії для розрахунку кількості суддів на суд ураховуються такі змінні: кількість отриманих і вирішених справ на рік, час вирішення, фактична тривалість провадження, тривалість справ, які знаходяться на розгляді, особливо тих, які перебувають на розгляді більше двох років, кількість отриманих і вирішених справ на суддю.

Інститут європейської політики та реформ (IPRE) за підтримки Фонду Ганса Зайделя – Республіка Молдова та у медіапартнерстві з Privesc.Eu та Rlive.md організував 22 липня 2021 року восьму онлайн-публічну дискусію у форматі #EUDebatesCafe, присвячену непропорційному завантаженню в судах, яке є перешкодою для ефективності правосуддя[1].

Нижче ми пропонуємо вашій увазі деякі з основних виступів спікерів.

Юліан Русу, заступник виконавчого директора IPRE: «*За даними Агентства з питань адміністрації судів, у 2020 році на одного суддю було близько 541 справи, що є величезним*

[1] Volumul disproporționat de muncă în instanțe – un obstacol în calea eficienței justiției URL: https://ipre.md/2021/07/23/volumul-disproportionat-de-munca-in-instante-un-obstacol-in-calea-eficientei-justitiei/

навантаженням. Ця проблема є дуже болючою для системи правосуддя в Молдові. У деяких судах ця цифра може досягати тисяч справ. Це серйозна проблема, яка стосується не лише емоційного стану суддів, а й якості судочинства. Надмірна завантаженість неминуче накладає свій відбиток на якість акту правосуддя, і це може породжувати з різних причин недотримання певних термінів або вимог, пов'язаних з обґрунтуванням судових рішень. Все це може призвести до недотримання термінів або норм у процесі прийняття рішень».

Дорел Мустеата, в.о. президента Вищої ради магістратури: *«СКМ усвідомлює всі проблеми, з якими стикається судова система. Вживаються різні заходи для виправлення ситуації, але, на жаль, ми не маємо повної можливості втрутитися. Наприклад, завдяки минулорічним останнім змінам у нас з'явилася ініціатива звернутися до Конституційного Суду. Ми розраховуємо на те, що у нас також буде законодавча ініціатива і тоді буде набагато простіше працювати і вносити якісь законодавчі пропозиції до парламенту. СКМ відкрита для всіх, як учасників судового процесу, так і суддів, а також партнерів з розвитку, і вітає будь-яку пропозицію, ідею, підхід до вирішення питання завантаженості та ефективності судової системи. Я вважаю, що є простір для дискусії та аналізу щодо державного податку, тому що правосуддя в Республіці Молдова доступне для всіх і часто учасники судового процесу зловживають цим правом. У нас є зареєстровані заявки, які потім знімаються з докету, повертаються, не можуть бути розглянуті і не мають остаточного висновку. Відповідно, збільшується і обсяг роботи судді та отриманих заяв. Якщо учасник судового процесу перед подачею заяви про виклик до суду проаналізує, чи має вона остаточність чи ні і чи буде на це прохання накладено збір, він проаналізує витрати, а потім перед подачею запиту напевно кілька разів подумав би про це. На жаль, ми також дуже покладалися на медіацію, думали, що вона принесе додану вартість у діяльність судової системи, але вона практично нульова і не дала жодної ефективності».*

Петру Вірлан, заступник директора Агентства з питань адміністрації судів: *«На даний момент у нас є низка заходів та*

дій, над якими ми працюємо, а також ми маємо дуже хорошу співпрацю з SCM для визначення відповідних рішень для даних проблем. Одним із рішень було б, і ми рекомендуємо, розподілити файли за одним місцем, тому що навантаження буде однаковим для всіх суддів, а не для кожного місця. Ми бачимо, що середньомісячний показник на одного суддю за минулий рік становить 58 справ, тоді як у Європейському Союзі середній показник на одного суддю становить 30 справ. Так і в нашій країні завдання трудового судді складається з двох аспектів. Це пов'язано з тим, що хоча кожен суддя має секретаря та помічника судді, у нас є суди, де судді не мають правової допомоги і, відповідно, обсяг та навантаження на суддю більші. При цьому на рівні Ради Європи ми знаходимося на останньому місці в Європі за кількістю суддів у порівнянні зі ста тисячами жителів. У 2018 році було зареєстровано 11,8 суддів на 100 тисяч жителів, а у 2020 році – 15 суддів на 100 тисяч жителів. Цей показник практично мізерний у порівнянні з рекомендаціями Ради Європи, згідно з якими ми повинні мати 23 судді на 100 тисяч жителів. Це означає, що судді не справляються з покладеними на них обов'язками, а якість акту правосуддя сильно страждає. Для того, щоб акт правосуддя був ефективним, ми приходимо з рекомендацією збільшити кількість гравців. Що стосується нас, то ми плануємо запустити додаток e-File, який скоротить час розгляду справи, а судові рішення будуть набагато простішими для виконання».

За пропозицією міністра юстиції Коен Гінса Рада міністрів схвалила попередній законопроєкт, який містить різні положення, що стосуються зменшення навантаження на судову систему[1].

Законопроєкт має на меті зменшити та перерозподілити навантаження на судову владу з метою впровадження швидшого та якіснішого опрацювання справ. Законодавчі зміни, запропоновані в цьому проєкті, передбачають спрощення

---

[1] Réduction de la charge de travail au sein de l'Ordre judiciaire URL: https://news.belgium.be/fr/reduction-de-la-charge-de-travail-au-sein-de-lordre-judiciaire

процедур і законодавчі адаптації, які дають змогу ще більше оцифрувати, усунути лазівки або підвищити правову визначеність з метою уникнення спорів і, відповідно, затримок.

Найбільш суттєві зміни полягають у такому:

- ✓ За рахунок зняття юрисдикції мирового судді ratione summae незначні справи наближаються до громадян і частково звільняються суди першої інстанції, на які лягає найбільше навантаження
- ✓ Скасування останнього обов'язку з'являтися до суду першої інстанції при розлученні за взаємною згодою також є попереднім кроком у цифровізації процедури, що призводить до негайного зменшення навантаження на суд першої інстанції
- ✓ Скасування можливості витребування витягів з актів цивільного стану з реєстрів судів першої інстанції також призводить до негайного зменшення навантаження на суд першої інстанції
- ✓ Уточнення закону про метод, якого належить дотримуватись у разі виходу з ладу ІТ-системи, стимулює використання цифрового каналу і тим знижує робоче навантаження
- ✓ Скасування обов'язку підписувати подання, якщо вони подаються через ІТ-систему, та модернізація обов'язків щодо повідомлення судового рішення, як у цивільних, так і у кримінальних справах, стимулює використання цифрових засобів і, отже, зменшує навантаження.

4.2. Фінансування та управління судами у контексті ефективності судової влади

Відповідно до Пояснювальної записки до сітки оцінювання судових систем[1], заробітна плата (валова) – це заробітна плата всіх судових і несудових працівників, які працюють у судах, за винятком, де це можливо, прокурора (і персоналу, який працює

[1] Note explicative a la grille pour l'évaluation des systèmes judiciaires. Cycle 2020-2022 URL: https://rm.coe.int/cepej-note-explicative-2020-2022-fr/1680a1fbce

на прокурора). Ця сума повинна охоплювати всі витрати роботодавця, пов'язані із заробітною платою: якщо, крім валової зарплати, роботодавець також сплачує страхування та/або пенсії, ці внески повинні бути враховані.

За допомогою звіту, інформаційних бюлетенів про країни та інтерактивної бази даних Європейська комісія з ефективності правосуддя (CEPEJ) визначає основні тенденції в судових системах 44 європейських країн та 3 країн-спостерігачів[1]. Що стосується бюджету, спрямованого на правосуддя, то:

1) у період з 2010 по 2020 рік у Штатах спостерігалося стабільне, але нерівномірне зростання; у 2020 році вони витрачали на судову систему в середньому 79 євро на одного мешканця (тобто на 7 євро більше, ніж у 2018 році);
2) 66% цього бюджету спрямовується на суди, 24,5% – на органи прокуратури та 9,5% – на правову допомогу;
3) у період з 2018 по 2020 роки найбільш значне відсоткове зростання, в середньому на 12% зафіксовано в бюджеті прокурорів;
4) зростаюча тенденція до аутсорсингу тих чи інших послуг знову підтверджується у 2020 році;
5) країни Східної Європи витрачають пропорційно більше на своїх прокурорів, тоді як країни Північної Європи та загального права інвестують відносно більше на правову допомогу;
6) усі країни мають систему правової допомоги у кримінальних та некримінальних справах з метою гарантування доступу до правосуддя для всіх, відповідно до вимог Європейської конвенції з прав людини та практики Суду.

Бюджет судової системи, як визначено CEPEJ, включає бюджети, виділені на суди, прокуратуру та правову допомогу. Ці три компоненти були визначені CEPEJ як загальні в усіх державах-членах та організаціях і забезпечують основу для забезпечення порівнянності представлених даних. Звіти CEPEJ

[1] Systèmes judiciaires européens Rapport d'évaluation de la CEPEJ Cycle d'évaluation 2022 (données 2020) URL: https://rm.coe.int/cepej-rapport-2020-22-f-web/1680a86278

про оцінку містять детальний аналіз цих бюджетів, враховуючи тісний зв'язок між бюджетними зусиллями держав-членів і суб'єктів щодо правосуддя, з одного боку, та ефективністю та якістю правосуддя, з іншого боку[1].

Існує також «бюджет, виділений на всю систему правосуддя», що є ширшою категорією (потенційно включає, наприклад, пенітенціарну систему, правоохоронні служби, державну адвокатуру тощо). Однак на сьогоднішній день компоненти цього бюджету відрізняються від одного штату до іншого, і цей розділ буде зосереджений лише на «бюджеті судової системи».

Добре структурований і адекватно фінансований бюджет судової системи важливий для надійного й ефективного правосуддя. Фінансова стабільність забезпечують незалежність судової влади, дозволяючи суддям приймати рішення без впливу. Належне фінансування також сприяє ефективній роботі судів, своєчасному розгляду справ і посиленню доступу до правосуддя. Воно також підтримує послуги правової допомоги та сприяє легшому доступу до правосуддя.

Належне фінансування підвищує якість судочинства, включаючи постійне навчання фахівців у сфері юстиції та модернізацію. Прозорий і добре керований бюджет зміцнює довіру суспільства, відповідаючи очікуванням громадян щодо ефективної судової системи. Тож, добре забезпечена судова система є фундаментальною для захисту демократії та захисту верховенства права, забезпечуючи доступність, незалежність і ефективність правосуддя[2].

Відповідно до звіту Венеціанської комісії про незалежність судової системи, держава має важливе зобов'язання забезпечити судову систему достатніми фінансовими ресурсами. Це зобов'язання залишається дійсним навіть під час кризи, оскільки належне функціонування судової системи та незалежність суддів не повинні бути під загрозою. Достатнє фінансування має важливе значення для того, щоб суди та судді могли відповідати

---

[1] European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2024. Evaluation cycle (2022 data) Part 1 General analyses URL: https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac

[2] European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2024. Evaluation cycle (2022 data) Part 1 General analyses URL: https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac

суворим вимогам, встановленим статтею 6 Європейської конвенції з прав людини та вимогам національних конституцій, дозволяючи їм виконувати свої функції чесно та ефективно, необхідні для того, щоб громадськість мала довіру до правосуддя та верховенства права[1].

Розподіл бюджету судової системи залежить від ресурсів країн. Щоб забезпечити ліпшу порівнянність даних, аналіз бюджету судової системи розділений на дві осі: бюджет, стандартизований щодо населення (вимірюється в євро на жителя), і бюджет, який розглядається як відсоток від ВВП на душу населення. Хоча бюджет на душу населення, як правило, вищий у заможніших штатах і утвореннях, коли цей самий бюджет розглядають як відсоток від ВВП, він представляє меншу частину їхнього загального багатства порівняно з менш заможними країнами. Здається, частка цього бюджету вища в менш заможних країнах[2].

Порівняно з фінансуванням інших послуг, частка ВВП, виділена на судову систему, помітно низька. Це правильно, навіть якщо в попередні роки були докладені певні зусилля, і зниження не спостерігалося. Середній виконаний бюджет у відсотках ВВП становить 0,31%, тоді як медіана 0,28%.

Частка витрат на судову систему по відношенню до ВВП вища у країнах, що належать до груп A і B (із середнім виділенням 0,41% ВВП), ніж у групах C і D (із середнім виділенням 0,26% ВВП).

Це відображає зобов'язання менш заможних країн підтримувати судову систему як фундаментальну опору верховенства права. У кожній групі також можна спостерігати відмітності. Наприклад, Боснія і Герцеговина (0,64%), Чорногорія (0,76%) і Україна (0,68%) у групі A та Болгарія (0,55%) у групі B демонструють значно вищі інвестиції по відношенню до ВВП, ніж інші країни в тому ж числі групи (Азербайджан (0,24%) і Грузія (0,23%)). У групі D Данія (0,15%),

---

[1] European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2024. Evaluation cycle (2022 data) Part 1 General analyses URL: https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac

[2] European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2024. Evaluation cycle (2022 data) Part 1 General analyses URL: https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac

Фінляндія (0,20%), Ірландія (0,07%), Люксембург (0,16%) і Норвегія (0,09%) мають значно нижчі інвестиції у свої відповідні судові системи, ніж Австрія, Німеччина, Нідерланди, Швеція та Швейцарія (> 0,24%)[1].

У період з 2014 по 2022 рік бюджет, виділений на судову систему, демонстрував постійне, але нерівномірне зростання.

Значні коливання бюджету в місцевій валюті в Туреччині можна пояснити збільшенням бюджету у відповідь на вплив інфляції. Збільшення на Кіпрі є результатом масштабної реструктуризації посади у прокуратурі, як кілька новостворених посад. Водночас відбулося підвищення заробітної плати в радники, які працюють в Генеральній прокуратурі. У Грузії підвищили зарплати суддів, IT-інвестиції, витрати на правосуддя (експертиза, тлумачення тощо) через більшу кількість справ.

Північні країни разом з Ісландією, Ірландією, Нідерландами та організації Великобританії виділяють більшу частку свого бюджету на правову допомогу порівняно з іншими країнами. І навпаки, країни Південно-Східної та Східної Європи інвестують менше у правову допомогу і більше в суди та прокуратуру. Це може призвести до висновку, що більш заможні країни мають можливість витрачати більше на правову допомогу. Ісландія, Ірландія, Норвегія та Великобританія, Північна Ірландія виділяють понад 30% бюджету на правову допомогу.

Чехія, Мальта, Монако, Сербія, Словенія та Іспанія виділили понад 80% бюджету своїх судових систем на суди.

Бюджет суду становить найбільшу частину бюджету судової системи. У 2022 році країни груп A і B витратили на свої суди більше у відсотках від ВВП: 0,30% і 0,32% відповідно. Загалом країни виділяли в середньому 50,7 євро на жителя судів, що на 13% більше, ніж у 2020 році (46,8 євро). Країни групи D (> 40 000) запровадили 79,6 євро на жителя, тоді як країни групи A скромніше в середньому 19,9 євро. Проте існують значні

[1] European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2024. Evaluation cycle (2022 data) Part 1 General analyses URL: https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac

відмінності між бюджетами судів, навіть між країнами однієї групи[1].

Середній реалізований бюджет судів зріс з 35,4 € у 2014 році до 46,8 € у 2022 році, тоді як деякі країни, такі як Болгарія, Грузія, Італія та Польща, зазнали значного зростання за останні два роки. Крім того, незважаючи на можливий вплив пандемії COVID-19 на окремі бюджетні категорії (як детально описано в наступному абзаці), загальний бюджет суду залишився в основному незмінним. Така стабільність пояснюється тим, що значну частину бюджету становлять зарплати, які зазнали мінімальних змін.

З 2020 по 2022 рік загальною тенденцією є збільшення бюджету, виділеного на суди. Найбільше зростання євро зафіксовано у Вірменії (+51%), Азербайджані (+74%) і Грузії (+85%). Тільки шість країни скоротили бюджет судів у євро – Хорватія, Чорногорія, Норвегія, Словацька Республіка, Швеція та Україна. Наприклад, у Норвегії (-2%) судова реформа призвела до скорочення кількості персонал суду[2].

Збільшення бюджету пов'язане насамперед із підвищенням зарплат, інвестиціями в IT-обладнання, збільшенням кількості справ, підвищенням гонорарів і витрат, реконструкцією будівлі суду та виділенням коштів на будівництво нових судів. У Болгарії зросли кошти на оплату праці та розміри пенсій. Крім того, зросли виплати відповідно до Закону про судоустрій та КЗпП, а також виділені кошти на оплату соціально-побутового та культурного обслуговування та лікарняних за рахунок роботодавця. Зокрема, витрати на утримання судів також зросли через підвищення цін на енергоносії у 2022 році.

Бюджет суду охоплює різні компоненти, включаючи заробітну плату (для суддів і несуддівського персоналу), утримання будівлі суду, інвестиції в нові приміщення, комп'ютеризацію, витрати, пов'язані з правосуддям, навчання та освіту, а також інші різні витрати. У середньому 68,8% бюджету

---

[1] European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2024. Evaluation cycle (2022 data) Part 1 General analyses URL: https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac

[2] European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2024. Evaluation cycle (2022 data) Part 1 General analyses URL: https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac

суду виділяється на заробітну плату, 9,4% – на утримання будівель суду, 6,9% – на витрати, пов'язані з правосуддям, 5,9% – на комп'ютеризацію, 1,8% – на інвестиції в нові будівлі, 0,6% – на навчання та освіту, а решта 6,6% покривають інші витрати[1].

Однак між державами існують помітні відмінності. У 2022 році Азербайджан значно перевищив середні інвестиції в комп'ютеризацію (26% бюджету суду), завдяки широкомасштабним проектам розвитку ІКТ, Ірландія виділила приблизно в десять разів більше, ніж у середньому, на інвестиції в нові будівлі (27% бюджету суду, включаючи будівлі Центрального кримінального суду та семи регіональних судів), Данія та Великобританія-Північна Ірландія перевищили середні витрати на утримання будівель суду приблизно в 2,5 рази. (21% бюджету суду в обох випадках).

У період з 2020 по 2022 рік європейські держави та організації стали свідками значних змін у бюджеті, причому найбільш суттєве зростання (+54%) спостерігалося в навчанні, яке очікувалося після значного зниження на -34% під час пандемії COVID-19. Витрати на комп'ютеризацію зросли на 24% у період 2020 – 2022, витрати на правосуддя на 21%, а валові зарплати – на 10% між 2020 і 2022 роками. Бюджети на утримання будівлі суду зросли на 19% з 2020 року, що є майже удвічі більшим порівняно з попереднім періодом. Однак у період з 2020 по 2022 роки відбулося подальше зниження інвестицій у нові будівлі (-40%) після зниження на -26% у попередній період (2018 – 2020 рр.). Збільшення бюджету на навчання пов'язане з навчальними ініціативами після COVID-19, тоді як перехід на онлайн-курси та розвиток інформатизації під час пандемії сприяв зменшенню витрат. Навпаки, в Угорщині онлайн-тренінги та гібридні тренінги залишалися частиною системи навчання навіть після закінчення кризи в галузі охорони здоров'я, що призвело до зниження витрат на навчання[2].

---

[1] European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2024. Evaluation cycle (2022 data) Part 1 General analyses URL: https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac

[2] European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2024. Evaluation cycle (2022 data) Part 1 General analyses URL: https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac

Доходи, отримані від судових зборів, демонструють значні відмітності між країнами та різницю в часі. У семи державах-членах і суб'єктах (Австрія, Боснія і Герцеговина, Грузія, Німеччина, Мальта, Північна Македонія та Туреччина) судові збори складають 15% або більше від суми судової системи, а в інших – менше 5%. Середній дохід від судових зборів і податків становить близько 8% бюджету судової системи. Примітно, що Австрія виділяється найвищим відсотком судових зборів відносно бюджету судової системи (117%), що свідчить про те, що судові збори повністю фінансують судову систему Австрії. Цей високий рівень значно пояснюється додатковими зборами за послуги, що надаються автоматизованими реєстрами (такими як земельні реєстри та реєстри підприємств). Німеччина також значно залежить від судових зборів, які складають приблизно 45% бюджету її судової системи. На противагу таким країнам як Азербайджан, Монако, Чорногорія, Іспанія та Швеція, збирають менше податків і зборів (менше 3% бюджету судової системи)[1].

4.3. Структура та роль вищих органів суддівського самоврядування

Ідея самоврядування системи правосуддя з'явилася 10-15 років тому в Європі як своєрідна панацея від тиску ззовні системи правосуддя, багато з якого виходили з політичного середовища, але не тільки.

Особливий акцент на користь цієї ідеї був зроблений Радою Європи, а також Європейським Союзом, зокрема Європейською комісією, на початку та в середині 2000-х років у контексті приєднання до Європейського Союзу деяких держав Центральної та Східної Європи[2].

---

[1] European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2024. Evaluation cycle (2022 data) Part 1 General analyses URL: https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac

[2] Dumbrava H. Autoguvernarea justiției. Starea la zi – capturarea sistemului de forțe din interior. URL: https://hotnews.ro/autoguvernarea-justitiei-starea-la-zi-capturarea-sistemului-de-forte-din-interior-295374

Майбутнє правосуддя, з процесом приєднання цих держав до ЄС та нав'язуванням ідеї створення судових рад у цих державах Європейською комісією та Радою Європи (через численні дослідження та звіти Венеціанської комісії того часу з цього питання), видалося яскравим.

Насправді, як зазначають академічні дослідники, ідея самоврядування через органи, артикульовані в системі правосуддя, належала радше цим європейським інституціям, а не національним системам правосуддя.

Румунія не стала винятком. Так званих законів справедливості немає. 303, 304, 317 від 2004 року (пройшли через великий процес модифікації в 2005 році). Цю ідею самоврядування мали в якості координати.

Слід також сказати, характерним для Румунії, що самоврядування системи правосуддя навколо фактичнотуму Вищої ради магістрату мало ще одну складову, яку можна інтегрувати в ту саму ідею самоврядування: появу спеціальної прокуратури - Національного антикорупційного директорату. Чому спеціальну прокуратуру, а не спеціалізовану, хоча спеціалізація цієї структури була і є спеціалізацією боротьби з корупцією: адже за час свого існування вона через прийняття надзвичайних розпоряджень та законодавчих змін, внесених до Закону 304/2004 про судову організацію, неприродно відірвалася від динаміки Державного міністерства, відокремившись тим як сила всередині (і поза ним) Державного міністерства. Фактично прояв як справжньої публічної влади через публічні дії – не лише пов'язані з розглядом чутливих кримінальних справ – іноді агресивні на рівні публічного просування тих, хто був головними прокурорами протягом часів ДНА, також призвело, поряд з іншими зовнішніми по відношенню до системи правосуддя факторами, до напівколапсу, в якому сьогодні бореться ДНА, атрибут якого полягає в боротьбі з корупцією. Окрема, безпристрасна дискусія з цього питання може бути з іншого приводу. З іншого боку, те, що відбувається сьогодні з цим Спеціальним відділом розслідування злочинів у сфері правосуддя, схоже, повторює помилки, допущені тими, хто не так давно очолював ДНК.

Що стосується систем правосуддя, які «виграють» від такого самоврядування, то в аналізі не лише держав Центральної та Східної Європи (Словаччина, Угорщина, Польща, Румунія), а й держав з дещо довшою історією в ЄС (Іспанія, Португалія, Італія, навіть Франція та Нідерланди), експерти, більшість з яких походять з академічного середовища, знайомі з цією тематикою, привернути увагу до небезпеки захоплення систем правосуддя в межах судової системи деякими суддями з очевидними цілями захисту власних інтересів, зокрема для увічнення своїх керівних позицій у системі правосуддя, таких як голови верховних судів, посади в судових радах, різні керівні посади в судовій системі та навіть у Міністерстві юстиції.

Висновки фахівців, які досліджують цей феномен, який вони не цураються бачити як такий, що має не лише судові, а й соціально-економічні валентності, відверто шокують тих, хто не проходить через критичний фільтр упередження, що всі ідеї, які приходять до (нас) з європейських інституцій, навантажені абсолютною правдою і які містять рятівні рішення системних проблем для країн-членів ЄС. Так, ці експерти ведуть мову про мандаринізацію системи правосуддя та створення небажаних лазівок, через які «мандарини» систем правосуддя тиснуть на своїх колег-суддів, які представляють переважну більшість «звичайнож».

Парадоксально, продовжують ці експерти свої аргументи, незалежність судової влади підривається самою незалежністю органів (які навіть не можуть бути притягнуті до відповідальності), які представляють самоврядування систем правосуддя: це самоврядування, запеклим прихильником якого є Європейський Союз, може призвести до помітної залежності суддів у межах «незалежної» системи правосуддя.

Нещодавні дослідження, опубліковані органами, створеними на європейському рівні та діючими при Європейській комісії, такими як Мережа рад з питань судочинства в Європейському Союзі, показали, що в деяких державах-членах судові ради не поважають незалежність суддів, оскільки, Фактично це загрожує їхній незалежності як суддів. Румунія, відповідно, румунські судді мають найвищий відсоток недовіри до власної судової ради і лише 52% суддів довіряють раді, що є найнижчим

відсотком довіри серед держав-членів ЄС. Та й перспективи рівня недовіри серед суддів і прокурорів після останніх подій у судовій системі, безпосереднім героєм якої була Вища рада магістрату в Румунії, зовсім не обнадіюють.

Модель суддівського самоврядування, заснована на конкретному конституційному органі, в кінцевому підсумку нав'язується в тих країнах європейського континенту, які мають бюрократичні системи судочинства, з метою підтвердження незалежності судової влади, а тим - виведення її зі сфери контролю або впливу виконавчої влади. Отже, можна сказати, що дана система самоврядування судової влади є результатом певної концепції моделі поділу влади, а також наслідком існування судової влади з набагато більш обмеженими повноваженнями у плані судового контролю, ніж існуюча модель, наприклад, у США.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ТЕМА 5. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ТА ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

5.1. *Право на суддю, доступ до європейського правосуддя.*
5.2. Доступ до правосуддя осіб, які перебувають в економічно несприятливому стані.

5.1. Право на суддю, доступ до європейського правосуддя

Доступ до правосуддя визначається як здатність фізичних та юридичних осіб шукати й отримувати справедливе вирішення своїх правових питань за допомогою широкого спектра юридичних і судових послуг[1]. Ці правові послуги передбачають інформацію, консультації та представництво перед офіційними (наприклад, судами) й альтернативними механізмами вирішення спорів, а також механізмами примусового виконання судових рішень. Верховенство права вимагає неупередженого та недискримінаційного правосуддя. Без рівного доступу до правових і судових послуг значна частина населення буде ізольованою та вразливою.

Європейський Союз і Рада Європи складаються з двох правових систем, які частково об'єднують одні й ті ж держави: п'ятнадцять членів Європейського Союзу входять до сорока одного члена Ради Європи, які по-різному перетинаються з національними правовими порядками, але мають на увазі в обох випадках переважання наднаціональних порядків. Рада Європи, найдавніша і географічна сфера діяльності якої має на меті охопити весь європейський континент, спрямована на гармонізацію правових норм у демократичній сфері, де суверенні держави існують у повній мірі. Європейський Союз, який був побудований навколо початкового ядра Європейського економічного співтовариства і який здійснює певну кількість

[1] Shcherbanyuk O., Bzova L.. Access to Justice through the Prism of Judicial Practice and Legal Theory. Teisė. Vol. 128 (2023) p. 158-170.

компетенцій, які йому передали держави-члени (вільне пересування, валюта, спільна політика), має більш інтеграційне покликання, хоча й натхненне тими ж цінностями. В обох європейських системах створені судові органи: Суд Європейських співтовариств і Суд першої інстанції, розташовані в Люксембурзі, відповідають за вирішення ряду спорів, що стосуються права ЄС; Європейський суд з прав людини, створений у Страсбурзі, є спеціальним творінням однієї з найбільш значущих конвенцій Ради Європи - Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (підписана в Римі 4 листопада 1950 року), учасниками якої є всі держави - члени Ради Європи, включаючи всі держави - члени Союзу; її місія полягає в боротьбі з можливими порушеннями Конвенції державами-учасницями неї. Відмітність покликань цих двох європейських наднаціональних судових систем не виключає взаємодоповнюваності, а часом і конкуренції. Більше того, відповідні кола дій мають бути об'єднані з колами національних судових органів.

Одна з великих правових революцій середини XX століття полягала в тому, щоб учасник, будь - то фізична або юридична особа, став кредитором прав, визначених на наднаціональному рівні - зокрема, на європейському - і щоб він або вона могли домагатися звіту про повагу до цих прав не тільки перед національним судом, який залишається його природним суддею, але і перед «європейськими» суддями, здатними гармонізувати рішення на рівні європейського простору і, можливо, виправити конкретне рішення національного судді або конкретну поведінку судді. Зрозуміло, що доступ до європейських суддів не може бути відкритим для всіх осіб за будь-яких обставин. Однак це частина тієї самої філософії, яка стояла на чолі інтронізації цих «європейських» суддів, що їхній зал судових засідань має бути доступним не лише для держав, класичних суб’єктів міжнародного права, а й для окремих осіб.

Суди Люксембурга та Страсбурга, які діють у різних контекстах і застосовують різні процесуальні норми, тим не менше, підтвердили принцип «права на суддю» як елемент верховенства права, маючи достатню силу для того, щоб вважати його фундаментальним правом європейського громадянина. Але це проголошене право реалізується лише

недосконало, коли йдеться про доступ до зали судових засідань європейських суддів у Страсбурзі й особливо в Люксембурзі, з усіляких практичних причин, які можна спробувати викрити, навіть якщо вони є лише недосконалими обґрунтуваннями. У зв'язку з цим постає питання про те, як можна досягти максимально можливого доступу учасників судового процесу до зали судових засідань, щоб можна було контролювати застосування національних і європейських правил на належному рівні, і чи не варто шукати відповідь у врахуванні європейської судової архітектури, яка виходить за рамки нинішнього поділу між установами.

Доступ до правосуддя або право на суддю, неможливо відрізнити вимір «інструменту» від виміру «цінності» цього права, підтвердженого, але по-різному, Судами Люксембургу та Страсбургу.

Доступ до правосуддя не зовсім чітко визначено як право в Європейській конвенції з прав людини (далі «ЄКПЛ»), стаття 6.1 якої стосується лише права на справедливий судовий розгляд, права кожної людини на «справедливий розгляд її справи, публічно та протягом розумного строку, незалежним і безстороннім трибуналом, установленим законом». Однак Страсбурзький суд у рішенні «Ґолдера» від 21 лютого 1975 року (серія A, No 18, с. 17-18) прийняв остаточне тлумачення цієї статті, засноване на двох принципах: 1. у цивільних справах верховенство закону важко уявити без доступу до суду, і 2. принцип міжнародного права забороняє відмову в правосудді; Суд дійшов висновку, що стаття 6.1 гарантує кожному право на розгляд будь-якого спору, що стосується його цивільних прав та обов'язків, у суді. Симптоматично, однак, що Фіцморіс Дж. висловив незгоду з цим пунктом, критикуючи цілеспрямований підхід, прийнятий Судом для визначення лінії тлумачення статті 6.1, від якої він ніколи не відступав і яку він згодом уточнив. Отже, Суд підтвердив, що з огляду на важливість права на справедливий судовий розгляд у демократичному суспільстві право на доступ до суду не повинно бути теоретичним чи ілюзорним, а навпаки, конкретним та ефективним, що може передбачати допомогу захисника та право на правову допомогу («Airey», 9 October 1979, Серія A, No 32).

Хоча в даний час визнається, що стаття 6.1 ЄКПЛ установлює дуже загальне право на доступ до правосуддя, обсяг цього права обмежений самим формулюванням, що використовується в решті статті 6.1, яка визначає, що відповідний суд вирішує від імені будь-якої особи «будь-які спори щодо її прав та обов'язків цивільного характеру, або по суті будь-якого кримінального обвинувачення проти нього" ("у визначенні його цивільних прав та обов'язків або будь-якого кримінального обвинувачення проти нього"). Формула, що використовується в розділі 6.1, яка не є абсолютно ідентичною в англійській та французькій мовах, далеко не ідеально зрозуміла. Це призвело до великої кількості коментарів і складних змін у судовій практиці як з боку Комісії, так і з боку Суду. Зокрема, було поставлено питання про те, чи гарантії, передбачені статтею 6.1, застосовуються лише до національних цивільних і кримінальних проваджень, чи також застосовуються до адміністративних процедур, чи адміністративні та дисциплінарні санкції належить також розуміти під терміном кримінальне обвинувачення. Обсяг гарантії доступу до правосуддя помітно відрізняється залежно від прийнятого тлумачення.

Цікаво зупинитися на історії складання цієї сивіллінової формули статті 6.1[1]. Вона явно запозичена зі статті 14.1 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, розробленого в рамках Комісії ООН з прав людини в той же час (червень 1949 року), що і ЄКПЛ, хоча його прийняття відбулося набагато пізніше (Пакт був прийнятий 16 грудня 1966 року). Складається враження, що в Комісії ООН з прав людини юристи у традиції цивільного права, в тому числі Рене Кассен, висунули заперечення проти формули «права і обов'язки цивільного характеру», побоюючись, що вона приведе до вилучення того, що, строго кажучи, не підпадає під сферу цивільного права (адміністративні та податкові питання). Коли в серпні 1949 року було створено Комітет експертів Ради

[1] P. Van Dijk, « Access to Court », dans R.S.J. Macdonald et al. (éd.), The European System of Protection of Human Rights, Kluwer, 1993, p. 345-373.

Європи для розробки ЄКПЛ, йому доручено черпати натхнення з нещодавньої роботи Комісії ООН з прав людини. Можливо, саме тому ми знаходимо у французькому тексті критиковану і поки що незмінну формулу зобов'язань «цивільного характеру». Минув час, а органи, відповідальні за тлумачення Конвенції, здавалося б, посилалися на travaux préparatoires. Переважала гнучка лінія тлумачення.

Суд ніколи не ухвалював формального визначення того, що мається на увазі під «правами та обов'язками за законом», але він надав корисні вказівки, якими Комісія змогла ефективно скористатися на той час. Перший принцип, натхненний турботою ЄСПЛ про автономію права, полягає у дотриманні достатньої дистанції від національного законодавства, категорії якого беруться до уваги лише як вказівка або перша вказівка на фактичний характер відповідних зобов'язань. По-друге, Комісія та Суд прагнули уникнути будь-якого розмивання гарантій, передбачених статтею 6.1, надаючи перевагу фіналістським тлумаченням, які б розширювали судовий контроль. При такому тлумаченні стаття 6.1 розкриває ширшу сферу, ніж стаття 13 ЄКПЛ, яка гарантує право на ефективний засіб правового захисту будь-якій особі, чиї права та свободи, визнані самою Конвенцією, були порушені: цивільні права та обов'язки виходять за межі прав і свобод, перелічених у ЄКПЛ. З іншого боку, стаття 13 зберігає всю свою цінність і важливість у випадках, коли порушені права не є цивільними обов'язками в розумінні практики страсбурзьких судів, а містяться в Конвенції.

Коли Страсбурзький суд, захоплений учасниками судового процесу після вичерпання національних засобів правового захисту, визначає контури права на доступ до правосуддя, він бере до уваги рішення судових органів держав-учасниць, які повинні виносити рішення з будь-якої правової проблеми, за винятком кількох обмежень, зазначених вище. Ситуація Суду Люксембургу зовсім інша, оскільки він може виносити рішення щодо доступу осіб до національного суду лише в контексті посилань на попереднє рішення та з питань, що стосуються права Співтовариства. У договорах Співтовариства не згадується про можливе право на суддю на національному рівні.

Саме відступаючи від загальних принципів права Співтовариства, Суд Європейських Співтовариств розробив власну судову практику щодо права на суддю, яка є інструментом для ефективного й одноманітного виконання права Співтовариства.

У певних випадках вторинне право Співтовариства накладає на національний суд умови функціонування для забезпечення правильного застосування правила Співтовариства[1]. Однак, найперше, це Суд Європейських Співтовариств, який у своїй судовій практиці в контексті посилань на попереднє рішення підкреслив важливу роль національних судових механізмів у ефективній імплементації правила Співтовариства з цінністю першості. У справі 106/77 Simmenthal [106/77] ECR 629 Суд наголосив, що обов'язок забезпечувати ефективність правила Співтовариства покладається на будь-який суд, який «має як орган держави-члена завдання захисту прав, наданих окремим особам законодавством Співтовариства». У силу розподілу повноважень, який існує між Співтовариством і його державами-членами, останні користуються великою свободою в організації своїх процедурних і спірних систем. Проте, згідно з усталеною судовою практикою Співтовариства, по-перше, для здійснення прав, що ґрунтуються на праві Співтовариства, держави-члени повинні запровадити процедури, не менш сприятливі, ніж процедури захисту прав, що ґрунтуються на національних положеннях; Це принцип рівного ставлення. З іншого боку, відповідно до принципу ефективності, ці процедури не повинні бути такими, що «практично унеможливлюють або надмірно ускладнюють здійснення тих прав, які національні суди зобов'язані захищати[2]». Остання формула свідчить про важливість, яку Суд надає доступу до національного правосуддя як засобу забезпечення дотримання законодавства Співтовариства.

---

[1] George Dellis, Le Droit au juge comme élément de la problématique sur la protection des droits fondamentaux au sein de l'ordre juridique communautaire, rapport au Groupe européen de droit public, Athènes, septembre 2000.

[2] CJCE, 33/76 et 45/76, « Rewe et Comet », 16 décembre 1976, Rec., p. 1989 et 2043 ; 611/79, « Denkavit italiana », 27 mars 1980, Rec., p. 1205; 199/82, « San Giorgio », 9 novembre 1983, Rec., p. 3595.

На підтримку цього твердження Суд ЄС був змушений звернутися до статей 6 та 13 ЄКПЛ як до вираження загального принципу права, який може бути застосований у праві Співтовариства. Рішення у справі Джонстона (справа 222/84, 15 травня 1986 року [1986] ECR 1651) є першою і, можливо, найяскравішою ілюстрацією того, як Суд Люксембургу використовує ЄСПЛ як вираз спільної юридичної спадщини, яка містить право на суддю. Це була ситуація дискримінації за ознакою статі у доступі до роботи в поліції Ольстера, що передбачало носіння вогнепальної зброї. Спочатку Суд послався на статтю 6 Директиви 76/207, яка покладає на держави-члени обов'язок упроваджувати у свої національні правові системи заходи, необхідні для того, щоб будь-яка особа, яка вважає себе жертвою дискримінації, могла відстоювати свої права в судах. Далі зазначається, що судовий контроль, запроваджений Директивою, «є вираженням загального принципу права, який лежить в основі конституційних традицій, спільних для держав-членів. Цей принцип також закріплений у статтях 6 та 13 ЄКПЛ ... Принципи, на яких ґрунтується ця Конвенція в контексті права Співтовариства, повинні бути враховані». У справі 222/86 Heylens, 15 жовтня 1987 року [1987] ECR 4097 є досить ідентичні формулювання щодо вимоги судового засобу правового захисту згідно з національним законодавством проти будь-якого національного рішення, яке може поставити під загрозу право громадянина Співтовариства на здійснення свободи пересування для працівників: «... ця вимога становить загальний принцип права Співтовариства, який випливає з конституційних традицій, спільних для держав-членів, і який закріплений у статтях 6 та 13 ЄКПЛ».

Хоча Суд Люксембургу посилається на певні положення ЄКПЛ і заявляє, що надихається ними, він бажає зберегти свою автономію: тлумачення, яке він приймає принципу доступу до правосуддя, не зовсім відповідає практиці Страсбурзького суду щодо статті 6 ЄКПЛ. Це особливо очевидно з огляду на сферу застосування. Відомо, що, згідно з практикою Європейського суду з прав людини, питання, які ніяк не можуть бути пов'язані з «обов'язками за законом», не підпадають під сферу застосування статті 6.1. Водночас, дуже велика кількість національних заходів,

що впроваджують право Співтовариства, є відповідальністю органів державної влади держав-членів і, як такі, більше схожі на адміністративні акти, ніж на зобов'язання цивільного характеру. У справі C-97/91 Oleificio Borelli [1992] ECR I, p. 6313 йшлося про відповідність законодавству Співтовариства висновку італійського державного органу, підготовчого акта, який, згідно з правилами італійського адміністративного провадження, не міг бути предметом позову про анулювання. Суд ЄС, посилаючись на попереднє рішення, постановив, що «вимога судового перегляду будь-якого рішення національного органу влади є загальним принципом права Співтовариства, який випливає з конституційних традицій, спільних для держав-членів, і який закріплений у статтях 6 і 13 ЄКПЛ». Прецедентне право Страсбурзького суду ніколи не розширювало сферу застосування статті 6.1 настільки, щоб зробити її застосовною до всіх спорів адміністративного характеру. Більше того, у цьому рішенні Суд ЄС, стаючи під прапор статті 6.1, дає право на апеляцію дуже передовому використанню, що ставить під сумнів обмеження, які випливають із внутрішнього адміністративного права Італії. Як зауважив генеральний адвокат Руїс-Харабо у своєму висновку у справі C-65/95 Shingara [1997] ECR I, с. 3343, пункт 75, «прецедентне право Суду піднесло право громадян на судовий захист до рангу важливої гарантії правового порядку Співтовариства. На відміну від статті 6 ЄКПЛ, вимога ефективного судового захисту у сфері Співтовариства не обмежується лише «цивільними правами», а поширюється на всі права, що випливають із права Співтовариства».

Суд Європейських Співтовариств намагався конкретизувати певні умови доступу до національного правосуддя та його функціонування як фактори ефективності застосування норми Співтовариства. Занепокоєний автономією та оскільки процесуальні умови часто є специфічними, Суд ЄС розробив власну судову практику з таких питань, як строк подання позову до суду (205-215/82, "Deutsche Miltontor", 21 вересня 1983 року, ECR, с. 2633; Справа C-208/90 Emmott [1991] ECR I, с. 4269, поставлена під сумнів у справі C-188/95 Fantask [1997] ECR I, с. 6783), умови звернення до тимчасових заходів

(справа C-213/89 Factortame [1989] ECR I, c. 2433) або можливість посилання на норми права Співтовариства в національному законодавстві за власною ініціативою (C-312/93 Peterbroeck, 24 грудня 1995 р., ECR, I, c. 4599; Об'єднані справи C-430 і 431/93 'Van Schijndel' [1995] ECR I, p. 4105). Однак, якби порушене питання перетиналося з проблемою, яку вже розглядав Страсбурзький суд, Люксембурзький суд, безумовно, не захотів би процитувати прецедентне право останнього «за аналогією», як він це зробив щодо порушення, але не національним судом, а судом першої інстанції, принцип, згідно з яким провадження має здійснюватися протягом розумного строку, передбачений статтею 6.1 ЄКПЛ (справа C-185/95 P, «Baustahgewebe GmbH v. Commission», 17 грудня 1998 року [1998] ECR I, c. 8417).

Право на судовий засіб правового захисту на національному рівні не визнається Судом Люксембургу як таке, а як необхідний наслідок ефективності права, що випливає з права Співтовариства. Для ілюстрації можна послатися на справу C-299/95 «Kremzow» [1997] ECR I, p. 2629, в якій Суд відмовився відповідати на питання, винесене на попереднє рішення про сумісність австрійського законодавства з правом на справедливий судовий розгляд, оскільки воно не підпадає під сферу дії права Співтовариства. З цієї точки зору обсяг права на звернення до суду, визнаного Судом Люксембургу в галузі права Співтовариства, можна порівняти з правом, гарантованим статтею 13 ЄКПЛ у разі порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією.

Навіть якщо Суд справедливості формулює вимогу права на суд не як основоположне право, а як наслідок ефективності права Співтовариства, очевидно, що ця вимога та спосіб, у який вона застосовується на практиці, вплинули на національні судові механізми; судова практика Суду ЄС мала дуже позитивний вплив на судовий захист осіб, у тому числі в чисто національному праві. Зі свого боку, Європейський суд з прав людини, спираючись на статтю 6.1, визнає, що право на суддю є основоположним правом і черпає з нього весь свій потенціал, але в межах матеріального поля, яке має певні межі.

Тоді, коли Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод була розроблена молодою Радою Європи, ідея надання особам доступу до міжнародної судової зали була абсолютно новою і, здавалося, могла працювати лише за умови жорсткого регулювання. Фактично, за початкової системи заяви – міждержавні чи індивідуальні – надсилалися до Європейської комісії з прав людини, досудового та фільтруючого органу. У той час як заяви між державами були де-юре, заяви окремих осіб були прийнятними лише за умови, що держава-відповідач підписала факультативну декларацію про прийняття права на індивідуальне клопотання, передбаченого статтею 25 початкового тексту Конвенції. Звернення до Суду відбувалося лише у виняткових випадках; справа найчастіше вирішувалася на стадії прийнятності або по суті, або Комісією, яка прагнула досягти мирного врегулювання, або Комітетом міністрів Ради Європи, політичним органом, але який відігравав квазісудову роль. Функціонування цієї наднової системи непрямого доступу до міжнародного правосуддя почалося повільно: до Комісії дуже часто зверталися з проханням виносити рішення про неприйнятність, а Європейський суд з прав людини виніс своє перше рішення («Лоулесс проти Ірландії») лише 14 листопада 1960 року.

З тих пір механізм відточувався і масштабувався. По-перше, все більше держав визнають механізм індивідуального оскарження, а також юрисдикцію Суду. По-друге, після падіння Берлінської стіни і завершення розділу Європи різко зросла кількість держав-учасниць Ради Європи та Європейської конвенції з прав людини: у 2000 році їх було сорок одна, до приєднання Вірменії та Азербайджану. Нарешті, ЄСПЛ стає все більш відомим і використовується в залах судових засідань європейських держав, де розгляд звернення до влади Страсбурга стає нормальним рефлексом. Кількість індивідуальних заявок різко зросла, незважаючи на те, що Комісія продовжувала визнавати в середньому прийнятність лише однієї з восьми заявок[1].

[1] Jean-Paul Costa, La Protection des droits de l'homme par le juge européen, au Groupe européen de droit public, Athènes, septembre 2000.

Інституційна система, яка функціонує з 1ер Листопад 1998 року, дата набрання чинності Протоколом No 11 до ЄСПЛ, був глибоко оновлений: Комісія зникла; Комітет міністрів Ради Європи тепер виконує лише роль нагляду за виконанням судових рішень. Доступ учасників судового процесу до Суду, який став постійним, тепер є прямим доказом певної зрілості цієї наднаціональної системи правосуддя в європейському контексті. Ці поправки аж ніяк не уповільнюють приплив заяв, зокрема тому, що держави-учасниці зобов'язані визнавати як право індивідуального оскарження, так і обов'язкову юрисдикцію Суду. У 1999 році було зареєстровано 8 400 індивідуальних заявок, а в 2000 році очікується близько 10 000 заявок, тобто десятикратне зростання за одинадцять років (близько 1 000 заявок, зареєстрованих у 1989 році). Щороку Суд виносить тисячі рішень про недопустимість і сотні рішень по суті. Залучення учасників судового процесу до Страсбурзького судді - добра справа для захисту прав людини. Але аналіз повинен бути уточнений залежно від походження окремих дій. Однак Суд, жертва власного успіху, ризикує бути швидко перевантаженим справами і не в змозі зупинити тенденцію до збільшення термінів судового розгляду; Тоді було б необхідно, за словами уповноважених свідків, розглянути реформу реформи.

Безсумнівно, що страсбурзький суддя не відмовиться від своєї давньої та послідовної лінії «розсудливої сміливості» у питаннях прийнятності. З дуже багатої судової практики щодо допустимості індивідуальних дій можна залишити дві ілюстрації. Згідно зі статтею 34 (ex article 25), особа, яка звертається до Суду, повинна мати можливість довести, що вона «жертва» порушення Конвенції. У найзагальнішому випадку саме конкретне застосування національного положення до особи є причиною порушення Конвенції та виправдовує індивідуальне застосування. Проте у деяких випадках Комісія та Суд погодилися з тим, що особа може претендувати на статус потерпілої особи винятково через існування законодавства, що суперечить Конвенції, наслідки якого вона особливо, ймовірно, зазнає, незалежно від будь-якого фактичного застосування. Саме таке рішення прийнято у справі "Даджен" (22 жовтня 1982 року, серія A, No 45), що стосувалася в Північній Ірландії

кримінального покарання за гомосексуальні стосунки в приватному житті між повнолітніми особами, які дали на це згоду. Крім того, Комісія вже давно визнала, що видворення або екстрадиція можуть порушити проблему за статтею 3 Конвенції, якщо існують серйозні підстави вважати, що особі, про яку йдеться, загрожує небезпека бути підданою катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню в державі призначення; Тому він прийняв поняття потенційної жертви. Суд погодився з цією доктриною у справі «Sœring v. Сполучене Королівство" (7 липня 1989 року, серія A, No 161) "з огляду на серйозність і непоправний характер страждань, які, як стверджувалося, були ризиковані".

Ще одним аспектом, який заслуговує на згадку, є вимога вичерпання вітчизняних засобів захисту. Стаття 35 (колишня стаття 26) передбачає, що «Суд може бути вилучений лише після вичерпання місцевих засобів правового захисту, як це розуміється відповідно до загальновизнаних принципів міжнародного права». Суд і Комісія вимагають вичерпання лише тих засобів правового захисту, які не лише доступні заінтересованим особам, але й є адекватними та ефективними, тобто здатними забезпечити ефективний засіб правового захисту («Stögmuller v. Germany» («Stögmuller v. Germany»), 10 листопада 1969 року, серія A, No 29). Крім того, як зауважує Жерар Коен-Джонатан [1], правило вичерпання національних засобів правового захисту не повинно становити необґрунтованої перешкоди, яка внаслідок своєї тривалості або складності завадила б жертві порушення Конвенції мати своєчасний доступ до Суду. Саме ця точка зору переважала в рішенні у справі «Salmouni v. Франція»: зіткнувшись із серйозним твердженням про катування під час перебування під вартою в поліції, скарги заявника, зокрема його скарга на участь у провадженні як цивільний сторона, були ускладнені надмірно повільним темпом розслідувань, які мали б бути проведені, внаслідок чого вичерпання засобів правового захисту у цій

[1] Gérard Cohen-Jonathan, Aspects européens des droits fondamentaux, Montchrestien, 2e éd., 1999

справі більше не відповідало своїй основній меті, Іншими словами, надати національним судам засоби для виправлення стверджуваного порушення, а отже, вже не було необхідності.

В цілому, незважаючи на те, що все ще існує велика кількість рішень про неприйнятність, що відображають іноді неусвідомлену нерішучість учасників судового процесу, Комісія та Суд, своїм тлумаченням умов прийнятності, сприяли розширенню сфери захисту прав системою Конвенції.

Безумовно, необхідно адаптувати судовий апарат Співтовариства до вимог, що випливають з права на ефективний судовий захист, закріплених у ЄКПЛ та загальних принципах права Співтовариства. Це вимагає серйозних структурних реформ, в контексті яких умови прямого доступу окремих осіб та об'єднань до судді законності Співтовариства, можливо, можна розглядати по-іншому. Але в просторі, де повноваження накладаються одна на одну, право на справедливість, безумовно, не є правом, яке можна розвивати нескінченно. Наприклад, у той час, коли ми розглядаємо можливість включення Хартії основних прав до Договору про Європейський Союз, чи повинні ми передбачити спрощене звернення до Суду ЄС для осіб, натхненних іспанським ампаро, чи ми повинні уявити звернення від Суду ЄС до ЄСПЛ, щоб гарантувати, що в європейському просторі Страсбурзький суд завжди є остаточним суддею щодо основних прав, закріплених у Європейському Союзі? Конвенція? Відповіді, безумовно, слід уточнювати, черпаючи натхнення з правила розуму. Нашим європейським виборцям було б добре замислитися над артикуляцією між національним та європейським рівнями, між Страсбурзькою та Люксембурзькою системами. Відкривати всі можливості для будь-якої людини на будь-якому рівні – значить нехтувати принципом реальності.

5.2. **Доступ до правосуддя осіб, які перебувають в економічно несприятливому стані**

Вільний доступ до правосуддя гарантується кожній людині, незалежно від її соціального статусу чи економічного становища. Це основоположне право розглядається як одна з головних опор верховенства права та гідності кожної людини.

Безоплатна правова допомога є життєво необхідним інструментом забезпечення дотримання основоположного права на доступ до правосуддя та має першочергове значення для захисту прав громадян у демократичному суспільстві. Необхідно, щоб учасник судового процесу мав реальний та ефективний доступ до суду та реальну можливість представити ту справу, яку він бажає представити. Це означає, що у випадках, коли кошти учасника судового процесу не дозволяють йому залучити адвоката, такому учаснику судового процесу має бути надана (безкоштовна) правова допомога.

Забезпечення ефективного застосування основоположного права на справедливий суд починається з вільного доступу до правосуддя з використанням юридичних консультацій, які, у разі необхідної економічної неспроможності, повинні фінансуватися компетентними державними службами, щоб запобігти беззахисності будь-якої особи. Захист має бути спарвді ефективним і реальним, а не лише формальним. Намагаючись оцінити або захистити чиїсь права, їм не можна відмовляти у праві на справедливий суд через відсутність фінансових можливостей.

Контекст нинішньої світової економічної кризи впливає на всі аспекти життя суспільства, а також має безпосередній вплив на (безкоштовну) правову допомогу. Феномен зростання імміграції, збереження терактів тощо підсилює репресивні заходи в цьому контексті. Це порушує право на доступ до (безкоштовної) правової допомоги.

Полегшення доступу до правосуддя шляхом установлення мінімальних правил щодо (безкоштовної) правової допомоги передбачає виявлення та закріплення мінімальних процесуальних гарантій: доступ до юридичних консультацій, як до, так і під час судового розгляду; вільний доступ до усного та письмового перекладу; забезпечення того, щоб особам, які не здатні розуміти або дотримуватися процедур, приділялася належна увага; право на спілкування, зокрема з консульськими установами у випадку підозрюваних іноземців; інформування підозрюваних осіб про їхні права, навіть шляхом установлення в якості доброї практики повідомлення документа під назвою «Лист про права», зміст якого має бути запропонований

адвокатами через Департамент координації правової допомоги (DCAJ) Національної спілки адвокатів Румунії (UNBR).

Важливим є також вітчизняна правова традиція, яка має бути врахована при правильній реалізації права на (безоплатну) правову допомогу як форму правової допомоги, а також еволюція систем (безкоштовної) правової допомоги в європейських країнах, яка має популяризуватися через Координаційний відділ правової допомоги UNBR.

Не можна ігнорувати той факт, що однією з основних відмінностей між європейськими системами надання (безкоштовної) правової допомоги є адміністрування системи правової допомоги через державу (через здійснення юстиції), на відміну від надання (безкоштовної) правової допомоги шляхом делегування (через Ради адвокатів), але з наглядом державного органу.

Збільшення кількості справ, у яких потрібна (безкоштовна) правова допомога, призвело до посилення тиску на кількість судових процесів і адміністрування бюджетів, виділених на (безкоштовну) правову допомогу. Будь-який кризовий період, наприклад, той, що характеризується посиленням міжнародного тероризму, серйозно впливає на права громадян, у тому числі на право на доступ до правосуддя за консультацією з адвокатом! Зазначено, що (безоплатна) правова допомога все ще ігнорує деякі основні правові та соціальні сфери, не досягаючи прогресу в її регулюванні, і розроблено безліч правових інструментів, які не гарантують прав осіб у цьому відношенні.

Систему (безкоштовної) правової допомоги належить розуміти в тому сенсі, що спеціальний закон надає техніко-правовому поняттю «правова допомога», яке включає юридичні консультації, захист і представництво, що надаються фахівцями в галузі права, щодо яких закон визнає таку компетенцію, а саме адвокатами.

Існують і інші постачальники допомоги знедоленим, такі як міжнародні та національні організації, але закон виключає створення й організацію таких суб'єктів у Румунії, які мають таку мету або об'єкт діяльності, при недотриманні або навмисному незнанні Закону No. 51/1995 за організацію та здійснення професії адвоката.

Право на доступ до правової допомоги (безкоштовно) через консультацію або допомогу адвоката, що ґрунтується на концепції універсального захисту, визнається за кожним, незалежно від місця проживання чи громадянства, і має охоплювати всі сфери правового втручання в суди або будь-який альтернативний орган вирішення спорів (АВС).

У зв'язку з сучасним станом застосування цих принципів на практиці наголошуємо, що це право має передбачати саме досудове консультування, яке полягає, зокрема:

а) інформацію про можливе використання схеми (безкоштовної) правової допомоги, яка може бути безкоштовною залежно від випадку, а також про зміст та обсяг такого права;

б) допомога для легалізації типових форм заяв про надання правової допомоги (безкоштовно);

в) розгляд заяви про надання (безоплатної) правової допомоги - чи буде вона прийнята чи ні;

г) висування або відмова у призначенні адвоката на посаду адвоката, який надає (безоплатно) допомогу. Відмова завжди носить тимчасовий характер і не завдає шкоди подальшому розгляду апеляції, яку, згідно з нормативними актами, заявник може сформулювати з метою перевірки обґрунтованості та законності відмови. віднесення запиту до передбаченої законом схеми (безкоштовної) правової допомоги завжди має бути вмотивованим;

д) оцінка наслідків запиту щодо обмеження дій, які можуть бути вжиті, призупинення поточних процедур тощо;

е) будь-який вид процедури - навіть якщо втручання адвоката не є обов'язковим - перед будь-яким судовим або адміністративним органом, включаючи звичайні та позачергові апеляції, а також виконання судових рішень і рішень;

є) дотримання принципу єдності захисту: один і той же адвокат виступає на всіх стадіях провадження і в можливих допоміжних справах, в певних областях, визначених адвокатурою;

ж) охоплення різних сторін у провадженні;

з) позасудові рішення та ADR (альтернативні органи вирішення спорів) для вирішення конфліктів;

и) втручання другого адвоката в судові процеси виняткової важливості та/або тривалості;

і) вільний вибір захисника, що гарантує незалежність адвоката від суддів і прокурорів і гарантує довіру між клієнтом і адвокатом, між адвокатами, які перебувають на обліку з правовою допомогою; Це важливо, зокрема, у кримінальних справах.

Допомога адвоката експертів також необхідна, якщо сторона захисту вимагає технічного висновку.

Іноді правова допомога передбачає також реалізацію права на усний та письмовий переклад. Це право має бути гарантоване не лише для процесуальних дій, у які бенефіціар має втручатися, а й для того, щоб він був повністю обізнаний про хід подій та у спілкуванні з адвокатом.

Нарешті, адвокат втручається, щоб отримати на підставі закону звільнення від додаткових витрат: Особи, які фінансово нижчі за порогові значення, встановлені національним законодавством, повинні мати доступ до судів, будучи звільненими від додаткових витрат, таких як реєстраційні збори, публікації (оголошення), податкове навантаження, витрати на подання юридичних документів, транспорт та інші.

У транскордонних випадках, незважаючи на те, що існує горизонтальний стандарт, який залишає певну свободу для держав-членів для більш сприятливих положень, іноді також необхідні додаткові витрати:

- витрати на другого адвоката - подвійний захист - до тих пір, поки це необхідно для захисту бенефіціара або до тих пір, поки відкритий судовий розгляд або процесуальна стадія в двох і більше європейських країнах;

- усний та письмовий переклад документів;

- на проїзд бенефіціара, який повинен постати перед владою держави-члена, а також витрати на проїзд його адвоката;

- витрати, пов'язані з наслідками судового рішення, винесеного в державах-членах, пов'язаного зі спором.

Обговорення економічного аспекту не може бути уникнене, доки це право потребує належного фінансування, без якого – або у разі його скорочення – не можуть бути досягнуті ефективні результати при наданні таких фундаментальних

соціально-правових послуг для європейських громадян і суспільства в цілому.

Якщо забезпечення ефективного захисту основних прав громадян здійснюється за певну ціну, несправедливість і людські страждання, які виникнуть унаслідок їх відсутності, будуть неоціненними.

Національна система права, заснована на гарантіях, що забезпечує права і свободи особистості, визнані демократичними державами за принципом верховенства права, та інститути, що займаються ефективною реалізацією гарантій, повинні бути забезпечені змістом і ресурсами, необхідними для гарантування їх практичної ефективності.

Першочерговими заходами є:

- визнання прав та процедур доступу до їх капіталізації;
- правильне адміністрування існуючої системи;
- підвищення якості ефективної оборони.

1. Для забезпечення права на (безоплатну) правову допомогу система визнання та надання права має бути доступною, простою та ефективною.

Застосування електронного адміністрування (електронного управління) щодо надання правової допомоги є обов'язковим

Запит на правову допомогу можна подати через захищену веб-сторінку, яка безпосередньо надає інформацію й економічне моделювання. Заявник може заповнювати анкети через інтернет. Петиціонери, які володіють електронним підписом, що відповідає законодавчим нормам, можуть ідентифікувати та керувати будь-якою необхідною документацією з повною юридичною силою через Інтернет (наприклад, отримання копії податкової декларації, сімейна ситуація тощо).

Цей варіант електронної форми через захищену мережу не замінить, з самого початку традиційних форм і процедур, а скоріше буде додатковим варіантом - ефективним і дешевшим з погляду фінансової економії, людських ресурсів і навколишнього середовища.

У довгостроковій перспективі має бути створена міжопераційна система на рівні Координаційного відділу правової допомоги UNBR, система, яка повинна включати суди, різні державні служби та адвокатські асоціації.

Як інструмент для цієї мети також може бути використаний у майбутньому інформаційний портал для громадян, економічних агентів, адміністрацій, а також представників юридичних професій, який також охоплюватиме інформаційні інструменти щодо (безкоштовної) правової допомоги та ADR (альтернативних органів вирішення спорів).

На другому етапі на порталі має бути розміщено низку сервісів, які могли б містити електронне адміністрування (безкоштовної) правової допомоги, безпечну комунікацію між адвокатами, які беруть участь у судових процесах, для обміну думками, комунікацію передового досвіду тощо, пошукову систему адвоката для громадян, які не відповідають вимогам щодо надання (безкоштовної) правової допомоги та навіть створення електронного майданчика для проваджень, у яких вони беруть участь Адвокати.

2. Необхідно розвивати важливу роль адвокатури у процедурі (безкоштовної) правової допомоги, деонтологічний нагляд, що здійснюється адвокатурами та УНБР по відношенню до своїх членів, у тому числі шляхом контролю якості послуг, що пропонуються адвокатами.

Адвокати були і є важливим елементом захисту права на доступ до правосуддя, коли воно не може бути реалізоване громадянином, шляхом надання правової допомоги в рамках (безкоштовної) правової допомоги.

Важливість доступу до правосуддя, професійної таємниці та незалежності адвокатів – це гарантії, що забезпечують ефективність реалізації цього права.

Учасники судового процесу, які прагнуть отримати доступ до правосуддя, потребують негайного доступу до компетентних і професійних порад і вказівок з самого початку процесу. Цього можна досягти тільки шляхом надання грамотної та добровільної професійної допомоги з першого моменту появи юридичної справи і до кінця всього процесу.

Адвокати відіграють важливу роль у наданні інформації про (безкоштовну) правову допомогу. Кодекс етики CCBE гласить, що «адвокат повинен інформувати клієнта про наявність (безкоштовної) правової допомоги, де це доречно» (Стаття 3.7.2.).

Правова освіта, включаючи програми підвищення кваліфікації, зміцнює правові навички, підвищує обізнаність з питань етики та прав людини, навчає адвокатів поважати, захищати та просувати права та інтереси своїх клієнтів, а також підтримувати належне здійснення правосуддя у зв'язку зі змінами в законодавстві, юриспруденції та правовій доктрині.

Адвокати, які займаються наданням (безкоштовної) правової допомоги, також повинні отримувати вигоду від навчання, що фінансується державою, оскільки вони є ключовими суб'єктами у здійсненні правосуддя та першими людьми, з якими вступають у контакт учасники судового процесу.

Адвокати повинні бути в рівних умовах з суддями та прокурорами в частині державного фінансування підготовки практикуючих юристів у законодавчих сферах (як матеріального, так і процесуального права). Така підготовка може проводитися спільно через існуючі навчальні органи. Організація такого навчання, яке, тим не менше, має бути факультативним, має повністю поважати незалежність адвокатів.

Важливо, що навчальні програми з європейського права та права ЄС також передбачають адвокатів, а не зосереджуються лише на суддях та прокурорах. Політичні пріоритети повинні супроводжуватися відповідними фінансовими ресурсами, в тому числі для професійної підготовки адвокатів, які виконують державні завдання!

Держава повинна підтримувати адвокатські об'єднання (у тому числі шляхом надання фінансової підтримки) у безперервній підготовці та професійній підготовці адвокатів, які займаються наданням та наданням (безкоштовної) правової допомоги з метою забезпечення надання (безоплатної) правової допомоги на найвищих можливих стандартах.

3. Департамент координації правової допомоги при UNBR повинен ужити конкретних заходів для досягнення чітких цілей політики юридичної професії в цій галузі:

а) розглядання (безкоштовної) правової допомоги як основоположного права, що гарантує доступ до правосуддя та дозволяє здійснювати реальний та ефективний захист, а не лише формальний захист, який має бути наданий кожному, незалежно від місця проживання чи громадянства; (безоплатна)

правова допомога повинна розглядатися як першочергова процесуальна гарантія;

b) створення бюджетних ліній, здатних забезпечити розвиток ефективної системи (безкоштовної) правової допомоги та підтримку Рад адвокатів, у тому числі шляхом нагляду з боку Координаційного відділу правової допомоги UNBR, з метою досягнення цієї мети;

в) приділення особливої уваги наданню допомоги підозрюваним (підозрюваним) з вразливих груп, профілактичній діяльності, що проводиться в таких групах з метою знання і розуміння законів;

г) надання правової допомоги (безкоштовно) для всіх правових сфер, юрисдикцій та ADR (альтернативних органів вирішення спорів), у тім числі допомогу адвоката на всіх стадіях провадження, а також за допомогою експертів, перекладачів, а також покриття витрат, що вимагаються організацією цієї діяльності;

д) передача та сприяння вільному доступу громадян до необхідної інформації про те, як вони можуть скористатися (безкоштовною) правовою допомогою;

f) сприяння електронному адмініструванню (безкоштовної) правової допомоги заявниками, а також забезпеченню оперативної сумісності державними службами;

g) висвітлення та популяризація в публічному просторі важливої ролі адвокатів у провадженнях щодо (безкоштовної) правової допомоги, а також висвітлення ролі рад адвокатів у нагляді за дотриманням етики та якістю послуг;

з) сприяння спеціальній професійній підготовці адвокатів, які надають послуги в рамках правової допомоги (безкоштовно).

ТЕМА 6. ЄВРОПЕЙСЬКЕ РОЗУМІННЯ ЕФЕКТИВНОГО ТА СПРАВЕДЛИВОГО СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

6.1. Поняття й елементи справедливого судового судочинства.

6.2. Ефективність судового процесу: поняття, зміст, значення.

6.3. Якість судових рішень, як невід'ємна умова якості правосуддя.

6.4. Поняття та критерії оцінки розумних строків.

6.1. Поняття й елементи справедливого судового судочинства

Концепція справедливого суду є центральною основою будь-якої демократичної правової системи. Цей принцип, закріплений у низці міжнародних текстів, зокрема у статті 6 Європейської конвенції з прав людини, гарантує кожному учаснику судового процесу право бути засудженим в умовах, що зберігають його основні права. В умовах суспільного та технологічного розвитку ця концепція адаптується та трансформується, порушуючи нові правові проблеми. Між захистом індивідуальних свобод та судовою ефективністю справедливий судовий розгляд залишається крихким балансом, якого належить підтримувати в наших сучасних суспільствах, де справедливість і швидкість повинні співіснувати, не завдаючи шкоди одне одному.

Концепція справедливого суду сягає своїм корінням у давню юридичну традицію, що сягає глибоких часів. Уже у Стародавній Греції визнавалися такі принципи, як протиріччя і рівність партій. Однак саме з прийняттям Великої хартії вольностей 1215 року в Англії почало формуватися сучасне уявлення про справедливий суд із твердженням, що ніхто не може бути засуджений без суду.

Протягом століть це поняття значно збагатилося, особливо завдяки великим демократичним революціям. Декларація прав людини і громадянина 1789 р закріпила кілька основоположних принципів, таких як презумпція невинуватості та законність

правопорушень і покарань. Але саме після жахів Другої світової війни право на справедливий суд стало неминучим міжнародним стандартом.

Загальна декларація прав людини 1948 року в статті 10 стверджує, що «кожен має право в повній рівності на те, щоб його справа була справедливо і публічно розглянута незалежним і безстороннім трибуналом». Це формулювання було підхоплено й уточнено в ряді наступних міжнародних текстів, зокрема в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р і Європейській конвенції з прав людини 1950 року.

Стаття 6 ЄКПЛ на сьогодні є найбільш усеосяжним юридичним довідником щодо справедливого судового розгляду в європейському просторі. У ній говориться, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд справи незалежним і безстороннім судом протягом розумного строку». Цей основоположний текст породив багату судову практику Європейського суду з прав людини, який поступово уточнює контури цього поняття.

У французькому національному законодавстві право на справедливий судовий розгляд має конституційну цінність, Конституційна рада пов'язала цей принцип з правами захисту та правом на ефективний судовий засіб правового захисту. Кримінальний процесуальний кодекс і Цивільний процесуальний кодекс установлюють процесуальні гарантії, які випливають з них.

Ця прогресивна правова конструкція дозволила домогтися появи загального зводу загальновизнаних принципів, залишивши при цьому державам певну свободу розсуду при їх реалізації. Сьогодні справедливий суд є не лише фундаментальним правом учасників судового процесу, а й реальним показником демократичної якості судової системи.

Право на справедливий суд не може бути зведене до абстрактної формули, а розбите на кілька конкретних гарантій, яких необхідно дотримуватися протягом усього судового процесу. Ці компоненти утворюють єдине ціле, спрямоване на захист прав учасників судового процесу щодо судової влади.

Перша принципова вимога стосується органу, відповідального за здійснення правосуддя. Суд повинен бути

створений законом і давати всі гарантії незалежності від інших влад, в тому числі і виконавчої. Ця незалежність проявляється як на інституційному рівні (спосіб призначення суддів, безпека перебування на посаді), так і на функціональному рівні (відсутність зовнішнього тиску).

Неупередженість є необхідним наслідком незалежності. Вона має суб'єктивний вимір (відсутність особистої упередженості з боку судді) та об'єктивний вимір (видимість неупередженості в очах розумного спостерігача). Страсбурзький суд розробив велику судову практику з цього питання, санкціонуючи, наприклад, ситуації, коли один і той же суддя втручається на різних стадіях провадження.

Принцип змагальності передбачає, що кожна сторона може взяти до відома аргументи і докази, наведені її опонентом, і має можливість відповісти на них. Цей принцип поширюється на всі етапи процедури і стосується всіх елементів, які можуть вплинути на рішення судді.

З іншого боку, рівність сторін передбачає, що кожна сторона має розумну можливість представити свою позицію в умовах, які не ставлять її в значне невигідне становище по відношенню до опонента. Ця умова може вимагати позитивних заходів для відновлення балансу сил, таких як правова допомога бідним або допомога перекладача для людей, які не володіють мовою процесу.

Право бути поінформованим про характер і причину звинувачення

Доступ до файлу й експонатів

Право на подання доказів і свідчень

Право на оскарження протилежних доказів

Права захисту складають сукупність гарантій, які особливо захищені у кримінальних справах. До них належать право на захисника на ранній стадії провадження, право зберігати мовчання та не свідчити проти себе, а також презумпція невинуватості.

Європейська судова практика значно посилила ці права протягом останніх десятиліть, зокрема завдяки рішенням у справах «Салдуз проти Туреччини» (2008) та «Бруско проти Франції» (2010), які закріпили право на допомогу адвоката з

моменту взяття під варту поліцією. Ці події змусили багато держав, включаючи Францію, реформувати свої кримінальні процедури, щоб привести їх у відповідність до цих вимог.

Відкритість судового розгляду є основоположним запобіжником від свавілля. Це дозволяє громадській думці контролювати функціонування системи правосуддя та сприяє збереженню довіри до судових інституцій. Винятки все ж передбачені, зокрема для захисту приватності сторін або громадського порядку.

Винесення рішення протягом розумного строку є ще одним важливим аспектом справедливого судового розгляду. Занадто повільне правосуддя може означати відмову в правосудді, особливо у кримінальних справах, де тривала невизначеність щодо долі підсудного є значним психологічним випробуванням. Оцінка обґрунтованості затримки залежить від кількох факторів, таких як складність справи, поведінка заявника та поведінка компетентних органів.

Концепція справедливого суду зазнала значних змін завдяки динамічному її тлумаченню національними та наднаціональними судами. Така багата судова практика дозволила адаптувати загальні принципи до конкретних реалій та викликів сьогодення.

Провідну роль у цій юриспруденційній конструкції відіграє Європейський суд з прав людини. З часу винесення основоположного рішення у справі «Голдер проти Сполученого Королівства»[1] у 1975 році, яке закріпило право на доступ до суду як неявний компонент статті 6, Суд продовжує збагачувати свою судову практику. Цілеспрямоване тлумачення, якому вона віддає перевагу, має на меті зробити гарантії справедливого судового розгляду «конкретними й ефективними», а не «теоретичними та ілюзорними».

Серед суттєвих зрушень – поступове розширення сфери застосування статті 6. Спочатку право на справедливий судовий розгляд обмежувалося спорами про цивільні права й обов'язки

[1] Holder v Holder [1968] Ch. 353 (08 December 1967)URL: https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/D-000-1348?contextData=(sc.Default)&transitionType=Default&firstPage=true

та кримінальними звинуваченнями, а потім поширилося на певні адміністративні та дисциплінарні провадження. Страсбурзький суд розробив автономні критерії для класифікації проваджень як «кримінальних» у розумінні Конвенції, незалежно від класифікацій, прийнятих у національному законодавстві.

Рішення у справі «Кресс проти Франції»[1] (2001) є чудовим прикладом такого еволюційного підходу. Критикуючи участь урядового комісара в засіданнях Державної ради Франції, Суд нав'язав вимогливу концепцію рівності озброєнь, що призвело до реформування старої практики. Подібно рішення у справі «Боргерс проти Бельгії[2]» (1991) поставило під сумнів традиційну роль Генерального адвоката в Касаційному суді.

У судовій практиці щодо безсторонності судів відбулися значні зміни, зокрема у рішенні у справі «Пірсак проти Бельгії»[3] (1982 р.), в якому було проведено розмежування між суб'єктивною й об'єктивною безсторонністю. Це розмежування дозволило зрозуміти ситуації, коли без особистої упередженості сама структура провадження може породити законні сумніви щодо безсторонності суду.

У сфері прав захисту європейська судова практика поступово посилила гарантії, що даються обвинуваченим. Рішення у справі «Джон Мюррей проти Сполученого Королівства»[4] (1996) роз'яснило межі права на мовчання, а рішення у справі «Салдуз проти Туреччини»[5] (2008) закріпило право на захисника з перших допитів у поліції.

Національні суди, зокрема Конституційна рада та Касаційний суд Франції, внесли ці зміни у власну судову практику. Так,

---

[1] Affaire Kress c. France. Requête no 39594/98 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-64069

[2] Affaire Borgers c. Belgique. Requête no12005/86 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62276

[3] Case of Piersack v. Belgium [1 Oct 1982] [EN] the European Court of Human Rights [Application No. 8692/79] URL: https://cambodia.ohchr.org/en/rule-of-law/case-piersack-v-belgium-1-oct-1982-en-european-court-human-rights-application-no-869279

[4] Affaire John Murray c. Royaume-Uni. Requête no 18731/91 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62539

[5] Affaire Salduz c. Turquie. Requête no 36391/02 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89894

першочергове питання конституційності процедури дозволило засудити низку законодавчих положень, які визнані такими, що суперечать правам захисту, про що свідчить рішення від 30 липня 2010 року про взяття під варту поліцією.

Ця юридична конструкція не обійшлася без напруженості. Деякі держави іноді чинять опір тлумаченню, які вважаються занадто широкими, посилаючись на свою національну межу розсуду або специфіку своїх правових систем. Цей спротив призвів до плідного діалогу між національними та європейськими суддями, що допомогло поступово уточнити контури справедливого суду.

Право на справедливий суд сьогодні стикається з багатьма викликами, які ставлять під сумнів його ефективну реалізацію у швидкомінливому правовому та суспільному контексті. Ці сучасні проблеми потребують постійної адаптації традиційних процесуальних гарантій.

В умовах сучасних викликів концепція справедливого суду зазнає глибокої трансформації, яка виходить за рамки простої технічної адаптації. Відбувається справжня реконцептуалізація, яка інтегрує нові виміри та реагує на зміну соціальних очікувань.

Перша важлива тенденція стосується розширення часових рамок справедливого судового розгляду. Традиційно зорієнтований на етап судового розгляду, цей закон тепер поширюється на підготовчі етапи, а потім – на виконання рішень. Це розширення відображає більш інтегрований підхід до судового процесу, визнаючи, що гарантії справедливості повинні пронизувати весь судовий процес.

Рішення у справі «Мурен проти Німеччини» [1] (2009) ілюструє цей розвиток подій, вимагаючи, щоб процедури контролю за досудовим ув'язненням повністю відповідали гарантіям статті 6. Аналогічно, рішення у справі «Горнсбі проти Греції» [2] (1997) закріпило право на ефективне виконання

---

[1] Case of Mooren v. Germany. Application no. 11364/03 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93528

[2] Affaire Hornsby c. Grèce. Requête no 18357/91 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62579

судових рішень як складову справедливого судового розгляду, вважаючи, що судове рішення буде ілюзорним, якщо воно залишиться мертвою буквою.

Друга суттєва подія стосується появи більш змістовної концепції справедливого суду. Окрім формальних процесуальних гарантій, суди дедалі більше цікавляться внутрішньою якістю судового рішення. Тому, мотиви рішень підлягають детальному аналізу, про що свідчить рішення у справі «Такскет проти Бельгії»[1] (2010 р.), яке спонукало кілька європейських країн реформувати свої судові системи присяжних.

Такий змістовний підхід також проявляється у зростаючій вимозі пропорційності при здійсненні правосуддя. Тимчасові заходи, дисциплінарні стягнення або винесені вироки повинні відповідати імперативу необхідності та адекватності, який збагачує традиційну концепцію справедливого судового розгляду.

Розвиток альтернативного вирішення спорів є третьою важливою тенденцією. Медіація, примирення, арбітраж – ці процедури множаться, порушуючи питання про застосування гарантій справедливого судового розгляду в цих менш формалізованих умовах. Європейська судова практика поступово уточнила, що використання цих альтернативних методів не повинно означати відмову від фундаментальних гарантій.

Нарешті, спостерігається зростаюча інтернаціоналізація стандартів справедливого судового розгляду. Національні, міжнародні та наднаціональні суди підтримують постійний діалог, який сприяє циркуляції стандартів і появі загального набору гарантій. Цей феномен проявляється, зокрема, через перехресні посилання між Європейським судом з прав людини, Судом Європейського Союзу та національними судами.

Таке перехресне запліднення сприяє поступовій гармонізації судових процедур зі збереженням специфіки національних

[1] Case of Taxquet v. Belgium. Application no. 926/05 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101739

правових традицій. Рішення у справі «Кромбах проти Франції»[1] (2001) ілюструє цю динаміку, оскільки Суд Люксембургу використав прецедентне право Страсбурга, щоб відмовити у виконанні рішення, винесеного з порушенням прав захисту.

Розвиток перехідного правосуддя в постконфліктних суспільствах пропонує ще одне поле експериментів для оновленої концепції справедливого суду. Як можна узгодити традиційні вимоги справедливості з цілями національного примирення та врегулювання масштабних судових процесів? Міжнародні трибунали та комісії правди і примирення розробили інноваційні підходи, які збагачують глобальну рефлексію про справедливий суд.

Ці події свідчать про надзвичайну життєздатність концепції справедливого суду, здатної адаптуватися до соціально-правових перетворень зі збереженням свого фундаментального стрижня. Вони запрошують нас думати про це право не як про фіксований набір формальних гарантій, а як про динамічний принцип, що служить більш доступній, зрозумілішій і гуманнішій справедливості.

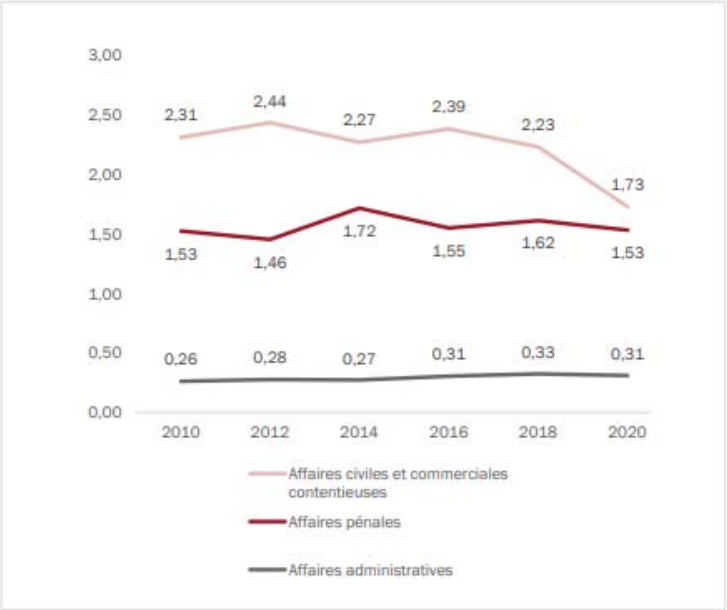
6.2. Ефективність судового процесу: поняття, зміст, значення

Рада Європи оприлюднила звіт за 2022 рік з питань ефективності та якості правосуддя[2]. Ефективність судів і прокуратури залишається одним із основних стовпів поваги до верховенства права та визначальним фактором справедливого судового розгляду, як це визначено статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. Ефективні суди та прокуратура дають можливість громадянам і бізнесу реалізувати свої соціально-економічні права та свободи. Водночас вони поліпшують економічний клімат, сприяють належному врядуванню, підтримують боротьбу з корупцією та зміцнюють довіру до інституцій.

---

[1] Affaire Krombach c. France. Requête no 29731/96 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63769

[2] Systèmes judiciaires européens Rapport d'évaluation de la CEPEJ Cycle d'évaluation 2022 (données 2020) URL: https://rm.coe.int/cepej-rapport-2020-22-f-web/1680a86278

Як показано на рисунку 5.1, згідно зі зібраною інформацією, у 2020 році суди першої інстанції отримали менше справ із цих трьох типів, ніж у попередньому циклі оцінювання, головним чином через COVID-19. Це особливо правильно для спірних цивільних і господарських справ, оскільки у 2020 році кількість нових справ найнижча, серед зареєстрованих з 2010 року. Ці результати не є дивними, оскільки обмеження через COVID-19 вплинули на всіх (потенційних) користувачів судів, і для переважної більшості з них їхній досвід роботи з системою правосуддя має місце в судах першої інстанції.

З 2010 по 2020 рік кількість нових судових розглядів цивільних і господарських справ на 100 жителів коливалася, але в цілому зменшилася з 2,31 до 1,73. Ця тенденція присутня в 29 державах-членах/суб'єктах і в усіх державах-спостерігачах, у деяких досягає 45%, як у Казахстані, 35% в Азербайджані або навіть 29% у Франції.

У 2020 році кількість нових кримінальних справ повернулася до значень 2010 року, але зменшилася протягом останніх двох

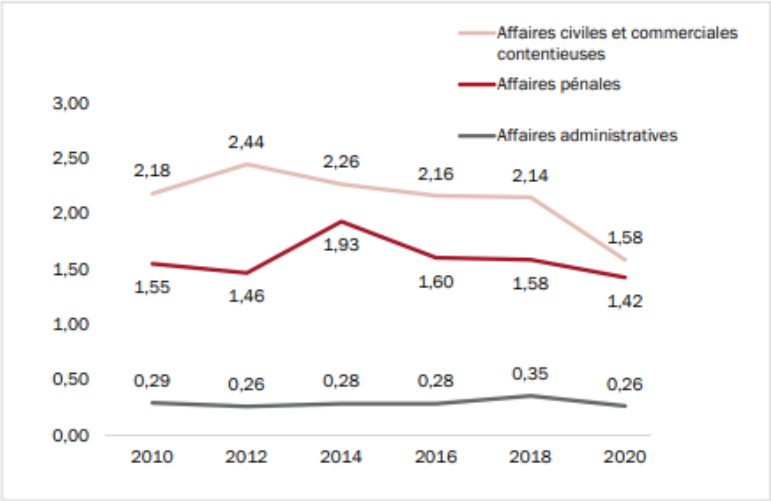
циклів оцінки з 1,62% у 2018 році до 1,53% у 2020 році. Зменшення спостерігається у 28 державах/суб'єктах ЄС, а найбільші коливання спостерігаються в Північній Ірландії (Велика Британія) та Бельгії з -26% і в Англії та Уельсі (Великобританія) - 22%.

Кількість нових адміністративних справ зросла з 2010 по 2020 рік з 0,26% до 0,31%, але дещо зменшилася з 2018 по 2020 рік після чотирьох циклів оцінювання, коли тенденція була практично стабільною. Однак, дивлячись на конкретну ситуацію в деяких країнах, можна побачити зниження в 25 країнах, а найбільші коливання спостерігаються в Чорногорії 40%, Австрії 36%, а також в Азербайджані та Марокко -32%. Значне зростання попри пандемію (Кіпр, Угорщина, Україна), є причиною відносної стабільності європейської медіани нових адміністративних справ у першій інстанції.

У 2020 році кількість завершених справ продовжувала слідувати за кількістю нових. Однак падіння кількості завершених справ у 2020 році більш помітна, ніж кількість нових справ.

Кількість завершених спірних цивільних і комерційних справ зменшилася з 2,18 % у 2010 році до 2,14 % у 2018 році, а потім до 1,58 % у 2020 році. Як і у випадку з новими справами, тенденція, проілюстрована медіаною, помітна в більшості держав-членів (30%) і для всіх спостерігачів (-43% у Казахстані, -37% в Азербайджані або -35%, у Словацькій Республіці).

У кримінальних справах кількість завершених справ на 100 жителів зросла з 1,55 % у 2010 році до 1,58 % у 2018 році, а потім знизилася до 1,42 % у 2020 році. У більшості держав-членів Ради Європи (35) демонструють зниження зменшення кількості завершених справ. Найсуттєвіше - у таких країнах, як Мальта (-48%), Албанія (-34%) та Північна Ірландія (Великобританія) (-32%).

Зростання європейських ДТ, описане тут, не є несподіваним, враховуючи безпрецедентні обставини кризи COVID-19. Хоча тенденція до зростання викликає занепокоєння, більш позитивним моментом є те, що середні значення ГТ, зареєстровані на європейському рівні за 2020 рік, залишаються нижчими за річний показник. Результати ДТ за 2020 рік можна вважати тривожними, якщо вони збережуться і в наступні роки. На противагу описаній тенденції, деяким країнам вдалося знизити ДТ, незважаючи на пандемію COVID-19. Таких країн лише 5 у цивільних і господарських справах (Вірменія -35%, Данія -8%, Естонія -6%, Швеція -3% та Україна -5%) та 4 у кримінальній сфері (Польща -26%, Естонія -15%, Угорщина -7% та Норвегія -6%), тоді як в адміністративній сфері 12 державам та суб'єктам господарювання вдалося скоротити 12 державам і суб'єктам вдалося знизити ДП (Австрія -14%, Хорватія -9%, Чехія -23%, Німеччина -2%, Греція -8%, Італія -3%, Латвія -11%, Литва -13%, Мальта -13%, Північна Македонія -19%, Португалія -9%). Португалія -9%)[1].

[1] Systèmes judiciaires européens Rapport d'évaluation de la CEPEJ Cycle d'évaluation 2022 (données 2020) URL: https://rm.coe.int/cepej-rapport-2020-22-f-web/1680a86278

6.3. Якість судових рішень як невід'ємна умова якості правосуддя

Поняття якості з'явилося в сфері юстиції лише в кінці 1990-х років [1] . Термін «якість» можна визначити як «сукупність характеристик, властивостей, які змушують що-небудь добре або погано відповідати своїй природі, тому, що від нього очікується». Термін «якість» іноді асоціюється з самою справедливістю, а іноді з рішеннями, які виносяться. Поняття якості правосуддя важко осягнути. Це «складний синтез численних факторів, що належить до різних рівнів і які не можуть бути осягнуті одними і тими ж інструментами». Сфера дії судового рішення більш обмежена. Вона становить «основний компонент якості правосуддя». Зосередимо дослідження на аналізі судових рішень, що розуміються як результат процесу, під час якого суддя вимовляє закон. Це стосується всіх тих, що видані органом, який має юрисдикційні повноваження[2].

Незважаючи на те, що поняття якості з'явилося зовсім недавно, судові рішення вже давно підлягають перегляду. Однак у ньому можна побачити еволюцію. Бенуа Фрідман підкреслив той факт, що спосіб, під яким ми розуміємо справедливість, еволюціонував. Він виділяє три концепції судових рішень і розглядає гіпотезу про «поступовий перехід» від змістової концепції до процесуальної, а потім і управлінської[3].

Якість судових рішень може оцінюватися за так званою «суттєвою» концепцією, і тоді її перегляд обов'язково доручається вищим судам. Мова йде про те, щоб подивитися на суть рішення. Цей контроль за змістовою якістю рішення сам по собі еволюціонував. По-перше, перевірка законності передбачає прийняття рішення відповідно до закону. Навіть якщо останнє

---

[1] Mbongo P. (dir.), La qualité des décisions de justice, Strasbourg : Éditions du Conseil de l'Europe, 2007, p. 60.

[2] Cornu G. (dir.), Vocabulaire juridique, Paris : PUF, coll. « Quadrige », 9e éd., 2011.

[3] Frydman B. , « L'évolution des critères et des modes de contrôle de la qualité des décisions de justice », in Pascal Mbongo (dir.), La qualité des décisions de justice, op. cit., p. 18.

здається несправедливим, воно має переважати над розумом судді. Потім з'явився тест на пропорційність. З цією концепцією «право тепер розглядається як інструмент регулювання. Функція судового рішення полягає в пошуку вирішенні конфлікту інтересів, які виникають у суспільстві. Мета судді полягає вже не в тому, щоб винести рішення відповідно до закону, а в тому, щоб винести рішення, яке відповідає переважаючим інтересам: отриманий результат повинен бути збалансованим. Потім розвивається перевірка пропорційності: «Таким оглядом [...] Вищестоящий суддя не має наміру підміняти свою оцінку оцінкою рішення, що переглядається, а лише переконується, що суддя, який переглядається, не допустив явної помилки в оцінці балансу інтересів, що стоять на кону. Ця система має великий успіх на європейському континенті і, зокрема, у суддів Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ)[1]. Нарешті, огляд мотивів виходить з того, що: «Рішення суду ґрунтується не на демонстрації чи розрахунку, а на виборі, який не є довільним, якщо він ґрунтується на переконливих аргументах. Тобто, якість судового рішення вимірюється не його точністю чи наслідками, а скоріше якістю аргументів, які його підтримують і які суддя розвиває в обґрунтуванні свого рішення. Мотивація стає роботою аргументації. Мета - «спровокувати або підвищити прихильність аудиторії до тез, які висуваються до її затвердження» [2]. Проте в будь-якому випадку і навіть за наявності переконливих підстав рішення суду не може йти врозріз з приписами закону. Незважаючи на те, що контроль за матеріальною якістю рішень еволюціонував, дотримання законодавства залишається важливим.

Ця змістова концепція якості правосуддя передує процесуальній концепції, яка склалася в другій половині XX століття з появою Європейської конвенції з прав людини. За цією логікою, «суддя є найперше арбітром змагальної дискусії між сторонами справи, яка повинна

[1] Sébastien van Drooghenbroeck, La proportionnalité dans le droit de la convention européenne des droits de l'homme. Prendre l'idée simple au sérieux, Bruxelles : Bruylant, 2001.

[2] Chaïm Perelman, L'empire rhétorique, Paris : J. Vrin, coll. « Bibliothèque des textes philosophiques », 1997, p. 23.

дозволити їм розвинути на підтримку своїх тез аргументи, на які суд, до того ж, буде зобов'язаний відповісти у своєму рішенні». Отже, якісне рішення стає рішенням, яке залишає простір для змагальної дискусії, тобто для контролю за дотриманням прав захисту та гарантіями справедливого судового розгляду. Це не єдина умова для того, щоб рішення було якісним, але тепер вона необхідна.

Вивчення якості судових рішень не може зводитися до рішення, оскільки воно виноситься суддею після закінчення спору. Дане дослідження набагато ширше і в цілому охоплює всі елементи, які сприяють виробленню рішення. Аналіз роботи щодо якості судових рішень свідчить, що автори надають рішенню не менше значення, ніж такому, як і контексту, в якому воно було винесене.

«Судове рішення завжди приймається в певний час, у певному середовищі, і необхідно постійно пам'ятати про взаємодію між різними фазами та компонентами судового процесу».

Представлені три елементи контексту як такі, що дозволяють забезпечити якість судових рішень, - це, перш за все, ресурси, що виділяються на судову систему, потім якість законодавства і, нарешті, якість підготовки акторів судової системи[1].

Судді повинні бути оточені компетентним персоналом, достатнім за кількістю, щоб дозволити процедурі протікати задовільно. Крім того, винагорода суб'єктів судової системи має бути адекватною для того, щоб гарантувати їхню незалежність. Нарешті, бюджет, виділений на судову систему, повинен дати можливість забезпечити організацію державної служби юстиції. У своєму звіті у 2012 році Європейська комісія з ефективності правосуддя (CEPEJ) оцінила європейські судові системи на основі даних, зібраних у 2010 році[2].

Останніми роками все частіше лунає критика на адресу якості законодавства. Вони добре відомі: спрямовані на законодавчу інфляцію, недостатню чіткість і зрозумілість

---

[1] Avis N°11 sur La qualité des décisions de justice URL: https://www.coe.int/fr/web/ccje/opinion-n-11-on-the-quality-of-judicial-decisions

[2] CEPEJ, Rapport d'évaluation des systèmes judiciaires européens, 2012, 4e rapport.

законів, відсутність нормативного обсягу, нечіткість окремих положень, наявність неефективних законів, через відсутність імплементаційних декретів, або скасованих ще до дати набрання ними чинності[1]. Усі ці критичні зауваження щодо кризи права змушують замислитися над тим, який вплив це «знецінення закону»[2] може мати на якість правосуддя та його рішень. Судова функція є в основному і предметом дискусій про свободу судді застосування законів до представлених справ. Неякісно написане, непослідовне або надмірно змінене законодавство може ускладнити роботу судді і, як наслідок, негативно вплинути на якість винесеного рішення. Щоб гарантувати останнє, закон повинен бути чітким, доступним, зрозумілим і мати нормативну сферу[3].

Судове рішення є кульмінацією складного процесу, який охоплює різні фази, які, на думку досліджуваних авторів, повинні володіти певним числом якостей для того, щоб судове рішення було якісним.

6.4. Поняття та критерії оцінки розумних строків

Концепція «розумного строку» займає центральне місце у здійсненні правосуддя, відображаючи тонкий баланс між швидкістю та якістю при вирішенні спорів. Ця концепція наголошує на фундаментальній важливості часу в акті правосуддя, де затримки можуть мати такі серйозні наслідки, як і нехтування самими правами.

Словосполучення «розумний термін» набуло глибокого юридичного значення, закріпленого в Європейській конвенції з прав людини. Оцінка розумного строку залежить від специфіки кожної справи, на неї впливають кілька факторів, таких як складність справи, поведінка сторін та ефективність роботи судових органів.

---

[1] Valéry Turcey, « Le juste prix de la justice », Libération, 15 février 2006.

[2] Jean-Marc Varaut, Le droit au droit. Pour un libéralisme institutionnel, Paris : PUF, 1986, p. 29.

[3] La qualité de la loi, note de synthèse du service des études juridiques, n° 3, le 1er octobre 2007, URL: http://www.senat.fr/notice-rapport/2007/ej03-notice.html.

Існує безліч нормативно-правових актів, призначених для забезпечення швидкого та ефективного вирішення спорів, від загальних положень, спрямованих на прискорення процесу, до спеціальних, спрощених процедур. Кожна категорія нормативно-правових актів сприяє досягненню спільної мети: забезпечити розумний строк для вирішення справ.

Європейська комісія з ефективності правосуддя запропонувала перейти від концепції «розумного часу» до концепції «оптимального та передбачуваного часу» у відповідь на хронічні виклики, пов'язані із затримками у здійсненні правосуддя. Цей підхід спрямований на виявлення та впровадження найбільш ефективних практик боротьби з повільністю судової системи.

Для ефективного розв’язання проблеми ефективності правосуддя необхідні стратегічні та добре скоординовані заходи. Серед них – оптимізація судового провадження, поліпшення співпраці між сторонами та судами, а також створення ефективних механізмів фільтрації справ, спрямованих на забезпечення розумного строку для вирішення.

Судове право та практика повинні забезпечувати належні засоби для подолання затримок, зміцнюючи тим довіру до системи правосуддя.

Зусилля, спрямовані на забезпечення вирішення спорів у розумні строки, мають важливе значення для цілісності та ефективності судової системи. Упроваджуючи конкретні заходи та постійно вдосконалюючи судові процеси, можна досягти оптимального балансу між швидкістю та якістю правосуддя, зміцнюючи тим довіру суспільства до здатності системи здійснювати правосуддя справедливо та вчасно.

ТЕМА 7. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЦИВІЛЬНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО Й АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

7.1. Принципи цивільного судочинства, спрямовані на вдосконалення функціонування правосуддя.

7.2. Запровадження та поліпшення функціонування систем і процедур оскарження по цивільних і господарських справах.

7.1. **Принципи цивільного судочинства, спрямовані на вдосконалення функціонування правосуддя**

Цивільні процеси, які є наріжним каменем французької судової системи, ґрунтуються на фундаментальних принципах, які гарантують справедливість і ефективність. Ці правила, що є результатом тривалої правової еволюції, формують ведення спорів між фізичними особами та забезпечують рамки для дій суддів. Вони спрямовані на забезпечення тонкого балансу між правами сторін, авторитетом судді та пошуком судової істини. Розглянемо детально ці принципи, які складають основу нашої громадянської юстиції[1].

Принцип резолютивної частини: контроль за судовим процесом сторонами є однією з основ французького цивільного процесу. Він надає сторонам переважну роль в ініціативі та веденні процесу. Згідно з цим принципом, саме учасники судового процесу визначають предмет спору і розмежовують обсяг втручання судді.

Згідно з цим принципом, сторони вільні:

Ініціювати судовий позов.

Визначення претензій та способів захисту.

Навести докази на підтримку своїх тверджень.

Припинення провадження шляхом зупинення або врегулювання спору.

---

[1] Dufresnes O. Les Principes Directeurs du Procès Civil : Piliers de la Justice Moderne, 2025. URL: https://www.debeugny-cortier-avocats.fr/les-principes-directeurs-du-proces-civil-piliers-de-la-justice-moderne/

З іншого боку, суддя зобов'язаний виносити рішення щодо всього, що проситься, і лише щодо того, що вимагається. Він не має права порушувати спір ex officio або змінювати предмет судового розгляду, визначений сторонами.

Цей принцип виражений в ряді статей Цивільного процесуального кодексу, зокрема у статті 4, яка передбачає, що «предмет спору визначається відповідними вимогами сторін». Його доповнює стаття 5, яка визначає, що «суддя повинен виносити рішення щодо всього, що проситься, і лише щодо того, що вимагається».

Однак принцип оперативної частини не абсолютний. У нього є темпераменти, особливо коли на кону стоїть громадський порядок. У деяких сферах, таких як сімейне або трудове законодавство, суддя має ширші повноваження ex officio для захисту інтересів найбільш вразливих сторін або загальних інтересів.

Принцип змагальності є основоположною опорою цивільного судочинства, що гарантує рівність сторін і забезпечує справедливий судовий розгляд справи суддею. Цей принцип вимагає, щоб кожній стороні була дана можливість обговорити претензії, аргументи та докази свого опонента.

Конкретно кажучи, принцип змагальності виражається в:

а) обов'язку доводити до відома супротивника всі документи і письмові документи, що подаються судді;

б) праві кожної сторони відповідати на аргументи іншої;

в) забороні судді засновувати своє рішення на елементах, які не були винесені на змагальні дебати.

Стаття 16 Цивільного процесуального кодексу закріплює цей принцип, передбачаючи, що «суддя повинен за будь-яких обставин забезпечувати дотримання принципу змагального судочинства». Цей принцип поширюється на всі етапи провадження - від початку провадження до винесення судового рішення.

Повага до принципу змагальності також передбачає, що суддя сам подає сторонам правові вимоги, які він або вона висуває з власної ініціативи. Ця вимога, що випливає з практики Касаційного суду, має на меті запобігти здивуванню сторін рішенням, яке ґрунтується на аргументі, що вони не мали б можливості провести дебати.

Порушення принципу змагальності є серйозним процесуальним дефектом, який може призвести до недійсності судового рішення. Він може бути санкціонований у звичайний (апеляційний) або екстраординарний (звернення до Касаційного суду) спосіб оскарження.

Процесуальна справедливість є наскрізним принципом, який пронизує весь цивільний процес. Він вимагає від сторін та їхніх адвокатів добросовісної та чесної гри під час проведення провадження. Цей принцип, хоча і не є чітко кодифікованим, випливає із загального духу Цивільного процесуального кодексу та судової практики.

Процесуальна справедливість проявляється через кілька обов'язків:

- ✓ Співробітництва у прийнятті доказів
- ✓ Заборона тактики затягування
- ✓ Розкриття елементів, несприятливих для його справи
- ✓ Повага до таємниці обговорень

Обов’язок співпрацювати при отриманні доказів закріплений у статті 11 Цивільного процесуального кодексу, яка передбачає, що «сторони зобов'язані співпрацювати в заходах дізнання, за винятком того, що суддя може зробити будь-який висновок з утримання або відмови». Цей обов’язок поширюється на пред’явлення документів, що знаходяться у сторони і на які претендує її опонент.

Заборона тактики затягування має на меті запобігти поведінці, спрямованій на необґрунтоване затягування розгляду справи. Суди суворо санкціонують зловживання процесом, зокрема через статтю 32-1 Цивільного процесуального кодексу, яка дозволяє накладати цивільний штраф на будь-кого, хто діє в суді в недбалий або образливий спосіб.

Обов’язок розкривати невигідні для своєї справи елементи, хоча і є суперечливим, має тенденцію утверджуватися в недавній судовій практиці. Він випливає із загального принципу добросовісності та спрямований на забезпечення повної поінформованості судді.

Нарешті, дотримання таємниці нарад вимагається від усіх сторін судового процесу, включаючи сторони та їхніх адвокатів. Будь-які спроби вплинути на рішення судді поза процесуальними рамками категорично заборонені.

Керівні принципи цивільного судочинства зараз стикаються з викликами цифрової революції. Поява інформаційно-комунікаційних технологій руйнує традиційні методи обміну й обробки судової інформації, закликаючи до адаптації процесуальних норм.

На проведення цивільного процесу впливають кілька основних нововведень:

- ✓ Дематеріалізація процедур
- ✓ Використання штучного інтелекту в юридичному аналізі
- ✓ Розробка альтернативних методів вирішення спорів онлайн
- ✓ Поява нових форм цифрових доказів

Дематеріалізація процедур з узагальненням електронної комунікації між адвокатами та судами докорінно змінює практики. У ньому порушуються питання про безпеку обмінів, конфіденційність даних і доступ до судді для учасників судового процесу, які не мають екіпіровки.

Використання штучного інтелекту в юридичному аналізі відкриває перспективні перспективи з погляду передбачуваності рішень і підтримки прийняття рішень для магістратів. Водночас виникає питання про роль судді та місце людської інтуїції в судовому процесі.

Розвиток альтернативних методів вирішення спорів онлайн, таких як віртуальна медіація або арбітраж, відкриває нові шляхи для зменшення перевантаженості судів. Ці процедури, тим не менш, повинні гарантувати повагу до основоположних принципів справедливого судового розгляду.

Нарешті, поява нових форм цифрових доказів (дані з соціальних мереж, метадані, блокчейн) створює проблеми з погляду допустимості та оцінки суддею. Це вимагає адаптації традиційних правил доказування.

Зіткнувшись із цими змінами, керівні принципи цивільного судочинства мають бути переосмислені у світлі цифрових реалій. Законодавець і судова практика намагаються адаптувати процесуальну базу, щоб примирити переваги нових технологій з фундаментальними гарантіями справедливого суду.

Ставки високі: йдеться про збереження суті цивільного процесу – пошуку судової правди з повагою до прав сторін – при цьому використання можливостей, які пропонує цифрова

революція для підвищення ефективності та доступності правосуддя.

Уперше в систему цивільного судочинства введені принципи ясності і лаконічності дій судді та сторін, як загальні принципи[1]. Регулятивне втручання випливає з конкретного критерію делегування, що міститься в букві d) параграфа 17 єдиної статті закону, який делегував уряд забезпечити, що заходи судді та акти судового розгляду, для яких закон не вимагає конкретних форм, можуть здійснюватися в найбільш підходящій формі для досягнення своєї мети, з дотриманням принципів ясності та лаконічності, встановлюючи, що структурування сфер, необхідних для внесення інформації до судових реєстрів, забезпечується з дотриманням критеріїв і меж, встановлених наказом, прийнятим Міністром юстиції, після консультацій з Вищою радою судової влади та Національною радою адвокатів.

Запровадження цих принципів частково зумовлене закріпленням електронного цивільного процесу, що потребує простіших форм електронного ознайомлення з документами; але також - нагадує Верховний Суд, посилаючись на власну судову практику (Касс. Сек. У, Наказ No 37552 від 30.11.20219) - до принципів розумної тривалості судового розгляду та лояльної співпраці сторін та судді.

«Зокрема, вимоги ясності та синтезу є автономними одна від одної, хоча безсумнівно пов'язаними, оскільки текст є зрозумілим тоді, коли він однозначно зрозумілий, де лаконічність уникає повторень та багатослівності, які самі по собі є провісниками ризику плутанини», – конкретизує Верховний Суд.

Взаємна автономія, отже, впливає на їхнє конкретне ставлення фактично і на наслідки у разі недотримання хоча б одного з двох критеріїв.

[1] Moreli C. I principi di sinteticità e chiarezza secondo la Corte di Cassazione. URL: https://www.altalex.com/documents/news/2022/12/12/principi-sinteticita-chiarezza-secondo-corte-cassazione

7.2. **Запровадження та поліпшення функціонування систем і процедур оскарження по цивільних і господарських справах**

Наказ № 2023-1391 від 29 грудня 2023 року, опублікований 31 грудня 2023 року, щодо реформування процедури оскарження став предметом презентаційного циркуляру, поширеного 2 липня 2024 року [1]. Він застосовується до апеляційних проваджень та проваджень після направлення справи після касаційної скарги, порушеної на цю дату або після цієї дати.

Цим Наказом, зокрема, передбачено:

Скасування посилань на положення першої інстанції, чіткий розподіл положень, що стосуються процедури в найкоротші терміни (статті 906 - 906-5 ЦПК) і досудового порядку (статті 913 - 913-8 ЦПК) з більш точним визначенням повноважень голови палати або призначеного судді і судді досудового провадження (КМЕ).

Освячення можливості доповнення до заяви про звернення додатком (ст. 301 КПК).

Продовження строку вручення повідомлення про апеляційну скаргу (20 днів замість 10: ст. 906-1 КПК) або закриття (2 місяці замість одного місяця: ст. 906-2 ЦПК), у провадженнях з коротким повідомленням.

Можливість судді на прохання сторони або за власним бажанням збільшити або зменшити строки для укладення (ст. 906-2; 911 ЦПК України).

Пом'якшення деволюційного ефекту апеляції шляхом надання можливості головному апелянту згадати у своїх перших поданнях одну або кілька відсутніх голів судового рішення, які він критикував у своєму повідомленні про апеляцію.

Під визначенням непереборної сили розуміється "обставина, що не є пов'язаною з діянням сторони і яка є для неї непереборною" (ст. 906-2, ст. 911 ЦПК).

---

[1] Décret n° 2023-1391 du 29 décembre 2023 portant simplification de la procédure d'appel en matière civile. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000048735106

Створення систематичного запрошення сторонам укласти договір про партисипативну процедуру з метою попереднього звернення (ст. 905 КПК). Встановлення черговості передбачено у разі звернення до цього механізму (ст. 914-1 КПК).

Порушення провадження у справі без судового засідання, якщо ДМП не вимагає заяви про визнання провини, та за згодою адвокатів сторін (ст. 914-5 ЦПК).

Указ № 2024-673 від 3 липня 2024 року про різні заходи щодо спрощення цивільного процесу та щодо регульованих професій був опублікований в Офіційному віснику 5 липня[1].

Ця постанова, яка є частиною мети спрощення цивільного процесу:

Поширює слухання щодо примирення (ARA) на спори, які підпадають під юрисдикцію судді з комерційної оренди та комерційного суду.

Вносить зміни до норм, що регулюють заяви про недопустимість, у книзі I Цивільного процесуального кодексу:

Дозволивши судді досудового провадження посилатися в певних випадках на розгляд заяви про недопустимість до формування суду:

Внесення змін до переліку ухвал досудового суду, які можуть бути оскаржені невідкладно (крім ухвал, які ухвалою про визнання недійсним, позбавлення волі або інцидент у провадженні не припиняють провадження у справі).

Змінено процесуальну схему фінансового посередництва у виплаті аліментів ;

Він передбачає виняток із принципу повідомлення рекомендованим листом з повідомленням про отримання з канцелярії шляхом надання можливості судді за власною ініціативою або на вимогу заінтересованої сторони вирішити, що рішення вручено останньою, коли встановлено, що поточне місце проживання відповідача невідоме (останній пункт 1074-3).

Якщо суд вирішує зробити виняток із принципу повідомлення про рішення рекомендованим листом, надісланим

[1] Décret n° 2024-673 du 3 juillet 2024 portant diverses mesures de simplification de la procédure civile et relatif aux professions réglementées. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000049880680

канцелярією, останній надсилає ARIPA витяг з рішення, що підлягає виконанню, та повідомлення про необхідність протягом 7 днів продовжити вручення для передачі цивільного стану відповідних батьків та дітей, а також інформацію, що стосується внеску на утримання та освіту дітей. суму, дату оплати, строки перегляду тощо).

Він передбачає можливість для канцелярії передавати в дематеріалізованому вигляді витяг з судового рішення, що підлягає виконанню, копію затвердженої угоди, що підлягає виконанню, належним чином підписані підтвердження про отримання та повідомлення про необхідність продовження вручення.

У ньому вводиться визначення витягу, що підлягає виконанню, яке відтворює заголовок і резолютивну частину судового рішення, Його зміст засвідчується до протоколу канцелярією. На нього поширюється дія застереження про примусове виконання.

Про порядок контролю за дотриманням ізоляційних і обмежувальних заходів:

Скорочено до шести годин (замість 10) час директорові закладу для передачі до канцелярії інформації та документів, необхідних для слухання справи пацієнтом, при цьому нагадується, що суддя у справах свободи та утримання під вартою (JLD) повинен винести рішення протягом 24 годин з моменту його направлення (ст. L. 3222-5-1 II, ЦСП).

Передбачає, що прокуратура, виступаючи головною стороною перед суддею з питань опіки, не зобов’язана бути присутньою

Він упорядковує процедуру звернення до Касаційного суду за висновком для того, щоб дозволити судам, які зобов'язані виносити рішення протягом визначеного строку або в терміновому порядку, звернутися до нього.

У ньому детально описано умови заміни члена дисциплінарного суду міністерських офіцерів, які перервали строк повноважень до його закінчення.

Він дозволяє комісарам юстиції здійснювати нову допоміжну діяльність як посередника у сфері нерухомості та демонструвати свою професійну здатність у здійсненні своєї допоміжної

діяльності: ця компетенція обмежується «продажем майна, яким вони вже розпоряджаються, і на підставі письмового доручення з метою пошуку покупця, його зв'язку з його довірителем і проведення переговорів щодо умов угоди з нерухомістю».

Що стосується апеляцій, то законопроєкт про делегування зберігає поточну фізіономію судового розгляду другої інстанції як повний контроль над спором, що характеризується ефектом деволюції та забороною нового, скасовує порядок недопустимості відповідно до статті 348-bis Цивільного процесуального кодексу та - з явним розворотом, звичайно, щодо підтвердження повної колегіальності в апеляційному провадженні, запровадженому законом від 26 листопада 1990 року, № 353 – знову вводить фігуру слідчого (передбачену Цивільним процесуальним кодексом 1942 року та ліквідовану реформою 1998 року), якій доручено проведення слухань щодо розгляду, розслідування та уточнення висновків, залишаючи рішення на розгляд колегії, яка в своєму процесі була узгоджена з тим, що було передбачено для рішення першої інстанції: Втручання, яке повинно, за задумом реформаторів, підпорядковуватися потребам прискорення та процесуальної економії, але яке, як було зазначено, також через дихотомію, пов'язану між монократичним органом і комісією, а також можливі розбіжності між проміжними заходами слідчого та заходами комісії, якій приписується відповідальність за прийняття рішень, може виявитися скоріше ускладнюючим фактором, ніж упорядкуванням підвищення ефективності фази обтяження.

Положення, що стосуються рішення Касаційного суду (тривалість часу, витраченого на проведення судових засідань, протягом багатьох років породжувала «політичні реакції на майже регулярній основі, шляхом періодичних втручань у процесуальні правила» [1]), по суті стосуються приховування розділу, передбаченого ст. 376 Цивільного процесуального кодексу (так званий "Кримінальний кодекс").

[1] Acierno M. e Sanlorenzo R., La Cassazione tra realtà e desiderio. Riforma processuale e ufficio del processo: cambia il volto della Cassazione?

«Витяг з розділу»), перенесення відповідної підсудності на прості розділи та скасування процедури, що регулюється ст. 380-біс Цивільного процесуального кодексу; поширення ухвали в палатах на гіпотезу, в якій Суд визнає, що він повинен визнати неприйнятність апеляції; Введення для проведення процедури в палатах, зазначених у ст. 380-біс.1 та 380-тер Цивільного процесуального кодексу, про можливість вирішення з контекстуальною мотивацією та негайного опублікування заходу щодо прийняття рішення; Запровадження «прискореної процедури», про яку йдеться у ст. 1, пункт 9, буква е законопроєкту про визначення неприйнятних, недопустимих або явно необґрунтованих звернень, а також новація, що стосується попереднього звернення судді до Касаційного суду по суті.

Отже, припис про те, що «апеляція повинна містити чіткий і суттєвий виклад фактів справи та чіткий і стислий виклад підстав, з яких звертається до Касаційного суду», можливо, рухається (також) з міркування про те, що «досвід кількох років, накопичений з «м'яким правом» Протоколів, також прищеплений до запрошення заявника до викривального стримання, очевидно не вважалося задовільним», тому вважалося корисним передбачити, «що те, що просто рекомендовано м'яким правом, може відтепер нормативно приписатися»[1].

[1] Capponi B. e Panzarola A., Questioni e dubbi sulle novità del giudizio di legittimità secondo gli emendamenti governativi al d.d.l. n. 1662/S/XVIII, in Giustizia insieme, 21 maggio 2021 URL: www.giustiziainsieme.it/it/news/121-main/processo-civile/1744-questioni-e-dubbi-sulle-novita-del-giudizio-di-legittimita-secondo-gli-emendamenti-governativi-al-d-d-l-n-1662-s-xviii-breve-contributo-al-dibattito

ТЕМА 8. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

8.1. Виконання судових рішень як завершальна стадія захисту прав особи.

8.2. Роль суддів у виконанні судових рішень.

8.3. Практика ЄСПЛ з питань виконання національних судових рішень.

8.1. Виконання судових рішень як завершальна стадія захисту прав особи

Виконання судового рішення є ключовим етапом судового процесу, необхідним для відстоювання ваших прав і отримання того, що ви зобов'язані. Після того, як суддя виніс рішення на вашу користь, важливо знати, як реалізувати це рішення. Порядок примусового виконання, визначений Цивільним процесуальним кодексом, дозволяє змусити боржника виконати свої обов'язки відповідно до судового рішення.

У цьому процесі беруть участь ключові суб'єкти, такі як суддя, судовий виконавець та іноді комісар юстиції, які працюють разом, щоб забезпечити справедливе та ефективне виконання рішення. У контексті цивільного судочинства виконанням судового рішення керує державна служба юстиції, дотримуючись таких принципів справедливості, як незалежність і гласність, забезпечуючи доступ до справедливого судового розгляду. Розуміння цього процесу життєво важливе для ефективної навігації до отримання своїх прав.

Щоб змусити іншу сторону (відповідача або боржника) виконати судове рішення, яке їм суперечить (зобов'язання, наприклад, сплатити), доведеться звернутися до виконавчих органів. Вони єдині, хто має право змусити боржника заплатити борг і вимагати, де це доречно, втручання сил безпеки.

Відповідно до Регламенту Брюсселя I [1], який регулює

[1] Reglamento (UE) n o 1215/2012 del Parlamento Europeo y del Consejo de 12 de diciembre de 2012 relativo a la competencia judicial, el reconocimiento y la ejecución de resoluciones

визнання та виконання судових рішень у транскордонних справах, якщо ви є адресатом судового рішення, яке підлягає виконанню, винесеного в державі-члені Європейського Союзу, можна звернутися до виконавчих органів іншої держави-члена, де, наприклад, боржник має активи, без необхідності дотримання будь-якої проміжної процедури (Регламент скасовує процедуру екзекватури). Боржник, щодо якого вимагається примусове виконання, може звернутися до суду із заявою про відмову у примусовому виконанні.

Об'єктом примусового виконання зазвичай є стягнення грошових сум, але це може бути і виконання якогось іншого обов'язку (наприклад, зробити або утриматися від виконання чогось, наприклад, доставити товари, закінчити роботу або не зайти в певне місце).

Виконавче провадження - це діяльність, за допомогою якої конкретно реалізується право особи (фізичної особи, комерційної компанії) на отримання того, що їй належить, іншій особі на підставі судового рішення (або навіть на підставі конкретних актів, які закон вважає аналогічними судовим рішенням).

Отже, примусове виконання - це процедура, яка по-різному регулюється законом по відношенню до змісту права, тобто суми, належної особі, яка користується виконавчим провадженням, щодо особи, яка піддається примусовому виконанню. За своїм характером виконавча процедура здійснюється шляхом втручання державних органів та під наглядом судді, який викликається зацікавленими особами для перевірки дотримання встановлених законом процесуальних норм.

Перелік видів виконавчого провадження, які можуть зобов'язати особу, яка підлягає примусовому виконанню, поводитися позитивно, утримуватися або сплатити певну суму[1].

---

judiciales en materia civil y mercantil (refundición). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=CELEX%3A02012R1215-20150226

[1] Esecuzione delle decisioni giudiziarie – Italia. URL: https://www.affarilegali.net/esecuzione-delle-decisioni-giudiziarie-italia/

Примусове виконання здійснюється різними способами відповідно до різного змісту актів (судові рішення або інші акти, які мають таку ж силу, як і рішення в частині примусового виконання); дії, які повинні бути здійснені для досягнення інтересу тих, хто приступає до виконання. Тож, виконавчі провадження поділяються на такі форми:

а) найбільш поширений метод той, кінцевою метою якого є передача особі, яка приступає до виконання (так званий "кредитор, що веде провадження"), грошової суми або матеріального майна. Ця процедура має місце, коли кредитор повинен отримати на підставі рішення суду або еквівалентного документа грошову суму. Вона здійснюється у два етапи: по-перше, з експропріацією активів, які належать особі, яка підлягає примусовому виконанню (визначається як «боржник, на якого накладено стягнення»); потім з відступленням кредитору грошей (у разі експропріації грошей), або активу, або навіть грошей, які є результатом примусового продажу, встановленого в процедурі примусового виконання (для перетворення експропрійованого активу на гроші), залежно від обставин. Цей перший вид процедури, званий «примусова експропріація», в свою чергу регулюється по-різному в деталях в залежності від того, чи має вона своїм об'єктом нерухоме майно («примусове відчуження нерухомого майна») або рухоме майно («примусове відчуження рухомого майна»).

(b) тип виконавчої процедури в пункті (a) також задіює особливу процедуру, яка дозволяє кредитору отримати: матеріальний актив, який належить боржнику, але який на момент примусового виконання перебуває у власності іншої особи («третя особа», не пов'язана зі спором); Або дозволяє йому отримати не матеріальний актив, а кредит, який боржник має перед іншим суб'єктом («третьою особою»). Отже, за допомогою цієї процедури кредитор, що проходить провадження, отримує те, що йому належить: у першому випадку з відчуженням майна (яке належить боржнику, але фізично знаходиться у третьої особи); У другому випадку за допомогою процесуальних процедур, які за участю третьої особи в кінцевому підсумку призводять до заміни кредитора на боржника у відносинах з третьою особою: остання буде

зобов'язана дотримуватися своїх договірних зобов'язань вже не на користь боржника, а на користь кредитора, що веде справу. Такий спосіб примусового виконання пояснюється тим, що вимоги також є позицією багатства і вигоди, тобто входять у (юридичне) поняття активів суб'єкта: вимога до третьої особи вилучається з активів боржника і переходить в активи провадженого кредитора. Ця процедура називається «експропріація від третіх осіб».

c) другий спосіб - це той, кінцевою метою якого є передача кредитору речей, які боржник зобов'язаний йому повернути (наприклад, орендоване майно після закінчення строку оренди) або в будь-якому випадку передати йому (наприклад, актив, який вже був проданий боржником кредитору, але не був фізично доставлений). Ця процедура, яка може стосуватися рухомих або нерухомих речей, відрізняється від описаної в пункті (a) тим, що в ній немає переходу права власності від боржника (відчуженого майна) до кредитора, а є лише діяльність з реституції на користь кредитора, який стягує те, що вже належить йому за законом. Ця процедура називається «виконання шляхом поставки або випуску».

(d) третій спосіб примусового виконання - це той, який застосовується, коли те, що належить кредитору, є не активом, а поведінкою боржника, який - через зобов'язання, що можуть випливати з договору або безпосередньо із закону - зобов'язаний зробити певну дію (наприклад, виконати будівельні роботи на об'єкті, що йому належить) або не зробити певну дію (наприклад, не проводити будівельні роботи, які є з порушенням прав власника сусіднього майна). У цих випадках виконавчий провадження дозволяє кредитору, який провадить справу: або домогтися того, що поведінка здійснюється іншими особами, але за рахунок боржника, який не виконав свій обов'язок (за обов'язок зробити), або домогтися знесення речі, яку боржник вчинив всупереч закону (за обов'язок не робити). Ця процедура називається «виконання зобов'язань робити і не робити».

Що стосується юрисдикції за предметом, то вона покладається на Суд, який є судовим органом першої інстанції із загальною юрисдикцією; законодавець виключив юрисдикцію мирового судді в цій справі, якому доручаються соціально

поширені, але економічно менш цінні справи. Після того, як юрисдикція типу посади (суб'єкта) встановлена, територіальна юрисдикція повинна бути встановлена: для примусового виконання, яке відбувається відповідно до процедури примусового стягнення на рухоме або нерухоме майно, юрисдикцію має суд за місцем знаходження майна; Для забезпечення позовів до третіх осіб юрисдикцію має суд за місцем проживання третьої особи; Для забезпечення виконання зобов'язань робити або не робити юрисдикцію має суд того місця, де має бути виконано зобов'язання. Встановлена законом предметна підвідомчість не може бути змінена за згодою заінтересованих сторін, оскільки вона стосується розподілу справ в організації правосуддя, а отже, відповідає вибораm загального інтересу. З іншого боку, норми про територіальний розподіл не мають такої ж сили, оскільки вони поставлені в інтересах суб'єктів судового розгляду, які, за деякими винятками, можуть інакше домовитися між собою.

Виконання судового рішення покладено на судового пристава, який є державним органом і входить до складу здійснення правосуддя. Судовий пристав здійснює фізичну активність, необхідну для примусового виконання, а іноді звертається до співпраці з іншими особами, наприклад, експертом для визначення вартості активів, або зберігачем, або розпорядником самих активів, якщо активи вимагають зберігання або діяльності з управління. У процедурі примусового виконання рішень щодо нерухомості нещодавні реформи передбачили, що операції щодо продажу можуть бути доручені нотаріусу, на підставі делегування від судді. У будь-якому випадку будь-яка матеріальна діяльність, доручена державним виконавчим органам, завжди здійснюється під контролем і керівництвом судді: тому в будь-якому випадку при виникненні труднощів або конфліктів суддя, який керує виконанням, про це повідомляється судовим приставом або нотаріусом або сторонами, викликає зацікавлені сторони і дає найбільш відповідні розпорядження.

Примусове виконання в цивільних і господарських справах - це судовий позов, що пред'являється кредитором або виконавцем до боржника або особи, щодо якої вимагається

примусове виконання і за допомогою якого кредитор звертається до суду з проханням про примусове виконання зобов'язання, що йому належить[1].

Він може мати три цілі: виплата певної суми, доставка певної речі та виконання зобов'язання робити або не робити.

Примусове виконання може мати форму загальної процедури (звичайної, сумарної або разової) або особливої.

Усі виконання платежів на задану суму відбувається у вигляді звичайної загальної процедури. Виняток становлять такі виконавчі провадження, які мають форму спрощеного провадження, а також виконавчі виконання щодо утримання, які мають форму спеціальної процедури.

Сумарний порядок використовується при виконанні платежу певної суми на підставі таких примусових до виконання титулів:

арбітражне рішення або рішення суду у випадках, коли вони не повинні бути виконані в самому процесі;

наказ про пред'явлення вимог про сплату;

позасудове право власності на прострочене грошове зобов'язання, забезпечене іпотекою або заставою;

Позасудовий титул простроченого грошового зобов'язання, розмір якого не перевищує подвійного розміру для допустимості дії в суді першої інстанції.

Незважаючи на те, що це один з щойно згаданих інструментів, що підлягають виконанню, у наступних випадках застосовуватиметься не спрощена процедура, а звичайна:

коли виконання альтернативного обов'язку залежить від вибору або умови;

коли зобов'язання, що підлягає примусовому виконанню, має бути ліквідоване на етапі виконання і ліквідація не залежить від простого арифметичного розрахунку;

коли, маючи право власності, що підлягає виконанню, відмітне від рішення на користь одного з подружжя, виконавець стверджує у виконавчій заяві, що борг є спільним;

---

[1] Cómo ejecutar una decisión judicial. URL: https://webgate.ec.europa.eu/e-justice/52/ES/how_to_enforce_a_court_decision?PORTUGAL&member=1

у виконавчих провадженнях, спрямованих виключно проти субсидіарного боржника, який не скористався своїм попереднім правом на виключення (benefício da excussão prévia).

Виконавчі виконання за вручення певної речі та за виконання обов'язку робити або не робити мають лише загальну форму процедури.

Примусове виконання за вручення певної речі може перетворитися на примусове виконання платежу певної суми, якщо майно, яке повинен був отримати виконавець, не знайдено. У такому випадку виконавець може в тому ж провадженні ліквідувати вартість активу, який мав бути йому доставлений, а також шкоду, що виникла внаслідок цього невиконання.

Примусове виконання зобов'язання зробити або не зробити може бути перетворено в примусове виконання для сплати певної суми, якщо виконавець вимагає відшкодування завданої шкоди та розраховує цю вартість.

Примусове стягнення щодо аліментів відбувається у формі спеціальної процедури, згідно з якою:

виконавець може вимагати присудження частини отриманих боржником доходів, допомог або пенсій або призначення його доходу, на виплату прострочених і закінчуються виплат; Винесення рішення або переуступка не залежить від арешту.

коли кредитор вимагає розподілу доходів, допомог або пенсій, зазначених у попередньому пункті, орган, відповідальний за їх виплату або порушення відповідного провадження, повідомляється про перерахування належних сум безпосередньо кредитору.

коли кредитор вимагає відступлення права вимоги про сплату орендної плати, він повинен одночасно зазначити активи, про які йдеться, а виконавець (agente de execução) видає розпорядження про відступлення активів, які він вважає достатніми для виконання зобов'язань, що підлягають сплаті та підлягають сплаті. З цією метою обвинувачений може бути викликаний для дачі показань.

Боржник завжди викликається після накладення арешту; Навіть якщо він виступає проти сплати або арешту, вони не призупиняються.

Виконавче провадження регулюється статтями 550 та 551 («Види проваджень: виконавче провадження»), статтями 703–877 («Виконавче провадження») та 933–937 («Спеціальне примусове виконання утримання»).

Виконавче провадження починається з моменту подання заяви про примусове виконання до суду. Форма та умови подання заяви про примусове виконання викладені в Міністерському декреті про примусове виконання (Portaria), Міністерському указі No 282/2013 від 29 серпня 2013 року, що регулює різні аспекти дій цивільного виконавчого провадження (зі змінами, станом на дату перегляду цього інформаційного бюлетеня, Наказом No 239/2020 від 12 жовтня 2020 року).

Секції з виконання судових рішень (juízos de execução) загального територіального масштабу судів першої інстанції (Instância Central do Tribunal de Comarca) мають юрисдикцію розглядати цивільні виконавчі провадження, за винятком тих, які підпадають під юрисдикцію Суду з інтелектуальної власності (Tribunal da Propriedade Intelectual), Суду з питань конкуренції, Регулювання та нагляд (Tribunal da Concorrência, Regulação e Supervisão), Морський суд (Tribunal Marítimo), Секції у справах сім'ї та неповнолітніх (сімейні та неповнолітні процеси), Трудові секції (Juízos do Trabalho) та Комерційні секції (комерційні суди), а також виконання кримінальних рішень з цивільних справ, які відповідно до правил кримінального процесу, не повинні бути обґрунтовані в цивільному процесі.

У разі відсутності секції для виконання судових рішень або будь-якого іншого компетентного спеціалізованого суду чи секції, юрисдикція належить секції загальної юрисдикції або, у відповідних випадках, цивільній секції, на місцевому територіальному рівні, суду першої інстанції.

Територіальна юрисдикція португальських судів щодо розгляду та визначення виконавчого провадження полягає в наступному (статті 85-90 Цивільного процесуального кодексу):

За загальним правилом, виконавчим органом є суд за місцем проживання боржника, якщо інше не передбачено законом або правилами, що випливають з нього.

Кредитор може обрати суду місце виконання зобов'язання, якщо боржником є юридична особа; він також може зробити це, якщо він проживає у столичному регіоні Лісабон або Порту, а боржник проживає в тому ж столичному регіоні.

Однак, якщо примусове виконання стосується поставки певної речі або боргів, забезпечених активами, юрисдикцію мають, відповідно, суди за місцем знаходження речі або суд обтяжених активів.

Якщо примусове виконання відбувається за місцем проживання боржника, а боржник не має постійного місця проживання в Португалії, але має там активи, юрисдикцію має суд за місцем знаходження активів.

Суд місця, де розташовані активи, що підлягають стягненню, також має юрисдикцію, якщо: таке примусове виконання є відповідальністю португальського суду, оскільки воно стосується питання щодо дійсності реєстрації або розпуску компаній або інших юридичних осіб, місцезнаходження яких у Португалії, або питання, що стосується дійсності рішень їхніх органів, І жоден з випадків, передбачених попереднім і наступними нормативними актами, не застосовується до виконання.

У випадках сукупного виконавчого провадження, яке підпадає під територіальну підслідність кількох судів, підсудність має суд за місцем проживання особи, щодо якої вимагається виконавче провадження.

При виконанні рішень, винесених португальськими судами, заява про примусове виконання вноситься у провадження, в якому це рішення було винесене, і розміщується в матеріалах справи. Якщо справа оскаржена в апеляційному порядку, виконавче провадження переноситься на апеляційну скаргу. Коли спеціалізована палата з виконання судових рішень має компетенцію щодо примусового виконання, вона повинна терміново надіслати до неї копію судового рішення, прохання, яке ініціювало виконавче провадження, та документи, що його супроводжують.

У разі винесення арбітражного рішення в арбітражі на території Португалії, суд першої інстанції за місцем арбітражу має юрисдикцію щодо його виконання.

Якщо позов пред'явлено в судовому засіданні або у Верховному Суді, виконавче провадження підпадає під юрисдикцію суду за місцем проживання особи, щодо якої здійснюється виконавче провадження.

Для примусового стягнення плати судових витрат, пені або компенсації, що підлягає сплаті внаслідок недобросовісних дій, юрисдикцію має суд, який розглядав провадження, в якому сума до сплати була ліквідована. Примусове виконання зобов'язань щодо сплати судових витрат, штрафних санкцій або відшкодувань включається до протоколів відповідних проваджень.

Коли саме суд або Верховний Суд виносить наказ про відшкодування судових витрат або санкції або присуджує компенсацію, відповідальність за примусове виконання є обов'язком суду першої інстанції з територіальною юрисдикцією на території, в якій було проведено провадження.

Для примусового виконання на підставі іноземного судового рішення, включаючи європейський виконавчий наказ, компетентним органом є орган за місцем проживання відповідача.

Як альтернативу судовій процедурі кредитор може вирішити вдатися до адміністративної процедури, яка називається позасудовою процедурою попереднього виконання судового рішення або PEPEX (pre-executive позасудова процедура).

Виконавці є компетентним органом, відповідальним за здійснення дій у межах вищезазначеної процедури.

У таких випадках процедура PEPEX може використовуватися: національні судові рішення, що мають юридичну силу, інші національні судові рішення, що мають юридичну силу, іноземні судові рішення, які визнані такими, що підлягають виконанню, судові рішення, можливість виконання яких випливає із законодавства ЄС або договорів чи конвенцій, обов'язкових для Португалії, а також європейські титули, що мають юридичну силу. У всіх випадках повинні бути дотримані такі умови:

- ✓ кредитор повинен бути власником виконавчого документа, який відповідає умовам застосування зведеної форми загального виконавчого провадження про сплату певної суми, та

- ✓ позивач і відповідач повинні мати португальський ідентифікаційний податковий номер, незалежно від їх громадянства чи місця проживання.

Виконавчі органи використовують ідентифікаційний податковий номер відповідача для пошуку активів та доходів у національних базах даних, оскільки вони не можуть звертатися до баз даних інших держав-членів. Португальське законодавство передбачає, що подати заявку на отримання податкового ідентифікаційного номера можуть як юридичні особи, так і іноземні фізичні особи, навіть якщо вони не здійснюють жодної діяльності та/або не мають постійного місця проживання на території Португалії.

8.2. Роль суддів у виконанні судових рішень

Роль судді в іспанській судовій системі є фундаментальною опорою для належного функціонування системи здійснення правосуддя. Ця стаття має на меті заглибитися в характер функцій та обов'язків, які бере на себе суддя в рамках процесуального права в Іспанії, розглядаючи їх роль з комплексного погляду, яка варіюється від їх основних обов'язків до особливостей їх виконання в судовому процесі[1].

Оскільки виконання вироку інтегровано в останню інстанцію кримінального процесу [8], доречно зазначити, що в повній мірі діють принципи системи обвинувачення, індивідуалізовані в статті 2 Федерального кримінально-процесуального кодексу, а саме: рівність між сторонами, усність, гласність, протиріччя, концентрація, безпосередність, простота, послідовність і деформалізація.

У рамках Закону «Про організацію та компетенцію федеральної і національної кримінальної юстиції» No 27146 [9] викладені принципи регулюються як істотні умови юрисдикції, визначаючи, що судді повинні дотримуватися і гарантувати протягом усього процесу їх неухильне дотримання. Як

[1] El Rol del Juez en el Sistema Judicial: Una Perspectiva Integral. URL: https://www.despachosabogados.es/juez/

структурні орієнтири для встановленої моделі процесу вони повністю виконуються на слуханнях, які, за винятком спеціально встановлених винятків, повинні мати публічний характер.

Слухання дають можливість, як загальновиконавчому режиму, перейти від системи, заснованої на процедурі, переважно письмовій, до системи, заснованої на судовому процесі, суто усного характеру [1], надаючи належні рамки приписам статті 4 Закону № 27146, яка прямо вказує, що будь-яка процесуальна діяльність, яка вимагає рішення про юрисдикцію, повинна здійснюватися на слуханнях. Цей аспект системи, в якому усна мова представлена як засіб інструментарію par excellence[2], разом з аспектом поділу функцій, знаменують з трансцендентністю ноти, які відрізняють кожну зі стадій процесу, з особливостями її дії, втручання судді-виконавця.

Стаття 52 Федерального кримінально-процесуального кодексу встановлює, що юрисдикцію здійснюють судді з функціями перегляду - вводячи з набрання чинності Законом No 27 482 компетенцію суддів з касаційними функціями, регульовану статтею 54 - суддів з функціями суду першої інстанції, судів присяжних, суддів з функціями гарантії та суддів з виконавчими функціями.

Саме у відношенні до останнього, в якому ми повинні обов'язково звернутися до судової канцелярії, органу, створеного для надання допомоги суддям з метою розмежування юрисдикційних та адміністративних функцій, як це точно випливає із Закону № 27,146 -ст. 10 і 39. що свідчить про те, що завдання, пов'язані з управлінням ресурсами та виконанням адміністративних процедур, відповідають судовій канцелярії, яка повинна гарантувати для всіх цілей справи стандарти якості в управлінні та ефективності здійснення правосуддя.

---

[1] Binder, Alberto M., Implementación de la nueva justicia penal adversarial, Buenos Aires, Ad-Hoc S.R.L., 2012, pág. 180.

[2] González Póstigo, O, Leonel et al., "Oralidad en el nuevo Código Procesal Penal de la Nación Argentina", en Revista de Derecho Procesal Penal 2015-1: El Nuevo Código Procesal Penal de la Nación. Ley N° 27.063 - I, Santa Fe, Rubinzal Culzoni Editores, 2015, págs. 171-250

Зазначений закон встановлює функції судової канцелярії щодо керівництва слуханнями (ст. 41) та виконання вироку (ст. 43), визначаючи щодо останньої, що вона несе відповідальність за своїми обов'язками

"… a) отримати копію обвинувального вироку; (b) Для підготовки, адміністрування та управління кримінальними виконавчими документами; c) інформувати Директорат з контролю та допомоги у виконанні пенітенціарних установ про випадки, в яких він повинен здійснювати контроль та нагляд; d) інформувати сторони про обчислення вироку та звіти Пенітенціарної служби та Управління з контролю та сприяння виконанню покарань засуджених осіб, не позбавлених волі; e) вимагати звіти і виконувати процедуру, передбачену статтею 332 (тепер стаття 380) Федерального кримінально-процесуального кодексу; f) організовувати відвідування пенітенціарних підрозділів суддями, які виконують виконавчі функції; g) здійснювати контроль за сплатою штрафу; h) здійснювати моніторинг і координацію з державними і приватними установами виконання вироків про дискваліфікацію; i) повідомляти про будь-яку неспроможність засудженої особи».

Що стосується формулювання функцій, індивідуалізованих у статтях 41 та 43 Закону No 27146, то вони можуть виконуватися, як це визначено з погляду стратегічної організації, судовими установами з автономною дією або такою, яка концентрує кожну з них у собі.

У рамках дії Федерального кримінально-процесуального кодексу, санкціонованого Законом № 27 063, затвердженого Постановою П. Е. Н. No 118/2019, функції судді з примусового виконання перераховані в ст. 57, пункти a) - г), а його втручання в повному обсязі регулюється у книзі четвертій -Страта-.

Закон No 27146 в галузі федерального кримінального судочинства покладає на Федеральні окружні суди першої інстанції (стаття 21) і Федеральні суди з розгляду економічних кримінальних справ (стаття 22) спільну судову і виконавчу функції.

З огляду на тягар діяльності, який не тільки в судовому управлінні, а й в особистому характері тяжіє над тими, хто втручається у справу про виконання вироку, з нагоди «І Зборів

суддів кримінально-виконавчої справи», організованої Школою підготовки суддів Асоціації магістратів і посадових осіб національної юстиції та Секцією опору, в якому брали участь судді та секретарі з провінцій Чако, Формоза, Коррієнтес, Місьйонес та Ентре-Ріос, а також делегат Національної пенітенціарної прокуратури Північно-Східного регіону було запропоновано закликати, серед іншого, до створення кримінальних виконавчих судів у федеральній юрисдикції внутрішніх районів країни або, якщо це неможливо, Регіонального виконавчого суду для NEA, Як вирішальні питання були вказані відкриття нових судових установ у федеральних судах першої інстанції провінцій, крім зазначених ab initio; необхідність автономної та диференційованої роботи від попередньої процесуальної стадії; оптимізація судового реагування з погляду задоволення потреб осіб, позбавлених волі, та контролю за законністю виконання вироку.

Стаття 57 Федерального кримінально-процесуального кодексу передбачає, що судді, наділені виконавчими функціями, відповідають за таке:

“… a) забезпечувати дотримання всіх конституційних гарантій і міжнародних документів з прав людини при поводженні із засудженими та особами, які підлягають заходам безпеки; У випадках, коли судді стає відомо про порушення гарантії щодо особи, яка підлягає превентивному утриманню під вартою, він повинен негайно довести ситуацію до відома судді, який видав наказ про застосування цього заходу; b) здійснювати контроль за ефективним виконанням обвинувальних вироків; c) вирішувати всі питання, що виникають під час виконання вироків і лікувальних або виховних заходів, а також ті, що стосуються висилки іноземних засуджених в умовах нерегулярної ситуації в країні; d) для вирішення питань щодо рішень адміністрації пенітенціарної установи; e) періодично відвідувати заклади, в розпорядженні яких особи позбавлені волі; f) скасувати вирок або змінити умови його виконання при набранні чинності більш м'яким кримінальним законом; g) проводити уніфікацію вироків або покарань, які відзначаються під час виконання вироку».

Перелічені функції корелюють із формулюванням різних положень, що містяться в тексті Закону «Про виконання покарань під вартою» № 24 660, який за допомогою статті 3 встановлює, як керівний принцип дій судді з кримінальних питань постійне здійснення судового контролю за виконанням вироку, визначаючи, що вона повинна гарантувати, виходячи зі своєї інституційної позиції, дотримання норм Національної конституції, міжнародних договорів, ратифікованих Аргентинською Республікою, і прав, які не зачіпаються винесенням обвинувального вироку або визначенням закону.

У рамках функцій, які йому приписують, в яких та, що випливає з пункту e) статті 57 Кримінально-процесуального кодексу нації, набуває фундаментального значення для здійснення контролю за виконанням вироку шляхом особистих перевірок у тюремному середовищі, суддя визначає свої дії через компетентність, яку можна охарактеризувати як активну.

У зазначеному сенсі Рубен Альдерете Лобо, аналізуючи процес судової розгляду покарання, відносить як тенденцію в рамках нашої правової системи до покладання на судовий орган подвійної функції, однієї строго юрисдикційного характеру для вирішення питань, що стосуються якісного визначення та виконання вироку. та інша, пов'язана з здійсненням широких повноважень загального контролю над пенітенціарною системою та її органами діяльності, спрямованих на захист індивідуальних гарантій осіб, позбавлених волі.

З іншого боку, Федеральний кримінально-процесуальний кодекс відкриває книгу четверту (Страта), де Розділ I (Загальні положення) регулює права засудженого, який під час виконання вироку може здійснювати всі права і повноваження, визнані Національною конституцією. міжнародними документами з прав людини та кримінальними законами, а також подавати відповідним суддям скарги та клопотання, які він вважає необхідними.

Правове положення, яке, без шкоди для суворої необхідності його задіювання, з метою випливання зі статей 18 і 75, пункт 22) Національної Конституції - в останньому випадку через пункт посилання на документи, які в рамках міжнародного права прав людини перелічуються в ньому, - підтверджує для засудженого

його сутнісний статус як суб'єкта прав. можуть бути обмежені лише в порядку і у випадках, прямо визначених законом, і гарантують у рамках диспензи від ефективного судового захисту свій доступ до юрисдикції.

Для цілей втручання судді у виконання виконавчих функцій Закон № 27 063 (ст. 375) регулює звільнення від обвинувального вироку, дотримання якого дозволяє здійснювати його дії, і визначає, що виконувати можуть лише остаточні судові рішення.

У рамках вищезазначеного суддя, який має функції судового розгляду, повинен направити копію обвинувального вироку до судової канцелярії для формування кримінально-виконавчої справи, а також повідомити про винесене рішення того, хто позбавлений права виконувати обов'язки судді з виконавчими функціями.

Виходячи з цього, нагадаємо, що стосовно Закону № 23 984 (ст. 493) зазначається втручання судової канцелярії для виконання дій, які в рамках нової процесуальної конструкції є частиною діяльності поза юрисдикцією, а вираз «остаточне судження» вводиться, зазначаючи незгодні, на доктринальному рівні, з урахуванням ситуації, що виникла з приводу подання звернення до суду з позовом про відмову в надзвичайному зверненні.

У даному наказі Роберто Р. Дарай стверджує, що в силу формулювання останнього абзацу статті 285 Кодексу цивільного та комерційного процесу нації, яка визначає, що до тих пір, поки Верховний суд нації не приймає апеляцію за скаргою, хід процесу не призупиняється, необхідно розрізняти остаточне і таке, що підлягає виконанню судового рішення. Перший - це вирок, який не підлягає оскарженню, хоча і переглядається за допомогою ст. 366 Федерального кримінально-процесуального кодексу, яка у випадках, що індивідуалізують, регулює перегляд остаточного рішення на користь засудженого. Друге – це судження, яке, хоча і може бути оскаржене, стає чинним, цитований автор посилається на рамки розробленої ним юриспруденційної еволюції, в якій він наводить як фон рішення

Національної палати кримінальних справ у справі: «Molina, F.»[1] і «Agüero, I»[2] – до критерію, прийнятого Верховним судом Нації у справі «Olariaga, M.»[3], в якій він розрізняв можливість виконання рішення, пов'язану з непризупиненням його дії, та незмінність, характерну для res judicata, пов'язану з його безповоротністю, яку він набув при відхиленні апеляції за скаргою[4].

З нагоди аналізу структури кримінального виконання в рамках Федерального кримінально-процесуального кодексу Густаво І. Плат висловлює міркування щодо конфлікту позицій, породжених індивідуалізованим судовим рішенням у останній інстанції, і вказує, що посилання у Статті 377 на можливість виконання лише остаточних судових рішень дозволяє зробити висновок, що втручання суддів у виконання виконавчих функцій не може починатися до того часу, поки не буде опрацювання останнього з викликів, які можуть бути висунуті проти обвинувального вироку, без шкоди для можливості виконання наслідків останнього у відповідній процесуальній інстанції[5].

Сутність ролі, яку повинен виконувати суддя виконавчого провадження в рамках своїх функцій, вирішення питань, які ставляться на стадії виконання вироку про ефективне виконання вироку - таких, що пов'язані з оскарженням засудженим дисциплінарних стягнень, з просуванням через тюремний режим прогресивності шляхом застосування таких інститутів, як освітнє стимулювання, - оскаржувати вимоги, що накладаються в рамках їх концептуальної еволюції, на задіяння в режими тимчасового або дострокового звільнення і на процедуру видворення в рамках процедури, передбаченої Законом № 25 871 для іноземців, вирок умовного виконання або лікувальний чи освітній захід, це прямо регулюється законами № 23 984 (статті 491 і 493, пункт 4) та № 27 063 (стаття 57, пункт c) і 380,

---

[1] Cámara Nacional de Casación Penal, Sala II, de fecha 8/2/1999

[2] Cámara Nacional de Casación Penal, en pleno, de fecha 12/6/2002 -Plenario N° 8-.

[3] Fallos 330: 2826, de fecha 26/6/2007.

[4] Daray, Roberto R. (dir.), Asturias, Miguel A. (coord.), Código Procesal Penal Federal. Análisis doctrinal y jurisprudencial, Buenos Aires, Editorial Hammurabi S.R.L., 2020, t. 1, pág. 51.

[5] Plat, Gustavo I., El diseño de la ejecución penal según el nuevo Código Procesal, en Revista de Derecho Penal 2015-10, 7/10/2015, 2122, Buenos Aires, La Ley.

з визначенням розгляду справи.

У цьому контексті відмінності, які відзначаються, пов'язані з:

а) Спосіб вирішення інцидентів, які в рамках Закону № 27 063 дотримуються в судовому засіданні, за втручання сторін і з поданням ними доказів.

(b) скасування широкого регулювання процедури, пов'язаної з режимом умовно-дострокового звільнення, яке закріплено в Законі № 24.660 щодо дій Адміністрації в'язниці;

(c) Інстанція перегляду юрисдикційних рішень, яка в рамках Закону No 23 984 є відповідальністю Касаційного суду федеральної або національної юрисдикції.

Нарешті, і з метою оптимізації процесуальної процедури, передбаченої для вирішення клопотань про тимчасове або дострокове звільнення, стаття 380, другий абзац, Федерального кримінально-процесуального кодексу регламентує в якості обов'язку пенітенціарної служби подання юридичних висновків справи за місяць до дати, передбаченої при розрахунку покарання засудженої особи, - тим самим скорочуючи термін, що випливає зі статей 43 і 44 Кримінально-процесуального кодексу України. Декрет № 396/1999, який регулює Закон № 24 660 про вирішення питання про умовне звільнення та передбачає інші випадки, в яких необхідно мати звіти, які мають бути складені тюремною адміністрацією для надсилання протягом максимум п'яти днів.

8.3. Практика ЄСПЛ з питань виконання національних судових рішень

Станом на 1.1.2021р. ЄС створив новий інструмент для забезпечення верховенства права: він зробив незалежність судової системи передумовою для виплат із фондів ЄС. У результаті застосування цього інструменту у Польщі заморожено 36 млрд євро з Національного плану відновлення та стійкості. 17.06.2022 Європейська рада схвалила пропозицію Єврокомісії про виділення цих грошей за умови, що Польща виконає три проміжні етапи.

Шокуючим є те, що серед основних етапів немає обов’язку реформувати орган, який здійснює відбір суддів, хоча

Страсбурзька судова практика надзвичайно чітко вказує, що в цьому органі домінує політична сила. Чи є причина такого упущення в тому, що у своїй судовій практиці з цього питання однозначно висловлюється лише Суд у Страсбурзі, а не Суд у Люксембурзі? Якщо це так, то це суперечитиме давньому принципу права ЄС, згідно з яким права на незалежність судової влади в законодавстві ЄС мають таке ж значення та обсяг, як і ті, що закріплені в Конвенції. Іншими словами: судова практика Суду в Страсбурзі щодо системної відсутності незалежності суддів є частиною права ЄС. На мою думку, обов'язок реформувати орган з відбору суддів, безумовно, має бути однією з віх, оскільки політично домінований орган з відбору суддів має найбільше значення для довгострокового політичного контролю над судовою владою з боку виконавчої влади.

Повернемося до етапів. Одна з них – поновлення на посаді польських суддів, незаконно відсторонених «Дисциплінарною палатою» Верховного суду Польщі. В угоді між Комісією та Польщею цей етап розроблений як процедура перегляду суддів, яка триває не менше одного року і більше, без гарантії результату при поновленні суддів на посаді. Ця віха явно суперечить рішенню Люксембурзького суду, який зобов'язав поновити суддів на посаді негайно, без будь-якого перегляду, і є прикладом нездатності Комісії енергійно виконувати рішення Люксембурзького суду про незалежність судової системи. Це ще раз свідчить про небезпеку того, що Комісія має дискреційні повноваження щодо виконання чітких рішень у справах, що мають фундаментальне значення для ідентичності та функціонування Союзу.

Однією з вимог верховенства права є те, що виконавча влада повинна виконувати рішення незалежних судів. Отже, системна лазівка у правозастосуванні потребує усунення. Суд у Люксембурзі може сприяти заповненню цієї прогалини, поклавши суворе зобов’язання на Комісію (та інші інституції ЄС) виконувати ці рішення в повному обсязі, без зволікань та за допомогою всіх доступних інструментів. Суд міг би запровадити таке зобов'язання, враховуючи, що системна прогалина, яка виникла з політичних причин протягом

останнього десятиліття, ніколи не була передбачена в Договорах взагалі, і що предмет стосується фундаментального питання для ідентичності та функціонування Союзу.

Ще одним способом забезпечення виконання інституціями ЄС судових рішень щодо незалежності судової системи є надання доступу до Суду в Люксембурзі зацікавленим сторонам, таким як представники європейських судів, яких Страсбурзький суд назвав «охоронцями верховенства права». Саме така мета позову, поданого 27.08.2022 чотирма європейськими судовими організаціями. У світлі системної прогалини у правозастосуванні, цей позов дає Суду можливість зробити те, що я вважаю наступним необхідним кроком для забезпечення правового захисту в законодавстві ЄС, де Європейська комісія та Рада не справляються зі своїм обов'язком щодо виконання.

У знаковому рішенні від 19 березня 1997 року у справі «Горнсбі проти Греції»[1] (Hornsby v. Greece) (заява No 18357/91) Суд зазначив, що право на доступ до суду «було б ілюзорним, якби внутрішній правовий порядок Договірної держави дозволяв остаточному й обов'язковому судовому рішенню залишатися нечинним на шкоду стороні [...]. Було б незрозуміло, якби пункт 1 статті 6 детально описував процесуальні гарантії [...] надані сторонам, і не захищав виконання судових рішень»; [...] Тому, виконання вироку або постанови будь-якого суду має розглядатися як невід'ємна частина "судового розгляду" у значенні статті 6 ... ». У цьому відношенні Європейський суд закріплює існування європейського права на виконання судових рішень на підставі статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У численних підтверджувальних рішеннях Суд згодом уточнив обсяг цього права і, зокрема, поширив його гарантію на ситуації, в яких виконання судового рішення здійснюється проти приватної особи (наприклад, у рішенні у справі «Лунарі проти Італії»[2] від 11 січня 2001 року, заява No 21463/93).

---

[1] Affaire Hornsby c. Grèce. Requête no 18357/91 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62579

[2] Affaire Lunari c. Italie. Requête n° 21463/93 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63689

Поряд із прецедентною практикою Європейського суду, дії Ради Європи набули форми Рекомендації Rec(2003)17 Комітету міністрів державам-членам щодо виконання судових рішень (прийнята Комітетом Міністрів 9 вересня 2003 року у 851-му засідання заступників міністрів). Метою цієї Рекомендації є визначення європейських стандартів у сфері виконавчого провадження у цивільних та комерційних справах. Він включає правила для підвищення ефективності виконавчого процесу, а також правила, що стосуються статусу та функцій «виконавчих агентів». У більш загальному плані вона встановлює загальні рамки, на які державам-членам Ради Європи пропонується посилатися при розробці або внесенні змін до свого національного законодавства про правозастосування.

У рішенні "NDI SOPOT S.A v. North Macedonia"[1], 26 травня 2011 року Верховний суд Північної Македонії задовольнив апеляцію з питань права (ревизія) у справі щодо юрисдикції судів Північної Македонії розглядати справу, що виникла з угоди про дистрибуцію між іноземною приватною компанією та приватною компанією, зареєстрованою в Північній Македонії, за якою сторони погодилися передати свій спір на розгляд ІАЦ МКС (Рев.1бр.781/2010).

15 червня 2021 року Верховний Суд відхилив як неприйнятну апеляцію компанії-заявника з питань права у провадженні щодо відмови у визнанні другого арбітражного рішення (див. пункт **Ошибка! Источник ссылки не найден.**вище). Верховний Суд зазначив, що відмова у визнанні часткового рішення ґрунтувалася на Законі про визнання судових рішень іноземних судів (PIL), і що відповідна процедура регулюється статтями 99-116 цього Закону. Згідно зі статтею 115 Закону про визнання судових рішень іноземних судів (PIL), якщо окреме положення відповідної глави Закону про визнання судових рішень не

[1] Case NDI SOPOT S.A v. North Macedonia. Application no. 6035/17 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-238102

передбачає інше, правила позасудового провадження застосовуються до проваджень щодо визнання рішень іноземних судів (і, відповідно, до проваджень про визнання іноземних арбітражних рішень). Відповідно до статті 33(1) Закону про позасудове провадження (див. пункт **Ошибка! Источник ссылки не найден.**вище), положення Закону про цивільне судочинство застосовуються до позасудових проваджень, якщо інше не передбачено Законом про позасудове провадження. Однак цей останній Закон не містив загального положення щодо можливості подання апеляції з питань права у позаспірних провадженнях, але встановлював вичерпний перелік конкретних видів проваджень, щодо яких можна було б звернутися з проханням про застосування такого засобу правового захисту (статті 56, 188, 173). Відповідно, Верховний Суд дійшов висновку, що подання апеляції з питань права не допускається щодо решти позаспірних проваджень, включаючи провадження, яке розглядається.

Арбітражне рішення, видане в Республіці Польща, може бути скасоване судом лише у провадженні, розпочатому шляхом подання заяви про скасування рішення, згідно з відповідною процедурою (стаття 1205 Цивільного процесуального кодексу Республіки Польща). Сторона може подати клопотання про скасування арбітражного рішення на підставі того, що сторона не була належно повідомлена про призначення арбітра або про провадження в арбітражному суді, або була в інший спосіб позбавлена можливості захищати свої права перед арбітражним судом (стаття 1206 § 1 (2); або вимоги щодо складу арбітражного суду чи основні правила процедури в арбітражному суді не були дотримані (стаття 1206 § 1 (4)). Арбітражне рішення також має бути скасоване, якщо суд установить, що арбітражне рішення суперечить основоположним принципам правового порядку Республіки Польща (стаття 1206 § 2). Клопотання про скасування арбітражного рішення подається протягом двох місяців з дати повідомлення стороні про рішення (або, де це доречно, рішення

щодо виправлення чи тлумачення рішення), або, в деяких випадках (якщо рішення було отримано шляхом правопорушення або видано на підставі підробленого чи зміненого документа); або існує остаточне та обов'язкове рішення суду з тієї ж справи між тими самими сторонами), протягом двох місяців з дати, коли сторона дізналася про такі підстави, але не пізніше п'яти років з дати, коли стороні було повідомлено про рішення (стаття 1208 Цивільного процесуального кодексу Республіки Польща).

Згідно зі статтею IV Нью-Йоркської конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 10 червня 1958 року, Офіційний вісник Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії, «Міжнародні угоди» № 11/81):

«1. Для отримання визнання та виконання, згаданих у попередній [ст]атті, сторона, яка подає клопотання про визнання та виконання, повинна під час подання клопотання надати:

(a) Належним чином засвідчений оригінал арбітражного рішення або його належно засвідчена копія;

(b) Оригінал угоди, зазначеної у [С]татті II, або належно засвідчена її копія.

2. Якщо зазначене арбітражне рішення або угода не складені офіційною мовою країни, в якій посилаються на арбітражне рішення, сторона, яка подає клопотання про визнання та виконання арбітражного рішення, повинна надати переклад цих документів на таку мову. Переклад має бути засвідчений офіційним або присяжним перекладачем, або дипломатичним чи консульським агентом.

Відповідні частини статті V Нью-Йоркської конвенції передбачають таке:

«1. У визнанні та виконанні арбітражного рішення може бути відмовлено на прохання сторони, проти якої воно посилається, лише якщо ця сторона надасть компетентному органу, де запитується визнання та виконання, докази того, що:

«...»

(b) сторона, проти якої посилається рішення, не була належно повідомлена про призначення арбітра або про арбітражне провадження, або з інших причин не мала змоги представити свої аргументи; або

...

(d) Склад арбітражного органу або арбітражна процедура не відповідали угоді сторін, або, за відсутності такої угоди, не відповідали законодавству країни, де відбувся арбітраж; або

...

2. У визнанні та виконанні арбітражного рішення може бути також відмовлено, якщо компетентний орган країни, де запитується визнання та виконання, встановить, що:

...

(b) Визнання або виконання арбітражного рішення суперечило б публічному порядку цієї країни».

ТЕМИ ТА ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ, ЗАДАЧІ

МОДУЛЬ 1

ТЕМА 1. ЗАГАЛЬНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ

1.4. Незалежність судової влади в європейському конституційному праві.

1.5. Стандарти Ради Європи щодо незалежності суддів.

1.6. Аналіз судової практики Європейського суду з прав людини та Суду ЄС з порушення принципу незалежності суддів.

Практичні завдання:

1. Незалежність суддів - невід'ємна складова їхнього статусу. Вона є конституційним принципом організації та функціонування судів, а також професійної діяльності суддів, які при здійсненні правосуддя підпорядковуються лише закону. Незалежність суддів забезпечується насамперед особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади; забороною будь-якого впливу на суддів; захистом їх професійних інтересів; особливим порядком притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; забезпеченням державою особистої безпеки суддів та їхніх сімей; гарантуванням фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, їх правового та соціального захисту; забороною суддям належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, займатися за сумісництвом певними видами діяльності; притягненням до юридичної відповідальності винних осіб за неповагу до суддів і суду; суддівським самоврядуванням.

Які додаткові гарантії незалежності суддів передбачені в Конституції України та Законі України "Про судоустрій і статус суддів"?

2. Конституційний Суд України вважає, що законодавець, маючи дискреційні повноваження щодо визначення умов, порядку та розміру матеріального забезпечення, повинен враховувати, що не може запроваджуватися правове регулювання, за якого особа, реалізовуючи одне конституційне право, позбавляється можливості реалізовувати інше право (гарантію). Зокрема, суддя після виходу на пенсію або у відставку, використовуючи конституційне право на працю, визначене статтею 43 Основного Закону України, не може бути при цьому позбавлений гарантій незалежності суддів, включаючи заходи їх правового захисту, матеріального і соціального забезпечення (пенсії або щомісячного довічного грошового утримання).

Підставою для отримання матеріального забезпечення судді після припинення його повноважень є винятково конституційно визначений статус професійного судді. Тому таке забезпечення суддів залежить від умов, пов'язаних зі статусом судді та його професійною діяльністю щодо здійснення правосуддя, і не може залежати від інших умов, у тому числі соціального забезпечення, яке призначається і виплачується на загальних засадах і передбачене іншими, крім Закону № 2453, законами України. Одержання суддею у відставці щомісячного довічного грошового утримання не може залежати від виконання ним іншої, зокрема оплачуваної, роботи. Законодавець може передбачати випадки припинення призначення та виплати (або часткової виплати) щомісячного довічного грошового утримання суддів, але тільки з підстав, що прямо впливають на статус суддів (набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді або припинення відставки у зв'язку з повторним обранням на посаду судді тощо).

Чм може законодавець виокремлювати певну категорію суддів у відставці, які не мають права на одержання щомісячного довічного грошового утримання з підстав, не пов'язаних з статусом судді та його професійною діяльністю щодо здійснення правосуддя?

3. Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що конституційний принцип незалежності суддів забезпечує

важливу роль судової влади в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина та є запорукою реалізації права на судовий захист, передбаченого частиною першою статті 55 Основного Закону України; положення Конституції України стосовно незалежності суддів, яка є невід'ємним елементом статусу суддів та їх професійної діяльності, пов'язані з принципом поділу державної влади та обумовлені необхідністю забезпечувати основи конституційного ладу й права людини, гарантувати самостійність і незалежність судової влади; гарантії незалежності суддів як необхідні умови здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом встановлені у базових законах з питань судоустрою, судочинства, статусу суддів, мають конституційний зміст і разом з визначеними Основним Законом України складають єдину систему гарантій незалежності суддів та повинні бути реально забезпечені; конституційний статус судді дає підстави ставити до судді високі вимоги і зберігати довіру до його компетентності та неупередженості, передбачає надання йому в майбутньому статусу судді у відставці, що також є гарантією належного здійснення правосуддя (рішення від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002 у справі щодо пільг, компенсацій і гарантій, від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004 у справі про незалежність суддів як складову їхнього статусу, від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 у справі про рівень пенсії та щомісячного довічного грошового утримання, від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008 у справі щодо предмета та змісту закону про Державний бюджет України, від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 у справі щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці).

На яких нормах повинен ґрунтуватися конституційний статус суддів, які здійснюють правосуддя, та суддів у відставці, які передбачають їх належне матеріальне забезпечення?

Рекомендована література:

1. Bustos Gisbert R., 'La influencia de los Textos no vinculantes del Consejo de Europa sobre independencia judicial en TEDH y en la UE' [The Influence of Non-binding Council of Europe Documents on Judicial Independence at the ECtHR and within the EU], 47 Teoría y Realidad Constitucional (2021) p. 161.
2. Rule of Law Report The rule of law situation in the European Union. COM(2020) 580 final, pp. 1 and 9. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0580&from=EN
3. Siebert Fohr A., 'Judicial Independence in European Union Accessions: The Emergence of a European Basic Principle', 52 German Yearbook of International Law (2009) p. 418.
4. Walker N., 'The Idea of Constitutional Pluralism', 65(3) Modern Law Review (2002) p. 317.

Судова практика:

1. Affaire Luka c. Roumanie. Requête no 34197/02 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93648
2. Affaire Steulet c. Suisse. Requête no 31351/06 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104632
3. Case Xhoxhaj v. Albania. Application no. 15227/19 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-208053
4. Case of Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland. Application no. 23614/08 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101962
5. Case of Ringeisen v. Austria (merits). Application no 2614/65. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57565

Judgment of the Court (Grand Chamber) of 2 March 2021. A.B. and Others v Krajowa Rada Sądownictwa and Others. Case C-824/18. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62018CJ0824

ТЕМА 2. ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ ЕТИКИ ТА ПОВЕДІНКИ СУДДІВ

2.1. Загальна характеристика правового регулювання принципів етики та поведінки суддів. Зміст принципів поведінки суддів.

2.2. Етика поведінки судді.

2.3. Тлумачення ЄСПЛ принципів етики та поведінки суддів.

Практичні завдання:

Проаналізуйте дії суддів на предмет порушення норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду (витяг з актів Вищої ради правосуддя):

1. У вказаній окремій ухвалі Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду у складі колегії суддів (головуючого судді Чорненької Д.С., суддів: Боднара С.Б., Панаіда І.В. (далі – колегія суддів) зазначено, що 13 березня 2024 року до Вищого антикорупційного суду надійшло клопотання захисника підозрюваного ОСОБА1 – ОСОБА2, про зміну запобіжного заходу, у якому він просив зменшити розмір застави підозрюваному ОСОБА1 до розміру, що не перевищує 4 200 000 гривень Ухвалою слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 15 березня 2024 року в задоволенні скарги захисника підозрюваного щодо незаконності затримання відмовлено, клопотання про зміну запобіжного заходу підозрюваному ОСОБА1 задоволено частково, змінено запобіжний захід з тримання під вартою на особисте зобов'язання, з покладенням обов'язку прибувати до слідчих, прокурорів, слідчого судді, суду на кожну вимогу[1].

При цьому, мотивуючи судове рішення у цій справі, слідчий суддя Вищого антикорупційного суду Шкодін Я.В. зазначив: «Оцінюючи положення постанови прокурора САП Лучківа Ю.В. від 13 березня 2024 року про зміну підслідності за ГСУ НПУ, дослівно в частині: "на теперішній час у провадженні не зібрано достатніх доказів для кваліфікації їхніх дій (підозрюваних

[1] https://hcj.gov.ua/doc/doc/50227

ОСОБА1 та ОСОБА3) за частиною п’ятою статті 191 КК України”, об’єктивний незалежний спостерігач задав би наступні запитання, які на цьому етапі розслідування кримінального провадження № ____ залишаються риторичними:

– куди зникли докази причетності ОСОБА1 до предмету розслідування з матеріалів кримінальної справи, якщо на момент прийняття ухвали Апеляційної палати Вищого антикорупційного від 12 лютого 2024 року їх було достатньо для застосування найсуворішого запобіжного заходу?

– хто ввів в оману суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного і, якщо це так, то яким чином?».

«Ухвалою Апеляційної палати Вищого антикорупційного від 12 лютого 2024 року до ОСОБА1 був застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою із визначенням застави у розмірі 50 000 000 грн та покладенням на ОСОБА1 відповідних обов’язків у разі її внесення.

Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя ухвалою від 27 листопада 2024 року № 3449/2дп/15-24 відкрила дисциплінарну справу щодо судді Вищого антикорупційного суду Шкодіна Я.В. у зв’язку з наявністю в його поведінці ознак дисциплінарних проступків, передбачених підпунктами «а», «б», «г» пункту 1 та пунктом 3 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а саме: умисне або внаслідок недбалості інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов’язків; незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору; порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його.

2. Скаржник зазначає, що для спрощеного позовного провадження КАСУ у статті 258 встановлює, що суд розглядає

справи протягом розумного строку, але не більше 60 днів із дня відкриття провадження у справі[1].

Після постановлення ухвали про відкриття адміністративної справи пройшло вже понад 776 днів, що майже в 13 більше встановленого законом (станом на дату подання дисциплінарної скарги).

Скаржник вказує, що суддя Арсірій Р.О., при розгляді справи № 640/9122/19 за позовом до Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України ОСОБА7 допустив грубу недбалість, розглядає справу вже понад 2 роки.

Окрім того, скаржник вважає, що ця справа має значний суспільний інтерес, оскільки стосується обставин кримінального провадження, що розслідуються НАБУ, в рамках якої голові Окружного адміністративного суду м. Києва ОСОБА12 та 6 суддям цього суду оголошено підозри у низці тяжких злочинів, у т.ч. постановленні завідомо неправосудних рішень та захопленні влади. Із оприлюднених на офіційному сайті НАБУ записів з кабінету голови ОАСКу ОСОБА12 випливає, що на суддів, які розглядали справи, пов'язані з ВККС, чинився вплив з боку голови і вони узгоджували з ним свої дії та рішення. Із записів випливає, що позивач і його представник у справі, яку розглядає суддя, теж узгоджували свої дії з ОСОБА12.

Скаржник твердить, що розгляд цієї справи суддею відбувався у спосіб, який викликає сумніви у неупередженості та незалежності судді (швидке відкриття і подальше затягування). Отже, дії судді свідчать про допущення ним поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду.

3. Скаржниця зазначає, що при розгляді Господарським судом Львівської області справи № 914/1165/24 у складі головуючої судді Мороз Н.В. за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Квітка Львів» (далі – ТОВ «Квітка Львів», ТОВ «Кіносвіт») до Львівської міської ради про

[1] https://hcj.gov.ua/doc/doc/52429

визнання права власності на нерухоме майно, скаржницю безпідставно не було залучено до розгляду як третю особу всупереч попереднім судовим рішенням, якими установлено процесуальну зацікавленість скаржниці у розгляді та вирішенні справ з однопредметними позовними вимогами[1].

На переконання скаржниці у справах № 914/670/15 (ID рішення в ЄДРСР 43686160, 50799202, 53859265, 56752223, 58499158), № 914/876/15 (62402375, 64234962), № 813/6021/15 (57066274, 58952808, 75285612), у яких вона брала участь як третя особа, яка не заявляла самостійних вимог щодо предмета спору на стороні позивача, установлені факти й обставини, які мали преюдиційне значення для справи № 914/1165/24. Однак указані обставини не були враховані судом при вирішенні справи, в тому числі щодо питання процесуального статусу скаржниці.

У справах № 914/670/15 та № 914/1165/24 були ідентичні предмет та підстави спору, а також сторони, що свідчить про повторність розгляду ідентичного спору суддями Мороз Н.В., Бойко С.М., Якімець Г.Г., Бонк Т.Б.,.

Скаржниця стверджує, що розгляд позову у справі № 914/1165/24 має ознаки «замовного», поданого з метою узаконення незаконно зведеної частини об'єкта через суд.

Висновки скаржниці основані серед іншого на тому, що за результатами розгляду справи № 914/670/15 визнано незаконним і скасовано договір оренди земельної ділянки від 30 березня 2006 року, укладений між Львівською міською радою та ТОВ «Кіносвіт», та зобов'язано ТОВ «Кіносвіт» повернути земельну ділянку розташовану у місті Львові за адресою: проспект Шевченка, 3 / площа Галицька, 15, кадастровий номер 4610136600:06:004:0023.

За позовом ОСОБА1 у справі № 813/1972/13 скасовано також дозвіл на будівельні роботи за вказаною адресою та визнано безпідставність здійснення будь-яких будівельних робіт ТОВ «Кіносвіт» на зазначеній земельній ділянці (https://reyestr.court.gov.ua/Review/61899024)

[1] https://hcj.gov.ua/doc/doc/52344

У вказаних справах судами встановлено, що ТОВ «Кіносвіт» не мало і не має права використовувати земельну ділянку, а тому жодного будівництва здійснювати не могло.

У справах № 914/670/15 та № 914/876/15 також вирішувалося питання про звільнення та повернення земельних ділянок, які розташовані за адресою: проспект Т. Шевченка, 3 / площа Галицькій, 15 у місті Львові.

На виконання рішенням суду у справах № 914/670/15 (https://reyestr.court.gov.ua/Review/43686160) та № 914/876/15 (https://reyestr.court.gov.ua/Review/62402375) ТОВ «Кіносвіт» мало б повернути земельну ділянку Львівській міській раді.

Через деякий час ТОВ «Кіносвіт» змінило назву на «Квітка Львів» і повторно звернулося з позовом до Львівської міської ради про визнання права власності на нерухоме майно, а саме незавершене будівництво готовністю 6,8%, яке знаходиться за адресою: місто Львів, проспект Шевченка, 3 / площа Галицька, 15.

Указаний позов став предметом розгляду в господарській справі № 914/1165/24, яка була розподілена судді Господарського суду Львівської області Мороз Н.В.

Дізнавшись про цю судову справу, ОСОБА1 подала заяву про вступ у справу в якості третьої особи без самостійних вимог на стороні Львівської міської ради.

Посилаючись на позицію судів у справах № 914/670/15, № 914/876/15, № 813/6021/15, зокрема позицію Верховного Суду, викладену у постанові від 11 серпня 2020 року у справі № 187/687/16-а, скаржниця стверджує що судова справа № 914/1165/24 прямо стосується її прав та обов’язків як громадянки України, членкині територіальної громади міста Львова, яка проживає поряд з рейдерськи захопленою земельною ділянкою в буферній зоні об’єкта, внесеного до списку об’єктів культурної та природної спадщини ЮНЕСКО «Львів – ансамбль історичного центру» та будинку, в якому вона проживає.

Втім, як зазначає скаржниця, судді першої інстанції Мороз Н.В., другої – Бойко С.М., Якімець Г.Г., Бонк Т.Б., Панова І.Ю., Зварич О.В., Малех І.Б., узагалі не аналізували поданих аргументів, які окреслюють зміст і обсяг її прав та обов’язків у цій справі.

Як повідомляє скаржниця, судді безпідставно відмовили їй у доступі до правосуддя, чим порушили приписи статей 6, 13 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція). Судді знівелювали обставинами, встановленими багатьма судами щодо прав та обов'язків скаржниці задля принципового незалучення її до судового розгляду як правозахисниці.

Також скаржниця стверджує, що судді розглянули спір, незважаючи на наявність преюдиційних рішень між тими самими сторонами щодо аналогічного предмета спору.

На переконання скаржниці, характер дій та мотивів, якими керувалися судді, можуть свідчити про вчинення дисциплінарних проступків, передбачених підпунктом «а» пункту 1, пунктами 3, 4 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів.

Рекомендована література:

1. Avizul Nr. (2013) 16 privind relaţiile dintre judecători şi avocaţi adoptat cu ocazia celei de a 14-a reuniune plenară a CCJE (Strasbourg, 13-15 noiembrie 2013) URL: https://rm.coe.int/168074785f

2. Avizul Nr. 9 (2014) al Consiliului Consultativ al Procurorilor Europeni (CCPE) în atenţia Comitetului Miniştrilor al Consiliului Europei privind normele şi principiile europene referitoare la procurori URL: https://rm.coe.int/16807482b3

3. Masgras L. Codul de etică al sinelui în magistratură. URL: https://www.juridice.ro/736476/codul-de-etica-al-sinelui-in-magistratura.html

4. Nolan B.,"The Role of Judicial Ethics in the Discipline and Removal of Federal Judges," in Research Papers of the National Commission on Judicial Discipline & Removal Volume I (1993), pp. 867-912, at 874.

Судова практика:

1. Affaire Morice c. France. Requête no 29369/10 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154264

2. Eldridge v. British Columbia (Attorney General), [1997] 3 S.C.R. 624 per LaForest, J. for the court at 667.

3. The Queen v. Beauregard, 1986 CanLII 24 (SCC), [1986] 2 SCR 56 URL: https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/1986/1986canlii24/1986canlii24.html

ТЕМА 3. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ КАР'ЄРИ ТА ПІДГОТОВКИ СУДДІВ

3.1. Загальна характеристика правового регулювання стандартів кар'єри та підготовки судді.

3.2. Кваліфікація і підготовка судді. Основні принципи кар'єри судді.

3.3. Умови служби (підбір, призначення, просування по службі та термін повноважень).

3.4. Відповідальність судді; усунення від посади та звільнення.

Практичні завдання:

Проаналізуйте процедуру та підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності (витяг з актів Вищої ради правосуддя):

1.У дисциплінарній скарзі скаржниця зазначає, що суддею Балацькою Г.О. 20 серпня 2024 року розглянуто справу № 363/2918/24, однак допущено зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасно надано копію судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень. Скаржниця наголосила на тому, що не отримала судового рішення від 20 серпня 2024 року у справі № 363/2918/24, хоча зверталась 31 жовтня 2024 року, 8 листопада 2024 року, 15 листопада 2024 року із заявами та клопотаннями до судді Балацької Г.О[1].

Законами України від 9 серпня 2023 року № 3304-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо негайного відновлення розгляду справ стосовно дисциплінарної відповідальності суддів» (набрав чинності 17 вересня 2023 року) та від 6 вересня 2023 року № 3378-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо зміни статусу та порядку формування служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» (набрав чинності 19 жовтня 2023 року) внесено зміни до глави 4

[1] https://hcj.gov.ua/doc/doc/52396

«Дисциплінарне провадження» розділу ІІ «Особлива частина» Закону України «Про Вищу раду правосуддя» в частині строків та порядку здійснення дисциплінарного провадження.

Зокрема, запроваджено інститут дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя, до повноважень яких віднесено здійснення попередньої перевірки дисциплінарних скарг і підготовки дисциплінарних справ до розгляду Дисциплінарною палатою Вищої ради правосуддя.

Пунктом 236 Розділу ІІІ «Прикінцеві та перехідні положення» установлено, що днем початку роботи служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя є день опублікування Вищою радою правосуддя повідомлення про початок роботи служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя у газеті «Голос України».

Рішенням Вищої ради правосуддя від 10 грудня 2024 року № 3582/0/15-24 днем початку роботи служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя визначено 23 грудня 2024 року. Відповідне оголошення розміщене в газеті «Голос України» від 21 грудня 2024 року № 194 (246).

На підставі протоколу автоматизованого розподілу справи між дисциплінарними інспекторами від 26 грудня 2024 року дисциплінарну скаргу передано дисциплінарній інспекції служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя Остапенко Т.А. для проведення попередньої перевірки.

Ухвалою від 12 березня 2025 року № 504/2дп/15-25 Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя відкрила дисциплінарну справу за скаргою Скробової Т.А. стосовно судді Київського апеляційного суду Балацької Г.О., оскільки обставини, зазначені скаржницею та встановлені під час попередньої перевірки, свідчать про можливу наявність у діях судді ознак дисциплінарних проступків, передбачених пунктом 2 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а саме: зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень.

Відповідно до частини першої статті 48 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» за результатами підготовки до розгляду

дисциплінарної справи стосовно судді Київського апеляційного суду Балацької Г.О. дисциплінарна інспекторка Вищої ради правосуддя – доповідач Остапенко Т.А. як доповідач підготувала висновок, який передала на розгляд Другої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя, а також повідомила судді та скаржниці про наявність проєкту такого висновку та можливість ознайомитися з матеріалами дисциплінарної справи в порядку, визначеному Регламентом Вищої ради правосуддя.

Про засідання Другої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя, призначене на 7 травня 2025 року, суддю та скаржницю повідомлено своєчасно та у належний спосіб.

Крім того, у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану та з метою забезпечення реалізації прав судді та скаржниці, визначених пунктом 13.22 Регламенту Вищої ради правосуддя, судді та скаржниці запропоновано взяти участь у вказаних засіданнях у режимі відеоконференції.

У засіданні Другої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя взяли участь: дисциплінарна інспекторка – доповідачка Остапенко Т.А. в залі засідань, суддя Балацька Г.О. в режимі відеоконференції. Скаржниця в засідання не з'явилася.

Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя, дослідивши матеріали дисциплінарної справи, заслухавши суддю Балацьку Г.О., дисциплінарного інспектора – доповідача Остапенко Т.А., дійшла висновку про наявність підстав для відмови у притягненні судді Балацької Г.О. до дисциплінарної відповідальності та припинення дисциплінарного провадження з підстав відсутності складу дисциплінарного проступку, а саме суб'єктивної сторони – грубої недбалості.

2. У дисциплінарній скарзі Полтавська обласна прокуратура зазначила, що ухвалою Шишацького районного суду Полтавської області від 2 червня 2021 року у справі № 532/308/15-к (колегія суддів у складі головуючого судді Рябченка В.В., суддів Сиволапа Д.С., Вергун Н.В.) задоволено необґрунтовану заяву судді Рябченка В.В. про самовідвід у кримінальному провадженні.

На переконання скаржника, доводи, викладені у заяві судді Рябченка В.В про самовідвід, надумані, а колегія суддів

Шишацького районного суду Полтавської області, задовольнивши необґрунтовану заяву про самовідвід, фактично легалізувала незаконні дії судді Рябченка В.В. і порушила вимоги статей 75, 76 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Полтавська обласна прокуратура стверджує, що доводи, викладені у заяві судді Рябченка В.В. про самовідвід, спростовуються ухвалою Полтавського апеляційного суду від 24 травня 2021 року, якою подання Крюківського районного суду міста Кременчука Полтавської області задоволено, вказане кримінальне провадження направлено на розгляд Шишацького районного суду Полтавської області. Тобто апеляційний суд дійшов висновку про можливість утворення складу суду у цьому суді та відсутність будь-яких перепон для розгляду вказаного кримінального провадження.

Висновки Полтавського апеляційного суду підтверджуються також інформацією з Єдиного державного реєстру судових рішень, яка свідчить, що протягом поточного року Шишацький районний суд Полтавської області розглянув 45 кримінальних проваджень, з них 9 – по тяжким злочинам та одне провадження по особливо тяжкому злочину, передбаченому частиною першою статті 115 КК України.

З огляду на викладені обставини Полтавська обласна прокуратура просила притягнути суддів Шишацького районного суду Полтавської області Рябченка В.В., Сиволапа Д.С. та Вергун Н.В. до дисциплінарної відповідальності.

3. 1 червня 2023 року до Вищої ради правосуддя (вх. № Б-1942/0/7-23) надійшла дисциплінарна скарга Мезенцевої Н.І., в інтересах якої діє адвокат Баранов Т.О., на дії суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду Боднара С.Б., Панкулича В.І., Панаіда І.В. під час розгляду апеляційної скарги прокурора на ухвалу слідчого судді Вищого антикорупційного суду Шкодіна Я.В. від 28 листопада 2022 року щодо обрання запобіжного заходу підозрюваній ОСОБА1 (справа № 991/3959/22)[1].

[1] https://hcj.gov.ua/doc/doc/51231

Дисциплінарну скаргу мотивовано тим, що ухвалою слідчого судді Вищого антикорупційного суду Шкодіна Я.В. від 28 листопада 2022 року в задоволенні клопотання старшого детектива Другого відділу детективів Третього підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) Романюка М.О. про обрання ОСОБА1 запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відмовлено.

Не погодившись із зазначеною ухвалою, прокурор оскаржив її за процедурою, передбаченою частиною шостою статті 193 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), – за відсутності підозрюваної.

Розгляд скарги прокурора призначено в приміщенні Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду на 13 грудня 2022 року у складі колегії суддів: головуючого судді Боднара С.Б., суддів Панаіда І.В., Панкулича В.І.

Інтереси ОСОБА1, яка особисто не була присутня під час перегляду Апеляційною палатою Вищого антикорупційного суду ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду Шкодіна Я.В. від 28 листопада 2022 року, представляли адвокати ОСОБА2 та ОСОБА3.

Під час судового засідання о 14:40 пролунав сигнал повітряної тривоги, у зв’язку з чим суд оголосив перерву та дав учасникам судового процесу можливість піти в укриття.

Адвокати ОСОБА2 та ОСОБА3 попрямували до укриття, що знаходилось на станції метро «Печерська», у якому вони перебували до моменту отримання повідомлення про відбій повітряної тривоги в місті Києві, тобто до 15:51.

Повернувшись до приміщення суду, адвокати ОСОБА2 та ОСОБА3 з’ясували, що розгляд клопотання старшого детектива НАБУ Романюка М.О. про обрання ОСОБА1 запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відбувся за їхньої відсутності. Адвокат Баранов Т.О. зазначив, що, вийшовши з укриття, написав секретарю судового засідання повідомлення про те, що він та ОСОБА3 повертаються до будівлі суду та просив зачекати, оскільки відстань від станції метро «Печерська» до зали засідання значна. Однак указане повідомлення судді Апеляційної палати Вищого

антикорупційного суду Боднар С.Б., Панкулич В.І., Панаід І.В. проігнорували.

До оголошення перерви у зв'язку з повітряною тривогою виступ адвоката ОСОБА2 в судових дебатах не був завершений, а адвокатові ОСОБА3 не дано можливості виступити в дебатах.

Крім того, у дисциплінарній скарзі зазначено, що ОСОБА1 звернулася до Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду з клопотанням, підписаним за допомогою електронного підпису (що давало суду можливість ідентифікувати її особу), із проханням узяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції відповідно до статті 336 КПК України. До клопотання ОСОБА1 долучила копії паспорта громадянина України та закордонного паспорта, однак колегія суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду у складі Боднара С.Б., Панкулича В.І. та Панаіда І.В. відмовила в задоволенні вказаного клопотання, пославшись на дискрецію суду у вирішенні такого клопотання (частина друга статті 336 КПК України).

Наведене дає підстави вважати, що колегія суддів Апеляційної палата Вищого антикорупційного суду порушила право ОСОБА1 на захист, оскільки її адвокати були позбавлені можливості виступити в судових дебатах, а підозрювана – можливості взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

ОСОБА1 підозрюється в учиненні особливо тяжкого злочину, передбаченого частиною п'ятою статті 191 Кримінального кодексу України (далі – КК України), тому участь захисника згідно з приписами статті 52 КПК України є обов'язковою.

У дисциплінарній скарзі також указано, що суддя Панкулич В.І. був зацікавлений в обранні стосовно ОСОБА1 запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, оскільки під час судового засідання висловився щодо цього, що свідчить про допущення суддею Панкуличем В.І. дисциплінарного проступку, який порочить звання судді та підриває авторитет правосуддя, порушує правила суддівської етики та стандарти поведінки судді. Цим висловлюванням, на переконання автора дисциплінарної скарги, суддя Панкулич В.І. також розкрив таємницю нарадчої кімнати.

Перша Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя ухвалою від 22 квітня 2024 року № 1184/1дп/15-24 відкрила дисциплінарну справу стосовно суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду Боднара С.Б., Панкулича В.І., Панаіда І.В. у зв'язку з наявністю в їхніх діях ознак дисциплінарних проступків, передбачених підпунктами «а», «г», «ґ» пункту 1 та пунктом 4 частини першої статті 106 Закону України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон № 1402-VIII) (істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків; порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; незабезпечення обвинуваченому права на захист; умисного або внаслідок грубої недбалості допущення суддями порушення прав людини і основоположних свобод).

Рішенням Першої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 9 грудня 2024 року № 3569/1дп/15-24 притягнуто суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду Боднара С.Б., Панкулича В.І., Панаіда І.В. до дисциплінарної відповідальності та застосовано до них дисциплінарне стягнення у вигляді попередження.

4. Скаржниця зазначила, що 16 грудня 2024 року журналісти «Слідство.Інфо» оприлюднили інформацію за результатами журналістського розслідування за посиланням (https://www.slidstvo.info/news/odeska-suddia-ne-zadeklaruvala-kvartvru-u... orenda-iakoi-koshtuvala-mayzhe-700tysiach hryven/) про те, що суддя Київського районного суду міста Одеси Маломуж А.І. не вказала у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за 2023 рік дані про квартиру в Об'єднаних Арабських Еміратах, яку орендувала з жовтня 2023 року по жовтень 2024 року. Крім того, в розслідуванні зазначено, що суддя Маломуж А.І. ймовірно з 28 лютого 2022 року не здійснює правосуддя, оскільки з того часу

проживає за кордоном. У телефонній розмові з журналістами суддя підтвердила, що не проживає в Україні 3 роки[1].

Скаржниця також вказала, що журналісти «Слідство.Інфо» від французького видання «Le Monde» отримали інформацію про те, що суддя Маломуж А.І. з жовтня 2023 року по жовтень 2024 року орендує квартиру у Дубаї, площею 117 кв.м., за користування якою мала сплатити 70 000 дирхам (приблизно 675 500 гривень). Проте, право користування нерухомістю за межами території України, суддя Маломуж А.І. не відобразила у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за 2023 рік.

Також автор скарги звернула увагу, що відповідно до відомостей декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за 2023 рік плата за оренду такого майна могла скласти майже весь річний заробіток судді.

Встановлені попередньою перевіркою дисциплінарної скарги обставини, зокрема щодо перетину суддею державного кордону та відомостей, зазначених у декларації особи, уповноваженої на виконання функції держави або місцевого самоврядування вказують на те, що поведінка судді Маломуж А.І. може містити ознаки дисциплінарного проступку судді, передбаченого пунктом 10 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством).

Ураховуючи викладене, Перша Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя дійшла висновку, що обставини, викладені у скарзі можуть вказувати на наявність у діях судді Київського районного суду міста Одеси Маломуж А.І. ознак дисциплінарних проступків, передбачених пунктом 3 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та

[1] https://hcj.gov.ua/doc/doc/52500

стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду) та пунктом 10 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством).

Рекомендована література:

1. Garapon A., Salas D., Le droit disciplinaire des magistrats français : quis costodiet custodes ? RTDH, n° 22, 1995, p. 193.
2. Reglamen din 27 aprilie 2023 privind concursul de promovare a judecătorilor. Monitirul oficial № 376 din 3 mai 2023 URL: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/267540
3. Sterk K. Kilka refleksji na temat wyboru i awansu sędziów w kontekście prawa europejskiego. Pięć kolejnych kroków w obronie niezależnego wymiaru sprawiedliwości URL: https://www.kwartalnikiustitia.pl/kilka-refleksji-na-temat-wyboru-i-awansu-sedziow-w-kontekscie-prawa-europejskiego-piec-kolejnych-krokow-w-obronie-niezaleznego-wymiaru-sprawiedliwosci1,12212
4. Violina Stancheva Dzhidzheva-Trendafilova against Bulgaria. Application no. 12628/09 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114308

Судова практика:

1. Affaire Broda et Bojara c. Pologne. Requêtes nos 26691/18 et 27367/18 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210693
2. Affaire Cotora c. Roumanie. Requête no 30745/18 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-222314
3. Affaire Tsanova-Gecheva c. Bulgarie. Requête no 43800/12 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157348
4. Case A and B v. Norway. Applications nos. 24130/11 and 29758/11 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-168972
5. Case Engel and others v. the Netherlands. Application no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57478
6. Case Xhoxhaj v. Albania. Application no. 15227/19 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-208053
7. Case Paluda v. Slovakia. Application no. 33392/12 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-173621

ТЕМА 4. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ СУДІВ І СУДДІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

4.1. *Попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах.*

4.2. Фінансування та управління судами у контексті ефективності судової влади.

4.3. Структура та роль вищих органів суддівського самоврядування.

Теми доповідей:

1. Належний рівень фінансового забезпечення судів як елемент незалежності суддів та авторитету правосуддя.
2. Роль Вищої ради правосуддя у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя.
3. Перерозподіл бюджетних видатків між судами.

Аналіз судової практики на предмет тлумачення конституційної гарантії забезпечення судів:

1. Однією з конституційних гарантій незалежності суддів є особливий порядок фінансування судів. Важливим механізмом забезпечення такої гарантії є встановлений частиною першою статті 130 Конституції України обов'язок держави забезпечувати фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів шляхом окремого визначення у Державному бюджеті України видатків на утримання судів. Централізований порядок фінансування судових органів з Державного бюджету України в обсягах, які мають забезпечувати належні економічні умови для повного і незалежного здійснення правосуддя, фінансування потреб судів (витрати на розгляд судових справ, комунальні послуги, ремонт і охорону судових приміщень, придбання оргтехніки, поштові витрати тощо) має обмежити будь-який вплив на суд і спрямований на гарантування судової діяльності на основі принципів і приписів Конституції України[1].

[1] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності)

2. В аспекті конституційних подань положення частини першої статті 130 Конституції України, а саме: „Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів“, необхідно розуміти так, що:

– фінансування всіх судів в Україні повинне забезпечуватися державою виключно за рахунок коштів Державного бюджету України;

– від імені держави забезпечення фінансування судів здійснюють Кабінет Міністрів України шляхом розроблення та подання до Верховної Ради України проекту закону про Державний бюджет України та Верховна Рада України шляхом затвердження Державного бюджету України виключно законом України, здійснення контролю за його виконанням і прийняття рішення щодо звіту про його виконання;

– у Державному бюджеті України мають визначатися окремо для всіх судів України видатки на їх утримання не нижче рівня, що надає можливість незалежного здійснення правосуддя, з подальшим забезпеченням повного і своєчасного виділення таких видатків;

– органи виконавчої влади беруть участь в організаційному забезпеченні функціонування судів і діяльності суддів у випадках та в порядку, передбачених Конституцією України та законами України.

Окреме фінансування кожного суду загальної юрисдикції та Конституційного Суду України забезпечує умови для конституційних гарантій їх самостійності та незалежності суддів при здійсненні правосуддя, оскільки унеможливлює негативний вплив на них через механізми виділення та розподілення належних їм відповідно до закону коштів Державного бюджету України. Суди всіх юрисдикцій та рівнів є юридичними особами публічного права, а тому мають достатні правові підстави самостійно розпоряджатися цими коштами[1].

положень статей 19, 42 Закону України "Про Державний бюджет України на 1999 рік" (справа про фінансування судів) від 24 червня 1999 року № 6-рп/1999

[1] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого господарського суду України щодо офіційного тлумачення положень частини

3. Надання Кабінету Міністрів України таких повноважень означає, що вони поширюються на положення Закону № 2453, зокрема, щодо: визначення кількості суддів у судах загальної юрисдикції; виплати винагороди народним засідателям; розміру суддівської винагороди; відпустки судді; забезпечення житлових умов судді; забезпечення потреб судді, пов'язаних з його діяльністю; забезпечення державного захисту суддів та членів їхніх сімей; питань соціального страхування судді; медичного обслуговування та санаторно-курортного лікування суддів та членів їхніх сімей; порядку та розмірів виплати пенсії або щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці; забезпечення функціонування судової влади; засад фінансування судів; порядку фінансування судів; матеріального, побутового забезпечення та соціального захисту працівників судової системи (частина четверта статті 19, частина перша статті 64, статті 133, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 145, 146, 147 Закону № 2453)[1].

Зазначені положення Закону № 2453 стосуються питань забезпечення державою фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, що відповідно до пункту 14 частини першої статті 92,частини першої статті 130 Основного Закону України мають врегульовуватися лише законами України, а не актами Кабінету Міністрів України, як це передбачено пунктом 11 Прикінцевих положень Закону № 928.

Конституційний Суд України вважає, що надання пунктом 11 Прикінцевих положень Закону № 928 Кабінету Міністрів України повноважень застосовувати норми і положення Закону № 2453 у порядку та розмірах виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів та бюджету Фонду соціального страхування України є звуженням гарантій незалежності суддів, зокрема щодо фінансування, що не відповідає частині першій статті 129 Основного Закону України.

першої статті 130 Конституції України (справа про фінансове забезпечення діяльності судів) від 11 березня 2010 року № 7-рп/2010

[1] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України „Про Державний бюджет України на 2016 рік" від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016

Рекомендована література:

1. European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2024. Evaluation cycle (2022 data) Part 1 General analyses URL: https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac

2. Volumul excesiv de muncă: cum afectează independența și integritatea judecătorilor URL: doc_file-0-1657614690.pdf

3. Volumul disproporționat de muncă în instanțe – un obstacol în calea eficienței justiției URL: https://ipre.md/2021/07/23/volumul-disproportionat-de-munca-in-instante-un-obstacol-in-calea-eficientei-justitiei/

4. Dumbrava H. Autoguvernarea justiției. Starea la zi – capturarea sistemului de forțe din interior. URL: https://hotnews.ro/autoguvernarea-justitiei-starea-la-zi-capturarea-sistemului-de-forte-din-interior-295374

МОДУЛЬ 2

ТЕМА 5. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ТА ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

5.1. Загальна характеристика правового регулювання доступу до правосуддя. «Доступ до суду», «доступ до правосуддя», «право на доступ до правосуддя» - співвідношення понять. Принципи покращення доступу до правосуддя.

5.2. Доступ до правосуддя осіб, які перебувають в економічно несприятливому стані.

Теми доповідей:

1. Справедливий і публічний розгляд справи незалежним і безстороннім судом та іншими органами.
2. Що таке справедливий і публічний розгляд справи?
3. Правова допомога в некримінальному провадженні на основі судової практики. Справа «МакВікар проти Сполученого Королівства» (McVicar v. the United Kingdom), №46311/99, 2002 р.
4. Право на юридичну консультацію, захист і представництво.

Аналіз судової практики стосовно питання доступу до суду:

1. СЄС, об'єднані справи від С-128/09 до С-131/09, С-134/09 та С-135/09 справа «Антуан Бокс та ін. проти регіону Валлонія» (Antoine Boxus and Others v. Région wallonne), 2011 р.
2. Справа «Голдер проти Сполученого Королівства» (Golder v. the United Kingdom), №4451/70, 1975 р.
3. СЄС, С-394/11, справа «Валері Харієв Бєлов проти CHEZ Електро Балгарія AD та ін. (Болгарія та Європейська Комісія як треті особи)» (Valeri Hariev Belov v. CHEZ Elektro Balgaria AD and others (Bulgaria and the European Commission intervening)), 2013 р.
4. Справа «Юліус Клойбер Шлахтхоф GmbH та інші проти Австрії» (Julius Kloiber Schlachthof GmbH and Others v. Austria), №21565/07 та ін., 2013 р.
5. Справа «Ужукаускас проти Литви» (Užukauskas v. Lithuania), №16965/04, 2010 р.

Аналіз судової практики стосовно питання обмеження доступу до суду:

1. СЄС, Об'єднані справи з С-317/08 по С-320/08, «Росальба Алассіні та інші проти Телеком Італія SpA» (Rosalba Alassini and Others v. Telecom Italia SpA), 2010 р.
2. СЄС, С-530/11, «Європейська Комісія проти Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії» (European Commission v. the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland), 2014 р.
3. СЄС, С-415/10, справа «Галіна Майстер проти Спіч Дизайн Керрієр Системз GmbH» (Galina Meister v. Speech Design Carrier Systems GmbH), 2012 р.
4. Справа «Гаррісон Маккі проти Угорщини» (Harrison Mckee v. Hungary), №22840/07, 2014 р.
5. Справа «Станков проти Болгарії» (Stankov v. Bulgaria), №68490/01, 2007 р.
6. Справа «Маширевіч проти Сербії» (Maširević v. Serbia), №30671/08, 2014 р.
7. Справа «Богдел проти Литви» (Bogdel v. Lithuania), №41248/06, 2013 р.

Рекомендована література:

1. George Dellis, Le Droit au juge comme élément de la problématique sur la protection des droits fondamentaux au sein de l'ordre juridique communautaire, rapport au Groupe européen de droit public, Athènes, septembre 2000.
2. Gérard Cohen-Jonathan, Aspects européens des droits fondamentaux, Montchrestien, 2e éd., 1999
3. P. Van Dijk, « Access to Court », dans R.S.J. Macdonald et al. (éd.), The European System of Protection of Human Rights, Kluwer, 1993, p. 345-373.
4. Shcherbanyuk O., Bzova L.. Access to Justice through the Prism of Judicial Practice and Legal Theory. Teisė. Vol. 128 (2023) p. 158-170.

ТЕМА 6. ЄВРОПЕЙСЬКЕ РОЗУМІННЯ ЕФЕКТИВНОГО ТА СПРАВЕДЛИВОГО СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

6.1. Поняття й елементи справедливого судового судочинства.

6.2. Ефективність судового процесу: поняття, зміст, значення.

6.3. Принципи, умови, методи та критерії оцінки якості правосуддя.

6.4. Якість судових рішень як невід'ємна умова якості правосуддя.

6.5. Поняття та критерії оцінки розумних строків.

Аналіз судової практики:

1. Справа «Арас проти Туреччини (№2)» (Aras v. Turkey), №15065/07, 2014 р.
2. Справа «Ангел проти Італії» (Anghel v. Italy), №5968/09, 2013 р.
3. Справа «Лагерблом проти Швеції» (Lagerblom v. Sweden), №26891/95, 2003 р.
4. Справа «Ланц проти Австрії» (Lanz v. Austria), №24430/94, 2002 р.
5. Справа «МакФарлейн проти Ірландії» (McFarlane v. Ireland) [ВП], №31333/06, 2010 р.
6. Справа «Ротару проти Румунії» (Rotaru v. Romania) [ВП], №28341/95, 2000 р.
7. Справа «Ярашонен проти Туреччини» (Yarashonen v. Turkey), №72710/11, 2014 р.
8. Справа «Рамірес Санчес проти Франції» (Ramirez Sanchez v. France) [ВП], №59450/00, 2006 р.
9. СЄС, С-583/11 Р, справа «Інуіт Тапіріт Канатамі та ін. проти Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу» (Inuit Tapiriit Kanatami and Others v. European Parliament and Council of the European Union), 2013 р.
10. СЄС, С-69/10, справа «Браім Самба Діуф проти Міністер┐ ства праці, працевлаштування та імміграції» (Brahim Samba Diouf v. Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration), 2011 р.

11. СЄС, Об'єднані справи C-89/10 і C-96/10, «Ку-Біф НВ проти бель┐гійської держави і Франс Босхерт проти бельгійської держави та ін┐ших» (Q-Beef NV v. Belgische Staat and Frans Bosschaert v. Belgische Staat and Others), 2011 p.

Рекомендована література:

1. Chaïm Perelman, L'empire rhétorique, Paris : J. Vrin, coll. « Bibliothèque des textes philosophiques », 1997, p. 23.
2. Cornu G. (dir.), Vocabulaire juridique, Paris : PUF, coll. « Quadrige », 9e éd., 2011.
3. Frydman B. , « L'évolution des critères et des modes de contrôle de la qualité des décisions de justice », in Pascal Mbongo (dir.), La qualité des décisions de justice, op. cit., p. 18.
4. Mbongo P. (dir.), La qualité des décisions de justice, Strasbourg : Éditions du Conseil de l'Europe, 2007, p. 60.
5. Sébastien van Drooghenbroeck, La proportionnalité dans le droit de la convention européenne des droits de l'homme. Prendre l'idée simple au sérieux, Bruxelles : Bruylant, 2001.
6. Systèmes judiciaires européens Rapport d'évaluation de la CEPEJ Cycle d'évaluation 2022 (données 2020) URL: https://rm.coe.int/cepej-rapport-2020-22-f-web/1680a86278

Судова практика:

1. Affaire Borgers c. Belgique. Requête no12005/86 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62276
2. Affaire John Murray c. Royaume-Uni. Requête no 18731/91 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62539
3. Affaire Kress c. France. Requête no 39594/98 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-64069
4. Affaire Salduz c. Turquie. Requête no 36391/02 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89894
5. Case of Piersack v. Belgium [1 Oct 1982] [EN] the European Court of Human Rights [Application No. 8692/79] URL: https://cambodia.ohchr.org/en/rule-of-law/case-piersack-v-belgium-1-oct-1982-en-european-court-human-rights-application-no-869279

ТЕМА 7 ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЦИВІЛЬНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО Й АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

7.1. Загальна характеристика правового регулювання.

7.2. Принципи цивільного судочинства, спрямовані на вдосконалення функціонування правосуддя.

7.3. Запровадження та покращення функціонування систем і процедур оскарження по цивільних і господарських справах.

7.4. Аналіз рівня відповідності господарського й адміністративного процесуального законодавства України європейським стандартам.

Аналіз судової практики:

1. СЄС, С-70/10, справа «Скарлет Ікстендед SA проти бельгійського товариства авторів, ком┐ позиторів та редакторів SCRL (SABAM)» (Scarlet Extended SA v. Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM)), 24 листопада 2011 р., §49.

2. СЄС, С-314/12, справа «UPC Телекабель Відень GmbH проти орендної компанії Константін Філм GmbH та продюсерської компанії Bera mbH» (UPC Telekabel Wien GmbH v. Constantin Film Verleih GmbH and Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH), 27 березня 2014 р., §§46–51.

3. Справа «Мослі проти Сполученого Королівства» (Mosley v. the United Kingdom), №48009/08, 10 травня 2011 р., §132. 370

4. Справа «Броза проти Німеччини» (Brosa v. Germany), №5709/09, 17 квітня 2014 р.

Рекомендована література:

1. Acierno M. e Sanlorenzo R., La Cassazione tra realtà e desiderio. Riforma processuale e ufficio del processo: cambia il volto della Cassazione?

2. Décret n° 2023-1391 du 29 décembre 2023 portant simplification de la procédure d'appel en matière civile. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000048735106
3. Décret n° 2024-673 du 3 juillet 2024 portant diverses mesures de simplification de la procédure civile et relatif aux professions réglementées. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000049880680
4. Dufresnes O. Les Principes Directeurs du Procès Civil : Piliers de la Justice Moderne, 2025. URL: https://www.debeugny-cortier-avocats.fr/les-principes-directeurs-du-proces-civil-piliers-de-la-justice-moderne/
5. Moreli C. I principi di sinteticità e chiarezza secondo la Corte di Cassazione. URL: https://www.altalex.com/documents/news/2022/12/12/principi-sinteticita-chiarezza-secondo-corte-cassazione

ТЕМА 8. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

8.1. *Виконання судових рішень як завершальна стадія захисту прав особи.*

8.2. Роль суддів у виконанні судових рішень.

8.3. Практика ЄСПЛ з питань виконання національних судових рішень.

8.4. Критерії ефективності системи примусового виконання судових рішень.

Теми доповідей:

1. Роль судді у виконанні судових рішень у цивільних справах.
2. Роль судді у виконанні судових рішень в адміністративних справах.
3. Роль суддів у виконанні судових рішень у кримінальних справах.
4. Роль суддів у виконанні рішень на міжнародному рівні.
5. Міжнародне співробітництво і транскордонне виконання рішень.

Практичне заняття:

1. Уважно прочитайте рішення Суду ЄС від 28 березня 2000 року, 7/98, Krombach і розгляньте такі моменти:

a) як визначається сфера державної політики,

b) чи можемо ми говорити про громадський порядок чи доводиться говорити про дуже багато громадський порядок у тому вигляді, в якому існують держави-члени ЄС,

c) який обсяг публічної політики як підстава для відмови в умовах дотримання правил непомірна міжнародна юрисдикція, та

d) який обсяг державної політики в умовах порушення прав на захист відповідача.

2. Уважно прочитайте рішення Суду ЄС від 14 грудня 2006 року, C-283/05, ASML, та ознайомтеся з ним вплив гарантії прав на захист у Регламенті 1215/2012 і відносини внутрішньої узгодженості, які підтримуються між режимом конкуренції судові та встановлене в них визнання.

Рекомендована література:

1. Binder, Alberto M., Implementación de la nueva justicia penal adversarial, Buenos Aires, Ad-Hoc S.R.L., 2012, pág. 180.
2. Cómo ejecutar una decisión judicial. URL: https://webgate.ec.europa.eu/e-justice/52/ES/how_to_enforce_a_court_decision?PORTUGAL&member=1
3. Esecuzione delle decisioni giudiziarie – Italia. URL: https://www.affarilegali.net/esecuzione-delle-decisioni-giudiziarie-italia/
4. González Póstigo, O, Leonel et al., "Oralidad en el nuevo Código Procesal Penal de la Nación Argentina", en Revista de Derecho Procesal Penal 2015-1: El Nuevo Código Procesal Penal de la Nación. Ley N° 27.063 - I, Santa Fe, Rubinzal Culzoni Editores, 2015, págs. 171-250
5. Reglamento (UE) n o 1215/2012 del Parlamento Europeo y del Consejo de 12 de diciembre de 2012 relativo a la competencia judicial, el reconocimiento y la ejecución de resoluciones judiciales en materia civil y mercantil (refundición). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=CELEX%3A02012R1215-20150226

Судова практика:

1. Affaire Lunari c. Italie. Requête n° 21463/93 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63689
2. Affaire Hornsby c. Grèce. Requête no 18357/91 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62579
3. Case NDI SOPOT S.A v. North Macedonia. Application no. 6035/17 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-238102

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Якого принципу має дотримуватись суддя як носій судової влади?

a) законості, юридичної визначеності, верховенства закону;
b) верховенства права і вимог закону, присяги судді;
c) присяги судді, легітимності, рівності;
d) верховенства закону і вимог права, присяги судді.

В якому міжнародному акті визнається як основоположний принцип надання в рівній мірі кожній особі права на розгляд її справи, що пов’язана з установленням її прав та обов'язків, а також з питанням її винуватості у скоєнні кримінального злочину, незалежним судом, на засадах справедливості та безсторонності, на відкритому судовому засіданні в установленому законом порядку?

a) Загальній декларації з прав людини;
b) Бангалорських принципах поведінки суддів;
c) Європейській Хартії про права суддів;
d) Міжнародному пакті про громадянські і політичні права.

В якому міжнародному акті гарантується рівність всіх громадян перед судом, а також право кожної особи на своєчасний розгляд її справи, що пов'язана зі встановленням її прав та обов'язків, а також з питанням її винуватості у скоєнні кримінального злочину, компетентним та незалежним судом на засадах справедливості та безсторонності, на відкритому судовому засіданні у встановленому законом порядку?

a) Загальній декларації з прав людини;
b) Бангалорських принципах поведінки суддів;
c) Європейській Хартії про права суддів;
d) Міжнародному пакті про громадянські і політичні права.

Відповідно до Бангалорських принципів поведінки суддів принцип незалежності передбачає:

a) передумовою забезпечення правопорядку та основною гарантією справедливого вирішення справи в суді;

b) суддя має відстоювати та втілювати в життя принцип залежності судових органів в його індивідуальному та колективному аспектах;

c) суддя має відстоювати та втілювати в життя принцип незалежності судових органів у його персональному та груповому аспектах;

d) не виключає будь-які взаємовідносини, що не відповідають посаді, чи втручання з боку органів законодавчої та виконавчої влади, а й робить це так, щоб це було зрозуміло навіть сторонньому спостерігачу.

Відповідно до Бангалорських принципів поведінки суддів принцип незалежності передбачає:

a) підтримує високі стандарти поведінки суддів з метою укріплення суспільної довіри до судових органів, що має першочергове значення для підтримки незалежності судових органів;

b) суддя повинен здійснювати свою судову функцію залежно від стороннього впливу, спонукання, що здійснюється з будь-якої сторони та з будь-якою метою;

c) суддя дотримується залежної позиції як щодо суспільства в цілому, так і щодо конкретних сторін судової справи, у якій він повинен винести рішення;

d) суддя має відстоювати та втілювати в життя принцип залежності судових органів в його індивідуальному та колективному аспектах.

Відповідно до Бангалорських принципів поведінки суддів принцип об’єктивності:

a) поведінка судді в процесі засідання та за стінами суду має сприяти підтримці та зростанню сумніву суспільства, представників юридичної професії та сторін у справі до об'єктивності суддів та судових органів;

b) є необхідною умовою для належного виконання ним своїх обов’язків. Вона проявляється не тільки у змісті винесеного рішення, а й в усіх процесуальних діях, що супроводжують його прийняття;

c) суддя по можливості не обмежує себе у здійсненні дій, що можуть стати приводом для позбавлення його права брати участь у судовому засіданні та виносити рішення у справах;

d) суддя утримується від приватних та інших коментарів, оскільки це може перешкодити неупередженому розгляду справи стосовно певної особи чи питання.

Відповідно до Бангалорських принципів поведінки суддів за умови належного виконання своїх обов'язків суддя має право:

a) займатися літературною, педагогічною діяльністю, читати лекції, брати участь у діяльності, що пов'язана з правом, законодавством, визначенням правосуддя та іншими подібними питаннями;

b) на приватних слуханнях справ виступати перед офіційним органом з питань, що пов'язані з правом, відправленням правосуддя чи іншими подібними питаннями;

c) бути членом офіційного органу, урядового комітету, комісії, дорадчого органу, якщо таке членство дозволяє судді залишатися упередженим і зберігати політично нейтральну позицію;

d) займатися іншою діяльністю, якщо це є сумісним з високим статусом посади судді та перешкоджає будь-якою мірою виконанню ним своїх обов'язків.

Відповідно до Бангалорських принципів поведінки суддів за умови належного виконання своїх обов'язків суддя має право:

a) займатися творчою, педагогічною діяльністю, читати лекції, брати участь у діяльності, що пов'язана з правом, законодавством, визначенням правосуддя та іншими подібними питаннями;

b) на публічних слуханнях справ виступати перед офіційним органом з питань, що пов'язані з правом, відправленням правосуддя чи іншими подібними питаннями;

c) бути членом офіційного органу, урядового комітету, комісії, етичного органу, якщо таке членство дозволяє судді залишатися неупередженим і зберігати політично нейтральну позицію;

d) займатися іншою діяльністю, якщо це несумісне з високим статусом посади судді і не перешкоджає будь-якою мірою виконанню ним своїх обов'язків.

Відповідно до Бангалорських принципів поведінки суддів за умови належного виконання своїх обов'язків суддя має право:

a) займатися літературною, педагогічною діяльністю, читати лекції, брати участь у діяльності, що пов'язана з правом, законодавством, визначенням юрисдикції та іншими подібними питаннями;

b) на приватних слуханнях справ виступати перед офіційним органом з питань, що пов'язані з правом, відправленням правосуддя чи іншими подібними питаннями;

c) бути членом офіційного органу, урядового комітету, комісії, дорадчого органу, якщо таке членство дозволяє судді залишатися неупередженим і зберігати політичну позицію;

d) займатися іншою діяльністю, якщо це сумісне з високим статусом посади судді і не перешкоджає будь-якою мірою виконанню ним своїх обов'язків.

Відповідно до Бангалорських принципів поведінки суддів за умови належного виконання своїх обов'язків суддя має право:

a) займатися науковою, педагогічною діяльністю, читати лекції, брати участь у діяльності, що пов'язана з правом, законодавством, визначенням правосуддя та іншими подібними питаннями;

b) на судових слуханнях справ виступати перед офіційним органом з питань, що пов'язані з правом, відправленням правосуддя чи іншими подібними питаннями;

c) бути членом офіційного органу, урядового комітету, комісії, дорадчого органу, якщо таке членство дозволяє судді залишатися неупередженим і зберігати політично нейтральну позицію;

d) займатися іншою діяльністю, якщо це сумісне з високим статусом посади помічника судді та не перешкоджає будь-якою мірою виконанню ним своїх обов'язків.

Відповідно до Бангалорських принципів поведінки суддів принцип компетентності та старанності включає у себе:

a) суддя присвячує свою професійну діяльність виконанню судових функцій, до яких належать не тільки виконання судових та посадових обов'язків у судовому розгляді справи та винесення рішень, а й інші завдання, що стосуються судової посади та діяльності суду;

b) суддя має бути в курсі відповідних змін до національного законодавства, включаючи міжнародні конвенції та інші документи, що встановлюють норми, які діють у сфері прав людини;

c) суддя повинен займатися діяльністю, несумісною зі старанним виконанням судових функцій;

d) суддя виконує всі свої обов'язки, включаючи винесення відкладених рішень, розумно, справедливо та з дотриманням розумних строків.

Відповідно до Бангалорських принципів поведінки суддів принцип компетентності та старанності передбачає, що:

a) суддя вживає розумні заходи для збереження та розширення своїх знань, удосконалення практичного досвіду та особистих якостей, необхідних для належного виконання ним своїх обов'язків, використовуючи для цих цілей засоби навчання та інші можливості, що в умовах судового контролю мають бути доступні для суддів;

b) суддя має бути в курсі відповідних змін до національного законодавства, включаючи міжнародні конвенції та інші документи, що встановлюють норми, які діють у сфері прав людини;

c) суддя повинен займатися діяльністю, що не сумісна зі старанним виконанням судових функцій;

d) суддя виконує всі свої обов'язки, включаючи винесення відкладених рішень, розумно, справедливо та з ддотриманням розумних строків.

Суддя як носій судової влади повинен бути прикладом неухильного дотримання принципу:

a) верховенства права і вимог закону, присяги судді;
b) верховенства закону і вимог закону, присяги судді;
c) верховенства права і міжнародних стандартів, присяги судді;
d) верховенства права і вимог закону, присяги адвоката.

Суддя не може використовувати своє посадове становище в:
a) публічних інтересах;
b) особистих інтересах чи в інтересах третіх осіб;
c) особистих інтересах чи в інтересах держави;
d) приватних інтересах чи в інтересах третіх осіб.

Незалежність судді під час здійснення правосуддя є передумовою забезпечення принципу верховенства права та невід'ємною складовою:
a) належного суду;
b) законного суду;
c) компетентного суду;
d) справедливого суду.

Принцип незалежності судових органів дає судовим органам право і вимагає від них забезпечення:
a) справедливого ведення судового розгляду і дотримання прав сторін;
b) законного ведення судового розгляду і дотримання прав сторін;
c) належного ведення судового розгляду і дотримання прав сторін;
d) справедливого ведення судового розгляду і дотримання прав третіх осіб.

До завдань суддівського самоврядування належить вирішення питань щодо:
a) забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади;
b) зміцнення залежності судів, суддів, захист від втручання в їхню діяльність;

c) забезпечення організаційної єдності функціонування органів прокуратури;

d) вирішення питань щодо призначення суддів на громадянські посади в судах.

Відповідно до міжнародного та європейського права з прав людини, поняття доступу до правосуддя зобов'язує держави гарантувати:

a) право кожної особи на звернення до суду (або, за певних обставин, до альтернативного органу вирішення спорів) з метою отримання юридичного захисту, у разі якщо права особи були порушені;

b) право кожної особи на звернення до суду з метою отримання судового захисту, у разі якщо права особи були порушені;

c) право кожної особи на звернення до суду з метою отримання правничого захисту, у разі якщо права особи були порушені;

d) право кожної особи на звернення до суду з метою отримання правового захисту, у разі якщо права особи були порушені.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ

Кумулятивний метод: 50 % майбутньої підсумкової оцінки з навчальної дисципліни студент набирає методом додавання балів, одержаних ним на кожному практичному занятті. Ще 50 % майбутньої підсумкової оцінки з навчальної дисципліни студент набирає під час надання усної відповіді та вирішення казусів.

Критерії поточного оцінювання знань студентів

Усний виступ та виконання письмового завдання, під час практичного заняття, тестування з теми практичного заняття	Критерії оцінювання
5 балів	В повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу.
4 бали	Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає

	достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки.
3 бали	В цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки.
2 бали	Не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності.
1 бал	Частково володіє навчальним матеріалом не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки.
0 балів	Не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

Доповнення виступу:

2 бали – отримують студенти, які глибоко володіють матеріалом, чітко визначили його зміст; зробили глибокий системний аналіз змісту виступу, виявили нові ідеї та положення, що не були розглянуті, але суттєво впливають на зміст доповіді, надали власні аргументи щодо основних положень даної теми.

1 бал отримують студенти, які виклали матеріал з обговорюваної теми, що доповнює зміст виступу, поглиблює знання з цієї теми та висловили власну думку.

Суттєві запитання до доповідачів:

2 бали отримують студенти, які своїм запитанням до виступаючого суттєво і конструктивно можуть доповнити хід обговорення теми.

1 бал отримують студенти, які у своєму запитанні до виступаючого вимагають додаткової інформації з ключових проблем теми, що розглядається.

Підготовка творчих завдань(есе, дайджест):

Есе – це самостійна творча робота, де у вільній формі висловлюються особисті думки на тему, передбачену Робочою програмою навчальної дисципліни. Головна мета есе – це самостійне розкриття студентом на підставі опрацьованого матеріалу теми, проблеми, питання.

Дайджест – це добір уривків з різних джерел на певну тематику. У форматі дайджестів можна зробити системний аналіз будь-якого теоретичного положення, розкрити різні точки зору на будь-яку проблему, тему, питання та зробити узагальнюючі висновки.

2 бали отримують студенти, які можуть виокремити з різних джерел основні положення, структурно об’єднати їх, коротко проаналізувати кожне з них та зробити ґрунтовні узагальнюючі висновки.

1 бал отримують студенти, які в цілому правильно виокремили основні положення кожного з джерел, але не зробили їх відповідного аналізу та узагальнюючих висновків.

Шкала оцінювання

Макси-мальна кількість балів Залік 50 балів	Оцінка за шкалою ECTS	Критерії оцінювання знань студентів
Відмінно 45-50	A (90-100)	Студент в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, аргументовано його викладає під час усної та письмової відповідей. Наводить практичні приклади у контексті тематичного теоретичного матеріалу. Здатний розв'язувати ускладнені кейси (казуси), завдання та вміє використовувати при цьому належним чином нормативну базу, судову практику (вітчизняну та європейську). Володіє відповідною науково-правовою термінологією. Показав високий рівень розвитку навичок самостійного мислення і викладення власних думок під час написання есе з правової проблематики.
Добре 39-44	B (80-89)	Студент достатньо володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних та письмових відповідей. Здатний розв'язувати кейси (казуси), завдання із посиланням на положення нормативно-правових актів та судову практику. На достатньому рівні

		володіє відповідною науково-правовою термінологією. Проте, під час усної відповіді, вирішення практичних завдань, казусів інколи не вистачає аргументації, послідовності у викладі матеріалу. Допускається окремих несуттєвих неточностей та незначних помилок. Показав достатній рівень розвитку навичок самостійного мислення і викладення власних думок під час написання есе з правової проблематики.
Добре 33-38	С (70-79)	Студент демонструє загалом добрі знання навчального матеріалу. Під час усних та письмових відповідей робить помітні помилки, неточності. Не вміє робити певні узагальнення та висновки. Може самостійно розв'язувати стандартні, типові кейси (казуси), завдання, що не потребують детального аналізу нормативно-правових актів та судової практики. Частково володіє відповідною науково-правовою термінологією. Показав базовий рівень розвитку навичок самостійного мислення і викладення власних думок під час написання есе з правової проблематики.

Задовільно 27-32	D (60-69)	Студент демонструє посередні знання навчального матеріалу, викладає його основний зміст, але без глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування, аргументації та використання усіх необхідних нормативно-правових актів та основної літератури. Під час усних і письмових відповідей допускається суттєвих неточностей та помилок, внаслідок чого відповідь є неповною. В мінімальному обсязі опрацьовує рекомендовану літературу. Може самостійно розв'язувати кейси (казуси), завдання низького рівня складності. Володіє лише базовою науково-правовою термінологією. Показав посередній рівень розвитку навичок самостійного мислення і викладення власних думок під час написання есе з правової проблематики.
Задов. 21-26	E (50-59)	Студент демонструє мінімальний рівень знань навчального матеріалу. Під час усних та письмових відповідей узагальнення та висновки відсутні, не орієнтується в базових для навчального курсу нормативно-правових актах. Може самостійно розв'язати найпростіші, типові казуси (кейси), завдання за зразком. В мінімальному обсязі опрацьовує основну літературу. Володіє лише базовою науково-правовою
Незадо-вільно 16-20	Fx (35-49)	Студент не засвоїв навчальний матеріал курсу, дає неправильні відповіді на більшість поставлених теоретичних, практичних запитань. Під час усної та письмової відповідей демонструє елементарну, фрагментарну

		обізнаність з правових питань. У відповіді цілком відсутня самостійність, лише за допомогою викладача може сформулювати основні положення курсу. Володіє лише незначною частиною базової науково-правової термінології. Не може самостійно розв'язати найпростіші, типові казуси (кейси), завдання. Рівень розвитку навичок самостійного мислення і викладення власних думок під час написання есе з правової проблематики – примітивний.
Незадовільно 0-15	F (1-34)	Студент не засвоїв навчальний матеріал з курсу, дає неправильні відповіді на поставлені теоретичні запитання та пасивно поводить себе на практичних заняттях. Володіє лише окремими основними правовими термінами. Не вміє розв'язувати найпростіші типові казуси (кейси), завдання. Не проявляє навичок самостійного мислення і викладення власних думок під час написання есе з правової проблематики.

Засобами оцінювання та демонстрування результатів навчання можуть бути:

- контрольні роботи;
- проекти (наскрізні проекти; індивідуальні та командні проекти; дослідницько-творчі та ін.);
- реферати;
- есе;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- контрольні роботи;
- інші види індивідуальних та групових завдань.

Форми поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль проводиться на кожному практичному занятті та за результатами виконання завдань самостійної роботи. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (у тому числі, самостійно опрацьованого матеріалу) під час роботи на практичних заняттях та набутих практичних навичок під час виконання індивідуальних завдань.

Формами підсумкового контролю є залік.

ПЕРЕЛІК ЗАЛІКОВИХ ПИТАНЬ

1. Незалежність судової влади в європейському конституційному праві.
2. Стандарти Ради Європи щодо незалежності суддів.
3. Аналіз судової практики Європейського суду з прав людини та Суду ЄС порушення принципу незалежності суддів.
4. Загальна характеристика правового регулювання принципів етики та поведінки суддів.
5. Зміст принципів поведінки суддів.
6. Етика поведінки судді.
7. Тлумачення ЄСПЛ принципів етики та поведінки суддів.
8. Загальна характеристика правового регулювання стандартів кар'єри та підготовки судді.
9. Кваліфікація та підготовка судді.
10. Основні принципи кар'єри судді.
11. Умови служби (підбір, призначення, просування по службі, термін повноважень).
12. Відповідальність судді; усунення від посади та звільнення.
13. Попередження та зменшення надмірного робочого навантаження в судах.
14. Фінансування й управління судами у контексті ефективності судової влади.
15. Структура та роль вищих органів суддівського самоврядування.
16. Загальна характеристика правового регулювання доступу до правосуддя. «Доступ до суду», «доступ до правосуддя», «право на доступ до правосуддя» - співвідношення понять.
17. Принципи полегшення доступу до правосуддя.
18. Доступ до правосуддя осіб, які перебувають в економічно несприятливому становищі.
19. Поняття й елементи справедливого судового судочинства.
20. Ефективність судового процесу: поняття, зміст, значення.
21. Принципи, умови, методи та критерії оцінки якості правосуддя.

22. Якість судових рішень як невід'ємна умова якості правосуддя.

23. Поняття та критерії оцінки розумних строків.

24. Загальна характеристика правового регулювання.

25. Принципи цивільного судочинства, спрямовані на вдосконалення функціонування правосуддя.

26. Запровадження та поліпшення функціонування систем і процедур оскарження по цивільних і господарських справах.

27. Аналіз рівня відповідності господарського й адміністративного процесуального законодавства України європейським стандартам.

28. Виконання судових рішень як завершальна стадія захисту прав особи.

29. Роль суддів у виконанні судових рішень.

30. Практика ЄСПЛ з питань виконання національних судових рішень.

31. Критерії ефективності системи примусового виконання судових рішень.

32. Роль судді у виконанні судових рішень у цивільних справах.

33. Роль судді у виконанні судових рішень в адміністративних справах.

34. Роль суддів у виконанні судових рішень у кримінальних справах.

35. Роль суддів у виконанні рішень на міжнародному рівні.

36. Міжнародне співробітництво і транскордонне виконання рішень.

37. Належний рівень фінансового забезпечення судів як елемент незалежності суддів та авторитету правосуддя.

38. Роль Вищої ради правосуддя у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя.

39. Перерозподіл бюджетних видатків між судами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Acierno M. e Sanlorenzo R., La Cassazione tra realtà e desiderio. Riforma processuale e ufficio del processo: cambia il volto della Cassazione?
2. Affaire Broda et Bojara c. Pologne. Requêtes nos 26691/18 et 27367/18 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210693
3. Affaire Cotora c. Roumanie. Requête no 30745/18 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-222314
4. Affaire Grande Stevens et autres c. Italie. Requêtes nos 18640/10, 18647/10, 18663/10, 18668/10 et 18698/10 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-141370
5. Affaire Luka c. Roumanie. Requête no 34197/02 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93648
6. Affaire Lunari c. Italie. Requête n° 21463/93 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63689
7. Affaire Morice c. France. Requête no 29369/10 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154264
8. Affaire Öztürk c. Turquie. Requête n° 22479/93 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62861
9. Affaire Ramos Nunes de Carvalho e Sá c. Portugal. Requêtes nos 55391/13, 57728/13 et 74041/13 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-187706
10. Affaire Saquetti Iglesias c. Espagne. Requête no 50514/13 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203315
11. Affaire Steulet c. Suisse. Requête no 31351/06 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104632
12. Affaire Tsanova-Gecheva c. Bulgarie. Requête no 43800/12 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157348
13. Affaire Volkov c. Ukraine. Requête no 8794/04 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-72072
14. Affaire Borgers c. Belgique. Requête no12005/86 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62276
15. Affaire Hornsby c. Grèce. Requête no 18357/91 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62579
16. Affaire John Murray c. Royaume-Uni. Requête no 18731/91 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62539

17. Affaire Kress c. France. Requête no 39594/98 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-64069
18. Affaire Krombach c. France. Requête no 29731/96 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63769
19. Affaire Salduz c. Turquie. Requête no 36391/02 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89894
20. Avis N°11 sur La qualité des décisions de justice URL: https://www.coe.int/fr/web/ccje/opinion-n-11-on-the-quality-of-judicial-decisions
21. Avizul Nr. (2013) 16 privind relaţiile dintre judecători şi avocaţi adoptat cu ocazia celei de a 14-a reuniune plenară a CCJE (Strasbourg, 13-15 noiembrie 2013) URL: https://rm.coe.int/168074785f
22. Avizul nr. 9 (2014) al Consiliului Consultativ al Procurorilor Europeni (CCPE) în atenția Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei privind normele și principiile europene referitoare la procurori URL: https://rm.coe.int/16807482b3
23. Binder, Alberto M., Implementación de la nueva justicia penal adversarial, Buenos Aires, Ad-Hoc S.R.L., 2012, pág. 180.
24. Bologna and Milan Global Code of Judicial Ethics. Approved at the International Conference of Judicial independence held at the University of Bologna and at Bocconni University of Milano June 2015 URL: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2016/02/Bologna-and-Milan-Global-Code-of-Judicial-Ethics.pdf
25. Bustos Gisbert R., 'La influencia de los Textos no vinculantes del Consejo de Europa sobre independencia judicial en TEDH y en la UE' [The Influence of Non-binding Council of Europe Documents on Judicial Independence at the ECtHR and within the EU], 47 Teoría y Realidad Constitucional (2021) p. 161.
26. Cámara Nacional de Casación Penal, en pleno, de fecha 12/6/2002 -Plenario N° 8-.
27. Cámara Nacional de Casación Penal, Sala II, de fecha 8/2/1999
28. Capponi B. e Panzarola A., Questioni e dubbi sulle novità del giudizio di legittimità secondo gli emendamenti governativi al d.d.l. n. 1662/S/XVIII, in Giustizia insieme, 21 maggio 2021 URL: www.giustiziainsieme.it/it/news/121-main/processo-civile/1744-ques

tioni-e-dubbi-sulle-novita-del-giudizio-di-legittimita-secondo-gli-emendamenti-governativi-al-d-d-l-n-1662-s-xviii-breve-contributo-al-dibattito

29. Case A and B v. Norway. Applications nos. 24130/11 and 29758/11 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-168972

30. Case Engel and others v. the Netherlands. Application no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57478

31. Case Luchaninova v. Ukraine. Application no. 16347/02 URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-104913

32. Case Xhoxhaj v. Albania. Application no. 15227/19 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-208053

33. Case Grosam v. the Czech Republic. Application no. 19750/13 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-225231

34. Case Jussila v. Finland. Application no. 73053/01 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78135

35. Case NDI SOPOT S.A v. North Macedonia. Application no. 6035/17 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-238102

36. Case of Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland. Application no. 23614/08 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101962

37. Case of Kleyn and Others v. the Netherlands. Applications nos. 39343/98, 39651/98, 43147/98 and 46664/99 URL:https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61077

38. Case of Piersack v. Belgium [1 Oct 1982] [EN] the European Court of Human Rights [Application No. 8692/79] URL: https://cambodia.ohchr.org/en/rule-of-law/case-piersack-v-belgium-1-oct-1982-en-european-court-human-rights-application-no-869279

39. Case of Sacilor Lormines v. France. Application no. 65411/01 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77947

40. Case of Stafford v. the United Kingdom. Application no. 46295/99 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60486

41. Case of Mooren v. Germany. Application no. 11364/03 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93528

42. Case of Ringeisen v. Austria (merits). Application no 2614/65. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57565

43. Case of Taxquet v. Belgium. Application no. 926/05 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101739
44. Case Paluda v. Slovakia. Application no. 33392/12 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-173621
45. Cass. Ass. plén,. 30 juin 1995, n° 80-20.302, Bull. A. P. n° 4.
46. CEPEJ, Rapport d'évaluation des systèmes judiciaires européens, 2012, 4e rapport.
47. Chaïm Perelman, L'empire rhétorique, Paris : J. Vrin, coll. « Bibliothèque des textes philosophiques », 1997, p. 23.
48. CJCE, 33/76 et 45/76, « Rewe et Comet », 16 décembre 1976, Rec., p. 1989 et 2043 ; 611/79, « Denkavit italiana », 27 mars 1980, Rec., p. 1205; 199/82, « San Giorgio », 9 novembre 1983, Rec., p. 3595.
49. Codice etico URL: https://www.associazionemagistrati.it/codice-etico
50. Cohen-Jonathan G., Aspects européens des droits fondamentaux, Montchrestien, 2e éd., 1999
51. Comment devenir juge : étapes et qualifications nécessaires. URL: https://umvie.com/comment-devenir-juge-etapes-et-qualifications-necessaires/
52. Cómo ejecutar una decisión judicial. URL: https://webgate.ec.europa.eu/e-justice/52/ES/how_to_enforce_a_court_decision?PORTUGAL&member=1
53. Cornu G. (dir.), Vocabulaire juridique, Paris : PUF, coll. « Quadrige », 9e éd., 2011.
54. Costa J.-P., La Protection des droits de l'homme par le juge européen, au Groupe européen de droit public, Athènes, septembre 2000.
55. Council of Europe standards on judicial independence. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690623/EPRS_BRI(2021)690623_EN.pdf
56. Craig P. et al., Rule of Law in Europe: Perspectives from Practitioners and Academics (EJTN 2019) p. 35.

57. Daray, Roberto R. (dir.), Asturias, Miguel A. (coord.), Código Procesal Penal Federal. Análisis doctrinal y jurisprudencial, Buenos Aires, Editorial Hammurabi S.R.L., 2020, t. 1, pág. 51.

58. Décret n° 2023-1391 du 29 décembre 2023 portant simplification de la procédure d'appel en matière civile. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000048735106

59. Décret n° 2024-673 du 3 juillet 2024 portant diverses mesures de simplification de la procédure civile et relatif aux professions réglementées. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000049880680

60. Dellis G., Le Droit au juge comme élément de la problématique sur la protection des droits fondamentaux au sein de l'ordre juridique communautaire, rapport au Groupe européen de droit public, Athènes, septembre 2000.

61. Dufresnes O. Les Principes Directeurs du Procès Civil : Piliers de la Justice Moderne, 2025. URL: https://www.debeugny-cortier-avocats.fr/les-principes-directeurs-du-proces-civil-piliers-de-la-justice-moderne/

62. Dumbrava H. Autoguvernarea justiției. Starea la zi – capturarea sistemului de forțe din interior. URL: https://hotnews.ro/autoguvernarea-justitiei-starea-la-zi-capturarea-sistemului-de-forte-din-interior-295374

63. ECJ 14 February 1971, Case C-43/71, Politi; ECJ 11 June 1987, Case C-14/86, Prettore di Salò; ECJ 30 March 1990, Case C-24/92, Corbiau; ECJ 21 March 2000, Case C110/98, Gabalfrisa; and ECJ 29 November 2001, Case C-17/00, De Coster.

64. ECJ 19 September 2006, Case C-506/94, Wilson.

65. ECJ 21 December 2011, Case C-411/10, N.S. v Secretary of State and ECJ 5 April 2016, Case C-404/15, Aranyosi and Caldararu.

66. El Rol del Juez en el Sistema Judicial: Una Perspectiva Integral. URL: https://www.despachosabogados.es/juez/

67. Eldridge v. British Columbia (Attorney General), [1997] 3 S.C.R. 624 per LaForest, J. for the court at 667.

68. Esecuzione delle decisioni giudiziarie – Italia. URL: https://www.affarilegali.net/esecuzione-delle-decisioni-giudiziarie-italia/

69. European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2024. Evaluation cycle (2022 data) Part 1 General analyses URL: https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac
70. Fallos 330: 2826, de fecha 26/6/2007.
71. Frydman B. , « L'évolution des critères et des modes de contrôle de la qualité des décisions de justice », in Pascal Mbongo (dir.), La qualité des décisions de justice, op. cit., p. 18.
72. Garapon A., Salas D., Le droit disciplinaire des magistrats français : quis costodiet custodes ? RTDH, n° 22, 1995, p. 193.
73. Holder v Holder [1968] Ch. 353 (08 December 1967)URL: https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/D-000-1348?contextData=(sc.Default)&transitionType=Default&firstPage=true
74. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 2 March 2021. A.B. and Others v Krajowa Rada Sądownictwa and Others. Case C-824/18. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62018CJ0824
75. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 20 April 2021. Case C-896/19. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0896
76. La qualité de la loi, note de synthèse du service des études juridiques, n° 3, le 1er octobre 2007, URL: http://www.senat.fr/notice-rapport/2007/ej03-notice.html.
77. Masgras L. Codul de etică al sinelui în magistratură. URL: https://www.juridice.ro/736476/codul-de-etica-al-sinelui-in-magistratura.html
78. Mbongo P. (dir.), La qualité des décisions de justice, Strasbourg : Éditions du Conseil de l'Europe, 2007, p. 60.
79. Moreli C. I principi di sinteticità e chiarezza secondo la Corte di Cassazione. URL: https://www.altalex.com/documents/news/2022/12/12/principi-sinteticita-chiarezza-secondo-corte-cassazione
80. Nolan B.,"The Role of Judicial Ethics in the Discipline and Removal of Federal Judges," in Research Papers of the National Commission on Judicial Discipline & Removal Volume I (1993), pp. 867-912, at 874.

81. Note explicative a la grille pour l'évaluation des systèmes judiciaires. Cycle 2020-2022 URL: https://rm.coe.int/cepej-note-explicative-2020-2022-fr/1680a1fbce

82. Plat Gustavo I., El diseño de la ejecución penal según el nuevo Código Procesal, en Revista de Derecho Penal 2015-10, 7/10/2015, 2122, Buenos Aires, La Ley.

83. Póstigo G., Leonel O. et al., "Oralidad en el nuevo Código Procesal Penal de la Nación Argentina", en Revista de Derecho Procesal Penal 2015-1: El Nuevo Código Procesal Penal de la Nación. Ley N° 27.063 - I, Santa Fe, Rubinzal Culzoni Editores, 2015, págs. 171-250

84. Réduction de la charge de travail au sein de l'Ordre judiciaire URL: https://news.belgium.be/fr/reduction-de-la-charge-de-travail-au-sein-de-lordre-judiciaire

85. Reglamen din 27 aprilie 2023 privind concursul de promovare a judecătorilor. Monitirul oficial № 376 din 3 mai 2023 URL: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/267540

86. Reglamento (UE) n o 1215/2012 del Parlamento Europeo y del Consejo de 12 de diciembre de 2012 relativo a la competencia judicial, el reconocimiento y la ejecución de resoluciones judiciales en materia civil y mercantil (refundición). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=CELEX%3A02012R1215-20150226

87. Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges adopted by the Venice Commission at its 82nd Plenary Session (Venice, 12-13 March 2010) URL: https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)004-e

88. Resolution on Judicial Ethics (adopted by the Plenary Court on 21 June 2021, amended on 16 December 2024) URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Resolution_Judicial_Ethics_ENG

89. Rule of Law Report The rule of law situation in the European Union. COM(2020) 580 final, pp. 1 and 9. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0580&from=EN

90. Sébastien van Drooghenbroeck, La proportionnalité dans le droit de la convention européenne des droits de l'homme. Prendre l'idée simple au sérieux, Bruxelles : Bruylant, 2001.
91. Shaman J. et al., Judicial Conduct and Ethics (2d, 1995) (hereafter "Shaman") at 335.
92. Shcherbanyuk O., Bzova L.. Access to Justice through the Prism of Judicial Practice and Legal Theory. Teisė. Vol. 128 (2023) p. 158-170.
93. Shetreet S., Judges on Trial, (1976) (hereafter "Shetreet") ad 17
94. Siebert Fohr A., 'Judicial Independence in European Union Accessions: The Emergence of a European Basic Principle', 52 German Yearbook of International Law (2009) p. 418.
95. Sterk K. Kilka refleksji na temat wyboru i awansu sędziów w kontekście prawa europejskiego. Pięć kolejnych kroków w obronie niezależnego wymiaru sprawiedliwości URL: https://www.kwartalnikiustitia.pl/kilka-refleksji-na-temat-wyboru-i-awansu-sedziow-w-kontekscie-prawa-europejskiego-piec-kolejnych-krokow-w-obronie-niezaleznego-wymiaru-sprawiedliwosci1,12212
96. Systèmes judiciaires européens Rapport d'évaluation de la CEPEJ Cycle d'évaluation 2022 (données 2020) URL: https://rm.coe.int/cepej-rapport-2020-22-f-web/1680a86278
97. The Queen v. Beauregard, 1986 CanLII 24 (SCC), [1986] 2 SCR 56 URL: https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/1986/1986canlii24/1986canlii24.html
98. Uchwała Nr 25/2017 Krajowej rady sądownictwa z dnia 13 stycznia 2017 r. w sprawie ogłoszenia ujednoliconego tekstu. URL: https://krs.pl/pl/o-radzie/zbior-zasad-etyki-zawodowej-sedziow/591-uchwala-nr-25-2017-krajowej-rady-sadownictwa-z-dnia-13-stycznia-2017-r.html
99. Valéry Turcey, « Le juste prix de la justice », Libération, 15 février 2006.
100. Van Dijk P., « Access to Court », dans R.S.J. Macdonald et al. (éd.), The European System of Protection of Human Rights, Kluwer, 1993, p. 345-373.
101. Varaut J.-M., Le droit au droit. Pour un libéralisme institutionnel, Paris : PUF, 1986, p. 29.

102. Violina Stancheva Dzhidzheva-Trendafilova against Bulgaria. Application no. 12628/09 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114308

103. Volumul disproporționat de muncă în instanțe – un obstacol în calea eficienței justiției URL: https://ipre.md/2021/07/23/volumul-disproportionat-de-munca-in-instante-un-obstacol-in-calea-eficientei-justitiei/

104. Volumul excesiv de muncă: cum afectează independența și integritatea judecătorilor URL: doc_file-0-1657614690.pdf

105. Walker N., 'The Idea of Constitutional Pluralism', 65(3) Modern Law Review (2002) p. 317.

106. Wilson J.O., A Book for Judges (1980) (hereafter "Wilson") at 54-55.

Навчальне видання

Оксана Володимирівна ***Щербанюк***
Лаура Георгіївна ***Бзова***
Андрій Романович ***Марченко***
Юрій Петрович ***Григорчак***

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчально-методичний посібник

Відповідальна за випуск ***Щербанюк О.В.***
Літературний редактор ***Лупул О.В.***
Технічний редактор ***Чораєва Г.К.***

Електронне видання
Підписано до друку 10.09.2025
Умов.-друк. арк. 14,7. Обл.-вид. арк. 15,8.
Зам. Н-069.
Видавництво Чернівецького національного університету.
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.

ЧНУ РУТА
ISBN 978-617-8703-07-3
9 786178 703073